

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

การจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่

อำเภอโกสุมพิสัยจังหวัดมหาสารคาม

The management of community capital to upgrade area based
approach in Kosumpisai District, Mahasarakham Province.

โดย

ดร.ศิลป์ ชื่นนรินทร์

ดร.พัชรี ศิลารัตน์

นายพิพัฒน์ คันธา

พระครูอนุกุลปริยัติการ,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม

พ.ศ.๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766096

Research Report

The management of community capital to upgrade area based
Approach in Kosumpisai District, Mahasarakham Province.

By

Silpa Cheunnirun

Patcharee Silarat

Pipat Kunta

Prakru anukoolpariyatikal,Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Mahasarakarm Buddhist
Colleage

B.E. ๒๐๒๓

Research Project Funded by Thailand Science Research and
Innovation

ว.๑๐๑/๒๕๖๖

MCU RS 800766096

ชื่อรายงานการวิจัย : การจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ผู้วิจัย : ดร.ศิลป์ ชื่นนิรันดร์ ดร.พัชรี ศิลารัตน์ นายพิพัฒน์ คันธา
พระครูอนุกุลปริยัติการ,ดร.

ส่วนงาน : วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ : ๒๕๖๖

ทุนอุดหนุนการวิจัย : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกกลุ่มกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนจำนวน ๓ ชุมชน จำนวน ๒๓๖ คน และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด จำนวน ๑๘ คน และการประชุมกลุ่มย่อย สถิติการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณประกอบด้วยเทคนิคสถิติเชิงพรรณนา ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบอุปนัยแล้วจำแนกและจัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาหาข้อค้นพบ ผลการวิจัยพบว่า

๑. ทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กองทุนหมู่บ้าน กองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุนวิสาหกิจชุมชนเกษตรผสมผสาน มีลักษณะที่ทุกกองทุนต่างมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชน มีรายได้มั่นคง มีอาชีพเสริม มีเงินทุนให้กู้ยืมในชุมชน ไม่มีหนี้สิน และมีอยู่มีกินแบบพอเพียง พออยู่พอกินพอใช้ แต่ละกองทุนมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ ให้สมาชิกออมเงิน กู้ยืมเงินและถือหุ้น มีการรวมตัวกันตั้งเป็นกลุ่มอาชีพ มีผลิตภัณฑ์ มีผลผลิต มีผลผลิตภัณฑ์ มีการจัดการด้านการตลาด ในแต่ละชุมชนจะมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มที่นอกเหนือจากกลุ่มทางการเงิน ลักษณะการเกิดขึ้นของกองทุนมีทั้งประเภทที่ชาวบ้านคิดกันเองและเกิดจากหน่วยราชการให้การสนับสนุนจัดตั้งขึ้น

ลักษณะที่เป็นจุดเด่นของกองทุน คือ มีการจัดตั้งศูนย์จัดการทุนชุมชนประจำแต่ละชุมชน ทำให้สมาชิกมีความสามัคคี ร่วมมือกันทำงานอย่างต่อเนื่อง และมีเครือข่าย ส่วนลักษณะด้อย ได้แก่ ยังไม่มีการจัดทำฐานข้อมูลชุมชนและขาดแผนชุมชนที่เข้มแข็ง

๒. รูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ประกอบด้วย ๑. การจัดการกลุ่มกองทุนด้านเศรษฐกิจโดยคณะกรรมการบริหารกองทุน ๒) มีการประเมินผลศักยภาพการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง ๓) มีหลักเกณฑ์กำกับความสัมพันธ์ของคนกับคนและคนกับงานภายในกลุ่มกองทุน ๔) เชื่อมโยงกองทุนชุมชนเป็นเครือข่ายระดับตำบล

๓. รูปแบบการจัดการทุนชุมชนแนวใหม่ ประกอบด้วย ๑. การพัฒนาบนฐานความรู้ มีองค์ประกอบคือ ฐานข้อมูลชุมชน, การเรียนรู้ชุมชน, แผนแม่บทชุมชน ๒. ระบบการจัดการทุนชุมชน มีองค์ประกอบคือ ระบบสภาผู้นำชุมชน, ระบบวิสาหกิจชุมชน, ระบบธนาคารชุมชน ๓. การพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม มีองค์ประกอบคือ ฐานข้อมูลข่าวสาร, ฐานทางวัฒนธรรม, ผู้นำชุมชนและการจัดการสภาสภาผู้นำชุมชน, ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม

คำสำคัญ : การจัดการทุนชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาเชิงพื้นที่

Research Title : The management of community capital to upgrade area based approach in Kosumpisai District, Mahasarakham Province.

Researchers : Silpa Cheunnirun, Patcharee Silarat, Pipat Kunta, Prakru Anukoolpariyatikarl,Dr.

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Mahasarakham Buddhist Colleague

Fisical Year : ၂၀၂၅

Research Scholarship Sponsor : Thailand Science Research and Innovation

ABSTRACT

The objectives of this research were ၁) to study the characteristics of community capital in terms of economic and area based approach in Kosum Phisai District. Maha Sarakham Province ၂) to study the economic community capital management model and area based approach in Kosum Phisai District Maha Sarakham Province and ၃) to present the model of economic community capital management and area based approach in Kosum Phisai District. Maha Sarakham Province.

The research method was an integrated research consisting of quantitative research and qualitative research. The developed questionnaire was used with a sample of ၂၅၆ members of the community fund groups in ၈ communities and qualitative research by in-depth interviews with key informants with the required qualifications of ၁၄ people and focusl group meetings. Statistics for analyzing quantitative research data consisted of descriptive statistical techniques. The qualitative research data analysis used inductive method and classified and grouped the data according to the research objectives, presenting the results of descriptive data analysis to find the findings. The results showed that

၈. Economic community funds consist of village funds, production savings fund and the Integrated Agricultural Community Enterprise Fund. There was a characteristic that every fund had a different objective for the communities such as to have a stable income, to have a supplementary occupation, to have funds to lend for investment in the communities, to have no debt, and have a self-sufficient livelihood and have enough to eat. Each fund has an important activity: allowing members to save money, borrow money and hold shares. There was a gathering to form a group of professional, productive, marketing management. In each community, members participate in various groups other than financial groups. The origin of the funds were both those that the villagers think about themselves and those that were established by government agencies. The distinctive feature of the fund was the establishment of community fund management centers for each community to make members have unity collaborate to work continuously and has a network. The inferior characteristics include the lack of a community database and the lack of a strong community plan.

၉. Models of community fund management and community economic development, consisting of: ၈. economic fund group management by the fund management committee ၉. continuous assessment of management potential ၁၀. rules and regulations to govern the relationship of people with people and people with work within the fund group and ၁၁. Expanding networking toward other communities in Tambon.

၁၂. A new model of community capital management, consisting of ၁၂) knowledge-based development consists of community database matches, community learning, and community development plan. ၁၃) systematic community capital management consists of community leader council system, community enterprise fund system and community bank system. ၁၄) holistic community economic system development consists of community information base system, cultural base, community leader and community leader council management and also social relation base.

Keywords: community capital management, community economic development, Area Based Approach

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ ๒๕๖๖ งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ก็เพราะได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากท่านพระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และท่านพระมหาชุตีภัก อภินนุโท ผู้อำนวยการฝ่ายวางแผนและส่งเสริมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระเทพสิทธิธำมรงค์, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม พระครูสารกิจประยุต, ดร. รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม พระมหาอรุณพงศ์ ศิริโสภโณ, ปช.๙, ดร. รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม และพระวิมาน คัมภีร์ปัญญา, ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม ที่กรุณาสนับสนุนให้ได้รับทุนจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ให้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยในครั้งนี้พร้อมกับให้คำปรึกษาแนะนำ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่งตลอดมา ขอขอบพระคุณท่านตำบลแพ่ง ผู้ใหญ่บ้านแม่เหนือ ผู้ใหญ่บ้านท่าเตื่อ ตำบลหนองบอน อำเภอโกสุมพิสัย ตลอดจนประธานกลุ่มออมทรัพย์ และสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ทุกท่าน ในตำบลแพ่ง ตำบลหนองบอน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชนชาวบ้าน ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และที่ไม่อาจลืมได้ก็คือ พระมหาชุตีภัก อภินนุโท ผู้อำนวยการฝ่ายวางแผนและส่งเสริมการวิจัย พร้อมด้วยคณะที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่กล่าวนามมาข้างต้นเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ดร.ศิลป์ ชื่นนิรันดร์

๓๐ กันยายน ๒๕๖๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๒
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๒
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๓.๑ ขอบเขตเนื้อหา	๖
๑.๓.๓ ขอบเขตประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๗
๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา	๗
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๕ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎีเรื่อง การบริหารจัดการและพัฒนาชุมชน	๑๐
๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีเรื่องทุนชุมชน	๒๐
๒.๑.๓ ทฤษฎี และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน	๓๑
๒.๑.๔ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน	๔๖
๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๖
๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๖๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๖๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๖๘
๓.๑.๑ ระยะที่ ๑ การออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณ	๖๘
๓.๑.๒ ระยะที่ ๒ การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ	๗๔

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๑
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ	๘๑
๔.๑.๑ วัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๑	๘๑
๔.๑.๒ วัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๒	๘๘
๔.๑.๓ วัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๓	๙๑
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ	๙๖
๔.๒.๑ วัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามแบบสอบถาม ตอนที่ ๒	๙๖
๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๒๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๒๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๗
๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ	๑๒๗
๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ	๑๓๒
๕.๒ อภิปรายผล	๑๕๐
๕.๒.๑ จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ ๑	๑๕๐
๕.๒.๒ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ ๒ พบว่า	๑๕๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๖๖
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๖๖
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ	๑๖๖
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย	๑๖๖
บรรณานุกรม	๑๖๘
ภาคผนวก	๑๗๑
ผนวก ก : เครื่องมือวิจัย	๑๗๓
ผนวก ข : ๑.รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ๒.ผู้ให้สัมภาษณ์ และ ๓. ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๘๓
ผนวก ค : ผลทดสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๑๘๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๗

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๒.๑ แสดงแนวคิด ทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย	๖๒
ตารางที่ ๔.๑ ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะประชากรของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	๘๓
ตารางที่ ๔.๒ สภาพการณ์ตัวแปรหลัก ด้านฐานข้อมูลชุมชน ด้านฐานความรู้ชุมชน ด้าน ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน ด้านกระบวนการเรียนรู้ และด้านกระบวนการ จัดการชุมชน เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย	๘๕
ตารางที่ ๔.๓ ความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มที่มีต่อลักษณะทุนชุมชนกับรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชน	๘๖
ตารางที่ ๔.๔ ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อรูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชน แนวใหม่	๘๘
ตารางที่ ๔.๕ ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มต่อรูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับ การพัฒนาเชิงพื้นที่	๙๓

สารบัญแผนภูมิภาพ

แผนภูมิภาพที่	หน้า
แผนภูมิภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	๖๕
แผนภูมิภาพที่ ๔.๑ รูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่	๙๕
แผนภูมิภาพที่ ๔.๒ ระบบและกระบวนการจัดการทุนชุมชน ดังนี้	๑๑๙
แผนภูมิภาพที่ ๔.๓ องค์กรความรู้ในการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่	๑๒๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลายทศวรรษที่ผ่านมาหมู่บ้านชุมชนในชนบทของไทยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล ความเจริญ การคมนาคมไม่สะดวก ประชากรขาดการศึกษาและประสบปัญหาด้านสุขอนามัย โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ส่วนในด้านเศรษฐกิจแม้ว่าจะมีปัญหาความยากจนอยู่ในหมู่บ้านก็ตามแต่ปัญหาหนี้สินยังไม่เข้าไปในระบบสังคมชนบทอย่างหลากหลายเหมือนดังสมัยปัจจุบันนี้ ด้านการดำเนินชีวิตของประชาชนพลเมืองในอดีตเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน เป็นระบบเครือญาติ มีความรักความสามัคคีกัน ช่วยเหลือและพึ่งพากันได้ ผู้นำเคาหรณ์บ้นถือผู้ใหญ่ สืบทอดมาหลายชั่วอายุคนจนกลายเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่นดังปรากฏในรูปแบบของวัฒนธรรมประเพณี องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาและปราชญ์ชาวบ้าน ความหลังต่าง ๆ เหล่านี้กำลังถูกลืมไปเมื่อประเทศได้พัฒนามาตามหลักการทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์จนเจริญก้าวหน้า และได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามลำดับจนถึงปัจจุบันนี้ โดยเน้นไปที่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยการใช้ จีดีพี เป็นดัชนีชี้้นำเป็นสำคัญ ทำให้การพัฒนาขาดความสมดุล กล่าวคือ มีความเจริญทางวัตถุจริง แต่ในด้านสังคมจิตวิทยาล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง ดังจะเห็นได้จากภาวะหนี้สินที่มีอยู่ในหมู่ประชาชนซึ่งเกิดจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และปัญหาความยากจนของชาวบ้านเกิดขึ้นทั่วไป ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาการรู้ไม่เท่าทันสื่อ ถูกหลอกลวง เศรษฐกิจชุมชนตกอยู่ในวงจรธุรกิจการเกษตรและวงจรหนี้สิน ซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคม และการบริหารจัดการประเทศที่ขาดสมดุล เศรษฐกิจของประเทศยังพึ่งพาทายนอกและไม่เข้มแข็งพอที่จะคุ้มกันกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ และปัญหาเฉพาะเรื่อง เช่น หนี้สิน ที่ทำกิน ต้นทุนสูง ผลผลิตต่ำ ไม่มีอาชีพ หรือไม่มีการทำ เป็นต้น อันเป็น

ข้อผิดพลาดในการพัฒนาชนบทในอดีตที่ผ่านมา^๑ รัฐบาลยุคต่อมาได้ตระหนักเป็นอย่างดี จึงได้ปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐- ๒๕๖๔) โดยยึดหลักเศรษฐกิจแบบพอเพียงอันเป็นการพัฒนาต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อน ๆ จากฉบับที่ ๔ - ๑๑ (พ.ศ.๒๕๒๐- ๒๕๕๙) ที่มีเป้าหมายสร้างความชอบธรรมให้กับสังคมด้วยการทำให้เศรษฐกิจมีเสถียรภาพและต่อเนื่อง ตามด้วยแนวคิดพัฒนาชนบทพึ่งตนเอง โดยให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ต่อเนื่องด้วยโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับต่อมาได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบยั่งยืน กระจายความเจริญสู่ภูมิภาคและลดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท ให้ความสำคัญกับครัวเรือนยากจนมากขึ้นและนำไปสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) เริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม การพัฒนาคนและชุมชนให้เข้มแข็งและในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการใช้ศักยภาพทุนทางสังคมที่มีอยู่ อันได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรม โดยการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชุมชนด้วยฐานทางภูมิปัญญา เพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกันให้แก่ชุมชนและสังคมและก้าวสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนอันเป็นการพัฒนาเชิงพื้นที่ ด้วยศักยภาพชุมชนที่เริ่มจากจุดแข็งในสังคมไทยในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ด้วยการผนึกพลังของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนด้วยตนเอง

การแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากแนวคิดและความตั้งใจที่จะทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากเศรษฐกิจกระแสหลักหรือเศรษฐกิจแบบทุนเสรีนิยม กล่าวคือ เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนที่มีลักษณะหรือกรอบแนวคิดเฉพาะของตนเองบนกระบวนการเรียนรู้และมีวิธีการจัดการแบบสหกรณ์โดยใช้เครื่องมือขับเคลื่อนด้วยองค์กรและเครือข่ายองค์กรชุมชนโดยการฟื้นฟูระบบการจัดการของชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขึ้นมาใหม่ เพราะสังคมไทยมีองค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนอยู่แล้ว คือ พุทธเศรษฐศาสตร์ เกษตรทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง และวิสาหกิจชุมชน จึงต้องพัฒนาแบบองค์รวมไม่แยกส่วนออกจากกันและต้องพัฒนาบนพื้นฐานของชุมชน ๔ ด้าน คือ ๑) ฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้ ๒) ฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต ๓) ฐานความเป็นผู้นำชุมชนและการจัดการ และ ๔) ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม อันเป็นแนวทางการบริหารจัดการทุนชุมชนที่จะทำให้ครัวเรือนและชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมไปสู่สภาพที่มีการระดมพลังของชุมชน มีการร่วมกันคิดร่วมกันทำ

^๑ วิจิต นันทสุวรรณ, **ขบวนการชุมชนใหม่**, (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๗). หน้า ๒๐.

จนเกิดอาชีพและมีรายได้ มีผลผลิตและผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นเป็นธุรกิจชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ต่อไป

จังหวัดมหาสารคาม เป็นจังหวัดที่มีการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนและการตลาดมาเป็นระยะเวลาานแต่พบว่า รายได้บุคคล ครัวเรือนและชุมชนยังอยู่ในระดับต่ำ จากสถิติสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จัดทำข้อมูลตัวชี้วัดและลำดับที่ของตัวชี้วัดจากลำดับทั้งหมด ๗๗ จังหวัด (สถิติ ๒๕๖๐) พบว่า จังหวัดมหาสารคาม มีอันดับหนี้ครัวเรือนอยู่อันดับที่ ๖๖ และอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อยู่ในเขตบริการของวิทยาลัยสงฆ์มหาสารคามและตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำชี ประสบกับภาวะน้ำท่วมและแห้งแล้งทุกปี ประชากรมีปัญหาหนี้สินเช่นเดียวกับอำเภออื่น ๆ จากสภาพความเป็นจริงที่ผู้วิจัยได้ออกไปสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ทำการวิจัย ๓ ชุมชน พบว่าราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพหลักของชาวบ้าน คือ เกษตรกร เช่น ทำนา ทำไร่อ้อย ทำธุรกิจค้าขาย ใช้แรงงานประชากรส่วนใหญ่ประสบภาวะหนี้สิน ที่ทำกินไม่เพียงพอ รายได้ต่ำ นอกจากนี้ยังมีกลุ่ม องค์กรชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ปัจจุบันยังไม่มีการระดมทุนชุมชนที่มีอยู่มาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชนเท่าที่ควรยังเป็นการแก้ปัญหาแบบต่างคนต่างทำและต่างคิด เช่น มีกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาให้ชาวบ้านด้วยการส่งเสริมของหน่วยงานภาค รัฐ ภาคเอกชน รวมถึงกลุ่มของชาวบ้านเอง แต่กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีบทบาทอยู่จริงไม่มากนัก เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้สัมพันธ์กับกลุ่มที่ตั้งมานั้นเพียงอย่างเดียวแต่ต้องสัมพันธ์กับกลุ่มภายนอกด้วยทั้งบุคคล กลุ่มบุคคลและสถาบันต่าง ๆ เช่น เป็นลูกค้าธนาคาร ลูกค้าสหกรณ์เพื่อกู้เงินในระบบนอกหมู่บ้าน จึงทำให้กลุ่มที่ตั้งขึ้นมาไม่มีพลังเพียงพอที่จะแก้ปัญหาของชุมชนได้ เพราะสมาชิกที่เข้าร่วมไม่ได้มีการระดมความคิด การแบ่งปันประสบการณ์ รวมถึงขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง

จากสภาพปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้นำท้องถิ่น และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมหาสารคาม ได้ปรึกษาหารือถึงแนวทางการแก้ปัญหาชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อเพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามแนวทางชุมชนเข้มแข็งที่มีระบบและรูปแบบการจัดการในระดับชุมชนของตนเองที่ชัดเจน โดยมีเป้าหมายที่การจัดการกลุ่มกองทุนด้านเศรษฐกิจให้เป็นระบบการพึ่งตนเองด้านทุน ให้เกิดขึ้นใน ๓ ชุมชนดังกล่าว หากการวิจัยครั้งนี้ได้พบรูปแบบการจัดการทุนชุมชนที่เหมาะสม จะได้นำเสนอรูปแบบ วิธีการไปขยายผลต่อชุมชนอื่น ๆ เพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาเชิงพื้นที่ต่อไป

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา เพื่อให้ได้ข้อค้นพบรูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจที่จะทำให้เกิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ และ เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจมาศึกษา เพราะว่าปรัชญาระบบเศรษฐกิจชุมชนเน้น หลักการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองด้านทุนที่สมาชิกนำเงินรายได้ส่วนหนึ่ง มาออมร่วมกันเป็นกองทุนออมทรัพย์ที่มุ่งให้สมาชิกช่วยเหลือกันและพึ่งตนเองให้มากที่สุด และด้วย เหตุผลที่ว่า กองทุนชุมชนเป็นรูปแบบการจัดการที่นำเอาวิถีการหมุนเวียนทุนในระบบเศรษฐกิจ สมัยใหม่มาพัฒนาระบบทุนของชุมชน หากมีระบบและกระบวนการจัดการที่ดีแล้วจะช่วยให้ชุมชน ลดการพึ่งพาอาศัยทุนจากภายนอก ลดการสูญเสียทรัพยากรภายในชุมชน อันจะนำความมั่งคั่งให้กับ ชุมชนโดยภาพรวม ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกพื้นที่ ๓ ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชน ท่าเตือ อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย เพราะว่าอำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อยู่ในเขตบริการของวิทยาลัยสงฆ์มหาสารคามและตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำชี ประสบ กับภาวะน้ำท่วมและแห้งแล้งทุกปี ประชากรมีปัญหาหนี้สินเช่นเดียวกับอำเภออื่น ๆ จากสภาพความ เป็นจริงที่

ผู้วิจัยได้ออกไปสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ทำการวิจัย ๓ ชุมชน พบว่า ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพหลักของชาวบ้าน คือ เกษตรกร เช่น ทำนา ทำไร่ อ้อย ทำธุรกิจค้าขาย ใช้แรงงาน ประสบภาวะหนี้สิน ที่ทำกินไม่เพียงพอ รายได้ต่ำ นอกจากนี้พบว่ามีกลุ่ม องค์กรชุมชน ปรชาษฐ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน แต่ปัจจุบันยังไม่มีกิจกรรม ทุนชุมชนที่มีอยู่มาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชนเท่าที่ควรยังเป็นการแก้ปัญหาแบบต่างคนต่างทำและ ต่างคิด เช่น มีกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาให้ชาวบ้านด้วยการส่งเสริมของหน่วยงานภาค รัฐ ภาคเอกชน รวมถึงกลุ่มของชาวบ้านเอง แต่กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีบทบาทอยู่จริงไม่มากนัก เนื่องจาก ชาวบ้านไม่ได้สัมพันธ์กับกลุ่มที่ตั้งมานั้นเพียงอย่างเดียวแต่ต้องสัมพันธ์กับกลุ่มภายนอกด้วยทั้งบุคคล กลุ่มบุคคลและสถาบันต่าง ๆ เช่น เป็นลูกค้ายธนาคาร ลูกค้าสหกรณ์เพื่อกู้เงินในระบบนอกหมู่บ้าน จึง ทำให้กลุ่มที่ตั้งขึ้นมาไม่มีพลังเพียงพอที่จะแก้ปัญหาของชุมชนได้ เพราะสมาชิกที่เข้าร่วมไม่ได้มีการ ระดมความคิด การแบ่งปันประสบการณ์ รวมถึงขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการแก้ปัญหาและ พัฒนาตนเอง

ผู้วิจัย จึงทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” เพื่อค้นหารูปแบบการจัดการทุนชุมชนที่เหมาะสมในการเป็นต้นแบบ หรือแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงจากฐานราก คือเปลี่ยนพฤติกรรมของคน

นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระดับครัวเรือน และชุมชน ก่อนที่จะขยายไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ใหญ่ขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอกอสุมปี่สย จังหวัดมหาสารคาม

๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอกอสุมปี่สย จังหวัดมหาสารคาม

๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอกอสุมปี่สย จังหวัดมหาสารคาม

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาระบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอกอสุมปี่สย จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มกองทุนด้านเศรษฐกิจ จาก ๓ ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ อำเภอกอสุมปี่สย จังหวัดมหาสารคาม ด้วยวิธีตอบแบบสอบถาม และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกแบบมีโครงสร้างและการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาในการวิจัย เพื่อศึกษาลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนกับรูปแบบการจัดการในการหมุนเวียนทุนในระบบเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาระบบทุนชุมชนมีลักษณะเด่นและลักษณะด้อยอย่างไร นอกจากนี้แล้วยังได้ศึกษาถึงรูปแบบการจัดการทุนชุมชนมีระบบและกระบวนการจัดการบนฐานความรู้ ระบบฐานข้อมูลชุมชน สภาผู้นำชุมชนและแผนชุมชนเพื่อนำมาพัฒนาเป็นข้อค้นพบเพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนแนวใหม่เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอกอสุมปี่สย จังหวัดมหาสารคาม

๑.๓.๒ ขอบเขตพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัย เรื่องการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ออกเป็น ๓ แห่ง คือ

๑. ชุมชนบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
๒. ชุมชนแห่เหนือ ตำบลนาบอน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
๓. ชุมชนท่าเตื่อ ตำบลนาบอน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑.๓.๓ ขอบเขตประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ศึกษา คือ ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มกองทุนด้านเศรษฐกิจ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจาก ๓ ชุมชน จำนวน ๕๗๓ คน ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ตามสูตรของ Yamane (๑๙๗๖) จำนวน ๒๓๖ คน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Selection) คือ กรรมการกองทุน ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มกองทุนด้านเศรษฐกิจ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามคุณสมบัติที่กำหนด จำนวน ๑๘ คน

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การดำเนินการวิจัย คือ ช่วงวางแผนการวิจัย ช่วงเวลาปฏิบัติงานภาคสนาม ช่วงเวลาการจัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการวิจัย เริ่มจาก เดือน พฤษภาคม ๒๕๖๕ - ๓๐ กันยายน ๒๕๖๖

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ การจัดการ ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยหมายถึง การกำหนดระบบและกระบวนการจัดการทุนชุมชนที่จะทำให้ครัวเรือนและชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมไปสู่สภาพที่มีการระดมพลังของชุมชนด้วยการพัฒนาบนฐานความรู้และมีฐานข้อมูลชุมชน มีระบบสภาผู้นำชุมชนและการจัดทำแผนชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑.๔.๒ ทุนชุมชน หมายถึง ทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ทุนทางการเงินที่มาจากออม ของสมาชิกกองทุน กลุ่มสหกรณ์และแหล่งเงินทุนอื่น ๆ ภายในชุมชนที่มีสมาชิกเป็นคนในชุมชน มีการขยายสมาชิก มีเงินทุน เงินฝากสะสม โดยสมาชิกจะได้เงินปันผล ดอกเบี้ยเงินฝาก สมาชิกที่มีความจำเป็นต้องใช้เงินก็สามารถกู้ยืมโดยเสียดอกเบี้ยถูก เพื่อนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ

๑.๔.๓ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง การสร้างอาชีพโดยครัวเรือนเป็นผู้ริเริ่มสร้างผลผลิตหรือแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครอบครัว ใช้แรงงานของสมาชิกในครอบครัวทำแบบพอกินพอใช้และมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มอาชีพเพื่อสร้างผลผลิตให้พอเพียงกับความต้องการของระดับชุมชน และพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองต่อสังคมภายนอกชุมชนในรูปการตลาด

๑.๔.๔ การพัฒนาเชิงพื้นที่ หมายถึง กิจกรรมการรวมพลังของชุมชน และการจัดการทุนชุมชนที่จะทำให้ครัวเรือนและชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมไปสู่สภาพที่มีการระดมพลังของชุมชนมากขึ้น มีกองทุนออมทรัพย์เป็นของชุมชนเอง มีกลุ่มอาชีพตามความต้องการของชุมชน มีผลผลิตและผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นเป็นธุรกิจชุมชนและมีระบบการตลาดของชุมชน

๑.๔.๕ รูปแบบการจัดการชุมชนแนวใหม่ หมายถึง ระบบการจัดการทุนชุมชนบนศักยภาพของชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบนฐานความรู้ด้วยระบบสภาผู้นำชุมชนที่ระดมความร่วมมือของประชาชนตามหลักการสหกรณ์ มีองค์ประกอบสำคัญ คือ ๑) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ๒) มีระบบ ระบบสภาผู้นำชุมชน, ระบบวิสาหกิจชุมชน และ ระบบธนาคารชุมชน และ ๓) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในลักษณะองค์รวม

๑.๔.๖ กระบวนการทางปัญญา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนรู้จักตัวเอง รู้จักชุมชนของตนเองเน้นการเรียนรู้บนฐานความเป็นจริงของชีวิตและชุมชนด้วยการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลในระดับครอบครัวและชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนชุมชน

๑.๔.๗ สภาผู้นำชุมชน หมายถึง ระบบการจัดการทุนชุมชนโดยคณะผู้นำชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในการวางแผนชุมชนและติดตามกระบวนการเรียนรู้ชุมชน

๑.๕ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

๑.๕.๑ ทำให้ได้องค์ความรู้ด้านการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จากกลไกของสภาผู้นำชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

๑.๕.๒ ทำให้ได้แนวทางการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการทางปัญญาในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑.๕.๓ ทำให้ได้รูปแบบการจัดการทุนชุมชนที่มีระบบและการจัดการเพื่อพัฒนารากฐานใหม่ในระดับชุมชน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องโดยมุ่งพัฒนารอบแนวคิด การวิเคราะห์โครงสร้างแนวคิดและตัวแปรวัดสำหรับนำไปพัฒนาเป็นเครื่องมือวิจัยทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้สามารถตอบปัญหาการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยมีรายละเอียดของหัวข้อเรื่องที่ศึกษา สรุปได้ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชน

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับทุนชุมชน

๒.๑.๓ ทฤษฎี และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๒.๑.๔ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎีเรื่อง การบริหารจัดการและพัฒนาชุมชน

อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างและพื้นฐานในการพัฒนาจะต้องเริ่มจากชุมชนโดยคนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการกันเองเพราะคนในชุมชนนั้นจะรู้และเข้าใจถึงปัญหาความต้องการและทุนต่างๆที่มีอยู่ภายในชุมชนคนนอกเป็นเพียง

ผู้ช่วยส่งเสริม นอกจากนั้นรากฐานสำคัญที่จะนำชุมชนนั้นๆให้ก้าวไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้นจะต้องเริ่มจากตัวคนในชุมชนก่อนจะต้องเรียนรู้ว่าแต่ละคนในชุมชนมีคุณค่าที่ต่างกันและทุกคนล้วนมีความสามารถมีภูมิปัญญาเป็นของตนเอง การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาในชุมชนนั้น ๆ นอกจากสมาชิกในชุมชนต้องเข้า มามีส่วนร่วมแล้วชุมชนก็ยังมีทุนชุมชนไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพและทุนทางวัฒนธรรมหรือทุนทางสังคมรวมทั้งทุนเงินตราที่ต้องมีการบริหารจัดการการเพื่อพัฒนาชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

กาหลง กลิ่นจันทร์ และคณะ กล่าวว่า การบริหาร (administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน “administatrae” หมายถึงช่วยเหลือ (assist) หรืออำนวยความสะดวก (direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึงการรับใช้หรือผู้รับใช้หรือผู้รับใช้รัฐคือรัฐมนตรีสำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า administer หมายถึงการติดตามดูแลสิ่งต่างๆส่วนคำว่าจัดการ (management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (profits) หรือกำไรสูงสุด (maximum profits) สำหรับผลประโยชน์ที่จะตกแก่สาธารณะถือเป็นวัตถุประสงค์รองหรือเป็นผลพลอยได้ (by product) จึงแตกต่างจากวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหน่วยงานภาครัฐที่จัดตั้งขึ้นอย่างไรก็ตามในระยะหลังสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมักใช้คำว่าบริหารจัดการ (management administration) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจมากขึ้นเช่นการนำแนวคิดผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer) หรือซีอีโอ (CEO) มาปรับใช้ในวงราชการการบริหารราชการด้วยความรวดเร็ว การลดพิธีการที่ไม่จำเป็นการลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการและการจูงใจด้วยการให้รางวัลตอบแทน เป็นต้น^๒

นอกเหนือจากการที่ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจเข้ามารับสัมปทานจากภาครัฐเช่นให้สัมปทานโทรศัพท์มือถือการขนส่งเหล้าบู่หรืออย่างไรก็ดีภาคธุรกิจก็ได้ทำประโยชน์ให้แก่สาธารณะหรือประชาชนได้เช่นกันเช่นจัดโครงการคืนกำไรให้สังคมด้วยการลดราคาสินค้าขายสินค้าราคาถูกหรือการบริจาคเงินช่วยเหลือสังคมเป็นต้นดังนั้นการบริหารบางครั้งเรียกว่าการบริหารจัดการหมายถึงการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดๆของหน่วยงานของรัฐและ / หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ถ้าเป็นหน่วยงานภาคเอกชนหมายถึงของหน่วยงานและ / หรือบุคคล) ที่เกี่ยวข้องกับคนสิ่งของ

^๒ กาหลง กลิ่นจันทร์ และคณะ, **แนวทางการบริหารจัดการทุนชุมชน กรณีพื้นที่ตรัง**, (คณะวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๐), หน้า ๑๖.

และหน่วยงานโดยครอบคลุมเรื่องต่างๆเช่น (๑) การบริหารนโยบาย (Policy) (๒) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority) (๓) การบริหารคุณธรรม (Morality) (๔) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society) (๕) การวางแผน (Planning) (๖) การจัดองค์การ (Organizing) (๗) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (๘) การอำนวยการ (Directing) (๙) การประสานงาน (Coordinating) (๑๐) การรายงาน (Reporting) และ (๑๑) การงบประมาณ (Budgeting) อย่างไรก็ตามในปัจจุบันเพื่อให้การบริหารเกิดประสิทธิภาพองค์การต่างๆจะใหญ่หรือเล็กเป็นองค์การภาครัฐองค์การภาคเอกชนก็ตามมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการใช้กระบวนการในการบริหารเพื่อดำเนินการในกิจกรรมหลักที่ธุรกิจและหน่วยงานจะต้องสนใจเพื่อการดำเนินงานขับเคลื่อนส่วนต่างๆไปสู่เป้าหมายกล่าวคือกิจกรรมหลักต่างๆที่ต้องให้ความสนใจแม้เป็นหน่วยงานในภาครัฐซึ่งกิจกรรมบางเรื่องอาจมีน้ำหนักของความใส่ใจไม่มากก็ตามมีดังต่อไปนี้

๑. กิจกรรมทางการตลาด

การตลาดถือเป็นหัวใจในการดำเนินงานของธุรกิจหรือหน่วยงานต่างๆแม้จะเป็นองค์การในภาครัฐแนวคิดในการทำงานถือเป็นจุดแรกที่เป็นมุมมองในการพิจารณาการดำเนินงานในกิจกรรมอื่นๆต่อไป การตลาดนอกจากความสามารถในการประมาณการเกี่ยวกับอุปสงค์และอุปทานแล้วการที่ธุรกิจหรือองค์การจะนำสินค้าไปขายที่ไหนและขายอย่างไรองค์การกลุ่มวิสาหกิจที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมองคู่ค้าที่แน่นอนและมีจำนวนเพียงพอไม่ว่าในรูปแบบการจำหน่ายค้าปลีกค้าส่งการดำเนินการจะเป็นแบบไหนก็ตามผู้ประกอบการธุรกิจต้องบริหารให้สินค้าเกิดการเปลี่ยนมือจากวิสาหกิจไปสู่ผู้บริโภคให้ได้โดยกิจกรรมด้านการตลาดมีกิจกรรมมากมายซึ่งควรต้องมีการจัดทำเป็นแผนการตลาดที่ชัดเจนสินค้าหรือบริการที่ผลิตผลิตมาแล้วจะขายใครด้วยวิธีการแบบไหนขายในราคาเท่าไรและจะมีกลยุทธ์อย่างไรให้ลูกค้าเป้าหมายได้รู้ว่าองค์การของเรามีสินค้าและบริการเหล่านี้ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของการตลาดทั้งสิ้นสินค้าและบริการในหน่วยงานของภาครัฐบางองค์การเป็นเรื่องของการอำนวยความสะดวกการบริการหรือเป็นการดำเนินงานอื่นๆใดเป็นสิ่งที่หน่วยงานจะต้องมองให้ออกว่าคู่ค้าคือใครอาจอยู่ในรูปหน่วยงานด้วยกันเองหรือเป็นองค์กรอื่นในภาคเอกชนหรือเป็นผู้ใช้ (End User) ก็ตามสิ่งเหล่านี้จะบ่งบอกรายละเอียดของสิ่งที่จะดำเนินการต่อในส่วนอื่นๆที่จะต้องคำนึงในแผนฯในสภาวะปัจจุบันไม่ว่าองค์การจะเป็นแบบใดแนวคิดในการบริหารจัดการทางการตลาดเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นสิ่งควรมีการจัดทำแผนเชิงธุรกิจที่ชัดเจนจะทำให้การดำเนินงานมีทิศทางที่ชัดเจน

๒. กิจกรรมด้านการผลิต

ด้านการผลิตเป็นอีกกิจกรรมที่ผู้ประกอบการใดๆก็ตามจะต้องวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามให้ได้ว่าองค์กรของตนเองจะผลิตอะไรการผลิตจะทำอย่างไรโดยวิเคราะห์อุปสงค์อุปทานรวมทั้งพฤติกรรมของผู้บริโภคหรือผู้ใช้บริการว่ามีความต้องการอย่างไรที่สามารถพิจารณาวัตถุดิบทักษะและความชำนาญในการผลิตและสิ่งเหล่านี้นับเป็นปัจจัยที่ความสำคัญตัวหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับต้นทุนในการผลิตซึ่งต้นทุนการผลิตไม่สูงทำให้สามารถปรับปรุงการทำงานที่มีคุณภาพที่ดีขึ้นมีมาตรฐานสามารถสร้างศักยภาพการแข่งขันได้ดีหากปัจจัยทางการผลิตขาดคุณภาพก็อาจทำให้ธุรกิจประสบความล้มเหลวหรือหน่วยงานดำเนินงานที่ไร้ประสิทธิภาพได้เช่นกันที่สำคัญมากๆหากการผลิตนั้นเป็นการนำทรัพยากรที่เป็นของส่วนรวมเป็นของชุมชนที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมในการผลิตทำอย่างไรที่จะทำให้การใช้ทรัพยากรของชุมชนมีความยั่งยืนมากที่สุดให้อยู่คู่กับสังคมชุมชนนั้นๆตลอดไป

๓. กิจกรรมด้านบุคลากร

การดำเนินงานถึงแม้จะเป็นหน่วยงานภาครัฐเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือเป็นหน่วยงานทางธุรกิจก็เป็นสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงโดยเฉพาะการดำเนินงานในวิสาหกิจชุมชนซึ่งความซับซ้อนในการดำเนินงานอาจมีไม่มากแต่เป็นเรื่องที่จำเป็นต้องให้ความสนใจบุคลากรไม่ว่าอยู่ในฐานะเป็นผู้ประกอบการหรือในฐานะสมาชิกที่มีบทบาทในการช่วยกลุ่มในบทบาทใดก็ตามถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญวิสาหกิจชุมชนจะไม่มีบุคลากรที่เป็นลูกจ้างจึงไม่มีสายงานการบังคับบัญชาความสำเร็จการบริหารงานบุคคลขึ้นอยู่กับระบบจูงใจเป็นหลักองค์กรที่อยู่ในรูปแบบอื่นๆก็เช่นกันการบริหารจัดการเกี่ยวกับบุคลากรในองค์กรเป็นสิ่งที่จำเป็นในการกระตุ้นจูงใจให้บุคลากรทำงานเพื่อองค์กรและส่วนรวมการดำเนินงานในการบริหารจัดการทุนชุมชนในการผลิตเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจในชุมชนเพื่อให้อยู่คู่ชุมชนที่ยาวนานนั้นบุคลากรที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญเป็นเรื่องที่จะต้องดำเนินการให้เขามีความรู้ความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันและจะต้องมีจิตสำนึกในการเห็นคุณค่าของทุนและมีความภูมิใจต่อทุนที่องค์กรนำมาใช้ในการดำเนินงาน

๔. กิจกรรมด้านการเงิน

กิจกรรมทางด้านการเงินเศรษฐกิจเป็นกิจกรรมที่อาศัยกลไกทางการตลาดในระบบทุนนิยมมักเริ่มจากการนำเงินไปลงทุนทำการผลิตทำการค้าและได้ผลตอบแทนกลับมาในรูปของกำไรผู้ประกอบการที่ไม่ได้ใช้เงินกู้มาลงทุนมีโอกาสที่ประสบความสำเร็จมากกว่ากลุ่มพึ่งเงินกู้ดังนั้นการที่กลุ่มหรือองค์กรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้จึงมีโอกาสที่จะอยู่ได้และเติบโตมากกว่ากลุ่มพึ่งเงินกู้ทั้งนี้การจัดการกับกิจกรรมทางการเงินโดยเฉพาะการทำให้การเงินมีความมั่นคงและสามารถเพิ่มพูนมูลค่าเป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับหน่วยงานในภาครัฐกิจกรรมในด้านนี้เป็นสิ่งที่ผู้รับผิดชอบต้องให้ความสนใจ

จริงจั่งเช่นกันเพราะทุกเม็ดเงินที่รัฐทุ่มไปในการดำเนินงานเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาความคุ้มค่าที่จะได้กลับมาสู่สังคมเศรษฐกิจชุมชนโดยรวมการดำเนินงานหลายๆอย่างในรูปวิสาหกิจชุมชนหรือจะดำเนินการโดยกลุ่มคนในชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ตามการพิจารณาเศรษฐกิจภาพรวมของชุมชนที่ต้องเสียไปต้องมีความสมดุล

ด้วยเหตุนี้การบริหารจัดการในกิจกรรมต่างๆเป็นสิ่งที่ผู้ประกอบการผู้บริหารจัดการองค์กรต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษโดยมีบทบาทและความสำคัญเกี่ยวข้องในทุกองค์การการบริหารจัดการนอกจากจะให้ความสนใจในกิจกรรมหลักๆที่องค์กรต้องดำเนินการตามที่กล่าวมาแล้วกระบวนการหรือขั้นตอนในการบริหารจัดการก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในโลกปัจจุบันการบริหารจัดการได้มีการพัฒนาแนวคิดการบริหารจัดการที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยแวดล้อมองค์กรมากขึ้นเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารองค์กรได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อให้องค์กรอยู่ได้อย่างมั่นคงมีแนวทางในการจัดการที่สอดคล้องกับบริบทรอบด้านโดยแนวคิดดังกล่าวจะให้ความสำคัญของกระบวนการในการบริหารจัดการ ๓ ส่วนหลักๆ กล่าวคือ^๓

๑. การวางแผนการทำงานหรือวางแผนในสิ่งที่จะต้องดำเนินการซึ่งการวางแผนดังกล่าวจะต้องเป็นการคิดพิจารณาที่จะนำไปสู่การดำเนินงานที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในขณะนั้นๆ เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งในส่วนนี้เราถือเป็น “การวางแผนเชิงกลยุทธ์” หรือที่เรียกว่า Strategic Planning ทั้งนี้เนื่องจากการทำงานทุกๆส่วนของการทำงานเป็นสิ่งที่นักจัดการควรต้องทำการศึกษาและหาข้อมูลเพื่อคิดตัดสินใจที่จะให้การดำเนินงานนั้นมีศักยภาพสอดคล้องกับสภาพที่องค์กรเป็นอยู่องค์กรจะใหญ่หรือเล็กหรือเป็นองค์กรในภาครัฐหรือเอกชนก็ตามสิ่งสำคัญในการวางแผนเพื่อให้การทำงานเกิดประสิทธิภาพเป็นสิ่งที่จะต้องวิเคราะห์หมองตัวตนขององค์กรให้มีความชัดเจนว่าเรามีจุดเด่นในส่วนไหนและจุดอ่อนในส่วนใดที่เราควรจะต้องหลีกเลี่ยงในขณะเดียวกันอาจต้องมองถึงอุปสรรคและโอกาสที่มีต่อองค์กรหรือที่เราเรียกว่าควรมีการวิเคราะห์ SWOT เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการวางแผนการบริหารจัดการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

๒. การนำแผนไปใช้การดำเนินงานในองค์กรใดก็ตามหลังจากที่มีการวางแผนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพแล้วนั้นการจัดการจะเกิดประสิทธิภาพขึ้นต่อไปก็คือ

^๓ รัญจวน ประวัติเมือง, การจัดการเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๗).

เป็นขั้นของการนำแผนไปปฏิบัติจริงซึ่งก็เป็นเรื่องที่มีบทบาทและมีความสำคัญต่อความสำเร็จและมีความยั่งยืนของการบริหารจัดการนั้นถือเป็นเรื่องที่มีบทบาทและสำคัญอย่างมากรวมทั้งการบริหารจัดการจะประสบความสำเร็จตามแผนผู้จัดการต้องใส่ใจกับองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้ในการดำเนินงานส่วนนี้ถือเป็นส่วนที่มีความยากมากทั้งนี้เพราะบริบทแวดล้อมของแต่ละองค์การแต่ละชุมชนแต่ละสังคมมีความแตกต่างกันไปนักบริหารจัดการจะต้องทำความเข้าใจและศึกษาในรายละเอียดของแต่ละชุมชนเพื่อทำให้การปฏิบัติมีความสอดคล้องกับบริบทที่มีซึ่งในส่วนนี้ถือเป็นเรื่องของ Implementation

๓. การกำกับติดตามควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือที่เรียกว่าการ Controlling ซึ่งการบริหารจัดการดำเนินงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์การโดยส่วนรวมของชุมชนก็ยิ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นสิ่งที่ทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จตามเป้าหมายแล้ว กระบวนการดำเนินงานจะสอดคล้องกับกิจกรรมอย่างไรที่จะทำให้การดำเนินงานนั้นมีการใช้ทรัพยากรชุมชนที่มีคุณค่าและเกิดความยั่งยืนเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

จากความหมายและหลักการของการบริหารจัดการดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการไม่ใช่งานของธุรกิจเพียงอย่างเดียวตามที่กล่าวมาแต่เป็นเรื่องที่ใช้กับหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมชุมชนได้ด้วย โดยในส่วนของชุมชนถือได้ว่าเป็นองค์การหนึ่งซึ่งอยู่ร่วมกันและมีความสุขเป็นสิ่งที่ชุมชนจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพและเกิดการพัฒนายิ่งๆขึ้นไปเพื่อเป็นชุมชนที่ดีมีความเข้มแข็งปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการชุมชนที่จำเป็นในการพัฒนาคือการอาศัยสินค้าชุมชนเป็นฐาน^๔ ทั้งนี้ผู้ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชนต้องมองว่าคนในชุมชนเป็นปัจจัยที่สำคัญและที่สำคัญศักยภาพของคนในชุมชนต้องมองคนในชุมชนอย่างมีคุณค่าคนในชุมชนต้องอุทิศตนเพื่อชุมชนและต้องมองสินทรัพย์ชุมชนอย่างจริงจังจึ่งว่าคืออะไรอยู่ที่ไหนสำคัญอย่างไรมีเท่าไรจะเอามาใช้อย่างไรเพราะชุมชนมีทุนชุมชน

การพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างและพื้นฐานในการพัฒนาจะต้องเริ่มจากชุมชนคนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการกันเองเพราะคนในชุมชนนั้นๆจะรู้และเข้าใจถึงปัญหาความต้องการและทุนต่างๆที่มีอยู่ภายในชุมชนคนนอกเป็นเพียงผู้ช่วยส่งเสริมนอกจากนั้นรากฐานสำคัญที่จะนำชุมชนนั้นๆให้ก้าวไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้นจะต้องเริ่มจากตัวคนในชุมชนก่อนจะต้องเรียนรู้ว่าแต่ละคนในชุมชนมีคุณค่าที่ต่างกันและทุกคนล้วนมีความสามารถมีภูมิ

^๔ สุนีย์รัตน์ ศิริรัตน์, ทรัพยากรกับการพัฒนาชุมชน, www.go to know.org. เข้าถึงข้อมูลสิงหาคม

ปัญญาเป็นของตนเองการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาในชุมชนนั้นๆนอกจากสมาชิกในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมแล้วชุมชนก็ยังมีทุนชุมชนไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ทุนธรรมชาติทุนกายภาพและทุนทางวัฒนธรรมหรือสังคมนวมทั้งทุนเงินตราที่การบริหารจัดการการพัฒนาชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้

ดังนั้นการพัฒนาจะเกิดผลเป็นเรื่องทีคนในชุมชนควรต้องเข้ามามีบทบาทในการรับรู้เรียนรู้และมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรที่เป็นทุนชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพทั้งนี้การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเป็นสิ่งที่ชุมชนต้องมองตัวตนให้ออกว่ามีจุดเด่นในเรื่องใดและมีจุดที่ควรหลีกเลี่ยงในเรื่องใดก่อนกำหนดแนวทางการบริหารจัดการที่จะนำไปสู่ประสิทธิภาพที่ดีเครื่องมือที่จะรู้จักตัวตนที่ชัดเจนคือการวิเคราะห์ SWOT

การวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งโอกาสและอุปสรรค (SWOT Analysis)

การวิเคราะห์ SWOT ถือเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโดยแบ่งสภาพแวดล้อมเป็นสภาพแวดล้อมภายนอกและสภาพแวดล้อมภายในทั้งนี้สภาพแวดล้อมภายนอกก็แบ่งเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆเช่นกันกล่าวคือ

ก) สภาพแวดล้อมภายนอกต่างๆไปกว้างๆ (Board or Macro Environment) ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่ไม่มีผลโดยตรงต่อองค์การประกอบด้วยปัจจัยต่างๆซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๔ ด้านหลักๆได้แก่

- ด้านเศรษฐกิจ (Economics)
- ด้านการเมืองการปกครอง (Politics)
- ด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture)
- ด้านเทคโนโลยี (Technology)

ข) สภาพแวดล้อมภายนอกที่อยู่ในอุตสาหกรรมเดียวกันหรือสภาพแวดล้อมการแข่งขัน (Competitive Environment) ถือเป็นสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อองค์การโดยตรงเนื่องจากเป็นสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสภาวะการแข่งขันในอุตสาหกรรมนั้นๆอันประกอบด้วยปัจจัยแวดล้อมต่างๆได้แก่

- คู่แข่งขัน (Competitor) ทั้งคู่แข่งรายใหม่ (New entrants) และคู่แข่งที่มี อยู่ในปัจจุบัน (Existing competitors)

- ลูกค้าหรือผู้ซื้อสินค้า (Customer or Buyer) ในอุตสาหกรรมนั้น
- ผู้ขายสินค้า (Supplier) ให้กับอุตสาหกรรมนั้น
- สินค้าทดแทน (Substitute Goods)

สภาพแวดล้อมทั้ง ๒ กลุ่มต่างมีความสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์การในการสร้างโอกาสและอุปสรรคตงนั้นก่อนกำหนดกลยุทธ์ให้กับองค์การหรือกิจการที่รับผิดชอบนั้นๆเป็นสิ่งที่ผู้วางแผนหรือผู้กำหนดกลยุทธ์จะต้องทำการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมภายนอกให้มีความชัดเจนเพื่อจะได้ทราบถึงโอกาสและอุปสรรคขององค์การเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจการดำเนินงาน

นอกจากองค์การต้องการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกซึ่งครอบคลุมปัจจัยแวดล้อมกว้างๆและปัจจัยแวดล้อมด้านการแข่งขันแล้วการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเป็นอีกประเด็นที่มีความสำคัญการดำเนินงานขององค์การจะใหญ่หรือเล็กหรือจะเป็นองค์การประเภทใดก็ตามองค์การควรจะต้องตอบตัวเองให้ได้ว่าปัจจุบันการดำเนินงานเป็นอย่างไรมีความถนัดในเรื่องอะไรหรือองค์การทำอะไรได้ดีบ้างมีอะไรที่ยังเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดปัญหาซึ่งถือเป็นจุดอ่อนต่อการทำงานบ้าง ฯลฯ ประเด็นเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นความเป็นตัวตนขององค์การได้ชัดเจนขึ้น

ดังนั้น การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในก็เป็นสิ่งที่ผู้บริหารหน่วยงานจะต้องพิจารณาด้วยเพื่อให้้องค์การได้ทราบว่าตัวเองมีจุดอ่อนและจุดแข็งในด้านใดการบริหารงานควรจะดำเนินการอย่างไรสิ่งที่เป็นจุดแข็งและเสริมสร้างการดำเนินงานให้เกิดโอกาสเนื่องจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมควรจะเก็บรักษาเอาไว้อย่างไรส่วนที่เป็นจุดอ่อนจะมีวิธีการเติมเต็มได้อย่างไรเพื่อไม่ให้เป็นข้อจำกัดโดยเฉพาะปัจจัยแห่งความสำเร็จขององค์การในอนาคตเป็นสิ่งที่ทำให้้องค์การสามารถทราบถึงจุดเด่นหรือจุดแข็ง (Strengths) เพื่อสร้างข้อได้เปรียบทางการแข่งขันของ้องค์กรและทราบจุดด้อยหรือจุดอ่อน (Weakness) ในการที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขการประเมินผลการดำเนินงานของ้องค์การถือเป็นการตรวจสอบสภาพของ้องค์การว่ามีจุดบกพร่องตรงไหนมีจุดเด่นในเรื่องใดเหมือนกับการตรวจเช็คสุขภาพร่างกายของคนเราหากพบว่าส่วนใดของร่างกายมีปัญหาหรือเป็นโรคก็จะได้ทำการรักษาได้ทันที่

ในขณะที่เดียวกันจุดใดที่แข็งแรงอยู่แล้วจะดูแลอย่างไรให้แข็งแรงตลอดไปซึ่งใน้องค์การการประเมินอาจเปรียบเทียบกับดำเนินงานของคู่แข่งหรือเปรียบเทียบกับผลงานที่ผ่านมาหรือเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่วางไว้ก็ได้ผลจากการวิเคราะห์ประเมินสภาพแวดล้อมภายในทำให้ผู้บริหารสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานที่สามารถดำเนินการได้หลายอย่างเป็นต้นว่าปรับตัวตาม

สภาพแวดล้อมการใช้อิทธิพลเหนือสภาพแวดล้อมหรือการเปลี่ยนอาณาจักรของตนเองที่จะส่งผลให้เกิดความเหมาะสมยิ่งขึ้นโดยการรักษาจุดแข็งที่มีอยู่และพยายามลบจุดอ่อนสร้างความได้เปรียบเหนือคู่แข่งนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายได้อย่างแท้จริง

จุฬามณี แก้วโพนทอง และคณะ ได้เสนอแนวความคิดการบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง มีแนวทางดำเนินการ ตามขั้นตอน ดังนี้^๕

๑. ส่งเสริมการรวมตัว เรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วให้เข้มแข็ง เน้นศักยภาพความพร้อมของชุมชนเชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพทุกระดับ ชุมชนคำนึงถึงความพอประมาณและ ความพออยู่พอกิน ค่อยเชื่อมต่อกับชุมชนและ สังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้ อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยมีหลักดังนี้ ๑) ส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนทำกิจกรรม เพื่อประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายที่ เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในเชิงพื้นที่หรือ ประเด็นความสนใจ ๒) การจัดการองค์ความรู้และ ระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร โดยเริ่ม จากพัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและปรับ ให้ทันสมัยอยู่เสมอ ๓) การสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ด้วยการส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว

๒. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจ ชุมชนด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทสตรีในการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนและนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน โดยการ ๑) สนับสนุนให้ชุมชนมีการ รวมกลุ่มรูปแบบต่างๆ ๒) รณรงค์และส่งเสริมภาคการผลิตและบริการ ๓) ส่งเสริมการร่วมลงทุน ระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ๔) สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและ วัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่า ของสินค้าและบริการที่มีโอกาสทางการตลาด และ ๕) พัฒนาระบบการบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชน ควบคู่กับการสร้างผู้ประกอบการใหม่ด้วยการ พัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด องค์ความรู้ เกี่ยวกับการผลิตสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

๓. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการ อยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม อย่างสันติและเกื้อกูลกัน ด้วยการส่งเสริมสิทธิ ชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของ

^๕ จุฬามณี แก้วโพนทอง และคณะ, **การบริหารจัดการชุมชนเพื่อความยั่งยืน**, วารสารธรรมทัศน์ ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน, ๒๕๖๑) หน้า ๒๖๔.

ชุมชนในการ สงวน อนุรักษ์ พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่ม ประสิทธิภาพบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยการสร้างความ ตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของ ทรัพยากร สนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการ และปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ที่เชื่อมโยงกับการผลิต เพื่อการยังชีพของชุมชน อย่างเป็นธรรม และเสริมสร้างขีด ความสามารถและ องค์ความรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการ บริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นภาคีหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการ ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับชุมชน และภาคีที่เกี่ยวข้อง

วิจิต นันทสุวรรณ กล่าวถึงการบริหารจัดการชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน เป็นการจัดการ ด้วยขบวนการชุมชนใหม่ด้วยการตกผลึกของความคิดและประสบการณ์ร่วมกันระหว่างคนทำงาน กลุ่มเล็ก ๆ ที่เป็นนักพัฒนาสังคมกับผู้นำชุมชน และมีการปฏิบัติจริงในชุมชนรองรับแนวคิดที่สรุปได้ ทีละประเด็น ตั้งแต่เศรษฐกิจชุมชน ต่อด้วยวิสาหกิจชุมชน ธนาคารชุมชน กระบวนการทางปัญญา สภาผู้นำชุมชน จนถึงระบบชุมชนใหม่ เชื่อมโยงขึ้นมาเป็นยุทธศาสตร์ชุมชนเข้มแข็ง บนฐานศักยภาพ ที่มีไม่เหมือนกันของทุกชุมชน นอกจากนี้แล้ว วิจิต ยังกล่าวต่อไปว่า สังคมไทยมีความรู้และองค์ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่แล้ว คนในสังคมรู้จักและรับรู้ร่วมกันในองค์ความรู้ ดังกล่าว คือ เศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ และนโยบายวิสาหกิจชุมชน ดังนั้น ในการพัฒนาชุมชน สามารถนำองค์ความรู้ทั้ง ๓ ประการมาเป็นหลักคิดทางยุทธศาสตร์ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ ชุมชน เพื่อเปิดทางเลือกให้กับคนในสังคม โดยเฉพาะชาวบ้านในชุมชนชนบทให้มีโอกาสสร้าง ทางเลือกใหม่ของชีวิตได้^๖

สรุป จากการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี การบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนที่กล่าวมา ทำให้สรุปภาพรวมได้ว่าระบบและกระบวนการจัดการทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น ผู้วิจัยพบว่า มี ปัจจัยที่สำคัญที่จะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยตรงมีหลายปัจจัยและมีความสำคัญ แต่มี ปัจจัยที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีมีความสำคัญและจะนำมาประกอบเป็นแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กระบวนการจัดการ การบริหารจัดการตนเอง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทุนชุมชน ระบบการ เรียนรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การจัดการด้วยขบวนการชุมชนแนวใหม่ ภาวะผู้นำ และการบูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดทฤษฎีใหม่ และแนวคิดวิสาหกิจชุมชน ซึ่งปัจจัย ต่าง ๆ เหล่านี้ต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบและมีกระบวนการ หรือพัฒนารูปแบบการจัดการให้ สอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน เพราะว่าชุมชนประกอบด้วยด้วยกลุ่มคนที่มาอยู่รวมกัน มี

^๖วิจิต นันทสุวรรณ, อ่างแล้ว เชียงอรรถที่ ๑. หน้า ๒๐.

ความสัมพันธ์กันแบบเครือข่าย มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของตนเองที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ สัมพันธ์กันมาจนกลายเป็นวิถีชีวิต ในชุมชนจึงมีสิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต เช่น มีภูมิปัญญาท้องถิ่น มีปราชญ์ชาวบ้าน และมีทุนทางสังคมต่าง ๆ ดังนั้น การที่จะพัฒนาชุมชนจะต้องให้ชุมชนบริหารจัดการตนเอง และพึ่งตนเองได้ในลักษณะชุมชนเข้มแข็ง โดยงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอวิธีบูรณาการแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดขบวนการชุมชนใหม่ และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นำมาสร้างกลไกขับเคลื่อนเป็นแนวทางจัดการปัญหาของชุมชน โดยพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจด้วยแนวคิดขบวนการชุมชนแนวใหม่ของ วิจิต นันทสุวรรณ เป็นกรอบแนวคิด ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เริ่มจากชุมชนโดยคนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการกันเองเพราะคนในชุมชนนั้นจะรู้และเข้าใจถึงปัญหาความต้องการของชุมชน คนนอกเป็นเพียงผู้ช่วยส่งเสริม นอกจากนั้นแล้วชุมชนก็ยังมีทุนชุมชนไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ และทุนทางวัฒนธรรมหรือสังคมนวมทั้งทุนเงินตราที่การบริหารจัดการการพัฒนาชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้

การจัดการทุนชุมชนในงานวิจัยนี้ เป็นระบบการจัดการที่เป็นการพัฒนาบนฐานความรู้ มีระบบการจัดการที่สำคัญ ๓ ระบบ คือ ๑) ระบบสภาผู้นำชุมชน หมายถึงการจัดการที่ระดมความร่วมมือของประชาชนตามหลักการสหกรณ์ บนพื้นฐานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญาความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน ประสานกับความรู้ใหม่ ๆ ตามยุคสมัย ๒) ระบบวิสาหกิจชุมชน หมายถึงการพัฒนาอาชีพ การจัดการผลผลิต ผลิตภัณฑ์ชุมชน ตลอดจนการจัดการตลาดหรือการค้าของชุมชน ๓) ระบบธนาคารชุมชน คือการพึ่งตนเองด้านการจัดการทุนชุมชนบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เน้นการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือแบ่งปันกันและกัน

นอกจากแนวคิด ทฤษฎี การบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนแล้ว แนวคิดที่สำคัญและเป็นหัวใจของการศึกษาในครั้งนี้ก็คือ แนวคิด ทฤษฎี ทุนชุมชน ซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจและค้นคว้าอย่างละเอียดเพื่อวิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีเรื่องทุนชุมชน

ก่อนที่จะให้ความหมายของ ทุนชุมชน ผู้วิจัยอยากจะกล่าวถึง “ชุมชน” เสียก่อนว่า มีนัยและความหมายเป็นอย่างไร มีลักษณะที่สำคัญอย่างไร กล่าวคือ ชุมชน ตั้งอยู่บนฐานของการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวไปตามกระแสของสังคมเพราะชุมชนไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งแต่ชุมชนในที่นี่หมายถึงชุมชนที่มีชีวิต (Community Life) หากพิจารณาอย่างท่องแท้จะพบว่าความเป็นชุมชนหรือ

ความเป็นหมู่คณะล้วนมีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาการจำกัดคำนิยามของความว่า “ชุมชน” ไว้ในแนวใดแนวหนึ่งย่อมจะขาดความหลากหลายหรือความไม่เข้าใจในความเป็นชุมชนและหากพิจารณาโดยภาพรวมก็จะมองเห็นว่าความเป็นชุมชนนั้นเน้นเรื่องความสัมพันธ์และการเกาะเกี่ยวกันของเพื่อนมนุษย์ในระดับต่างๆ ดังนั้นการพิจารณาถึงคุณลักษณะของความเป็นชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างมากหากจะหาความเข้าใจกับคำว่า “ชุมชน” เพราะจะเป็นสิ่งที่สร้างความเข้าใจอย่างชัดเจนเพื่ออธิบายความเป็นชุมชนได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทันหรือยั่งยืนอย่างไรก็ตามการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนองค์กรหน่วยงานหรือภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในทุกระดับทั้งในชุมชนเองหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชนจำเป็นต้องหาความเข้าใจแนวคิดที่เกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งองค์ประกอบและลักษณะชุมชนที่มีความเข้มแข็งปัจจัยและเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความเป็นชุมชนเข้มแข็งตลอดจนแนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อนการจัดการปัญหาและสร้างสังคมสมานภาพเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนทั้งนี้เพื่อจะได้นำไปเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนสามารถพึ่งตนเองและเกิดความยั่งยืนต่อไป

โกวิท พวงงาม กล่าวว่า แนวคิดชุมชนเข้มแข็งเป็นแนวคิดหนึ่งที่ใช้การระเบิดจากภายใน โดยมีพลังความสามารถศักยภาพภายในชุมชนเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนอันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนแม้ว่าแนวคิดชุมชนเข้มแข็งจะเป็นแนวคิดหนึ่งที่พยายามดีศึกษาศักยภาพภายในชุมชนให้แสดงออกมาได้อย่างโดดเด่นบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองแต่การศึกษาแนวคิดชุมชนเข้มแข็งให้เกิดความเข้าใจเพื่อจะใช้ในงานพัฒนาชุมชนนั้นตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนในมิติการพัฒนาชุมชนสามารถสรุปองค์ประกอบและลักษณะของชุมชนได้ดังนี้

๑) คนในชุมชนต้องมีกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของตนเองความเป็นผู้นำชุมชนเป็นผู้นำทางความคิดเป็นแบบอย่างของการเสียสละขยันหมั่นเพียรอดทนมีระเบียบวินัยในตนเองที่สำคัญสามารถทำงานร่วมกับคนอื่นได้

๒) ต้องเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community learning) คือสมาชิกช่วยกันเรียนรู้หรือเรียนรู้เป็นกลุ่มมีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมการเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชนและความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เกิดมาจากผลปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้ร่วมกันความรู้เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกันเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ดังนั้นการเป็นชุมชนเรียนรู้ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้

ร่วมกันซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกันเพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดวิธีการที่นำไปสู่การคิดวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง

๓) มีภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) คือผู้นำผู้ประสานความคิดของสมาชิกให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็นไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียวพร้อมที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่นผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชนโดยสรุปผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งคือผู้ที่ประสานแนวคิดต่างๆของสมาชิกและองค์กรชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

๔) มีจิตสำนึกชุมชน (Community Consciousness) หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) คือสมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชนมีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆกับบุคคลอื่นๆอย่างเท่าเทียมกันและเป็นมิตรภาพยอมรับในศักยภาพของกันและกันและยอมรับความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกันเป็นต้น

๕) มีจิตวิญญาณชุมชน (Community Spirituality) คือการที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชนเสียสละทำงานเพื่อชุมชนห่วงหาพันชุมชนมีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เครื่องญาติหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างๆทำให้ชุมชนมีจิตใจเหมือนสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่งความมีจิตวิญญาณชุมชนทำให้เกิดความปิติความสุขอย่างล้นเหลือและเกิดพลังอย่างมหัศจรรย์เป็นพลังเยียวยา (Healing Power) ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุขดังนั้นจิตวิญญาณชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชนซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้วยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่นๆอีกด้วยเพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกชุมชนมีจิตใจแข็งแกร่งมีความพร้อมที่จะร่วมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

๖) มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง (Strengthens Community Organization) คือประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชนผนึกกำลังกันเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาชุมชนซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกันไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

๗) มีการจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) คือสมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้วางแผนจัดกระบวนการดำเนินงานและประเมินผลพัฒนาชุมชนของตนเองได้ทำให้องค์ชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๘) มีเครือข่ายชุมชน (Community Networks) คือมีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่างๆเข้าด้วยกันด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์

ด้วยความสมานฉันท์ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและวิญญานของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่างๆให้มีพลังเข้มแข็ง

๙) เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ (Self-Help Management) คือสมาชิกและองค์กรต่างๆในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ทั้งในทางเศรษฐกิจการเมืองการปกครองสังคมและวัฒนธรรมทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤติต่างๆอันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์

๑๐) เป็นชุมชนสงบสุข (Solidarity) ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพมีคุณธรรมและมีความสุขเมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชนและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุขบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

๑๑) เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ชุมชนเข้มแข็งที่มีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปได้โดยไม่ล้มสลายอันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง^๗

จากแนวคิดความหมายการเสริมสร้างความเข้มแข็งและกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้แนวคิดชุมชนเข้มแข็งดังกล่าวแสดงให้เห็นการปรับตัวของชุมชนเพื่อกำหนดชีวิตและความสุขของชุมชนภายใต้สิ่งที่มีอยู่และเชื่อมโยงกับภายนอกตั้งนั้นในการมองถึงเงื่อนไขและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างทุนชุมชน ท้องถิ่นทั้งที่เป็นทุนธรรมชาติ ทุนความรู้ ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ ทุนชุมชนเป็นสิ่งที่คนในชุมชนสามารถสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ การจะสร้างทุนให้กับชุมชนจึงต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เป็นเจ้าของความรู้สามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเองเพราะทำให้มีอำนาจเหนือความรู้สามารถปรับเปลี่ยนความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองได้

พิทยา ว่องกุล ได้แสดงความเห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่ผ่านมาแม้ว่าส่วนหนึ่งได้ก่อประโยชน์แก่สังคมไทยหลายด้านแต่อีกส่วนหนึ่งกลับส่งผลกระทบต่อชุมชนอ่อนแอของชุมชนทั้งในเมืองและชนบททำให้หลายมิติของการพัฒนาประเทศไม่ประสบผลสำเร็จเช่นที่ควรจะเป็น และยังส่งผลกระทบต่อทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนตกต่ำกว่าที่พึงจะเป็นอีกด้วยซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความอ่อนแอที่เกิดขึ้นในชุมชนมีต้นตอสำคัญมาจากการขาดความสมดุลและความรอบคอบของ

---

^๗ โกวิท พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐.

ปรัชญาการพัฒนาประเทศของภาครัฐในการแสวงหาทางออกของแต่ละสังคมเราจึงเห็นว่าการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ เป็นต้นมา ได้เปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานโดยเฉพาะการคำนึงถึง “ทุนชุมชน” ทั้งนี้ทุนชุมชนถือเป็นความต้องการสร้างระบบที่เน้นการผลิตการบริการการบริโภคและการจัดสรรประโยชน์ทั้งหมดเพื่ออยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์โดยมนุษย์ไม่ควรถือตนเข้าเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติแต่เพียงเผ่าพันธุ์เดียวยังต้องคำนึงถึงหลักการอยู่ร่วมกันของสรรพชีวิตทั้งหมดในปัจจุบันและอนาคตด้วย^๘

อาจกล่าวได้ว่า ทุนชุมชน หมายถึง วัฒนธรรมชุมชน กฎ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญา ของท้องถิ่น ทรัพยากรบุคคล ระบอบความสัมพันธ์และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและมีการสืบทอดมาสู่คนรุ่นหลัง ดังนั้น ทุนชุมชนจึงเป็นทุนหลักของกระบวนการพัฒนาแม้จะไม่มีทุนจากภายนอกชุมชนก็สามารถพัฒนาได้ เพราะทุนจากภายนอกเป็นเพียงทุนสมทบเท่านั้นซึ่งที่ผ่านมามักจะมองข้ามทุนของชุมชนและมักถือประหนึ่งว่าทุนของชุมชนเป็นทุนสมทบเท่านั้นและองค์กรตนเองมักเรียกร้องให้ชุมชนมีทุนสมทบนั้น คือความสามารถและความเข้าใจแบบเก่าๆซึ่งทำให้ชุมชนเกิดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์แบบพึ่งพาทำให้ตนเองคิดว่าตนเองไม่มีทุนต้องขอจากองค์กรทุนต้องพึ่งพาคนอื่นประเภทถ้าเขาไม่ให้ทุนมาก็ไม่ทำอะไรเพราะคิดว่าตนเองไม่มีทุนต้องมีหนี้บุญคุณและขึ้นต่อเขารำไปความเข้าใจใหม่แสดงให้เห็นว่าทุนจากภายนอกมีหน้าที่เพียงเติมเต็มให้ทุนของชุมชนเท่านั้นไม่ใช่เป็นต้นทุนหลักอีกต่อไปดังนั้นในแนวคิดใหม่ทุนชุมชนหมายถึงทุนที่มีอยู่ภายในชุมชนทั้งหลายย่อมเป็นทุนหลักที่มีความสำคัญต่อการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด

หากจะแบ่งทุนชุมชนออกเป็นประเภทย่อย ๆ อย่างละเอียดสามารถแบ่งได้เป็น ๗ ประเภทดังนี้

๑) ทุนพื้นฐาน (Basic Capital) ได้แก่ระบบสาธารณูปโภคต่างๆเช่นน้ำไหลไฟสว่างทางดี สื่อสารสะดวกรวดเร็วเพราะถือว่าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของชุมชนซึ่งเป็นตัวเสริมให้การดำเนินงานของชุมชนประสบความสำเร็จได้ในขณะเดียวกันก็อาจจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความยุ่งยากต่อการดำเนินงานชุมชนมากขึ้นได้เช่นกันอาทิระบบการติดต่อสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วและไร้

^๘ พิทยา ว่องกุล, แนวคิดฝ่ายวิถีทุนนิยมไร้พรมแดนเศรษฐกิจและอธิปไตยชุมชนไทย, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘.

พรหมแดนอย่าง “อินเทอร์เน็ต” หากถูกนำไปใช้ในทิศทางที่เป็นประโยชน์ก็จะก่อให้เกิดการพัฒนาในทางกลับกันหากนำไปใช้ในทิศทางที่ไม่ถูกต้องก็จะก่อให้เกิดโทษทั้งต่อตนเองและชุมชน^๙

๒) ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) ได้แก่ดินน้ำแร่ธาตุ (อากาศด้วยก็ได้) ป่าไม้ทุนประเภทนี้จะเป็นปัจจัยสำคัญในการรองรับการผลิตของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลกแม้ว่าดินและน้ำจะเป็นสิ่งไม่มีชีวิตโดยเฉพาะที่ดินนั้นถือได้ว่าเป็นผู้ให้กำเนิดพืชสัตว์แร่ธาตุในดินก็เป็นอาหารให้พืชแต่ถ้าใช้นานๆไปย่อมเสื่อมลงได้ดังนั้นธรรมชาติต้องปรับปรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ด้วยการกำหนดให้พืชแต่ละชนิดต้องการสารอาหารต่างกันมีผลผลิต (ใบดอกผล) ที่ประกอบด้วยแร่ธาตุต่างกันพร้อมทั้งเนรมิตให้ป่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสรรพสัตว์หลากหลายชนิดเมื่อใบและผลร่วงสู่ดินกลายเป็นปุ๋ยแม่พระธรณินั้นจะได้รับการปรับสภาพความสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลาป่าทุกแห่งจึงเป็นต้นไม้ที่ยืนต้นอยู่ได้นานนับร้อยพันปีพร้อมกับทำหน้าที่เป็นแหล่งต้นน้ำหรืออุ้มความชุ่มชื้นในดินเอาไว้ใช้อย่างไม่ขาดแคลนเหตุนี้ดินและน้ำจึงเป็นทุนธรรมชาติจะคงอยู่โดยไม่เสื่อมโทรมตราบเท่าที่ป่ายังคงสภาพอุดมสมบูรณ์เอาไว้ได้โดยมนุษย์ไม่ต้องลงทุนซื้อปุ๋ยเคมีไปใส่ต้นไม้ในป่าเหมือนเช่นการใส่ปุ๋ยในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวสอดคล้องกับความเห็นของ นภาพกรณ์ หะวานนท์ และคณะ ได้กล่าวว่า ความพิสดารของทุนพื้นฐานของป่าจึงได้แก่ความไม่เสื่อมค่าไม่สึกหลอในการใช้ในป่าธรรมชาติดินและน้ำเป็นทุนธรรมชาติที่มีค่าเท่ากับศูนย์และการที่ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติและสามารถนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์โดยมีการบำรุงรักษาไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมให้หมดไปก่อให้เกิดเป็นผลผลิตที่อาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนก็เรียกว่า “ทุนธรรมชาติ”^{๑๐}

๓) ทุนแห่งชีวิตหรือทุนสร้างสรรค์พืชสัตว์ทุกชนิดภายในตัวมันเองเป็นทั้งทุนและตัวการผลิต (ทำหน้าที่คล้ายเครื่องจักร) ดังจะเห็นได้จากการเลี้ยงลูกหมูปากมันกินอาหารเข้าไปแล้วร่างกายจะค่อยๆเจริญเติบโตจนอายุราว๘เดือนก็เป็นหนุ่มเป็นสาวพอที่จะแพร่พันธุ์ได้ความเจริญเติบโตของหมูจากวันหนึ่งขึ้นไปนับว่าเป็นการสะสมทุนโดยปริยายพอโตเป็นหนุ่มสาวแล้วแสดงว่าได้สะสมตัวมันเองจนกลายเป็นตัวการผลิต (คล้ายเครื่องจักร) และจะทำการผลิตลูกหมูออกมาเรื่อยๆ ตามธรรมชาติจนกว่าจะแก่และหมดสมรรถภาพไป^{๑๑}โลกแห่งความพยายามสร้างคุณภาพในธรรมชาติเป็นเหตุให้เกิดสภาพการพึ่งพิงซึ่งกันและกันอย่างยาวนานทำให้เกิดการสูญเสียแร่ธาตุน้อยปัจจัยทุนในธรรมชาติ

^๙ สุนีย์รัตน์ ศิริรัตน์. อ่างแล้ว เชียงรถที่ ๔.

^{๑๐} นภาพกรณ์ หะวานนท์, และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล, การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๔๑.

^{๑๑} โกวิทย์ พวงงาน. อ่างแล้ว เชียงรถที่ ๗. หน้า ๒๕.

ลักษณะนี้เป็นเหตุให้ทรัพยากรธรรมชาติสิ้นเปลืองน้อยหรือแทบไม่มีแม้แต่กระบวนการออกลูกออกผลพืชสัตว์ก็พยายามสร้างดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดภาวะการอยู่ร่วมกันยาวนานที่สุดนี้คือหลักแห่งการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืนในธรรมชาติ

๔) ทุนมนุษย์ (Human Capital) ในหลักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมถือว่ามนุษย์เป็นทุนอย่างหนึ่งในการใช้ในการผลิตจึงมักคิดค้นกันว่าการใช้พลังเพื่อทำงานมีอยู่ในมนุษย์เท่านั้นซึ่งปัจจัยทุนมนุษย์ดังกล่าวในขั้นเจริญเติบโตจะมีการแพร่พันธุ์มันจะทำการผลิตลูกหรือผลอย่างต่อเนื่องหรือผลิตซ้ำในปริมาณมากๆ ดังนั้น หากว่าชุมชนใดมีทุนมนุษย์มากหมายถึงคนจำนวนหนึ่งที่มีคุณภาพเป็นคนเก่งคนดีคนเสียสละมีความรู้สติปัญญาและทักษะมีคุณธรรมมีวินัยและความรับผิดชอบมีทัศนคติที่ดีในการทำงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายเพื่อทำให้ส่วนรวมเป็นผู้นำให้กับสังคมก็เท่ากับว่ามีทุนแรงงานมากด้วยเช่นกันจึงนับได้ว่าเป็นเพียงพอและเหมาะสมก็จะเป็นแรงสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้เกิดการพัฒนาดังนั้นทุนมนุษย์ก็คือความเป็นมนุษย์ที่มีพลังมีศักดิ์ศรีและความเสมอภาคโดยผู้นำหรือแกนนำที่ประสบความสำเร็จมักจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนส่วนใหญ่เป็นบุคคลมีลักษณะดังนี้

(๑) เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์รู้ลึกกว้างรู้ไกลและนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาได้

(๒) มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนแก้ไขทั้งในระยะสั้นระยะยาวคิดรอบด้านและบูรณาการสู่การปฏิบัติได้

(๓) มีความสามารถจดจำใฝ่รู้มีการจัดระบบการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ที่ดี

(๔) มีความสามารถในการบริหารจัดการและประสานงานกับผู้อื่น

(๕) เป็นผู้ที่มีความตั้งใจจริง “แสดงความเสียสละเพื่อส่วนร่วม”

(๖) สามารถพูดชักจูงคนอื่นได้ “นำเสนอทางเลือก” และชี้วิสัยทัศน์แก่สังคมได้

(๗) มีความเข้าใจชีวิตเข้าใจโลกเข้าใจธรรมและเท่าทันต่อสถานการณ์ภายนอกชุมชน

(๘) มีความสามารถในการรับฟังการคิดเห็นของผู้อื่น ควบคุมตนเองได้ดี และยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยใจที่เป็นธรรม

(๙) ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน

(๑๐) มีอุดมการณ์เชื่อมั่นและยึดมั่นในหลักการ

๕) ทุนความรู้ภูมิปัญญา (Knowledge Wisdom Capital) ระบบความรู้หรือภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปความรู้เฉพาะอาชีพหรือเฉพาะด้านเช่นการบริหารจัดการธุรกิจความรู้ในการผลิตความรู้ในเรื่องการตลาดมีความสำคัญมากขึ้นแต่ทำให้คนในชุมชนอ่อนแอลงเพราะไม่สามารถปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีสมัยใหม่และความรู้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนเองได้เมื่อมีปัญหาที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้กลายเป็นผู้ที่ไม่เท่าทันความรู้ที่ตนเองใช้อยู่ต้องพึ่งพิงคนอื่นดังนั้นทุนความรู้หรือทุนภูมิปัญญาคือสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการคิดของชาวบ้านซึ่งผ่านประสบการณ์ทดลองแนวคิดของตนเองด้วยการปรับใช้ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนถือเป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้ง ๓ มิติคือกว้างยาวลึกโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของตนและชุมชนได้อย่างภาคภูมิใจภูมิปัญญาอาจจะเกิดขึ้นจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนานมีลักษณะเชื่อมโยงกันหมดไม่แยกส่วนภูมิปัญญาอาจสะท้อนออกมาใน ๓ ลักษณะ^{๑๒}คือ ๑) ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนกับโลกสิ่งแวดล้อมสัตว์พืชธรรมชาติ ๒) ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชนและ ๓) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลายสามลักษณะนี้คือสามมิติของเรื่องเดียวกันคือชีวิตชาวบ้านสะท้อนถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

๖) ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) สามารถจำแนกได้ ๒ รูปแบบคือวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเช่นความรู้ความคิดความเชื่อระบบความสัมพันธ์คุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ของคนในแต่ละชุมชนและวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเช่นงานหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้ผลผลิตในรูปแบบต่างๆ ทุนวัฒนธรรมคือสิ่งที่สะท้อนวิถีการดำรงชีวิตและสิ่งต่างๆที่คนในชุมชนได้สร้างสรรค์และสืบทอดมาด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างไรก็ตามสิ่งที่คนทั่วไปมองเห็นได้ง่ายก็คือรูปธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนที่มีอยู่เช่นการทำนาการทำไร่การทอผ้าไหมการจักสานการทำยาสมุนไพรการให้บริการท่องเที่ยวของชุมชน^{๑๓}

๗) ทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อตัวขึ้นในชุมชนหรือภาคีทางสังคมที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนมีน้ำใจเอื้ออาทรพึ่งพาอาศัยกันได้

^{๑๒} ประเวศ วะสี, การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖.

^{๑๓} พิทยา ว่องกุล, อ่างแล้ว เขิงอรรถที่ ๘. หน้า ๒๐.

เนื้อเชื่อใจต่อการมีคุณธรรมจิตสำนึกสาธารณะรวมถึงจารีตประเพณีความเชื่อวัฒนธรรมอาจสรุปได้ว่าการมีจิตสำนึกร่วมอันประกอบด้วยความรักความผูกพันที่คนในชุมชนมีต่อกันความสามัคคีปรองดองการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมก็สามารถเรียกว่า “ทุนทางสังคม” ได้ หากจะยุบรวมประเภทของทุนชุมชนให้เป็นประเภทใหญ่ๆก็ไม่นักวิจัยที่ได้แบ่งทุนชุมชนออกเป็น ๔ ประเภทซึ่งประกอบด้วย ๑) ทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น ๒) ทุนมนุษย์ ๓) ทุนทางสังคมและ ๔) ทุนธรรมชาติ^{๑๔}ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความเหมาะสมเนื่องจากทุนชุมชนบางประเภทที่ยกตัวอย่างมาสามารถยุบรวมให้เป็นข้อเดียวกันได้เพราะมีความสัมพันธ์กันในเชิงความหมายอย่างแยกไม่ออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการแบ่งประเภทข้อมูลจากการตีความเพื่อเก็บข้อมูลซึ่งอาจจะได้มาพร้อมกันจะเห็นว่าทุนชุมชนแต่ละประเภทมีความสัมพันธ์กันโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนมนุษย์กับทุนทางสังคมโดยจะเห็นได้ชัดจากการที่ทุนมนุษย์ซึ่งเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพจะมีทุนทางสังคมที่ดีด้วยเพราะจะร่วมมือกันพัฒนาชุมชนโดยนำทุนการเงินและทุนธรรมชาติที่มีมาจัดการโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมการรวมกลุ่มรวมถึงประชาสังคมด้วยซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

ความหมายของทุนชุมชน นักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายของ “ทุนชุมชน” ไว้ในหลายมิติทั้งในมิติที่เป็นเรื่องของระบบคิดและในมิติของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกันความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของความเป็นชุมชนเดียวกัน มีจารีตและมีค่านิยมต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ก็นักวิชาการบางท่านเสนอแนวคิดที่ว่า ทุนของชุมชนเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยทุน ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานวัฒนธรรม ความเอื้ออาทร ความสามัคคีความไว้วางใจซึ่งกันและกันมีความเอื้อเพื่อแผ่ต่อกัน มีการรวมพลังความคิด และมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันซึ่งทุนชุมชนถือเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นไมตรีจิตมิตรภาพความเห็นอกเห็นใจ และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน และบุคคลทั่วไป แล้วขยายวงออกไปเรื่อย ๆ อย่างกว้างขวางก็จะนำไปสู่การสะสมทุนทางสังคมในชุมชนนั้นๆ

สุวรรณี คำมั่น และคณะ กล่าวว่า ทุนทางสังคม เป็นลักษณะเด่นขององค์กรทางสังคม เช่นความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norms) และเครือข่าย (Networks) ซึ่งสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของสังคม โดยการส่งเสริม เกื้อหนุนการร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน อีกทั้งยัง

^{๑๔}สุมาลี สันติพลวุฒิและคนอื่นๆ, รายงานการวิจัยเรื่องโครงการการจัดทำระบบฐานข้อมูลและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อพัฒนาศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๓๕.

ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการเกิดของทุนทางสังคมนั้น เริ่มจากประชาชนในสังคมมีระบบคิดและค่านิยมที่ดีร่วมกัน ดังนั้นทุนทางสังคมในรูปเครือข่ายส่งผลให้ เพิ่มศักยภาพในการทำงานและช่วยลดต้นทุนในการทำงานได้มากกว่าการทำงานแบบปัจเจกชน เกิดจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกันหรือต่างตอบแทนทำให้องค์กรชุมชนแข็งแรงและมีพลังมากขึ้น เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่าย ทำให้การติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกรวดเร็ว และมีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีตมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างความร่วมมือในอนาคต^{๑๕}

นฤทศ เอี่ยมใส กล่าวว่า ทุนชุมชนเป็นชุดของความสัมพันธ์ (set of relationships) ระหว่างคนเป็นความสัมพันธ์ที่มีผลมาจากความตั้งใจบนพื้นฐานของความหวังในสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกัน (common) เป็นชุดของการมีค่านิยมร่วมกัน (set of shared values) และการมีสำนึกของความไว้วางใจ (sense of trust) ระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน หรือมากกว่าที่ได้แสดงออกมาและส่งผลต่อกิจกรรมที่ได้กระทำในมิติดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่าทุนทางสังคมนั้น เป็นโครงสร้างทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นกับปัจจุบันกับบุคคลในองค์กรและทางตรงกันข้าม ในที่มีทุนทางสังคมอ่อนแอก็จะมีปรากฏการณ์ของความขัดแย้งกันในค่านิยมและการขาดซึ่งความไว้วางใจระหว่างกัน

คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ ลงบทความว่า ทุนชุมชน คือ สิ่งดีที่มีอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคลหรือ ปราชญ์ชาวบ้าน เครือข่ายของการรวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ ภายในประชาคม บรรทัดฐาน และความไว้วางใจ ซึ่งส่งผลให้ผู้มีส่วนร่วมสามารถกระทำการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพในการบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน โดยความร่วมมือจะสำเร็จก็ต่อเมื่อได้มีการเชื่อมต่อถึงกัน และไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทุนชุมชนมีลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะ เป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากกิจกรรมทางสังคม ทุนชุมชน เป็นสิ่งดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในแต่ละชุมชน ทุนชุมชนเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อ ความไว้วางใจ ค่านิยมที่ตีร่วมกันของชุมชน รวมไปถึงเรื่องของวัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชนนั้นๆที่มีอยู่ ทุนชุมชนยังเป็นวิธีการในการจัดการชุมชน โดยที่ชุมชนร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกัน เป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน ทุนชุมชนนำสู่ความเป็นกลุ่มก้อนให้แก่ชุมชนซึ่งความเป็นกลุ่มก้อนของสังคม เช่น การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน ทุนทางสังคมมิใช่เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยหากแต่เป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทย มีอยู่

^{๑๕} สุวรรณีย์ คำมัน และคณะ, **ทุนทางสังคมกับการพัฒนาทุนทางมนุษย์**, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติร่วมจัดโดยมูลนิธิชัยพัฒนา, ๒๕๕๑), หน้า ๒-๓.

สังคมไทยมีคุณค่าที่เป็นทุนทางสังคมของตนเองมานานแล้วและมีอยู่อย่างมากมายเช่น ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ความเชื่อ ที่วางอยู่บนพื้นฐานของความเคารพอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ หรือกำหนดตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อันมีรากฐานมาจากพุทธศาสนาภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ที่ ชุมชนสรรค์สร้างและสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม การแพทย์พื้นบ้าน การอยู่อาศัย ซึ่งเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง (Living Knowledge) เป็นองค์ความรู้ที่กลั่นกรองจาก ประสบการณ์ที่ละเอียดลึกซึ้งและแนบแน่นกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออกและ ระบบความสัมพันธ์ ของคนในชุมชนที่มีลักษณะของระบบครอบครัวเครือญาติมีความเอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน โครงสร้าง ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวระนาบเอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเติบโตเข้มแข็งของ เครือข่ายทางสังคม มีความเชื่อว่า ทุนทางสังคมสามารถก่อให้เกิดพลัง เพื่อใช้ขับเคลื่อนชุมชนให้ สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งได้^{๑๖}

สรุป จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทุนชุมชน พบว่าทุนชุมชนแบ่งเป็น ๗ ประเภท ได้แก่ ๑) ทุนพื้นฐานหรือทุนทางกายภาพ ๒) ทุนธรรมชาติ ๓) ทุนทางการเงิน ๔) ทุนมนุษย์ ๕) ทุน ความรู้ภูมิปัญญา ๖) ทุนวัฒนธรรม ๗) ทุนทางสังคม ถ้าจะยุบรวมประเภทของทุนชุมชน ก็จะได้ ๔ ประเภท ประกอบด้วย (๑) ทุนการเงิน (๒) ทุนมนุษย์ (๓) ทุนทางสังคม และ (๔) ทุนธรรมชาติ ซึ่งทุน ชุมชนเป็นสิ่งที่มียู่กับชุมชนมาแต่ดั้งเดิม มีองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ โดย ภาพรวมแล้วสามารถสรุปหลักการเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชน ได้ดังนี้ ๑) ทุนชุมชนเป็นทุนทางสังคมที่มีการรวมพลังความคิด ๒) ทุนชุมชนมีกระบวนการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ๓) ทุนชุมชนสามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ๔) มีเครือข่าย ๕) ทุน ชุมชนช่วยเพิ่มศักยภาพในการทำงาน ๖) ทุนชุมชนทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งและมีพลังมากขึ้น ๗) ทุนชุมชนทำให้ผู้มีส่วนร่วมสามารถระทำการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๘) ทุนชุมชนเป็นพลัง ขับเคลื่อนให้ชุมชนมีการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน ๙) ทุนชุมชนนำไปสู่ความเป็นกลุ่มก้อนให้แก่ ชุมชน

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เลือก ทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจหรือทุนการเงิน มาศึกษาด้วยเหตุผล ที่ว่าปรัชญาระบบเศรษฐกิจชุมชนเน้นหลักการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเอง ด้านทุนที่สมาชิกนำเงินรายได้ส่วนหนึ่งมาออมร่วมกันเป็นกองทุนออมทรัพย์ที่มุ่งให้สมาชิกช่วยเหลือ

^{๑๖} คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐: ปัญหา อุปสรรค และทางออก. รายงานการ วิจัย. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕), หน้า ๗.

กันและพึ่งตนเองให้มากที่สุด และด้วยเหตุผลที่ว่า กองทุนชุมชนเป็นรูปแบบการจัดการที่นำเอาวิธีการหมุนเวียนทุนในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่มาพัฒนาระบบทุนของชุมชน หากมีระบบและกระบวนการจัดการที่ดีแล้วจะช่วยให้ชุมชนลดการพึ่งพาอาศัยทุนจากภายนอก ลดการสูญเสียทรัพยากรภายในชุมชน อันจะนำความมั่งคั่งให้กับชุมชนโดยภาพรวม

จะเห็นได้ว่า ทุนชุมชนมีความสำคัญในการพัฒนาชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยจึงใช้ทฤษฎี การพัฒนาแบบพึ่งตนเอง และแนวความคิดการพัฒนาชนบทแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย สอดคล้องกับแนวคิดของ วิจิต นันทสุวรรณ ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนด้วยขบวนการชุมชนใหม่เพื่อสร้างระบบชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นเป็นระบบชุมชนแบบใหม่เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชุมชนแบบองค์รวม โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ๑. กระบวนการเรียนรู้ ๒. ระบบการจัดการ ๓) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษา ทบทวนวรรณกรรมอย่างละเอียดแล้ว สามารถสรุปได้ว่า กระบวนการจัดการทุนชุมชนที่เหมาะสมต้องเป็นรูปแบบที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน บทบาทของภาคส่วนภายนอก เช่น ภาครัฐ การองค์กรเอกชน ต้องปรับเปลี่ยนไปจาก ผู้บอก ผู้สั่ง เป็นบทบาทใหม่เป็นผู้ให้การสนับสนุน เป็นผู้อำนวยความสะดวก และในขณะเดียวกันชุมชนและสมาชิกกลุ่ม องค์กร ต้องเปลี่ยนบทบาท มีความสนใจกระตือรือร้นเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้บนฐานความเป็นจริงของชีวิตและชุมชน โดยการจัดทำข้อมูลของครอบครัวและชุมชนตามวิธีการ กระบวนการ และระบบในการจัดเก็บเพื่อให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องนำมาพิจารณาทบทวนและประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จึงจะทำให้การจัดการทุนชุมชนประสบผลสำเร็จ ดังจะได้กล่าวถึงกรอบแนวคิดการวิจัยตอนท้ายของบทที่ ๒ ต่อไป

๒.๑.๓ ทฤษฎี และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ความคิดในการพัฒนาชนบทนั้นอยู่ภายใต้กรอบความคิดเรื่องการพัฒนาประเทศซึ่งเริ่มใน ค.ศ. ๑๙๕๐ ซึ่งในปีนั้นแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศได้ปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดในขณะที่แนวความคิดเรื่องการพัฒนาชนบทยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดช่วงนี้ได้เกิดมีทฤษฎีหรือแนวความคิดการพัฒนาแบบดั้งเดิมขึ้นมาหลายทฤษฎีเช่นทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น (The Stages of Economic Growth Theory) ทฤษฎีเกี่ยวกับการสะสมทุน (Capital Accumulation Theory)

ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) และทฤษฎีทวิภาค (Dualism) ซึ่งทฤษฎีเหล่านี้จะเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Development) ทฤษฎีต่างๆได้มี

นักวิชาการเสนอความคิดไว้ว่าที่เช่นณัฐพลชั้นชโยได้ศึกษาหลังจากที่ทฤษฎีดังกล่าวนี้ถูกนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศของประเทศด้อยพัฒนา (Underdevelopment) หรือประเทศโลกที่สาม (The Third World) ทั้งหลายผลปรากฏว่าเกิดช่องว่างระหว่างชนบทและเมืองมากขึ้นๆอีกทั้งประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายต้องตกอยู่ในสภาพที่ต้องพึ่งพาพึ่งพิงประเทศที่พัฒนาแล้วทางตะวันตกและถูกรอบงำโดยระบบทุนนิยมโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เมื่อผลการพัฒนาประเทศเป็นเช่นนี้นักวิชาการในประเทศตะวันตกจึงตระหนักถึงข้อผิดพลาดของทฤษฎีและให้ความสนใจกับการพัฒนาชนบทเพิ่มมากขึ้นและได้มีการกล่าวถึงทฤษฎีหรือแนวคิดของการพัฒนาแบบปฏิรูปขึ้นเช่นทฤษฎีด้อยพัฒนา (Underdevelopment Theory) ทฤษฎีการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่ง (Another Development) และทฤษฎีการกระจายรายได้และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Redistribution with Growth Theory) ในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ - ๑๙๖๐ ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทดั้งเดิมเกิดขึ้นด้วยที่สำคัญคือการพัฒนาชนบทโดยการพัฒนาการเกษตร (Rural Development as Agricultural Development) และการพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาชุมชน (Rural Development as Community Development) รวมทั้งแนวความคิดทางวิทยาศาสตร์วิทยาการ (The Scientific / Technical Approach)

ดิเรก ฤกษ์หรัย^{๑๗}กล่าวว่า ในการดำเนินการพัฒนาชนบทนั้นมืองค์ประกอบที่สำคัญคือนโยบาย (Policy) แนวคิด (Concept) หรือเป้าประสงค์ของผู้ริเริ่มการพัฒนาชนบทซึ่งหมายความว่าผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ริเริ่มผลักดันให้เกิดการพัฒนาชนบทนั้นมีความเห็นมีความเข้าใจการพัฒนาชนบทว่าอย่างไรหรือมีความต้องการให้การพัฒนาชนบทเป็นไปอย่างไรผู้ริเริ่มเหล่านี้อาจต้องการให้ชนบทไทยเป็นชนบทแบบอเมริกันแบบเกาหลีหรือแบบญี่ปุ่นหรือมีความเข้าใจว่าการพัฒนาชนบทคือการยกระดับรายได้มีความเห็นว่าการพัฒนาชนบทเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการจากภายนอกโดยรัฐบาลและหน่วยราชการเป็นผู้กำหนดเป็นต้นผู้ริเริ่มว่าแนวคิดการพัฒนาชนบทคือการยกระดับรายได้ของประชาชนในชนบทและเชื่อว่ารายได้เฉลี่ยที่สูงขึ้นของชนบทเป็นตัวชี้วัดถึงความสำเร็จของการพัฒนาชนบทดังนั้นการดำเนินการจะมุ่งเป้าหมายไปที่ระดับเป้าหมายของประชาชนโดยเฉลี่ยทำให้อาจส่งผลต่อคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของประชาชนแต่ละคนโดยส่วนใหญ่ก็ได้หรือผู้นำท้องถิ่นมีความเข้าใจว่าการพัฒนาชนบทเป็นหน้าที่ของรัฐบาลเช่นต้องการทำถนนเข้าสู่หมู่บ้านหรือตำบลของตนก็

^{๑๗} ดิเรก ฤกษ์หรัย, การพัฒนาชนบท. (กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์. ๒๕๒๗), หน้า ๘๔.

เน้นให้หน่วยงานของรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการหลักโดยมิได้ระดมความร่วมมือจากคนในหมู่บ้านหรือตำบลของตนในการพัฒนาชนบทนั้นอาจแบ่งกลุ่มที่สำคัญได้ ๓ กลุ่มดังนี้^{๑๘}

๑. รัฐบาล (Government Service) ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายตลอดจนหน่วยงานและสถาบันของรัฐซึ่งเป็นกลไกที่มีบทบาทสำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาชนบทในประเทศการพัฒนาชนบทเป็นการลงทุนในระยะยาวซึ่งไม่อาจคาดหวังผลกำไรตอบแทนในระยะสั้นได้ด้วยเหตุนี้ในแทบทุกสังคมรัฐบาลจึงเป็นผู้รับภาระในการลงทุนโดยมีกลไกการบริหารคือระบบราชการเป็นฝ่ายรับผิดชอบเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้สร้างบรรยากาศที่เหมาะสมกับการพัฒนาเป็นผู้จัดสรรทรัพยากรตลอดจนเป็นผู้ดำเนินการในการพัฒนาตามโครงการต่างๆปัญหาที่เกิดขึ้นในส่วนของรัฐบาลในฐานะผู้ดำเนินการได้แก่การปฏิบัติงานพัฒนาชนบทที่มีลักษณะของความซ้ำซ้อนก้าวก่ายระหว่างกันหรือไม่ประสานงานกันนอกจากนี้อาจมีปัญหากจากวิธีดำเนินการซึ่งมีระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆมากโครงสร้างของระบบราชการที่รวบอำนาจยึดมั่นกับกฎระเบียบจนขาดการยืดหยุ่นตลอดจนปัญหาการปรับตัวของระบบราชการเพื่อตอบสนองการเรียกร้องและความต้องการของชนบท

๒. หน่วยงานที่มีใช้รัฐบาลปัจจุบันนี้การพัฒนาชนบทจำนวนหนึ่งได้ดำเนินการโดยหน่วยงานที่มีใช้รัฐบาล (Non-government Organization) ซึ่งมีจำนวนมากภายในประเทศไทยหน่วยงานเช่นนี้อาจเป็นมูลนิธิสมาคมกลุ่มหรือชมรมต่างๆซึ่งกระจายอยู่ทั่วประเทศทำหน้าที่ทั้งในแง่ให้บริการชุมชนเช่นการรักษาพยาบาลการศึกษาการพัฒนาอาชีพหรือส่งเสริมการจัดกลุ่มดำเนินกิจกรรมเฉพาะเรื่องเช่นการจัดตั้งศูนย์เยาวชนการส่งเสริมกิจกรรมสันตนาการการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีหน่วยงานที่มีใช้รัฐบาลหรืออาจเรียกว่าองค์กรเอกชนเหล่านี้อาจได้รับการจัดตั้งและสนับสนุนจากองค์กรภายในหรือนอกประเทศก็ได้นอกเหนือจากปัญหากำหนดเป้าหมายการดำเนินการและทรัพยากรแล้วปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งในการปฏิบัติงานพัฒนาชนบทของหน่วยงานเอกชนโดยเฉพาะหน่วยงานซึ่งมิได้ถูกควบคุมดูแลโดยระบบราชการหรือข้าราชการก็คือการประสานงานระหว่างหน่วยราชการกับบุคลากรของหน่วยงานเอกชนตลอดจนปัญหาความไม่ไว้วางใจของหน่วยราชการซึ่งรับผิดชอบดูแลความสงบเรียบร้อยในพื้นที่ซึ่งหน่วยงานเอกชนลงไปปฏิบัติงานมีหลายกรณีซึ่งบุคลากรของหน่วยงานไม่ได้รับความร่วมมือถูกกลั่นแกล้งถูกสั่งให้ออกจากพื้นที่หรือถูกกล่าวหาว่ามีการกระทำที่เข้าลักษณะบ่อนทำลายประเทศเป็นต้นปัญหา

^{๑๘} สุวิทย์ ยี่งวรพันธุ์, การพัฒนาชนบทในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: อักษรสาส์น, ๒๕๑๒), หน้า

เหล่านี้จะต้องมีการคลี่คลายโดยการทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างองค์การบริหารลกับหน่วยงานเอกชน เพื่อส่งเสริมให้องค์การเอกชนปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพในการพัฒนาชนบท

๓. กลุ่มเป้าหมาย (Target Group) คือประชาชนที่อยู่ในชนบทซึ่งมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการดำเนินการพัฒนาชนบทอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นกลไกสำคัญที่จะผลักดันหรือบั่นทอนความพยายามเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการพัฒน์ที่ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่นั้นเป็นการพัฒนาที่เกิดจากความต้องการของประชาชนชาวชนบทเองถ้าการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความต้องการพัฒนาชนบทของบุคคลภายนอกแล้วมักจะมีระยะเวลาที่สั้นในการดำรงไว้ซึ่งการพัฒนาเช่นการสร้างสาธารณูปโภคต่างๆให้แก่ชาวบ้านโดยที่ชาวบ้านไม่มีความต้องการอย่างแท้จริงก็จะขาดการบำรุงรักษาซ่อมแซมและใช้อย่างถูกวิธีทำให้อายุการใช้งานของสาธารณูปโภคต่างๆสั้นตั้งนั้นกระบวนการพัฒนาชนบทที่ต้องการมุ่งให้เกิดผลการพัฒนาอย่างต่อเนื่องนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ประชาชนในชนบทนี้มิได้จำกัดเฉพาะคนส่วนน้อยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมและมีสติปัญญาความสามารถในการดำเนินการสูงเท่านั้นแต่ยังต้องรวมถึงประชาชนผู้ยากไร้ส่วนใหญ่ด้วยไม่ว่าประชาชนเหล่านั้นจะเข้าร่วมในฐานะผู้ออกความคิดออกแรงกายออกทุนทรัพย์หรือร่วมดำเนินการในรูปใดก็ตามที่ทำให้การพัฒนาบรรลุผลปัญหาของผู้ดำเนินการกลุ่มนี้ก็คือโอกาสและความสนใจของประชาชนในการดำเนินการเพื่อส่วนรวมทั้งนี้เนื่องจากประชาชนในชนบทส่วนใหญ่มีฐานะยากจนขาดแคลนกำลังทรัพย์ที่จะร่วมในการพัฒนามีสุภาพอนามัยไม่มีความรู้ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเองน้อยไม่ค่อยชอบแสดงความคิดเห็นหรือร่วมดำเนินการได้อย่างจริงจังยิ่งในประเทศซึ่งรัฐบาลรับภาระการพัฒนาชนบทเสียเองโดยประชาชนเป็นเพียงผู้รับที่ไม่มีปากเสียงด้วยแล้วการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนก็ถูกจำกัดลงไปมากจำเป็นต้องคำนึงถึงวิธีการที่จะช่วยให้ชาวบ้านได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการพัฒนาอย่างแข็งขันด้วยความเต็มใจด้วยการพัฒนาชนบทควรเป็นไปโดยมีเป้าหมายที่แน่ชัดและมีการดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายนั้นๆตั้งนั้นการมีโครงการปฏิบัติซึ่งได้แก่การกำหนดเป้าหมายแผนปฏิบัติการใช้ทรัพยากรต่างๆการดำเนินการตลอดจนการประเมินผลเพื่อปรับปรุงแก้ไขโครงการจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งโครงการปฏิบัตินี้อาจกระทำโดยหน่วยงานของรัฐบาลองค์การเอกชนหรือโดยคนในหมู่บ้านเสมอความสามารถของชาวชนบทในด้านการจัดการยังด้อยอยู่เท่าที่เป็นอยู่โครงการปฏิบัติจึงมักถูกกำหนดโดยผู้ดำเนินการจากภายนอกโดยคนในหมู่บ้านมีโอกาสส่วนน้อยหรือไม่มีเลยจึงเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงในการพัฒนาชนบทและควรจัดการอบรมแนะนำวิธีการจัดทำโครงการปฏิบัติตลอดจนการดำเนินการให้บรรลุตามโครงการดังกล่าวเป้าหมายของการพัฒนาชนบทคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทส่วนใหญ่ซึ่งอาจกำหนดเป็นกรณีเป้าหมายของคุณภาพชีวิตในเชิงปริมาณ

๑. ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน

๑.๑ การพัฒนาชนบทโดยเน้นการพัฒนาการเกษตร

แนวความคิดนี้เป็นผลมาจากทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยความเชื่อว่าการเกษตรเป็นสาขาหลักของชนบทหากมีการพัฒนาการเกษตรก็ย่อมทำให้ประชาชนในชนบทมีรายได้และมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้นได้ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรในทัศนะของ A.T Mosher (๑๙๖๖) มี ๒ ประการคือปัจจัยจำเป็น (Essential Factor) และปัจจัยตัวเร่ง (Accelerated Factor) ปัจจัยจำเป็นของการพัฒนาได้แก่การตลาดสินค้าการเกษตรการนำเทคนิคใหม่เข้าไปใช้อย่างต่อเนื่องจัดการเครื่องมือและปัจจัยการผลิตในท้องถิ่นสนับสนุนการผลิตแก่เกษตรกรและมีการขนส่งส่วนปัจจัยตัวเร่งของการพัฒนาได้แก่การศึกษาเพื่อการพัฒนาสินเชื่อเพื่อการเกษตรการปฏิบัติงานของกลุ่มเกษตรกรปรับปรุงและขยายเนื้อที่เพาะปลูกและการวางแผนระดับชาติเพื่อการพัฒนาการเกษตรการพัฒนาการเกษตรถือเป็นวิธีการ (Mans) ของการพัฒนาชนบทแต่ผู้ได้รับประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายใหญ่เพราะมีทุนมากและใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่แม้จะมีการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) เกิดขึ้นเกษตรกรรายย่อย (Small Farmers) ก็ไม่ได้รับผลประโยชน์แต่อย่างใด^{๑๔}

๑.๒ การพัฒนาชนบทโดยการพัฒนาชุมชน

แนวคิดการพัฒนาชุมชนเริ่มมีการยอมรับกันในประเทศต่างๆตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๓๐ (ประมาณพ.ศ. ๒๔๗๓ - ๒๔๘๓) โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาและมีการใช้คำว่า “การพัฒนาชุมชน” อย่างเป็นทางการครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๙๑ ในที่ประชุมของสำนักงานอาณานิคมของอังกฤษที่กรุงเคมบริดจ์เป็นการประชุมเกี่ยวกับการบริหารงานในอาฟริกาเพื่อกระตุ้นให้ประเทศต่างๆมีการปรับปรุงสภาพท้องถิ่นของตนเองทางเศรษฐกิจและการปกครองทั้งเตรียมตัวเป็นเอกราชต่อไปจำกัดความของคำว่า “การพัฒนาชุมชน” คือกระบวนการที่มีขึ้นเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมและความคิดริเริ่มจากชุมชนโครงการพัฒนาชุมชนที่สำคัญครั้งแรกในประเทศอินเดียในปีพ.ศ. ๒๔๙๕ โดยการสนับสนุนของมูลนิธิฟอร์ด (Ford Foundation) และองค์การความช่วยเหลือระหว่างประเทศของประเทศสหรัฐอเมริกา (USAID) ต่อมาได้ขยายโครงการระดับชาตินี้ไปยังประเทศฟิลิปปินส์อินโดนีเซียอิหร่านและปากีสถานในปีพ.ศ. ๒๕๐๓ สหประชาชาติ

^{๑๔} สิริชัย วัชรโรท, การพัฒนาชนบทแบบบูรณาการ: ยุทธวิธีที่เป็นความหวังเพื่อการพัฒนาชนบท [Online]. Available: http://library๑.nida.ac.th/inda_jouro/njv๒๒๑_๐๔.pdf. [๒๕๖๓, มีนาคม ๒๕].

คาดว่ามากกว่า ๖๐ ประเทศในทวีปเอเชียและลาตินอเมริกาที่ดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชนเป็นโครงการใหญ่หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่สำคัญมี ๖ ประการได้แก่

๑. การช่วยตัวเอง

๒. การให้ประชาชนมีส่วนร่วม

๓. การใช้ประชาธิปไตยเป็นแนวทางดำเนินงาน

๔. การใช้ประโยชน์จากผู้นำท้องถิ่น

๕. การทำความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น

๖. การติดตามและประเมินผลงานหลักการพัฒนาชุมชนที่สำคัญเน้นการจัดองค์กรชุมชนการให้การศึกษาชุมชนและการเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยมีการพัฒนาเจ้าหน้าที่อเนกประสงค์ระดับหมู่บ้าน / ตำบลและเป็นผู้ปฏิบัติงานร่วมกับผู้นำท้องถิ่นและชาวบ้านเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านระบุปัญหาความต้องการและระดมชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านพัฒนาโดยรัฐบาลจะเป็นผู้สนับสนุนในส่วนที่เกินขีดความสามารถของชาวบ้านและมีจุดมุ่งหมายให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้ในที่สุดในประเทศไทยหน่วยงานหลักที่ใช้วิธีการพัฒนาชุมชนเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาชนบทก็คือกรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย^{๒๐}

๑.๓ การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานหรือบูรณาการ

การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานหรือบูรณาการนี้กำหนดรูปแบบเพื่อรวมกิจกรรมต่างๆเข้าด้วยกันและเน้นการประสานงานภายใต้อำนาจการควบคุมนิเทศงานและบริหารของหน่วยงานเดียวโดยการปฏิบัติงานอย่างพร้อมเพรียงกันของหน่วยงานย่อยที่มีส่วนรับผิดชอบหลักการสำคัญของการพัฒนาชนบทแบบนี้ในทุกประเทศมี ๔ ประการคือมีการประสานความร่วมมือในระดับท้องถิ่นการวางแผนแบบสหสาขาที่มีการเลือกพื้นที่เฉพาะเพื่อทุ่มทุนการพัฒนาทุกด้านและมีการกระจายอำนาจการบริหารและการตัดสินใจไปสู่ระดับภูมิภาคและท้องถิ่นมากขึ้นการพัฒนาชนบทแบบนี้ว่ามีเป้าหมาย ๓ ประการคือ

^{๒๐} ธเนศ ศรีวิชัยสัมพันธ์, เอกสารการสอนวิชาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน, (เชียงใหม่: คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๔๕.

๑.๓.๑ เป็นการเพิ่มแรงจูงใจให้คนในชนบทพัฒนาตนเองและปรับตัวเพื่อร่วมมือหรือทำงานกับผู้อื่น

๑.๓.๒ เป็นการระดมให้เกิดความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชนบท

๑.๓.๓ เป็นการเพิ่มพูนความสามารถในการพัฒนาของคนในชนบทเป้าหมายเฉพาะของการพัฒนาในชนบทก็เพื่อผลผลิตทางเศรษฐกิจการเกษตรและอุตสาหกรรมชนบทหรือ

๑.๔ การพัฒนาชนบทโดยใช้ความจำเป็นพื้นฐานในการประชุมสัมมนาของมูลนิธิเยอรมัน เพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศเรื่อง “Basic Needs Strategy as a Planning Parameter” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๒ Blaiide, Cameron และ Seddon ได้เสนอยุทธวิธีในการใช้ความจำเป็นเพื่อการพัฒนาชนบทไว้ว่า “กล่าวโดยกว้างๆความจำเป็นพื้นฐานถือเป็นยุทธวิธีช่วยเหลือและปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของคนว่างงานคนว่างงานแอบแฝงผู้ด้อยการศึกษาผู้เจ็บไข้ได้ป่วยอีกทั่วโลกถือเป็นแนวทางการทำงานของแนวคิดเสรีนิยมส่วนมากกระจายอำนาจเป็นประเด็นสำคัญของแนวทางการทำงานแนวคิดก้าวหน้า (Radical)” เกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานสามารถประยุกต์เข้ากับเกณฑ์ความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of Needs) ๕ ประการของ Abraham H. Maslow เป็นอย่างดี ดังนี้

๑.๔.๑ ความต้องการทางด้านกายภาพถือเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของการพัฒนาชนบทแนวนี้

๑.๔.๒ ความมั่นคงปลอดภัยถือเป็นหนึ่งในความจำเป็นพื้นฐาน

๑.๔.๓ ความรักความเป็นเจ้าของอาจประยุกต์เข้ากับความภาคภูมิใจและความหวังในเกณฑ์จำเป็นพื้นฐาน

๑.๔.๔ ความต้องการความเคารพนับถือมีตำแหน่งหน้าที่การงาน

๑.๔.๕ การตระหนักในความสามารถของตนอาจถือเป็นเป้าหมายของความสำเร็จในเกณฑ์ จปฐ.^{๒๑}

๑.๕ การพัฒนาชนบทแนววัฒนธรรมชุมชนการพัฒนาชนบทแนววัฒนธรรมชุมชนหมายถึงการพัฒนาที่อาศัยมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในกิจกรรมการพัฒนาด้านสังคมเศรษฐกิจและการเมืองจะต้องสอดคล้องและเกื้อกูลกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชาวบ้านที่แทรกอยู่ในวิถีการ

^{๒๑}จุฬามณี แก้วโพหนอง และคณะ, อ้างแล้ว เข็จรธที่ ๕, หน้า ๔๗.

ดำเนินชีวิตเป็นการพัฒนาจากภายในชุมชนและเป็นการพัฒนาจากเบื้องล่างซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่ใกล้ชิดหลักการพึ่งตนเองความหมายของ “วัฒนธรรม” มี ๒ แบบคือ^{๒๒}

๑.๕.๑ วัฒนธรรมที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน (การศึกษาภาษากีฬาศิลปะดนตรีเรื่องเล่า) และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่มีรูปร่างหรือเทคโนโลยีเครื่องมือการเกษตรการหุงหาอาหารการสร้างบ้านการคมนาคม

๑.๕.๒ วัฒนธรรมที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ (ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพระเจ้าโดยแสดงออกในรูปลักษณะพิธีกรรมความเชื่อต่างๆวัฒนธรรมทั้งหมดอาจจะมีในรูปของวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนหรือวัฒนธรรมสมัยใหม่จากภายนอกชุมชนก็ได้และเนื่องจากชุมชนแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมที่ไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกันเหมือนกันไปหมด (Homogenous) ดังนั้นวัฒนธรรมชุมชนจึงมีทั้งส่วนที่มีคุณค่าทั้งส่วนที่ก้าวหน้าและล้าหลังทั้งที่เป็นคุณูปการและเป็นอุปสรรครวมทั้งส่วนที่เป็นพลังและเป็นจุดอ่อนดังนั้นวิธีการทำงานพัฒนาจึงต้องมีการเลือกใช้วัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ต่องานพัฒนาชนบทมากที่สุด

๒. การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน

การพัฒนาในที่นี้หมายถึงการพัฒนาชนบทที่สามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางที่ชุมชนนั้นพึงปรารถนาและมีการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมเพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นไปได้อย่างยาวนานคือนอกจากจะให้ประชาชนในชนบทช่วยเหลือตัวเองให้อำนาจเกิดความเที่ยงธรรมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและพึ่งพาตัวเองได้โดยสมบูรณ์แล้วยังเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยเสนอแนะให้คนในชนบทรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอย่างจำกัดอย่างชาญฉลาดจนชั่วลูกชั่วหลานและไม่กระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อมด้วยซึ่งมีตัวอย่างและกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องมากมายในการพัฒนาชนบทแบบยั่งยืนเช่นการทำไร่นาสวนผสมเกษตรป่าไม้หรือวนเกษตร เป็นต้น^{๒๓} ให้ความหมายการพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืนเป็นรูปแบบการพัฒนาที่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายของระบบชีววิทยาระบบเศรษฐกิจและระบบสังคมโดยแต่ละระบบสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายของตนเองได้ทั้งนี้เป้าหมายระบบชีววิทยานับถึงความหลากหลายทางพันธุกรรมระบบเศรษฐกิจเน้นถึง

^{๒๒} Heim, C.F. (๑๙๘๖)., *How to development the small farming sector*. Bangkok: Department of ministration Thammasart University.

^{๒๓} Suthasupa, *Thai government's role in meeting the basic human need for food*, Thailand: Government policy, ๑๙๘๒, p.๙๘.

ความต้องการขั้นพื้นฐานให้เกิดความเท่าเทียมกันและระบบสังคมเน้นความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีสถาบันที่ยั่งยืนยาวนานมีส่วนร่วมจากผู้คนต่างๆในสังคมสรุปแล้วการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นยุทธวิธี การพัฒนาที่ช่วยจัดการทรัพยากรธรรมชาติทรัพยากรมนุษย์รวมทั้งการจัดการทางการเงินและ วัสดุ อุปกรณ์ทางกายภาพต่างๆเพื่อเพิ่มความร่ำรวยและชีวิตความเป็นอยู่การพัฒนาแบบยั่งยืน เปรียบเสมือนเป้าหมายที่ปฏิเสธนโยบายและการดำเนินงานของกิจกรรมใดๆที่ส่งเสริมมาตรฐาน ความเป็นอยู่และการครองชีพในปัจจุบันด้วยการทำลายฐานการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติโดย ปลดปล่อยอนุชนรุ่นหลังประสบสภาพการณ์ที่ยิ่งแย่กว่าและเสี่ยงภัยมากกว่าในสภาพปัจจุบันที่พวกเรา ประสบอยู่แนวทางและทางเลือกของการพัฒนาแบบยั่งยืนประกอบด้วย

๑) สิ่งแวดล้อมยั่งยืน (Environmental Sustainability) ประกอบไปด้วยการ คำนึงถึงปัจจัยทางนิเวศวิทยาความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity) และสัดส่วนที่ เหมาะสมระหว่างประชากรและทรัพยากร

๒) เศรษฐกิจยั่งยืน (Economic Sustainability) ประกอบไปด้วยนโยบายเศรษฐกิจ ที่เหมาะสมการจัดการสรรทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุดความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรและ ความเสมอภาคในการกระจายรายได้

๓) วัฒนธรรมยั่งยืน (Cultural Sustainability) ประกอบไปด้วยความตระหนักใน ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชาวบ้านแต่ละคนหรือชุมชนให้ชาวบ้านสามารถปรับปรุงโครงสร้าง ให้สอดคล้องกับความต้องการและเป็นไปตามความนึกคิดของตนและเกิดการยอมรับในค่านิยมที่ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาได้

๔) สังคมยั่งยืน (Social Sustainability) ประกอบไปด้วยการกระจายรายได้ให้กับ ชนทุกชั้นได้อย่างเสมอภาคความเสมอภาคทางเพศและเชื้อชาติมีการลงทุนจัดการบริการขั้นพื้นฐาน เช่นการศึกษาการสาธารณสุขโดยเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

๕) การเมืองยั่งยืน (Political Sustainability) ประกอบไปด้วยความมั่นคงปลอดภัย ของชาวบ้านโดยส่วนรวมและการมีสิทธิเสรีภาพของชาวบ้านทุกคนอย่างเท่าเทียมกันและตลอดไป

๓. การพัฒนาแบบพึ่งตนเอง

กาญจนา แก้วเทพและกนกศักดิ์ แก้วเทพ ให้ความหมายการพึ่งตนเองคือกิจกรรม ทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกบุคคลและครัวเรือนเพื่อบรรลุการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา ส่วนในความหมายลักษณะกลุ่มแล้วการพึ่งตนเองคือสังคมหรือกลุ่มที่มีการจัดระบบเพื่อให้ชาวบ้าน

สามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเองด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเองด้วยความร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกันทั้งนี้การพึ่งตนเองอย่างแท้จริงจะหมายรวมถึงกลุ่มหรือสังคมนั้นมีอิสระในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตนเองการพึ่งตนเองหมายความว่าเรามีเสรีภาพเต็มที่ในการทำกิจกรรมของตนเองโดยตนเองและชาวบ้านสามารถกำหนดชะตากรรมของตนเองจากภายในชุมชนเองมากกว่าที่พลังภายนอกจะเป็นตัวกำหนด^{๒๔}

สุพรรณณี ไชยอำพรและสนิท สมัครการ กล่าวถึงการพึ่งตนเองว่าอาจจะมีการพิจารณาถึงมิติต่างๆ มากน้อยกันไปใน ๓ มิติดังนี้^{๒๕}

๑. คุณภาพเฉพาะตัว (Self Quality) ความพยายามพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นต่อเมื่อชาวบ้านในชุมชนมีสภาพมีความเสมอภาคความเป็นไทศักดิ์ศรีและความก้าวหน้า

๒. มีการกระทำอย่างต่อเนื่องหรือมีความเป็นกระบวนการ (Continuing Action or Process) ทั้งในด้านความคิดและการตัดสินใจกระบวนการความพยายามพึ่งตนเองมีอยู่ ๓ ขั้นตอนซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละประเทศ

๓. ระดับการพึ่งตนเองซึ่งอาจแบ่งการพึ่งตนเองออกเป็น ๔ ระดับได้แก่ระดับบุคคล (ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ) ระดับท้องถิ่น (ใช้วิธีให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจ) ระดับประเทศ (สร้างสมดุลระหว่างเมืองกับชนบท) และระดับระหว่างประเทศ (สร้างสัมพันธ์ระหว่างประเทศและปรับให้มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี) เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการพัฒนาที่พึ่งตนเองได้นั้นประกอบไปด้วย ๖ ประการคือ

๓.๑ การพัฒนาจะต้องเป็นแบบกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่รวมกันเป็นชุมชนเป็นหมู่บ้านไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่

๓.๒ การมีจิตสำนึกและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) เป็นพื้นฐานของการพึ่งตนเองขึ้นอยู่กับใจคือความสมัครใจที่จะทำกิจกรรมพัฒนาของชาวบ้าน

^{๒๔} กาญจนา แก้วเทพและกนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตนเอง: ศักยภาพในการพัฒนาชนบท.

(กรุงเทพฯ: สภาแคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.๒๕๓๐), หน้า ๒๒๑.

^{๒๕} สุพรรณณี ไชยอำพรและสนิท สมัครการ, การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนา: แนวคิดและวิธีการ, (กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๒.

๓.๓ จิตสำนึกจะต้องสร้างขึ้นใหม่ได้อีกเพื่อให้เกิดความชัดเจนและต่อเนื่อง

๓.๔ ต้องมีการรวมตัวกันของชาวบ้านในรูปกลุ่มเพื่อเป็นพลังต่อรองกับสถาบันภายนอกชุมชน (รัฐและพ่อค้า) ได้อย่างมีพลังทั้งนี้สามารถก่อให้เกิดเครือข่าย (Network) ของหมู่บ้านได้

๓.๕ การประสานวัฒนธรรมทั้งในระดับหมู่บ้านตำบลอำเภอจังหวัดตลอดจนประเทศชาติ

๓.๖ การอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม

๔. การพัฒนาชนบทแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

การพัฒนาชนบทแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึงกิจกรรมต่างๆที่ประกอบไปด้วยความเกี่ยวข้องของประชาชนเพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเช่นการตัดสินใจในการพัฒนาการดำเนินการและการประเมินผลประโยชน์ที่ได้รับคือทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าเขาเป็นเจ้าของในการพัฒนาทำให้เกิดความภาคภูมิใจและวางแผนสิ่งที่ได้มาจากการพัฒนาการเสริมสร้างให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นมีความสำคัญมากจึงจำเป็นต้องมีแนวคิดทฤษฎีที่ช่วยทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากขึ้นอยู่ ๕ แนวคิดได้แก่

๑) แนวคิดทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) โดยการใช้คำพูดหรือการเขียนเพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำตามซึ่งเป็นไปตามหลักพฤติกรรมของมนุษย์

๒) แนวคิดทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของชนในชาติ (National Morale) ขวัญเป็นสถานการณ์ในทางจิตใจที่แสดงออกทั้งทางบวก (กระตือรือร้นความหวังความกล้าความเชื่อมั่น) และทางลบ (เฉื่อยชาเฉยเมย หวาดระแวงขาดความเชื่อมั่น)

๓) แนวคิดทฤษฎีสร้างความรู้รักชาตินิยม (Nationalism) ชาตินิยมหมายถึงความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือเน้นผลประโยชน์ร่วมของชาติพอใจในเกียรติภูมิรวมตัวเพื่อชาติ

๔) แนวคิดทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) ลักษณะของผู้นำ (แบบอัตโนมัติประชาธิปไตยหรือเสรีนิยม) ช่วยระดมความร่วมมือของประชาชน

๕) แนวคิดทฤษฎีการใช้วิธีและระบบบริหาร (Administrative System and Method) เป็นวิธีที่ง่ายเพราะใช้กฎหมายระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือดำเนินการปัญหาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอาจเกิดจากสาเหตุต่างๆหลายประการอาทิเช่นปัญหาสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคม

วัฒนธรรมการเมืองการปกครองปัญหาด้านองค์การและนโยบายของรัฐบาลปัญหาตัวบุคคลซึ่งเข้าร่วมในโครงการพัฒนาปัญหาทรัพยากรที่มีในชุมชนทางกายภาพเป็นต้นปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นจะแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศและแม้ในประเทศเดียวกันก็มีลักษณะต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นดังนั้นแนวทางส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการหรือพัฒนาชุมชนขึ้นอยู่กับวิธีการดังต่อไปนี้

(๑) นโยบายของรัฐบาลและหน่วยงานต่างๆของรัฐจะต้องปรับแนวคิดการวางแผนจากบนลงล่าง (Top-down) ไปเป็นล่างขึ้นบน (Bottom - up) มากขึ้นเพื่อพัฒนาให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเกิดความสำนึกมีการประสานงานและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้นแต่โดยทั่วไปการมีส่วนร่วมนั้นจะไม่หมายถึงการที่ชาวบ้านถูกผู้นำทางการหรือข้าราชการเรียกมารวมกันเพื่อทำกิจกรรมพัฒนาเพราะลักษณะการทำงานเช่นนี้จะเรียกว่าการเกณฑ์แรงงานทางอ้อมหรืออาจจะเป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกระดมเข้าร่วมภายใต้การควบคุม

(๒) องค์กรปกครองท้องถิ่นหรือองค์กรประชาชนควรมีโครงสร้างองค์กรที่เป็นอิสระจากการครอบงำจากภายนอกองค์กรเหล่านี้มีอาทิเช่นกลุ่มเยาวชนกลุ่มสตรีสามารถมีอิสระในการตัดสินใจและดำเนินงานสนองตอบความต้องการของแต่ละบุคคลและแต่ละกลุ่มได้ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของไทยมีความเกรงใจผู้ใหญ่มีอิทธิพลช่วยเหลือผู้น้อยระบบอาวุโสทำให้การเข้าร่วมอย่างจริงจังหรืออาสาสมัครเป็นไปได้ยากอย่างไรก็ดีควรมีการสนับสนุนทางวัตถุและเทคนิคซึ่งจะมีส่วนช่วยชาวบ้านที่ยากจนได้เข้าร่วมมากขึ้นแม้คนจนจะไม่ได้มีส่วนร่วมในการเสียสละทรัพย์วัตถุมากนักแต่อาจจะร่วมแสดงความคิดเห็นสละแรงกรร่วมทำหรือพัฒนาและสละเวลาเข้าร่วมประชุมมากขึ้นก็ได้

๕. การพัฒนากลุ่มอาชีพกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

รัฐบาลมีนโยบายที่จะสนับสนุนและผลักดันให้มีกระบวนการสร้างรายได้ให้กับประชาชนทุกระดับโดยส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามศักยภาพของชุมชนในระดับฐานรากของประเทศตั้งแต่การผลิตเพื่อการบริโภคการนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคออกมาจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ในระดับครอบครัวส่งเสริมการรวมตัวเพื่อดำเนินเศรษฐกิจระดับชุมชนกรมการพัฒนาชุมชนสังกัดกระทรวงมหาดไทยซึ่งทำงานใกล้ชิดกับประชาชนในชนบทได้กำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนชนบทโดยการส่งเสริมและพัฒนาในด้านต่างๆ ดังนี้

๑) การพัฒนาเงินทุนเพื่อให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีทุนในการประกอบอาชีพ โดยเน้นการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกิจกรรมเครือข่ายกลุ่มอาชีพและครัวเรือนยากจนส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชนบทรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตศูนย์สาธิต

การตลาดยังวางธนาคารข้าวขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาคนด้วยการฝึกให้รู้จักประหยัดอดออมและเพื่อระดมทุนของท้องถิ่นไว้เป็นทุนหมุนเวียนในการพัฒนาอาชีพการจัดสวัสดิการพัฒนาไปสู่กลุ่มองค์กรการเงินชุมชนและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นโดยปลูกฝังคุณธรรม ๕ ประการคือความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจกัน และความไว้วางใจกันตลอดจนสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสมาชิกกลุ่มและหมู่บ้านผลการดำเนินงานปรากฏเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านที่บริหารโดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้านอย่างแท้จริงการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตนั้นกลุ่มออมทรัพย์ฯได้นำเงินของกลุ่มไปลงทุนในกิจกรรมเครือข่ายคือศูนย์สาธิตการตลาด ปั้นน้ำมัน โรงสีข้าว ผลิตน้ำดื่มสะอาดเพื่อจำหน่ายร้านค้าชุมชน เครื่องนวดข้าว/รถนวดข้าว จำหน่ายปุ๋ยเคมียุงฉาง ธนาคารข้าว ทำไม้กวาดทำน้ำแข็งหลอดและจำหน่ายข้าวสาร เป็นต้น นอกจากนี้ ยังสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนในองค์กรชุมชนเช่น กลุ่มอาชีพเย็บเย็บคน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน คริวเรือนยากจน สตรี/องค์กรสตรี เป็นต้น

๒) การพัฒนาการผลิตเพื่อให้ประชาชนในชนบทสามารถพัฒนาคุณภาพการผลิตและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้ได้คุณภาพและมาตรฐานทั้งด้านวัตถุดิบการแปรรูปและการบรรจุภัณฑ์ โดยส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพแก่กลุ่มอาชีพและองค์กรชุมชนเพื่อยกระดับรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น กลุ่มอาชีพเย็บเย็บคน กลุ่มอาชีพสตรี กลุ่มอาชีพทั่วไป และมีการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการพัฒนาศักยภาพกลุ่มอาชีพโดยการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ของกลุ่มการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์

๓) การพัฒนาการตลาดเพื่อให้ประชาชนในชนบทสามารถจำหน่ายสินค้าจากชุมชนได้มากขึ้นและซื้อสินค้าได้ในราคาถูกรวมทั้งสามารถประกอบการทางด้านธุรกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยส่งเสริมให้องค์กรชุมชนเป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรมลานค้าชุมชนตลาดนัดชุมชนร้านค้าริมทางจัดเวทีชาวบ้านในบริเวณลานค้าชุมชน / ตลาดนัดชุมชนเพื่อให้ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านอาชีพซึ่งกันและกัน

๔) การพัฒนาการบริหารและการจัดการเพื่อพัฒนาผู้ประกอบการให้สามารถบริหาร/จัดการโครงการ/กิจกรรมของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานจัดตั้งและขยายการจัดตั้งเครือข่ายร้านค้าชุมชนในพื้นที่ ๗๕ จังหวัดและมีลูกข่ายระดับจังหวัดมีการประชุมเครือข่ายร้านค้าชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์มีการรับซื้อผลผลิตของกลุ่มอาชีพ / ประชาชนกับภาคธุรกิจ

๕) การจัดทำผังเครือข่ายองค์กรชุมชนมีการจัดทำผังเครือข่ายองค์กรชุมชนในพื้นที่ระดับจังหวัดอำเภอและตำบลและเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลและเพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลผังเครือข่ายองค์กรชุมชนให้แพร่หลายอีกทั้งได้จัดทำทำเนียบปราชญ์ชาวบ้านเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป^{๒๖}

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ประกอบด้วย การพัฒนาชนบท โดยเน้นการพัฒนาการเกษตร การพัฒนาชนบทโดยการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานหรือบูรณาการ แนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาประกอบด้วย การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน การพัฒนาแบบพึ่งตนเอง และการพัฒนาชนบทแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิด ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ดังนี้ คือ ๑) ทฤษฎีการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง ๒) แนวคิดการพัฒนาชนบทแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ๓) ทฤษฎีการพัฒนาคลุ่มอาชีพกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และ ๔) ทฤษฎีการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน โดยบูรณาการเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยของผู้วิจัยเอง เพื่อหาข้อค้นพบและตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษา ทบทวนวรรณกรรมอย่างละเอียดแล้ว สามารถสรุปได้ว่า ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนดังกล่าวมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

๑. ความคิดและประสบการณ์ร่วมกันของสมาชิกกลุ่มและผู้นำชุมชนที่ได้ปฏิบัติงานร่วมกันในชุมชน

๒. ความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกนึกคิดของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อเศรษฐกิจชุมชน และ

๓. ผลลัพธ์ที่เกิดจากความรู้ความเข้าใจของสมาชิกกลุ่มในชุมชนและสภาผู้นำชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม อธิบายเพิ่มเติมได้ ดังนี้

๑) ความคิดและประสบการณ์ร่วมกันของสมาชิกกลุ่มและผู้นำชุมชน ได้แก่ ผลสำเร็จของกิจกรรม ประโยชน์ที่ได้รับ รู้ปัญหาและอุปสรรคและรับรู้สมรรถนะของตนเอง ประกอบด้วย

๑.๑ ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน

๑.๒ มีกิจกรรมและความร่วมมือกัน

^{๒๖}โกวิท พวงงาม. อ่างแล้ว เชียงธรรมที่ ๗, หน้า ๘๒-๘๓.

๑.๓ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน

๑.๔ มีการพึ่งตนเองด้านทุนและระบบสะสมทุนร่วมกัน

๒) ความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกนึกคิดต่อเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ปัจจัยที่มาเสริมสร้างให้เกิดระบบชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นเป็นระบบชุมชนแนวใหม่ ประกอบด้วย

๒.๑ มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหลักในการพัฒนาบนฐานความรู้

๒.๒ มีระบบการจัดการบนฐานความรู้ ๓ ระบบ ประกอบด้วย

๒.๒.๑ ระบบสภาผู้นำชุมชน เป็นการระดมความร่วมมือและความรู้ภูมิปัญญาบนพื้นฐานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนเป็นการจัดการตามหลักสหกรณ์

๒.๒.๒ ระบบวิสาหกิจชุมชน เป็นการพัฒนาอาชีพ การจัดการผลผลิต การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชนและระบบการจัดการตลาดหรือการค้าของชุมชน

๒.๒.๓ ระบบธนาคารชุมชน คือการพึ่งตนเองด้านการจัดการทุนของชุมชนบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นการจัดการเงินทุนเพื่อช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน

๒.๓ มีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมบนฐานของชุมชน

๔ ฐาน คือ

๒.๓.๑ ฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้

๒.๓.๒ ฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิต

๒.๓.๓ ผู้นำชุมชนและการจัดการสภาผู้นำชุมชนบนฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิต

๒.๓.๔ ฐานความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งเป็นระบบการช่วยเหลือและพึ่งตนเองหรือบางครั้งสังคมก็มีระบบการพึ่งพาอาศัยเพื่อการอยู่รอด

๓) ผลลัพธ์ที่เกิดจากความรู้ความเข้าใจของสมาชิกกลุ่มในชุมชนและสภาผู้นำชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วย

๓.๑ ความเข้มแข็งของชุมชน

๓.๒ ขบวนการชุมชนแนวใหม่

๓.๓ การพัฒนาอย่างยั่งยืน

๓.๔ เครือข่ายความร่วมมือ

๓.๕ ผู้นำที่มีศักยภาพ

แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากธุรกิจ - อุตสาหกรรมชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชนที่สมาชิกของชุมชนสร้างขึ้นจะถูกบริโภคหรือซื้อขายกัน ภายในองค์กรและเครือข่ายเป็นอันดับแรก จะทำให้เกิดกระแสหมุนเวียนของเงินตราในชุมชน เกิดเป็นวงจรเศรษฐกิจชุมชน ส่วนที่เหลือจากการบริโภคภายในก็จะมีการส่งไปขายข้างนอกชุมชน ดังจะได้กล่าวถึง แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน ต่อไปนี้

๒.๑.๔ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

ธเนศ ศรีวิชัยสัมพันธ์ กล่าวว่า เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตการบริโภคการจำหน่ายแจกที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับประโยชน์ของประชาชน และร่วมกันเป็นเจ้าของ เศรษฐกิจชุมชนมีรากฐานมาจากศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือทุนในชุมชน อาทิวัฒนธรรม ประเพณี สภาพภูมิประเทศ ความหลากหลายทางทรัพยากรที่มีอยู่^{๒๗} เศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญคือ ครอบคลุมเป็นหน่วยการผลิตแรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการอยู่รอดของครอบครัวต่อความพอเพียง และต่อความสามารถในการพึ่งตนเอง ตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนเป็นตัวของตัวเอง มีพลวัต และสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเองได้ พัฒนาเคียงคู่ไปกับพัฒนาการของระบบทุนนิยม

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) รายงานว่า เศรษฐกิจฐานราก คือ ระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถพึ่งตนเองภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มีคุณธรรม และเป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาด้านอื่นๆ ในพื้นที่ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ผู้คน ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน เป็นระบบเศรษฐกิจแนวราบที่ส่งผลและสร้างความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่น มิใช่เป็นเฉพาะเศรษฐกิจแนวตั้งแบบปัจเจกแต่สามารถทำให้เกิดความร่วมมือ เกิดโอกาสและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเศรษฐกิจร่วมของชุมชนกับเศรษฐกิจของปัจเจก เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะความร่วมมือเป็นหุ้นส่วนสร้างความสัมพันธ์ ทั้งในชุมชนท้องถิ่นและใน

^{๒๗} ธเนศ ศรีวิชัยสัมพันธ์, เอกสารการสอนวิชาพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน, (เชียงใหม่ : คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

ระดับที่กว้างขวางอื่นๆ และภายนอกซึ่งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กล่าวต่อไปว่า องค์ประกอบที่สำคัญของเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง ประกอบด้วย ๑) มีการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างพลังในการทำงานร่วมกัน ความสามารถที่จะเจรจาต่อรองและ ประสานงานทั้งภายในและกับภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ ๒) มีการจัดการระบบการเงินของชุมชน การบูรณาการทุนร่วมกัน มีกองทุนของชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถเป็นกลไกการเงินของชุมชนในการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจสังคม อาชีพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของชุมชน และของคนในชุมชน ๓) มีระบบการจัดการทุนชุมชนที่ครอบคลุมทุนทางสังคม ทุนคน ทุนฟูทรัพยากร วิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญา อัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ ๔) มีระบบข้อมูลที่ทันสมัยรอบด้านทั้งภายในและภายนอก เพื่อการวิเคราะห์ระบบของท้องถิ่น อาชีพ รายได้รายจ่าย การผลิต ฐานเศรษฐกิจ ที่ดิน ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ข้อมูลความรู้ระบบเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับภายนอก เป็นฐานสำคัญในการวางแผนชุมชน การวางแผนเพื่อการตัดสินใจ การติดตาม วัดผลและรายงานผล ๕) มีระบบการผลิตของชุมชนทั้งขั้นพื้นฐานและก้าวหน้า ที่ได้มาตรฐาน มีมูลค่าเพิ่มและสามารถเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจภายนอกได้ ๖) สร้างความร่วมมือในทุกระดับและทุกมิติ เพื่อให้เกิดความร่วมมือให้บรรลุเป้าหมายและสัมพันธภาพที่ดี ทั้งระดับกลุ่มต่อกลุ่ม กลุ่มกับชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภูมิภาค หรือรวมตัวกันเป็นเครือข่ายประเด็นต่างๆได้ เช่น เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ เครือข่ายข้าว เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน เครือข่ายภูมินิเวศน์วิถีวัฒนธรรม หรือการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น ๗) มีระบบการอยู่ร่วมกัน หรือเคารพกติกา จารีตประเพณีในการร่วมกัน ระบบสวัสดิการการดูแลซึ่งกันและกัน และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสังคมใหญ่อย่างสร้างสรรค์และเกื้อกูล ๘) มีคุณธรรม จริยธรรมในการทำกิจกรรม การประกอบกิจการ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม หรือการดำรงชีวิต ๙) มีความเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยคนในชุมชนร่วมทุนร่วมกิจกรรมหรือกิจการ ในการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีสำนึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน ๑๐) คนในพื้นที่ของชุมชนสามารถมีส่วนร่วม มีความรู้เรื่องราวการพัฒนาในพื้นที่รวมทั้งความรู้ในสังคมอื่นๆ มีคุณภาพ มีความมั่นใจที่จะให้ความรู้ความเห็น ร่วมคิดร่วมทำ ตื่นรู้ มีความสร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐาน ครอบครัวมีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้มากที่สุด และเพื่อให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก เห็นผลรูปธรรมที่ชัดเจน จึงกำหนดกระบวนการ และแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ๕ กระบวนการ ดังนี้

๑. ใช้พื้นที่ตำบลโดยกำหนดให้มีเป้าหมาย คือ ระบบเศรษฐกิจชุมชนสร้างความสุขยั่งยืน มิยยุทธศาสตร์ คือ สร้างระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนฐานราก ด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมมีความสุขใช้เครื่องมือ คือ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนวัตกรรมเทคโนโลยี

กำหนดมาตรการ คือ กำหนดให้พื้นที่ทุกระดับเป็นเขตเศรษฐกิจชุมชนพิเศษ คือ เศรษฐกิจปลอดภัย หรือเศรษฐกิจสีเขียวใช้พื้นที่ดำเนินงาน คือ ตำบล หรือท้องถิ่นมีพื้นที่บูรณาการ คือ การรวม ๒-๓ ตำบลขึ้นไป ภายใต้ประเด็นงานร่วมที่ตำบลได้ปรึกษาหารือ และตกลงร่วมกัน โดยใช้พื้นที่จัดการ คือ ใช้พื้นที่ระดับอำเภอ จัดการเป็น “เครือข่ายระดับอำเภอจัดการตนเอง” ครบวงจร (ผลิต บริโภค แปรรูป ซื่อขาย ทุน กำไร)

๒. โดยตำบลและหน่วยงานในพื้นที่ ทั้งภาครัฐ และภาคธุรกิจเอกชน ต้องรับรู้ ทำความเข้าใจต่อเป้าหมาย และวางแผนงานร่วมกัน

๓. มีการกำหนดตัวแทนในแต่ละระดับร่วมกับหน่วยงานภาคี วางเป้าหมาย และกำหนดแผนงานในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาด้านต่างๆ เช่น แผนการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการผลิต แผนการจัดระบบการกระจายสินค้า แผนการสร้างพื้นที่ทางการตลาด การเพิ่มรายได้ การลดหนี้สิน การมีคุณภาพชีวิตที่ดี การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นต้น

๔. การพัฒนาองค์ความรู้ ที่มาจากกรอบคิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากโดยชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นระบบข้อมูล องค์ความรู้ ขยายผล เผยแพร่ ใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมกับการจัดการทรัพยากรในชุมชน

๕. การจัดการองค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชนในด้านต่างๆ เช่น การจัดการทุน ชุมชนการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคน กลไกในระดับต่างๆ การจัดความสัมพันธ์ของระบบเครือข่าย ทั้งแนวราบ และแนวดิ่ง เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก การสร้างระบบเศรษฐกิจในระยะต่างๆ ภายใต้ต้นทุนที่มีอยู่ เช่น ระยะสั้น ดำเนินการจัดการทรัพยากรในชุมชนให้เหมาะสม ระยะกลาง พัฒนาค้นให้เข้าใจระบบเศรษฐกิจฐานรากที่ยั่งยืน และระยะยาว การตลาดภายในภายนอก และการสร้างและพัฒนาเทคโนโลยี เป็นต้น

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้สรุปว่า เศรษฐกิจชุมชนคือ วิธีการผลิตของกินของใช้ หรือสินค้าและบริการของคนในชุมชน เพื่อตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีพ (Need) และความต้องการ หรือความอยาก (Want) ของมนุษย์ โดยมีแผนธุรกิจชุมชน ซึ่งหมายถึง การออกแบบการประกอบการของธุรกิจชุมชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงหัวใจสำคัญของการจัดทำ “แผนธุรกิจเพื่อชุมชน” คือ การพัฒนาผู้นำองค์กรชุมชนให้เกิดความเข้าใจ และเปลี่ยนวิธีคิดในการจัดทำธุรกิจของชุมชน จากการใช้ “เงินเป็นตัวตั้ง” มาเป็นการใช้ “ทุน” ที่เป็นปัจจัยทางการผลิตในการประกอบการ หรือการรู้จักใช้ “ปัจจัยการผลิต ที่ประกอบด้วย ธรรมชาติ ทุนที่เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น และหนึ่งสมองสองมือ” ที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน

มาเป็นตัวตั้ง และทำให้องค์กรชุมชนเกิดความมั่นใจว่า “องค์กรชุมชนสามารถจัดการธุรกิจได้ด้วยตนเอง” เป็นธุรกิจเพื่อชุมชน เพื่อคนในชุมชนท้องถิ่น เกิดการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ในพื้นที่ที่หลากหลายทั้งผู้คน ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเข้มแข็ง และยั่งยืน

อภิยุคต์ อำนวยกาญจนสิน กล่าวว่า เศรษฐกิจท้องถิ่นหรือเศรษฐกิจชุมชน (Local Economy) หมายถึง ระบบเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น หรือชุมชนที่มีลักษณะเป็นองค์รวม ซึ่งไม่ได้มีแต่เพียงมิติทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นตัวเลขของรายได้ รายจ่าย การผลิต และการบริโภค เท่านั้น แต่จะเป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และรวมถึงการมีระบบคุณค่าเข้าไปด้วย ลักษณะเด่นของเศรษฐกิจชุมชนก็คือ เศรษฐกิจชุมชนจะไม่มุ่งเน้นการแข่งขัน แต่จะเน้นให้ความสำคัญกับความร่วมมือของคนในชุมชน และจะไม่มี การผูกขาดในกิจการใดๆ เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ดังนั้นในระบบเศรษฐกิจชุมชน จึงไม่ก่อให้เกิดปัญหาความรวยกระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ ตัวชี้วัดทาง เศรษฐกิจชุมชนจะเป็นการผสมผสานระหว่างตัวเลขทางเศรษฐกิจกับตัวชี้วัดทาง สังคม และตัวชี้ วัด ความอยู่เย็นเป็นสุขของผู้คนในชุมชนนั้นๆ ด้วย อย่างไรก็ตาม ในสภาพความเป็นจริง แล้วเศรษฐกิจ ชุมชนมักจะถูกมองว่าเป็นเศรษฐกิจนอกระบบเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ควรถือว่าเศรษฐกิจชุมชนมี ความสำคัญ และเป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจในส่วนรวมของประเทศ โดยหากพิจารณากันให้ดีจะ พบว่าระบบเศรษฐกิจชุมชนนี้มีสัดส่วนแรงงานมากกว่าครึ่งหนึ่งของแรงงานทั้งประเทศ แต่เมื่อคิด รายได้ที่ เกิดจากระบบเศรษฐกิจชุมชนกลับพบว่ามีค่าน้อยกว่าเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมที่กระจุกตัว อยู่แต่เฉพาะ ในเมือง หรือศูนย์กลางความเจริญเท่านั้น ซึ่งระบบเศรษฐกิจส่วนนี้ได้ดึงเอาประชาชน จากชุมชนในชนบท เข้าไปเป็นแรงงานเพื่อขับเคลื่อนความเจริญให้กับศูนย์กลางความเจริญดังกล่าว เป็นสำคัญ^{๒๘}

นอกจากนี้แล้ว อภิยุคต์ ยังได้กล่าวต่อไปว่า เศรษฐกิจท้องถิ่นหรือเศรษฐกิจชุมชน เป็น การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ทั้งด้าน เกษตรกรรม อุตสาหกรรม ในระดับครัวเรือน ทั้งใน ด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา พื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชน กล่าวคือ ให้คนในชุมชนมี ส่วนร่วมคิด (What?) ร่วมทำ (How?) ร่วมรับผลประโยชน์ (For whom?) บนพื้นฐานของความสามารถที่ ชุมชนต่าง ๆ มีอยู่ จากการใช้

^{๒๘} <http://www.bakdailocal.go.th/upload/picture/ea.JPG>

“ทุนของชุมชน” ทั้งที่เป็นสินทรัพย์ (เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์การผลิต ต่างๆ ฯลฯ ที่มีอยู่หรือสามารถจัดหาได้ตามศักยภาพ) ทุนทางเศรษฐกิจ (ปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนิน กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างสะดวกราบรื่น เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพ ภูมิประเทศ และการคมนาคมขนส่ง เป็นต้น) และทุนทางสังคม (วิธีการผลิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน โรงเรียน สถานีนามัย ฯลฯ) ดังนั้น สมาชิกในชุมชนจะเป็นผู้ตัดสินใจเองว่า จะผลิตอะไร ได้บ้างตามศักยภาพ และทุนประเภทต่างๆ ที่ชุมชนนั้น ๆ มีอยู่ พวกเขาจะผลิตกันอย่างไร? แล้วพวกเขาจะ แบ่งปันผลประโยชน์จากการผลิตร่วมกันอย่างไร? นั่นคือ ชุมชนจะต้อง คิดเอง ทำเอง และได้ประโยชน์เอง

วิธีการทางพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมิได้มุ่งเน้นที่พัฒนาเพื่อจะเอาแต่ความรู้รวยอย่างเดียวแต่มีเป้าหมายมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถพัฒนาให้ยืนอยู่บนขาของตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพา ผู้อื่น หรือรอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดๆ โดยวิธีการทางพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชนไม่ใช่การมุ่งเน้นที่พัฒนาเพื่อจะเอาแต่ความรู้รวยอย่างเดียว หากแต่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้น กระทำไปเพราะมีเป้าหมายที่สำคัญอยู่ร่วมกันหลายประการ เช่น ๑) การพัฒนาขีดความสามารถของคนใน ครอบครัว และชุมชน จากการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ๒) การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมในชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ตามศักยภาพของตนเอง ให้ประชาชนในชุมชนมีความอยู่ดี กินดี อย่างถาวร และ ๓) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ยั่งยืน รวมถึงการอนุรักษ์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถดำรงสืบไปจนถึงรุ่นลูก รุ่นหลาน ซึ่งถ้าหากแต่ละชุมชน สามารถพัฒนาเศรษฐกิจของตนเองให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้แล้ว ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ก็จะลดลงหรือหมดไปจากชุมชนนั้น ๆ ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี มีสังคมที่น่าอยู่ ผลประโยชน์แบ่งปันกันอย่างถาวร มีการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนไว้ให้ลูก หลาน ในชุมชนได้ใช้ต่อไปในอนาคต มีการฟื้นฟูวัฒนธรรม และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ประสม ประสานเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลัก สากลได้แล้ว นอกจากนี้แล้วการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้ยั่งยืนนั้นจะต้องส่งเสริมให้ชุมชนนั้นมีระบบ เศรษฐกิจที่สามารถพัฒนาให้ยืนอยู่บนขาของตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น หรือรอรับความช่วยเหลือจาก หน่วยงานใด ๆ

กรมพัฒนาชุมชน^{๒๙}ได้กล่าวถึงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อพึ่งตนเองดังนี้

^{๒๙} การพัฒนาชุมชน, กรม. (๒๕๕๖). กระบวนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจ. [Online]. Available: <http://www.fda.mopa.go.th>. [๒๕๕๖, กรกฎาคม ๑๐].

๑. ยึดครอบครัวและชุมชนเป็นหลักโดยเริ่มจากการส่งเสริมการผลิตขั้นพื้นฐานและเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก

๒. การรวมกลุ่มจะใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือโดยเริ่มที่กองทุนชุมชนและนำทุนไปใช้ในการแปรรูปผลผลิตหรือกลุ่มอาชีพโดยมีร้านค้าชุมชนหรือสหกรณ์เป็นผู้ซื้อและผู้ขาย

๓. ส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายของกลุ่มชาวบ้านขึ้นและจัดทำผังองค์กรเครือข่ายรวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้กระบวนการที่ประสบความสำเร็จ

๔. การแก้ปัญหาด้านการตลาดของชาวบ้านให้ผลิตแล้วได้ราคาที่เป็นธรรม

๕. จัดให้มีการประชุมประชาคมประชาสังคมเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนระดับอำเภอ

ขนาด แก้วนิมิต^{๓๐} มีแนวคิดที่เศรษฐกิจชุมชนคือการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งทางด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและการบริการทั้งในด้านการผลิตการบริโภคและการกระจายผลผลิตโดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานเศรษฐกิจชุมชนคือให้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับผลประโยชน์บนรากฐานของความสามารถที่มีอยู่จากการใช้ “ทุนของชุมชน” ทั้งเป็นสินค้าทุน (เครื่องมือเครื่องจักรอุปกรณ์การผลิตต่างๆ ฯลฯ) ที่มีอยู่หรือสามารถจัดหาได้ตามศักยภาพ) ทุนทางเศรษฐกิจ (ปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างสะดวกราบรื่นเช่นที่ดินแหล่งน้ำสภาพภูมิประเทศการคมนาคมขนส่ง เป็นต้น) และทุนทางสังคม (วิถีการผลิตภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ) นั่นคือชุมชนสามารถคิดเองทำเองและพึ่งตนเองได้

จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยจะนำไปวิเคราะห์ถึงการรวมกลุ่ม การดำเนินกิจกรรมกลุ่มและการประสบความสำเร็จของกลุ่มอาชีพเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยว่าเป็นไปภายใต้รูปแบบของเศรษฐกิจชุมชนหรือไม่อย่างไรต่อไป

อุทัย ดุลยเกษมและอรศรี งามวิทยาพงศ์^{๓๑} กล่าวถึงลักษณะเด่นของชุมชนเข้มแข็งมี ๓ ประการคือประการแรกสามารถรวมตัวกันได้อย่างเหนียวแน่นสมาชิกมีความรักและผูกพันต่อกันและต่อชุมชนและมีความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนประการที่สองมีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองได้ในระดับสูงแม้จะต้องพึ่งพิงภายนอกอยู่บ้างแต่อำนาจตัดสินใจในทุกด้านยังอยู่ที่ชุมชนและประการที่

^{๓๐} ขนาด แก้วนิมิต, **บทบาทผู้นำชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน**, (มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ม.ป.ท.๒๕๔๒), หน้า ๒๓.

^{๓๑} อุทัย ดุลยเกษมและอรศรี งามวิทยาพงศ์, **ระบบการศึกษากับชุมชน**. กรุงเทพฯ : แปลนพับลิชชิ่ง, ๒๕๔๐.

สามมีการพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างต่อเนื่องโดยกระบวนการเรียนรู้ต่างๆตั้งนั้นคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” จึงหมายถึงการที่สมาชิกในชุมชนรักและผูกพันต่อกันต่อชุมชนมีความรู้สึกรู้สีกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองในระดับสูงแม้จะต้องพึ่งพิงภายนอกบ้างแต่อำนาจการตัดสินใจทุกด้านยังอยู่ที่ชุมชนรวมไปถึงมีการพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างต่อเนื่องด้วยกระบวนการเรียนรู้ต่างๆโดยไม่สูญเสียลักษณะเฉพาะของชุมชน

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

คณะอนุกรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภายในของคณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติได้กำหนดองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ดังนี้

๑. บุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ได้
๒. มีเป้าหมายร่วมกันและเกี่ยวโยงกันด้วยประโยชน์สาธารณะและสมาชิก
๓. มีจิตสำนึกการพึ่งตนเองรักษาเอื้ออาทรต่อกันและมีความรักท้องถิ่นชุมชน
๔. มีอิสระในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ
๕. มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
๖. มีการเรียนรู้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
๗. มีการจัดกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
๘. มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
๙. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

ภัทรธิดา ผลงาม^{๓๒} กล่าวว่า เศรษฐกิจชุมชนหมายถึงพฤติกรรมของชุมชนในการใช้ทรัพยากรต่างๆเพื่อสนองตอบความต้องการของชุมชนโดยเศรษฐกิจชุมชนหมายถึงกิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชนหรือเอกชนร่วมกิจการช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเองทั้งหมดหรือบางส่วนโดยประสานทำงานกับพหุภาคีและผู้คนในท้องถิ่นมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิตการตลาดทุนการจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรการค้าขายการบริการการท่องเที่ยวการพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมในท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ส่งผลกระทบต่อบุคคลครอบครัวชุมชน

^{๓๒} ภัทรธิดา ผลงาม, *แนวทางการวิจัยชุมชน*, (เลย : สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๕).

ภัทรธิดา ได้สรุปว่าเศรษฐกิจชุมชนหมายถึงกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของชุมชนซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมทางการผลิตการแปรรูปการขายผลผลิตการซื้อและการบริโภคในชุมชนอาจจะเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้และกำไรในชุมชน

แนวคิดพื้นฐานเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองมีดังนี้

๑) เริ่มที่ชุมชนในชนบทหรือภาคเกษตรกรรมในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานของประเทศอันเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภาค จุดสำคัญของเศรษฐกิจชุมชนคือชุมชนเป็นหลักประชาชนต้องสามัคคีร่วมมือกันช่วยเหลือกันการพึ่งตนเองและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งเป็นเสมือนทุนทางสังคมโดยเริ่มจากการส่งเสริมการผลิตพื้นฐานคือเกษตรผลผลิตซึ่งภาครัฐภาคเอกชนต้องเข้าไปให้การช่วยเหลือสนับสนุนจัดหาหรือน้ำในแปลงไร่นาของเกษตรกรและทำแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ให้เป็นแหล่งน้ำสำรองสำหรับเติมน้ำในแหล่งน้ำในแปลงไร่นาขณะเดียวกันก็เป็นมาตรการป้องกันและแก้ปัญหาภัยแล้งในช่วงฤดูภัยแล้งด้วยทั้งนี้ในการดำเนินการดังกล่าวต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก

๒) ส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชนโดยการใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือเป็นปัจจัยที่เชื่อมความสัมพันธ์ของสมาชิกเพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้เป็นสิ่งที่สมาชิกเห็นประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องใกล้ตัวเช่นการรวมกลุ่มที่มีเป้าหมายทางการผลิตกลุ่มเพื่อระดมทุนกลุ่มเพื่อการแปรรูปผลผลิตกลุ่มเพื่อการตลาดและกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น

๓) การสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนโดยที่ประชาชนในชนบทมีการรวมกลุ่มมานานแล้วซึ่งมีทั้งที่ประสบปัญหาและที่ประสบผลสำเร็จมีการพัฒนาตัวเองให้แข็งแรงสามารถพึ่งตนเองได้ก็มีอยู่มากมายแต่กลุ่มเหล่านั้นกระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆขาดการเชื่อมโยงดังนั้นหากจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่อำเภอชาวบ้านจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายของกลุ่มชาวบ้านขึ้นโดยจะต้องสำรวจว่ามีกลุ่มชาวบ้านอยู่ที่ไหนบ้างทำอะไรกันอยู่และมีความสามารถในการบริหารงานกันอย่างไรในขณะเดียวกันจะต้องรู้ว่ากลุ่มชาวบ้านนั้นมีปัญหาที่มีข้อจำกัดมีอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมอะไรบ้างเพื่อให้ภาครัฐสามารถให้การสนับสนุนได้ตรงความต้องการอันจะทำให้เกิดการพัฒนาศรษฐกิจพื้นฐานแบบพึ่งตนเองของชุมชนได้

๔) สนับสนุนส่งเสริมการตลาดรูปแบบต่างๆปัญหาพื้นฐานภาคเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือนคือ “ตลาด” ซึ่งเมื่อชาวบ้านทำการผลิตผลผลิตทางการเกษตรแล้วไม่สามารถจำหน่ายได้ในราคาที่เป็นธรรมแนวคิดในการแก้ปัญหาดังกล่าวคือการจัดให้มีตลาดนัดชุมชนหรือลานค้าชุมชนในทุกอำเภอเพื่อให้กลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มอาชีพนำผลผลิตออกมาจำหน่ายซึ่งจะทำ

ให้เกษตรกรและกลุ่มอาชีพก็สามารถใช้ลานค้าชุมชนเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการผลิตซึ่งจะเป็นการช่วยให้มีการพัฒนาคุณภาพผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ของตนเองได้ดียิ่งขึ้นและยังจะเป็นสถานที่ที่จะทำให้ภาคธุรกิจได้เข้ามาคัดเลือกซื้อส่งซื้อผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่จะนำไปจำหน่าย

๕) จัดให้มีเวทีประชาคมเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชนในทุกระดับเพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรึกษาหารือแก้ไขปัญหาของชุมชนเองวางแผนจัดทำโครงการและการแสวงหางบประมาณในลักษณะแบบ “คิดเองทำเอง” ระหว่างเพื่อนด้วยกันโดยมีผู้แทนจากส่วนราชการหน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชนคอยเสริมความช่วยเหลือให้เป็น “เวทีประชาคมเศรษฐกิจชุมชน/หมู่บ้าน” และขยายเป็นเวทีประชาคมในระดับอำเภอต่อไปซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดคาสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน”

ภัทรธิรา กล่าวต่อไปว่า แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นให้มั่นคงโดยเริ่มต้นจากการปรับกระบวนการพัฒนาแบบแยกส่วน (Split Type Development) ไปสู่การพัฒนาอย่างบูรณาการ (Holistic Approach) ซึ่งทุกส่วนมีความเชื่อมโยงกันว่าเมืองและชนบทไม่สามารถแยกส่วนกันได้ในการพัฒนาเกษตรอุตสาหกรรมและการบริการเกี่ยวคู่กัน ขณะเดียวกันควรสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนคือ “การสร้างอาชีพหลากหลาย” โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองและสอดคล้องกับศักยภาพทรัพยากรเทคโนโลยีที่เหมาะสมและภูมิปัญญาในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการเพิ่มพูนความรู้รายได้ทรัพยากรความเอื้ออาทรต่อกันอันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนภายใต้การพัฒนาอย่างยั่งยืน

วิชิต นันทสุวรรณ กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบันนี้ ตกอยู่ในวังวนของ วงจรธุรกิจ การเกษตร และวงจรหนี้สิน สะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาของระบบเศรษฐกิจและสังคมไทย เป็นปัญหาที่ระดับโครงสร้าง ไม่ใช่ปัญหาเฉพาะเรื่องหรือเฉพาะส่วน ไม่ใช่ปัญหาหนี้สิน ที่ดินทำกิน ต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตต่ำ หรือปัญหาไม่มีอาชีพ ไม่มีงานทำ การแก้ปัญหาต้องการมากกว่าแนวทางหรือมาตรการในการแก้ปัญหาเป็นเรื่อง ๆ ไป เหมือนที่ผ่านมา แต่ต้องแก้ปัญหาแบบองค์รวมด้วย ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบวิถีลักษณะ หรือเศรษฐกิจ ๒ ระบบ คือ เศรษฐกิจกระแสหลัก หรือยุทธศาสตร์เศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งจะนำพาประเทศให้ก้าวหน้าและเคียงบ่าเคียงไหล่กับนานาชาติได้ คือ ระบบเศรษฐกิจสังคมแบบเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางของภาคบริการและอุตสาหกรรม และยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชน ซึ่งจะนำพาชุมชนให้หลุดพ้นจากปัญหาความยากจนได้ คือ การฟื้นฟูระบบการจัดการของชุมชน พัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนขึ้นมาใหม่โดยการใช้องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่แล้ว ได้แก่ เศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ และนโยบายวิสาหกิจ

ชุมชน นอกจากนี้ วิชิต ยังได้แสดงความคิดเห็นต่อไปว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นฐานรากของสังคม เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะหรือกรอบแนวคิดเฉพาะตนเอง เริ่มจาก ปรัชญา กระบวนการ วิธีการจัดการ และมีเครื่องมือของตนเอง คือ องค์กร และเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เป็นทั้งผู้ผลิต และผู้บริโภค หรือเป็นตลาดให้ตนเองไม่ใช่ตลาดของคนอื่นอย่างเช่นที่ผ่านมา

กล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆไม่ว่าจะเป็นการผลิตการบริโภคการจำหน่ายจ่ายแจกที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับประโยชน์ของประชาชน และร่วมกันเป็นเจ้าของ เศรษฐกิจชุมชนมีรากฐานมาจากศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือทุนในชุมชน ได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณี สภาพภูมิประเทศ ความหลากหลายทางทรัพยากรที่มีอยู่ โดยเศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญคือ ครอบคลุมเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการอยู่รอดของครอบครัวต่อความพอเพียง และต่อความสามารถในการพึ่งตนเอง ตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนเป็นตัวของตัวเอง มีการเปลี่ยนแปลง และสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเองได้ พัฒนาเคียงคู่ไปกับพัฒนาการของระบบทุนนิยม ที่มุ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งเป็นฐานรากของชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะหรือกรอบแนวคิดเฉพาะของตนเอง ซึ่งประกอบด้วย ๑) หลักการช่วยเหลือกันและพึ่งตนเองแบบสหกรณ์ ๒) การส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชนให้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนเองและรู้จักโลกภายนอก สามารถประมวลความรู้ทั้งสามส่วนนี้เข้าด้วยกันได้แล้วนำมากำหนดทิศทางชุมชนของตนได้ว่าจะเดินไปข้างหน้าอย่างมั่นคงได้อย่างไร โดยทำเป็นแผนแม่บทชุมชน ๓) ใช้วิธีการจัดการแบบสหกรณ์โดยองค์กรในระดับชุมชนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามแผนแม่บทชุมชนว่า องค์กรจะทำการผลิตแปรรูป และสร้างผลิตภัณฑ์ ประเภทใดบ้าง รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเพิ่มรายได้ให้ชุมชน โดยมีสภาผู้นำชุมชนเป็นองค์กรในชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนและส่งเสริมให้กลุ่มสมาชิกสร้างธนาคารชุมชนและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ๔) มีเครื่องมือและกลไกในการดำเนินงานในระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นของตนเองโดยเฉพาะ คือมีองค์กรและเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคหรือเป็นตลาดให้ตัวเอง กล่าวคือ ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากธุรกิจ - อุตสาหกรรมชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชนที่สมาชิกของชุมชนสร้างขึ้นจะถูกบริโภคหรือซื้อขายกันภายในองค์กรและเครือข่ายเป็นอันดับแรก จะทำให้เกิดกระแสหมุนเวียนของเงินตราในชุมชน เกิดเป็นวงจรเศรษฐกิจชุมชน ส่วนที่เหลือจากการบริโภคภายในก็จะมีการส่งไปขายข้างนอกชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับแนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว อันได้แก่ แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน แนวคิด

ทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนแนวคิดการจัดการและแนวคิดเกี่ยวกับทุนชุมชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนอกจากจะเดินควบคู่ไปกับเศรษฐกิจกระแสหลักหรือระบบเศรษฐกิจสังคมแบบเมืองแล้ว ในส่วนของเศรษฐกิจชุมชนจะต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกที่จะนำพาชุมชนให้หลุดพ้นจากปัญหาความยากจนให้ได้ คือ การฟื้นฟูระบบการจัดการของชุมชน พัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนขึ้นมาใหม่ด้วยความรู้และองค์ความรู้ที่สังคมไทยมีอยู่ คือ เศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ และนโยบายวิสาหกิจชุมชน โดยหลักคิดทั้ง ๓ ประการดังกล่าว มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ เน้นการพึ่งตัวเองระดับครอบครัว ความพอเพียงระดับชุมชนและการพึ่งพิงกัน เพื่อความพร้อมในการพัฒนาไปเข้าร่วมกับระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก เป็นไปตามระดับขั้นการพัฒนา คือ ขั้นที่ ๑ พัฒนาการพึ่งตัวเองระดับครอบครัว ขั้นที่ ๒ พัฒนาระบบการจัดการทั้งการผลิต วิสาหกิจชุมชน และการซื้อขายแลกเปลี่ยนในท้องถิ่น มีเป้าหมายเพื่อความพอเพียงในระดับชุมชนและท้องถิ่น ขั้นที่ ๓ พัฒนาวิสาหกิจชุมชนขึ้นก้าวหน้าด้วยการกระตุ้นศักยภาพภูมิปัญญา ทรัพยากร ผลิตภัณฑ์ชุมชนใหม่ ๆ เพื่อเข้าร่วมกับเศรษฐกิจกระแสหลัก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำแนวคิด ทฤษฎี เหล่านี้ ไปใช้เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้

นอกจากนี้แล้ว ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งพบว่า มีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยในการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อสร้างกรอบแนวคิดวิจัยในการศึกษาค้นคว้าและพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พาลัน กระสังข์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง ชุมชนรางหวายและหนองสาหร่ายอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี การศึกษาทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง มีวัตถุประสงค์การวิจัย ๔ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษามิติและองค์ประกอบของทุนชุมชนในชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย (๒) เพื่อวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย (๓) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้การพึ่งตนเองของสองชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมทวน มีความแตกต่างกัน และ (๔) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัย พบว่า ทั้งสองชุมชนมีทุนชุมชนครบทุกด้าน ทั้งทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนทาง

สังคม และทุนธรรมชาติที่ถือได้ว่ามีศักยภาพแต่มีความโดดเด่นในด้านที่แตกต่างกัน และประเด็นที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ การออม/การมีหนี้/การกู้ยืม และผลผลิตในชุมชน ในด้านทางการเงิน คุณลักษณะของผู้นำในด้านทุนมนุษย์ กลุ่มและองค์กรในชุมชนในด้านทุนทางสังคมเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่าลักษณะของผู้นำ (ทุนชุมชน) ย่อมส่งผลต่อการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรในชุมชน (กระบวนการ มีส่วนร่วม) เพื่อจัดการกับผลผลิตในชุมชนให้ชาวบ้านมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น นำไปสู่การปลดหนี้ลดภาระกู้ยืมและเกิดการออมมากขึ้น (การพึ่งตนเองได้ด้านเศรษฐกิจ) โดยสิ่งที่เป็นตัว ประสานให้ทุนชุมชนทุกองค์ประกอบได้แสดงศักยภาพออกมาสู่การเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ก็คือกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งปัจจัยความสำเร็จของชุมชนหนองสาหร่ายในการพึ่งตนเองที่ทำให้แตกต่างจากชุมชนรางหวาย คือ ผู้นำมีวิสัยทัศน์ในการทำงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นอย่างแท้จริงประกอบกับการมีสมาชิกกลุ่มที่ดีจนนำไปสู่การจัดตั้ง สภาผู้นำชุมชนและมีแนวคิดการใช้ทุนความดีในการขับเคลื่อนงานของชุมชนด้วย ในทางกลับกันเมื่อวิเคราะห์ถึงความล้มเหลวในการรวมตัวกันของชุมชนรางหวาย พบว่า ทุนมนุษย์มีส่วนสำคัญมากที่สุดปัจจัยหนึ่ง ทั้งภาวะที่ผู้นำดำเนินชีวิตแบบปกติไปเรื่อย ๆ ในแต่ละวัน ทำงานเท่าที่ได้รับมอบหมายตามหน้าที่โดยไม่คิดโครงการอื่นใดเพื่อพัฒนาชุมชนรวมถึงสมาชิกในชุมชนที่มีความคิดว่า “ว่าไงว่าตามกัน” ไม่คิดที่จะรวมกลุ่มกันแม้รวมกลุ่มกันแล้วก็ไม่สามารถประคับประคองให้สำเร็จ^{๓๓}

เลหลำ ตรีเอกานุกูล ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศักยภาพทุนชุมชนเพื่อการเป็นพื้นที่พิเศษด้านการท่องเที่ยว เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน จังหวัดเชียงราย งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมทุนชุมชนและวิเคราะห์ศักยภาพทุนชุมชนเพื่อการเป็นพื้นที่ พิเศษด้านการท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน อำเภอเวียงแสน จังหวัดเชียงราย เก็บรวบรวมข้อมูลด้าน ทุนชุมชนด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มจาก ประชาชนชุมชน ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จาก ๖ ชุมชน ตัวแทนภาครัฐและเอกชน ๔๐ คน วิเคราะห์ข้อมูล เชิงเนื้อหาด้วยการนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ของข้อมูลย่อย ตามหัวข้อหลักของแต่ละทุนชุมชน ผลวิจัย พบว่า เทศบาล ตำบลเวียงเชียงแสนมีทุนชุมชน ด้านโบราณสถานจากหลักฐานโบราณคดีภายในเมืองโบราณเวียงแสนมีโบราณสถานราว ๗๖ แห่ง ด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ประตูป่าสัก ๒๐๐ ปี ที่มีต้นสักเก่าแก่และแม่น้ำโขง ที่มีวิวทิวทัศน์สวยงาม ด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่น่าเสนอผ่านพิธีกรรมความเชื่อ

^{๓๓} ฟ้ายัน กระสังข์, (๒๕๖๑), ทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง ชุมชนรางหวายและหนองสาหร่ายอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. (ปริญญาโทศึกษานิพนธ์ มหาวิทยาลัยรังสิต).

รูปแบบต่างๆ และด้านภูมิปัญญา มีประชาชนชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญ เป็นผู้รู้ในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านภาษาวรรณคดี ด้านประวัติศาสตร์ ด้านประเพณีและวัฒนธรรมพื้นเมือง ด้านเกษตรอินทรีย์ ด้านหัตถกรรม ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านดนตรีและนาฏศิลป์ ด้านอาหาร และด้านสมุนไพรหอมเมือง จากการวิเคราะห์ศักยภาพทุนชุมชนเพื่อทำให้พื้นที่เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนเป็นพื้นที่พิเศษด้านการท่องเที่ยว โดยประชาชนชุมชนได้สรุปความสำคัญ ของแต่ละทุนและวิเคราะห์เพื่อจัดอันดับความสำคัญของทุนชุมชนที่มีศักยภาพเพื่อสร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจด้วย การบูรณาการเป็นกิจกรรมร่วมกันมี ๕ ทุน ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านอาหาร ด้านประเพณีและวัฒนธรรม ด้านหัตถกรรมและด้านดนตรีและนาฏศิลป์ และข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ การสร้างความตระหนักแก่คนในชุมชนให้เห็นคุณค่าของทุนชุมชนและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนอย่างแท้จริง^{๓๔}

สรุป **แสงฉาย** ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชน บางนางลี่ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษา พบว่า ตำบลบางนางลี่มีทุนทางสังคมที่สำคัญคือ ทุนทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ ซึ่งมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติและแหล่งน้ำที่ประชาชนสร้างขึ้นที่สมาชิกในหมู่บ้านใช้ในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตมีทรัพยากรดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะในการทำเกษตรครบวงจร มีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดเป็นจำนวนมาก เช่น มะพร้าว ส้มโอ ลิ้นจี่ สำหรับทุนทางวัฒนธรรมได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ภูมิปัญญาสมุนไพร การทำว่าวไทย ส่วนทุนบุคคลมีประชาชนชาวบ้าน ผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนา พิธีกรรม วัฒนธรรม การประกอบอาชีพ ผู้นำชุมชนยังมีบทบาทในการรวมกลุ่มแต่ละหมู่บ้านในการสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นตอน มีองค์การบริหารส่วนตำบลบางนางลี่ที่เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาตำบลด้านต่างๆเป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับผู้นำชุมชนและสมาชิกแต่ละหมู่บ้าน สำหรับทุนเครือญาตินั้นชุมชนในตำบลบางนางลี่เป็นความสัมพันธ์แบบเคารพผู้อาวุโส เคารพกฎระเบียบ กติกาของหมู่บ้าน แม้หากมีคนอื่นมาจากต่างถิ่นสมาชิกแต่ละหมู่บ้านมีการทักทายให้การต้อนรับรู้สึกถึงความคุ้นเคยเหมือนญาติ สำหรับแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมที่เหมาะสมสอดคล้องและช่วยทำให้ทุนทางสังคมอยู่ในท้องถิ่นต่อไป พบว่าผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนกำนันผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนจะต้องประสานความ

^{๓๔} เลห้ถ้ำ ตรีเอกานุกูล, “ศักยภาพทุนชุมชนเพื่อการเป็นพื้นที่พิเศษด้านการท่องเที่ยว เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน จังหวัดเชียงราย,” วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๖๑),

ร่วมมือกันผลักดันให้ทุนบุคคลมีบทบาทเพิ่มขึ้นและมีการจัดการให้ประชาชนทุกหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นตัวเชื่อมประชาชนกับกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้เกิดความร่วมมือร่วมใจตระหนักถึงความสำคัญของทุนทางสังคมในท้องถิ่นเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชน ส่งเสริมและพัฒนาาระบบภูมิคุ้มกันทางสังคมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป ร่วมทั้งยังได้^{๓๕}

พริ้งขจร ธรรมเสนา ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ทุนชุมชนที่สนับสนุนการจัดกองทุนสวัสดิการชุมชน: กรณีศึกษากองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาต้นทุนของชุมชนที่สนับสนุนให้เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชน ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้กองทุนสวัสดิการชุมชนสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่อง ๓) เพื่อศึกษาข้อจำกัดในการดำเนินงาน กองทุนสวัสดิการชุมชน งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีขอบเขตเนื้อหาอยู่ที่บริบทชุมชนในเชิงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ การรวมกลุ่มสวัสดิการชุมชนประวัติความเป็นมาของกลุ่มรูปแบบการจัดการกลุ่มกระบวนการทำงานของกลุ่มรวมถึงข้อจำกัดในการทำงานของกลุ่มผลการศึกษา พบว่า ชุมชนมีทุนชุมชนที่เข้มแข็งอันเป็นต้นทุนสำคัญที่สนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งกองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลบ้านนามีรูปแบบการจัดสวัสดิการจากฐานองค์กรการเงินชุมชนคืองานสวัสดิการเป็นงานต่อยอดมาจากธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำรินั้นการพึ่งตนเอง คือ ดำเนินงานบริหารจัดการกองทุนด้วยตนเอง นอกจากต้นทุนที่สนับสนุนให้เกิดสวัสดิการชุมชนแล้วพบว่า มีปัจจัยที่ช่วยให้กองทุนสวัสดิการสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่อง ดังนี้ ๑) กลุ่มแกนนำ ๒) กระบวนการทำงาน ๓) ความยืดหยุ่นของระเบียบกองทุนสวัสดิการชุมชน เทศบาลตำบลบ้านนา ๔) ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกและนอกจากนี้ยังพบข้อจำกัดในการดำเนินของกองทุนสวัสดิการ ดังนี้ ๑) บุคลากรมีอายุมาก ๒) การกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบในกองทุน ๓) ความมั่นคงทางการเงินของกองทุน ๔) ขาดเทคโนโลยีที่ช่วยในการทำงานให้รวดเร็ว^{๓๖}

^{๓๕} สักพัก แสงฉาย, (๒๕๕๗), “ทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชน บางนางลี่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม,” วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗).

^{๓๖} พริ้งขจร ธรรมเสนา, ทุนชุมชนที่สนับสนุนการจัดกองทุนสวัสดิการชุมชน: กรณีศึกษากองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง, สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๕๙, หน้า ๓๗.

ประมาณ เทพสงเคราะห์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การวิจัยเรื่องจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชน ๓ ทุน คือ ทุนธรรมชาติ ทุนเงินตรา และทุนสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนระบบการตัดสินใจเลือกแหล่งการจัดการความรู้ ของชุมชนโดยใช้ภูมิสารสนเทศ ซึ่งในการศึกษาแต่ละทุนจะศึกษาในด้านกระบวนการจัดการความรู้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้และผลของการจัดการความรู้การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม จากชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งประกอบด้วย ทุนธรรมชาติ ๑๑ กลุ่มชุมชน ทุนเงินตรา ๖ กลุ่มชุมชน ทุนสังคมและวัฒนธรรม ๖ กลุ่มชุมชน และใช้เครื่องมือกำหนดตำแหน่งพิกัดชุมชนร่วมกับเทคโนโลยีแผนที่กูเกิ้ลทางอินเทอร์เน็ต บนเว็บไซต์ ผลการศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนธรรมชาติ พบว่าเป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกระบวนการของกิจกรรมต่างๆ มีผู้นำเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้มีกิจกรรมการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ ทั้งแสวงหาองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำมาขยายผลในพื้นที่ ทุนชุมชนเงินตรา เป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการออมเงิน โดยชุมชนมีกระบวนการจัดการความรู้ผ่านการใช้เวทีประชุม คณะกรรมการกลุ่มและการประชุมสมาชิกของกลุ่มประจำเดือน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ คือมีคณะทำงานที่มีคุณลักษณะที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมส่งผลให้ชุมชนมีกองทุนเป็นของตนเองไม่ต้องรอนงบประมาณจากรัฐบาลและมีการปันผลกำไรเพื่อนำเงินมาพัฒนาชุมชน ส่วนการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนสังคมและวัฒนธรรมเป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นการนำภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมเปาะตกทอดมาจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานในรูปของวิธีการแก้ปัญหาวิธีการดำเนินชีวิตโดยผู้นำมีบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและของชุมชนได้อย่างยั่งยืน^{๓๗}

จากผลการศึกษาพบว่า ทุนชุมชนประเภทต่าง ๆ ในชุมชนแต่ละแห่งมีศักยภาพหรือความเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชนไม่เท่ากัน ทั้งความโดดเด่นและความแตกต่าง ขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการ

^{๓๗} ประมาณ เทพสงเคราะห์ และคณะ, (๒๕๕๖), “การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา,” วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต (๓):๒๑๗-๒๓๑ (๒๕๕๖).

ที่มีทุนมนุษย์เป็นแรงผลักดัน โดยได้รับการสนับสนุน จาก ทุนทางธรรมชาติ และทุนทางวัฒนธรรม ทุนชุมชนเงินตรา เป็นกลุ่มที่จัดการความรู้ผ่านเวทีประชุมคณะทำงานที่มีความเสียสละทำให้มีกองทุน เป็นของตนเอง ส่วนการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนสังคมและวัฒนธรรมเป็นกลุ่มที่จัดการความรู้ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นการนำภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมบ่มเพาะตกทอดมาจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานในรูปของวิธีการแก้ปัญหาวิถีการดำเนินชีวิตโดยผู้นำมีบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและของชุมชนได้อย่างยั่งยืน ซึ่งลักษณะโดดเด่น และลักษณะด้อยของทุนชุมชนประเภทต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องนำมาพิจารณาทบทวนและประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จึงจะทำให้การจัดการทุนชุมชนเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำ แนวคิดการบริหารจัดการชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับทุนชุมชน แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาบูรณาการและสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อหาข้อค้นพบรูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระบวนการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ใช้แนวคิด ทฤษฎีขบวนการชุมชนแนวใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของชุมชน ๔ ฐานสำคัญ ประกอบด้วย ๑) ฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้ ๒) ระบบการจัดการของสภาผู้นำชุมชน ๓) ฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต และ ๔) ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นแนวคิด ทฤษฎี ที่ วิชิต นันทสุวรรณ ได้พัฒนาขึ้นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนในทุกภูมิภาคของประเทศ เป็นการพัฒนาแบบแผนใหม่ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยเศรษฐกิจชุมชนจะต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกที่จะนำพาชุมชนให้หลุดพ้นจากปัญหาความยากจนให้ได้ คือ การฟื้นฟูระบบการจัดการของชุมชน พัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนขึ้นมาใหม่ ด้วยความรู้และองค์ความรู้ที่สังคมไทยมีอยู่ คือ เศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ และนโยบายวิสาหกิจชุมชน โดยหลักคิดทั้ง ๓ ประการดังกล่าว มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ เน้นการพึ่งตัวเองระดับครอบครัว ความพอเพียงระดับชุมชนและการพึ่งพิงกัน เป็นไปตามระดับขั้นการพัฒนา คือ ขั้นที่ ๑ พัฒนาการพึ่งตัวเองระดับครอบครัว ขั้นที่ ๒ พัฒนาระบบการจัดการทั้งการผลิต วิสาหกิจชุมชน และการซื้อขายแลกเปลี่ยนในท้องถิ่น มีเป้าหมายเพื่อความพอเพียงในระดับชุมชนและท้องถิ่น ขั้นที่ ๓ พัฒนาวิสาหกิจชุมชนขึ้นก้าวหน้าด้วยการกระตุ้นศักยภาพภูมิปัญญา ทรัพยากร ผลิตภัณฑ์ชุมชนใหม่ ๆ เพื่อเข้าร่วมกับเศรษฐกิจกระแสหลัก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำแนวคิด ทฤษฎี เหล่านี้ ไปใช้เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้

ดังรายละเอียดของทฤษฎีที่ใช้นำมาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย สรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑

ตารางที่ ๒.๑ แสดงแนวคิด ทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย

นักทฤษฎี	๑.สาระสำคัญของแนวคิดทฤษฎี กระบวนการจัดการทุนชุมชน	ประเด็นที่นำมาใช้ในการวิจัย
วิจิต นันทสุวรรณ (๒๕๔๗)	<p>๑.๑ ระบบการจัดการข้อมูลข่าวสารและความรู้</p> <p>๑.๒ ระบบการจัดการของสภาผู้นำชุมชนที่ให้ความสำคัญกับระบบความสัมพันธ์ในชุมชน</p> <p>๑.๓ ผู้นำชุมชนกับการจัดการของสภาผู้นำชุมชนบนฐานทางวัฒนธรรม</p> <p>๑.๔ การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน</p>	<p>๑.กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาบนฐานความรู้สู่ขบวนการชุมชนใหม่</p> <p>๒.ระบบการจัดการใหม่ของชุมชน เป็นกระบวนการเพื่อสร้างทิศทางการพัฒนาของชุมชน(แผนแม่บทชุมชน) สภาผู้นำชุมชน (ศูนย์เรียนรู้และพัฒนาชุมชน)</p> <p>๓.ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนบนฐานสังคมวัฒนธรรม(ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ, คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ, คนกับโลกสมัยใหม่)</p> <p>๔.ระบบการพึ่งพาอาศัย พึ่งตนเอง ของชุมชน</p>
ประเวศ วะสี (๒๕๓๔)	๒.สาระสำคัญของแนวคิดฐานวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตชุมชน	
	๒.๑ระบบการจัดการของสภาผู้นำชุมชนที่มีบทบาทบนฐานความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตที่มี	๑.ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนบนฐานสังคมวัฒนธรรม(ระหว่างคนกับคน,คนกับสภาพแวดล้อมทาง

นักทฤษฎี	๑.สาระสำคัญของแนวคิดทฤษฎี กระบวนการจัดการทุนชุมชน	ประเด็นที่นำมาใช้ในการวิจัย
	<p>ศักยภาพด้านการผลิต การประกอบกิจการ มีความสงบสุข</p> <p>๒.๒ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม</p> <p>วัฒนธรรม มีรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน สังคมชุมชนมีระบบการพึ่งพาอาศัยเพื่อการอยู่รอดและความสงบสุขร่วมกัน เป็นระบบพึ่งตนเองของสังคมรองรับทุกคนทุกครอบครัว</p>	<p>ธรรมชาติ, คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ, คนกับโลกสมัยใหม่)</p> <p>๒.วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต</p>
ประเวศ วะสี (๒๕๓๔)	๓.สาระสำคัญของแนวคิด ทฤษฎี ทุนชุมชน	
	<p>- ทุนชุมชน ๗ ประเภท คือ ๑.ทุนพื้นฐานหรือทุนกายภาพ ๒.ทุนธรรมชาติ ๓.ทุนแห่งชีวิตหรือทุนเงินตรา ๔.ทุนมนุษย์ ๕.ทุนความรู้ภูมิปัญญา ๖.ทุนวัฒนธรรม และ ๗.ทุนทางสังคม</p>	<p>๑.ทุนเงินตราหรือทุนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชน</p> <p>๒.ทุนวัฒนธรรม</p> <p>๓.ทุนมนุษย์</p>
-ณัฐพล ชันธไชย (๒๕๓๗) -วิจิต นันทสุวรรณ (๒๕๔๗)	<p>๔.สาระสำคัญของ ทฤษฎี การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน</p> <p>๔.๑ หลักคิดทฤษฎีเศรษฐกิจแบบพอเพียง</p> <p>๔.๒ หลักคิดทฤษฎีใหม่</p> <p>๔.๓ หลักคิดวิสาหกิจชุมชน</p>	<p>๑.พัฒนาการพึ่งตนเองในระดับครอบครัว</p> <p>๒.พัฒนาระบบการจัดการ การผลิต</p> <p>๓.ส่งเสริมการผลิตและการตลาด</p>

นักทฤษฎี	๑.สาระสำคัญของแนวคิดทฤษฎี กระบวนการจัดการทุนชุมชน	ประเด็นที่นำมาใช้ในการวิจัย
ภัทรธิดา ผลงาม (๒๕๔๕)	๕.สาระสำคัญของ ทฤษฎี เศรษฐกิจชุมชน	
	๕.๑ การพัฒนาที่เริ่มต้นจาก ชุมชน ๕.๒ ส่งเสริมการรวมกลุ่มของ ประชาชน ๕.๓ การสร้างเครือข่ายองค์กร ชุมชน ๕.๔ สนับสนุนส่งเสริมการตลาด ๕.๕ จัดให้มีเวทีประชาคม เศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชน	๑.การพัฒนาที่เริ่มต้นจากชุมชน ๒.ส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชน ๓. การสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน ๔. สนับสนุนส่งเสริมการตลาด ๕.จัดให้มีเวทีประชาคมเศรษฐกิจ พื้นฐานของชุมชน

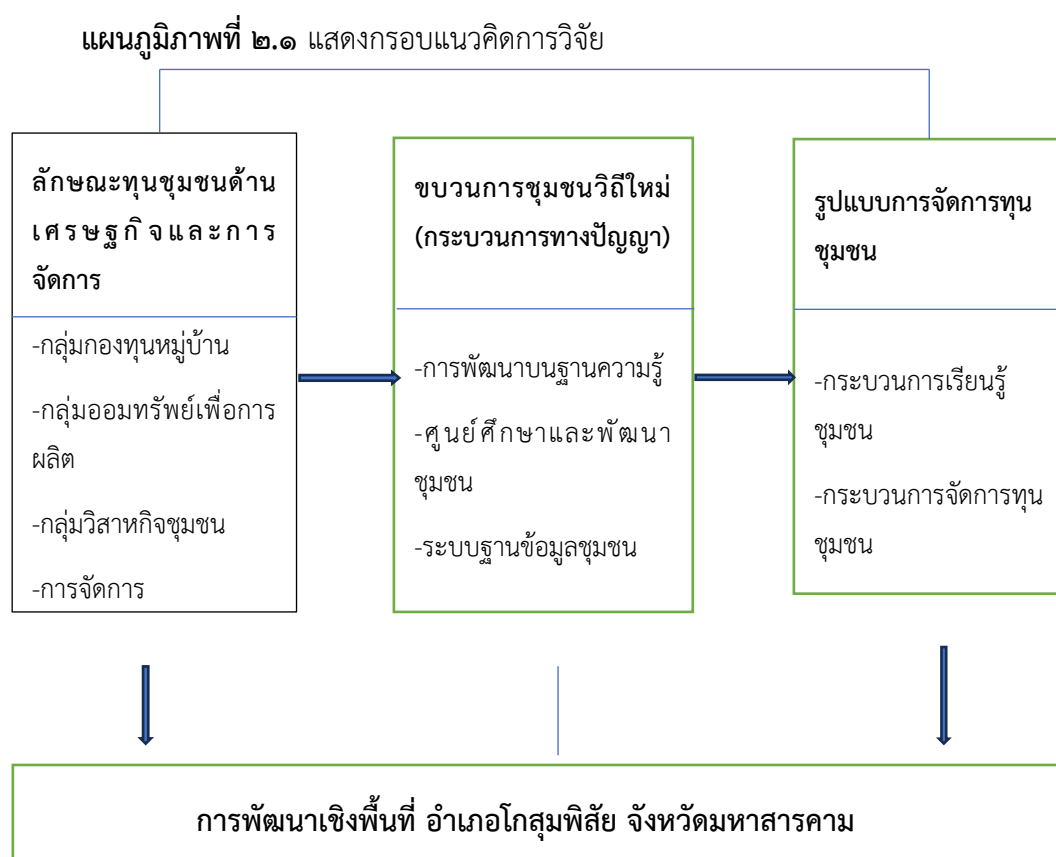
ตัวแปรที่ศึกษา

๑. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ นำมาศึกษาวิเคราะห์ สภาพปัญหา ศักยภาพ และความต้องการด้านการพัฒนา เป็นการวิจัยระยะที่ ๑ ผลการวิจัยจะนำไปสู่การวิจัยระยะที่ ๒ เพื่อพัฒนารูปแบบขบวนการชุมชนแนวใหม่และเมื่อนำมาทดลองใช้แล้วนำมาปรับปรุงเป็นรูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นการพัฒนารากฐานใหม่ของชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้ จัดเก็บข้อมูลชุมชน กำหนดแผนชุมชน การปฏิบัติตามแผนชุมชนของกลุ่ม องค์กรชุมชนและเครือข่ายด้วยกระบวนการจัดการทุนชุมชนเชื่อมโยงกัน จนเป็นชุมชนเข้มแข็งบนฐานศักยภาพชุมชน

๒. ตัวแปรตาม ประกอบด้วย การพัฒนาบนฐานความรู้, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน, ฐานข้อมูลชุมชน โดยตัวแปร การพัฒนาบนฐานความรู้ จะมีเนื้อหาครอบคลุมในเรื่อง การจัดการกลุ่มทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดดูจากจำนวนกลุ่มอาชีพที่เกิดขึ้นตามแผนชุมชน โดยการสำรวจภาคสนาม และใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์ชุมชน ส่วนตัวแปร ระบบการจัดการจะมีเนื้อหาครอบคลุมใน

เรื่องของผู้นำและสภาผู้นำชุมชนและการจัดการ มีเนื้อหาคือการจัดองค์กรที่มุ่งไปสู่การสร้างการเรียนรู้ให้สมาชิกมีความสามารถในการเรียนรู้ตนเองและชุมชน จัดเก็บข้อมูลของครอบครัวและชุมชนได้ด้วยตนเอง มีตัวชี้วัด คือ ข้อมูลชุมชน แผนชุมชน และตัวแปร การพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวมจะมีเนื้อหาเป็นศูนย์รวมทางภูมิปัญญาในการพัฒนาทุกด้านไปพร้อมกัน คือศูนย์จัดการทุนชุมชนบ้านแพง ศูนย์จัดการทุนชุมชนแห่เหนือ และศูนย์จัดการทุนชุมชนท่าเตื่อ ประกอบด้วย ๑) ฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้ ๒) ฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตชุมชน ๓) ผู้นำชุมชนและการจัดการสภาผู้นำชุมชน และ ๔) ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม ในลักษณะศูนย์แห่งการบูรณาการแบบองค์รวมเพื่อนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งด้วยทฤษฎีการพึ่งตนเองและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มีตัวชี้วัดคือ เวทีชุมชน การศึกษาดูงาน ผลผลิตและการขยายเครือข่าย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ปรากฏตามแผนภูมิกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัย เรื่อง “ การจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างตามขนาดที่คำนวณได้ และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๘ คน ประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่น สมาชิกกลุ่มกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ และปราชญ์ชาวบ้าน การสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน ๑๒ คน และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม สำหรับนำมาวิเคราะห์ผลในลักษณะที่เกี่ยวเนื่องในทิศทางเดียวกัน กล่าวโดยสรุปว่า การวิจัยที่ใช้วิธีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณมาผสมกับผลวิจัยเชิงคุณภาพโดยมุ่งทำความเข้าใจต่อปัญหาวิจัยเดียวกัน นอกจากนั้นแล้วการผสมผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะที่เป็นตัวเลขวรวมเข้ากับผลการวิเคราะห์แนวคิด ความเชื่อ รวมถึงทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์วิจัยนั้นยังส่งผลให้การอธิบายปรากฏการณ์วิจัยชัดเจนมากขึ้น ดังนั้น วิธีดำเนินการวิจัยสำหรับงานวิจัยนี้ออกแบบแยกเป็นสองส่วน คือการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ และแบ่งขั้นตอนการศึกษาออกเป็น ๒ ระยะ ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

การวิจัยระยะที่ ๑ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ เป็นการศึกษาลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยวิเคราะห์ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในสภาพปัจจุบัน จากข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยลงไปสำรวจ พื้นที่เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ด้วยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและสมาชิกกลุ่มกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน และใช้แบบสำรวจชุมชนเป็นคำถามนำในการหาข้อมูลทั่วไปของชุมชนทั้ง ๓ ชุมชน ที่เป็นพื้นที่ทำการวิจัย เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลหาข้อค้นพบ จุดเด่น -จุดด้อย และจุดที่ควรพัฒนาของกระบวนการ

จัดการทุนชุมชนในรูปแบบที่เป็นอยู่ขณะทำการวิจัย โดยใช้กรอบแนวคิด ๓ แนวคิด คือ ๑) แนวคิดเรื่องทุนชุมชน ๒) แนวคิดขบวนการชุมชนใหม่ และ ๓) แนวคิดเรื่องการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยเชื่อมโยงแนวคิดดังกล่าวสร้างเป็นกรอบในการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อให้ได้ผลสรุปสภาพปัญหาและความต้องการเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนมากขึ้นจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มอาชีพในชุมชน

การวิจัยระยะที่ ๒ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ และ ข้อ ๓ เป็นการวิจัยและค้นหารูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ๆ ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหาและวิธีการพัฒนาคู่มือด้วยขบวนการชุมชนใหม่ บนฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้ เพื่อนำมายกร่างกิจกรรมการเรียนรู้อันเป็นกระบวนการเพื่อสร้างทิศทางการพัฒนาชุมชน (แผนแม่บท) โดยวางแผนกิจกรรมร่วมกับสมาชิกกลุ่มองค์กรชุมชน ๓ ชุมชน ผู้นำชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมหาสารคามและคณะผู้วิจัยช่วยกันร่างขึ้น แล้วนำเข้าเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อร่วมกันพิจารณาความเหมาะสมและให้ความเห็นชอบเพื่อนำไป ทดลองใช้จริงในขั้นต่อไป มีกิจกรรม ๒ กิจกรรม คือ ๑. กิจกรรมฝึกทดลองเก็บฐานข้อมูลชุมชน และ ๒. กิจกรรมฝึกทบทวนบทบาทสภาผู้นำชุมชน

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบขั้นตอนเชิงอธิบาย(Explanatory Sequential Design)เป็นการวิจัยที่แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน ช่วงแรกเป็นการวิจัยเพื่อตอบปัญหาการวิจัยเชิงปริมาณก่อนและตามด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อช่วยในการอธิบายผลให้กระจ่างยิ่งขึ้นซึ่งจะมีการผสมผสานกันในช่วงการแปรผลโดยนำผลที่วิเคราะห์ได้มาสนับสนุนอธิบายความหรือผนวกกันให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยเป็น ๒ รูปแบบ คือ

๓.๑.๑ ระยะที่ ๑ การออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณ

เพื่อออกแบบเกี่ยวกับประชากรและกลุ่มตัวอย่าง,การพัฒนาเครื่องมือวิจัย,และการทดสอบคุณภาพเครื่องมือ,การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำท้องถิ่นและสมาชิกกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ด้วยเครื่องมือวิจัยที่จัดสร้างขึ้น

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๑) ประชากร ได้แก่ สมาชิกกลุ่มทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสัจจะออมทรัพย์ และกองทุนวิสาหกิจชุมชนใน ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๙ กลุ่ม รวมประชากรทั้งหมด จำนวน ๕๗๓ คน (สำนักงานท้องถิ่นอำเภอโกสุมพิสัย, ๒๕๖๑ น. ๑๓)

๒) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สมาชิกกลุ่มทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสัจจะออมทรัพย์ และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane (๑๙๗๖) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๓๕.๕๖ คิดเป็น ๒๓๖ ตัวอย่าง ซึ่งจะดำเนินการหาสัดส่วนประชากรกับกลุ่มตัวอย่าง และใช้วิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยแบบอย่างง่ายโดยใช้สูตร

$$\text{สูตร } n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

n = ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากรทั้งหมด

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นได้ ในที่นี้กำหนดไว้ที่ .๐๕

แทนค่าในสูตร

$$n = \frac{๕๗๓}{๑ + ๕๗๓(๐.๐๕)^2}$$

$$n = ๒๓๕.๕๖$$

ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๓๕.๕๖ (ปรับขึ้นเป็น ๒๓๖ คน)

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย

๓.๑ ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิด มี ๕ ตอน ส่วนตอนที่ ๒ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัว อาชีพ และรายได้ต่อเดือน จำนวน ๖ ข้อ

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทุนชุมชนและการจัดการ จำนวน ๑๐ ข้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสำรวจชุมชนใช้สอบถามข้อมูลสมาชิกและสัมภาษณ์ข้อมูลทุนชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มกองทุนที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ ดังนี้

ระดับ ๕	คือ	มากที่สุด
ระดับ ๔	คือ	มาก
ระดับ ๓	คือ	ปานกลาง
ระดับ ๒	คือ	น้อย
ระดับ ๑	คือ	น้อยที่สุด

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ เหมือนตอนที่ ๓

ตอนที่ ๕ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มต่อการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ เหมือนตอนที่ ๓,๔ และ ๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Groups) ๒. การการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยนำไปสัมภาษณ์บุคคลที่มีคุณสมบัติโดยเฉพาะ คือเป็นผู้นำชุมชน และเป็นกรรมการหรือสมาชิกกลุ่มกองทุน การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ได้นำมาใช้เก็บข้อมูลตามสถานที่สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศของการสนทนาในแต่ละช่วงเวลาขณะนั้น และก่อนนำมาใช้ ได้นำเครื่องมือทั้งหมดไปตรวจคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๓ คน ส่วนแบบสอบถามได้นำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่นคือชุมชนชาวมเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๓๐ คนที่ไม่ใช่กลุ่มที่จะทำการวิจัยเพื่อให้เครื่องมือมีความตรงตามเนื้อหาในการวิจัยและน่าเชื่อถือ ความตรงเชิงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

๔. การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือในการวิจัยเพื่อสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชนและความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มอาชีพเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสัจจะเงินล้าน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน นำมาวิเคราะห์กระบวนการทุนชุมชนดังกล่าว โดยพิจารณาว่าการกระจายของทรัพยากรหรือทุนชุมชนเป็นไปในลักษณะใด มีการกระจายอย่างทั่วถึงหรือไม่ รวมทั้งการวิเคราะห์เชื่อมโยงหาความเกี่ยวพันระดับครัวเรือน กลุ่ม ชุมชนว่ามีอิทธิพลต่อกันมากน้อยเพียงใด โดยการสังเกต สัมภาษณ์ และสร้างแนวคำถามเกี่ยวกับการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านอาชีพรายได้ ผลผลิต มีการนำทุนชุมชนมาใช้และจัดการอย่างไร จึงจะส่งผลต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยดำเนินการ ดังนี้

๔.๑ แบบสำรวจชุมชน แบบสำรวจชุมชนใช้เป็นคำถามนำในการหาข้อมูลทั่วไปของชุมชนท่าเตื่อ ชุมชนบ้านแพง และชุมชนแห่เหนือ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับลักษณะทุนทางสังคมต่าง ๆ ของทั้ง ๓ ชุมชน การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของประชากร โครงสร้างของประชากร การคมนาคม สถานที่ที่ชาวบ้านไปมาเพื่อทำกิจการต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และปัญหาสังคมในชุมชน

ผู้วิจัยสร้างแบบสำรวจตามแนวของสถาบันองค์กรพัฒนาชุมชน และแบบสำรวจข้อมูลจปฐ.ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และออกแบบโดยใช้แนวทางการเก็บข้อมูลบริบทชุมชนหมู่บ้าน เพื่อนำแบบสำรวจชุมชนที่สร้างขึ้นไปสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลด้วยทีมงานวิจัย ๓ คน และโดยการสัมภาษณ์หน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งการเก็บข้อมูลทางเอกสารของหน่วยงานภาครัฐที่ได้มีการสำรวจไว้แล้ว

๔.๒ แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบเลือกตอบด้วยตนเอง โดยแบ่งเป็น ๕ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ เป็นข้อคำถามข้อมูลทั่วไปส่วนตัว จำนวน ๖ ข้อ ส่วนที่ ๒ เป็นข้อคำถามด้านลักษณะทุนชุมชนกับการจัดการ จำนวน ๑๐ ข้อ และส่วนที่ ๓ เป็นข้อคำถามด้านรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและแนวความคิดการส่งเสริมอาชีพตามแนวพระราชดำริ ทฤษฎีใหม่ และนโยบายวิสาหกิจชุมชน จำนวน ๑๐ ข้อ ส่วนที่ ๔ เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนใหม่ มี ๑๓ ข้อ ส่วนที่ ๕ เป็นข้อคำถามด้านการจัดการชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ มี ๙ ข้อ ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามเชิงปริมาณและทำการทดสอบแบบสอบถามโดยการนำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาจริง จำนวน ๓๐ คน (ชุมชนขามเรียง) และ

ได้ปรับปรุงแบบสอบถามให้มีความชัดเจน สมบูรณ์ในข้อคำถาม จึงนำไปใช้จริงซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่
ได้มาสนับสนุนงานวิจัยเชิงคุณภาพด้านการวิเคราะห์ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจเพื่อพัฒนา
เศรษฐกิจชุมชนตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ และนำข้อเท็จจริงที่ได้มาเป็นแนวทางในการพัฒนา
รูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ ให้มีความ
ชัดเจนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ข้อเท็จจริงที่ได้จากแบบสอบถามเมื่อนำมาอภิปรายผลกับข้อมูลเชิง
คุณภาพก็จะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้ง ๓ ชุมชนที่เป็นพื้นที่ทำการ
วิจัยว่า การแสวงหาแนวทางการพัฒนาเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนจากคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่ประกอบด้วย
คนทำงานอิสระและผู้นำชุมชน ที่แสวงหาความรู้และทางเลือกจากภายในสังคมชุมชนของตนเอง คน
กลุ่มนี้นำเสนอแนวทางวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้านในการพัฒนาสังคมเพื่อการพึ่งตนเอง
แนวทางการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน สิทธิชุมชน ธุรกิจชุมชน อุตสาหกรรมชุมชน การแพทย์
พื้นบ้านและระบบสุขภาพของชุมชน โดยกระบวนการเริ่มต้นที่ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” คือการ
เรียนรู้ตนเอง รู้การทำแผนชุมชน ตั้งกลุ่ม สร้างเครือข่าย มีแผนแม่บท มีเวทีการเรียนรู้ มีสภาผู้นำ
ชุมชน ตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน ทำแผนปฏิบัติการและระบบบริหารจัดการแผนแม่บท นำไปสู่
การเรียนรู้เรื่องการผลิต การแปรรูปและการตลาด ตลอดจนการจัดตั้งกลุ่มกองทุน กิจกรรมต่าง ๆ
ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันและได้รับการต่อเติมเสริมแต่งหลายครั้งก็จะได้แนว
ทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนซึ่งเป็นขบวนการชุมชนใหม่ ตามเป้าหมายหรือ
วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ คือการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนกับการพัฒนาเชิงพื้นที่

การสำรวจความคิดเห็นครั้งนี้ หลักในการวัดความคิดเห็นในแบบสำรวจจะเป็นการ
ประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ คือ

ระดับ ๕	คือ	มากที่สุด
ระดับ ๔	คือ	มาก
ระดับ ๓	คือ	ปานกลาง
ระดับ ๒	คือ	น้อย
ระดับ ๑	คือ	น้อยที่สุด

เกณฑ์ในการแปลผลค่าเฉลี่ยความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชน
เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มีดังนี้

๔.๕๑ - ๕.๐๐ หมายถึง มากที่สุด

- ๓.๕๑ - ๔.๕๐ หมายถึง มาก
- ๒.๕๑ - ๓.๕๐ หมายถึง ปานกลาง
- ๑.๕๑ - ๒.๕๐ หมายถึง น้อย
- ๑.๐๐ - ๑.๕๐ หมายถึง น้อยที่สุด

๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๕.๑ การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ภาคสนาม(Field Survey) ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลด้าน เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ศาสนา ระดับการศึกษา การประกอบอาชีพอดีตและปัจจุบัน รายได้ การถือครองที่ดิน แหล่งน้ำ ตลาดรับซื้อพืชผล การว่างงานในครัวเรือน การประกอบอาชีพเกษตร การออกไปทำงานต่างถิ่น การศึกษานอกหมู่บ้าน ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณต้องมีสภาพที่สมบูรณ์และมีเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการยืนยัน และพยากรณ์ผลวิจัยที่ค้นพบ ต้องมีปริมาณตั้งแต่ร้อยละ ๘๐ ขึ้นไป ดังนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณเพื่อให้ได้ข้อมูลกลับคืนมาในสภาพที่สมบูรณ์ และมีปริมาณเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ผลนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดเก็บด้วยตนเองและมอบหมายผู้ช่วยวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังขั้นตอนต่อไปนี้

(๑) จัดเตรียมแบบสอบถามให้ได้ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน ๒๓๖ คน โดยดำเนินการแยกเป็นสองกรณี คือ

ผู้วิจัยได้ว่าจ้างนิสิตจำนวน ๓ คน นำแบบสอบถามไปส่งกลุ่มตัวอย่างใน ๓ ชุมชน พร้อมทั้งขอความร่วมมือให้ดำเนินการเก็บรวบรวมแบบสอบถามส่งกลับคืนผู้วิจัยภายในระยะเวลาที่กำหนด

(๒) เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแต่ละชุด และคัดเลือกนำแบบสอบถามที่มีข้อความสมบูรณ์มาใช้สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนในกรณีที่พบว่าได้แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ผู้วิจัยดำเนินการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเองจนกว่าจะได้ข้อมูลตั้งแต่ร้อยละ ๘๐ ขึ้นไป

ผลจากการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลสรุปได้ว่า ผู้วิจัยต้องได้รับแบบสอบถามที่ความสมบูรณ์เพียงพอต่อการวิเคราะห์ข้อมูล จำนวน ๒๓๐ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๙๕ เป็นจำนวนข้อมูลที่เพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเฉพาะผลการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต. กองทุนหมู่บ้าน ที่มีต่อการประเมินผลวิจัย

๖. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลและการประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ (Data Analysis) ใช้สถิติในการวัดตามมาตรฐานบัญญัติ สถิติพื้นฐาน คือ แจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) การคิดอัตราร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean Score) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๗. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ประกอบด้วยเทคนิคสถิติเชิงพรรณนา (Description Statistics) เพื่ออธิบายสภาพของ ตัวแปรหลัก (Main Variable) และตัวแปรรอง (Sub Variable) ส่งผลให้ปรากฏภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับ คุณลักษณะตัวแปรศึกษาอันเป็นการอธิบายปรากฏการณ์วิจัยที่ชัดเจนตามตัวเลขที่มีลักษณะเป็น ตัวเลข ประเด็นสำคัญคือ เป็นการคัดเลือกใช้เทคนิคสถิติสำหรับตอบคำถามและวัตถุประสงค์วิจัยเชิง อธิบายสภาพ ขั้นต้นเพื่ออธิบายลักษณะเชิงกว้างของข้อมูลแต่ละชุดว่าสถิติเชิงพรรณนาอธิบาย ลักษณะธรรมชาติของข้อมูล มีการแปลผลเรียบง่ายไม่สลับซับซ้อน และที่นิยมนำมาใช้วิเคราะห์ผล ประกอบด้วย สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: SD) โดย สถิติทั้งสองเทคนิคสามารถอธิบายแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางของข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง และวัดความ แปรปรวนของชุดข้อมูลพร้อมไปในขณะเดียวกัน ดังนั้นสถิติเชิงพรรณนาที่ผู้วิจัยเลือกนำมาใช้ตอบ คำถาม และวัตถุประสงค์วิจัยเพื่ออธิบายสภาพข้อมูล ประกอบด้วย สถิติค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน

๓.๑.๒ ระยะที่ ๒ การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วยเครื่องมือวิจัย ดังนี้

๑) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในการเก็บข้อมูลในช่วงแรกจะเป็น การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นด้านสภาพแวดล้อมและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน รวมถึงลักษณะทางกายภาพ อื่น ๆ ของชุมชน เช่น สภาพบ้านเรือน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อจะได้ เข้าใจในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ศึกษาลักษณะ โครงสร้างของประชากร คนในครัวเรือ มีใคร ทำอาชีพอะไร แต่งงานแล้วไปไหน สภาพเศรษฐกิจของ ชาวบ้าน โดยใช้การสังเกต จดบันทึก และคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำทั้งที่ เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ผลิต ผู้จำหน่าย ผู้บริโภค ผู้อาวุโส กลุ่มกิจกรรม เป็นต้น

๒) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจากผู้มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ จำนวน ๑๘ คน จาก ๓ ชุมชน ๆ ละ ๖ คน ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการควบคู่ไปกับการสังเกต เพื่อเก็บข้อมูลในช่วงที่สองเกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชน กระบวนการหรือขั้นตอนในการส่งเสริมผลผลิต กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การถ่ายทอด และสืบทอดกระบวนการจัดการทุนชุมชนในการดำรงชีพทั้งต่อตนเองและชุมชน ศึกษากระบวนการและความเชื่อเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมและการตัดสินใจของคนในชุมชนว่าระบบความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลหรือส่งผลอย่างไรบ้างต่อพฤติกรรมของคนในชุมชน ศึกษารายได้ แนวโน้มการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมทั้งการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมที่แพร่กระจายมาตามกระแสทุนนิยม เพื่อทำความเข้าใจชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน จากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้เครื่องบันทึกเสียง แบบจดบันทึกภาคสนาม ถ่ายภาพ และแบบสัมภาษณ์ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มกิจกรรม และตัวแทนสมาชิกกลุ่มกิจกรรม

๓) การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูลช่วงที่สาม เพื่อตรวจสอบความตรงของข้อมูลที่ได้รับ แล้วศึกษาและพิจารณาความเข้าใจของชุมชนตามกรอบรูปแบบระบบชุมชนใหม่ที่สร้างขึ้นว่ามีความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด โดยดำเนินการวางแผนการสนทนา เวลา สถานที่ ผู้ร่วมสนทนา จัดเตรียมแนวคำถาม นัดหมาย เชิญสมาชิก จัดสนทนากลุ่ม บันทึกเทป จดบันทึก โดยคัดเลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่มที่มีลักษณะร่วม กล่าวคือ เป็นบุคคลผู้มีประสบการณ์ตรงในการจัดการทุนชุมชน ประธานและสมาชิกกลุ่มกิจกรรม ผู้ผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ ผู้นำชุมชน และเป็นผู้เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น รวม ๑๒ คน แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๔ คน

๔) กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

รายชื่อผู้ให้คำสัมภาษณ์ มีดังต่อไปนี้ คือ ลำดับที่ ๑ นายธวัช ศิริภูธร ลำดับที่ ๒ นายสมนึก พลมุก ลำดับที่ ๓ นายนิคม โสนะชัย ลำดับที่ ๔ นางพวงรัตน์ ไม้คำ ลำดับที่ ๕ นางมะลิ แดนวงดร ลำดับที่ ๖ นางสาวผัส ดวงสอนแสง ลำดับที่ ๗ น.ส.สุวดี แถนสีแสง ลำดับที่ ๘ นางนิวัตร ด้วยสีคำ ลำดับที่ ๙ นางกาญจนา ฮามป้อ ลำดับที่ ๑๐ นางกมล ศิริเมืองจันทร์ ลำดับที่ ๑๑ นางสาวคร ดาวัติ ลำดับที่ ๑๒ นางทองเลื่อน สีตาดำ ลำดับที่ ๑๓ นางพรรณณี ดวงวิสัย ลำดับที่ ๑๔ นางสมร รสภาวัน ลำดับที่ ๑๕ นางหนูพิน โสภาวัน ลำดับที่ ๑๖ นางดวงเดือนสุสวัสดิไม้ ลำดับที่ ๑๗ นางเกษ สืบสาย ลำดับที่ ๑๘ นายสมชาย แก้วหอม

๕) การพัฒนาแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview)

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นการชี้้นำคำให้การสัมภาษณ์ภายใต้บรรยากาศเชิงมิตรภาพที่กระตุ้นให้ผู้ให้การสัมภาษณ์เปิดเผยข้อมูลโดยละเอียด และเพียงพอต่อการตีความหมายเกี่ยวกับปรากฏการณ์วิจัย ด้วยเหตุนี้การพัฒนาแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจำเป็นต้องได้รับการร่างและพัฒนาอย่างเป็นระบบ เพื่อสรุปขั้นตอนการร่างและพัฒนาแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเริ่มต้นจากการทบทวนวรรณกรรมเพื่อนิยามกรอบแนวคิดวิจัย (Concept Definition) และนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ (Operationalization Definition) สำหรับนำไปวิเคราะห์ประเด็นหลัก (Main Issues) โดยเฉพาะหลักการ แนวคิด วิธีการ ความเข้าใจต่อความหมาย รวมถึงลักษณะความสัมพันธ์ และเมื่อได้ประเด็นนำหลักแล้ว ผู้วิจัยได้นำประเด็นหลักดังกล่าวไปร่างข้อคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ก่อนไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๓ ท่านทำการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ภาษาที่เรียบง่าย และครอบคลุมครบถ้วนวัตถุประสงค์วิจัยเป็นขั้นตอนถัดมา ส่วนขั้นตอนการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ผู้วิจัยต้องนำแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างไปทดลองใช้เพื่อทดสอบคุณภาพเครื่องมือ คำสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเพื่อตอบวัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑) ประเด็นคำถาม “กองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านมีกองทุนประเภทใดบ้าง มีวิธีจัดการอย่างไร มีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีปัญหาและมีความต้องการอะไรบ้าง?”

๒) ประเด็นคำถาม “ทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านมีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างไรบ้าง และช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างไร?”

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเพื่อตอบวัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๒ และข้อ ๓

ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑) ประเด็นคำถาม “การดำเนินงานของกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านมีระบบ กระบวนการ ในการจัดการอย่างไรบ้างที่เป็นแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม?”

๒) ประเด็นคำถาม “ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านมีอะไรบ้างที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน?”

คำถามเพื่อต่อบัณฑิตผู้ประสงค์วิจัยข้อ ๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑) ประเด็นคำถาม “ท่านคิดว่าอะไรคือปัจจัยที่ทำให้กองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ?”

๒) ประเด็นคำถาม “ท่านคิดว่าหากจะพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านโดยพิจารณาจากจุดแข็งและจุดอ่อนแล้ว ควรจะพัฒนาในด้านใดบ้างอย่างไร ?”

๖. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เป็นเทคนิคและวิธีการหนึ่งของการดำเนินกิจกรรมมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งในปัจจุบันมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินโครงการเพื่อการพัฒนาใด ๆ ของภาครัฐและเอกชน หรือการพัฒนาโดยภาคประชาสังคม เพราะจะมีผลกระทบต่อประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้แล้ว การสนทนากลุ่มย่อยยังมีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทยวิธีหนึ่งในการดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระเสรีของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแท้จริง และที่สำคัญประการหนึ่งก็คือเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way communication) ซึ่งในทางปฏิบัติ การสนทนากลุ่มย่อยจะเป็นการปรึกษาหารือด้วย เนื่องจากผู้เข้าร่วมการสนทนาทุกคนจะได้ร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นกันเองมากที่สุด ดังนั้น การสนทนากลุ่มย่อยจะต้องมีการวางแผนเตรียมการอย่างเหมาะสม ระหว่างการสนทนาผู้ดำเนินการจะเป็นผู้คอยจุดประเด็นการสนทนาตามที่ได้เตรียมการไว้แล้ว เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นด้วยอย่างทั่วถึงและมีบรรยากาศอย่างเป็นกันเอง ผู้วิจัยใช้หลักในการดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย ดังนี้

๑. มีผู้ดำเนินการหนึ่งคนและผู้ช่วยดำเนินการอีกหนึ่งคน (เป็นผู้คอยจดบันทึก - สรุปลผล) รวมสองคน

๒. มีผู้ร่วมสนทนากลุ่มย่อย จำนวน ๑๒ คน จากตัวแทนสมาชิกกลุ่ม องค์กร

๓. ผู้ดำเนินการควรจุดประเด็นการพูดคุยไว้ เพื่อกันลิม ระหว่างการสนทนา

๔. ระยะเวลาสนทนากลุ่มย่อย ๑ ชั่วโมงครึ่ง

๕. หลังการสนทนาเสร็จแล้วผู้ดำเนินการและผู้ช่วยจะได้สรุปลผลและวิเคราะห์ร่วมกัน

๖) การตรวจสอบคุณภาพแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview Verifying)

เครื่องมือวิจัยที่ได้รับการร่างและพัฒนาอย่างเป็นระบบผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับกรอบแนวคิดวิจัย และปรากฏการณ์วิจัยที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา การตรวจสอบคุณภาพแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสามารถดำเนินการได้โดยการวัดความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การใช้ภาษาเรียบง่ายและเข้าใจในความหมายตรงกันของทุกคนที่เกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาเป็นเทคนิควิธีการตรวจสอบคุณภาพแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สรุปแนวทางการตรวจสอบความตรงแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างไว้ถึงการทดลองนำร่อง (Pilot test) โดยนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงของแต่ละข้อความตามวัตถุประสงค์วิจัยแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขรายละเอียด (Refinement) ตามคำแนะนำเพื่อให้ข้อความมีความชัดเจนแม่นยำ นอกจากนี้แล้วการตรวจสอบความตรงระหว่างข้อความและวัตถุประสงค์วิจัยยังต้องอาศัยการตรวจสอบความเป็นไปได้ในการนำไปใช้งาน โดยใช้เทคนิคแบบ Delphi ในการตรวจสอบความตรงแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สรุปแนวทางสำคัญของกระบวนการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อความจากผู้เชี่ยวชาญ โดยการตรวจสอบกลุ่มคำหลัก (Domain) จำนวน ๓ ถึง ๔ รอบเพื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญตามเกณฑ์ร้อยละ ๘๐ ของความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อการประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อความแต่ละข้อสำหรับการนำไปใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัยเชิงคุณภาพ

เพราะฉะนั้น สำหรับการตรวจสอบความตรงแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างงานวิจัยคุณภาพนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้ผู้นำองค์กรชุมชนและสมาชิกกลุ่มผู้ปฏิบัติงานจำนวน ๔ คน

กำหนดมาตรวัดความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ระดับ สอดคล้องมากที่สุด สอดคล้องมาก สอดคล้องปานกลาง สอดคล้องน้อย สอดคล้องน้อยที่สุด และใช้เกณฑ์คัดเลือกข้อความสำหรับนำไปใช้สัมภาษณ์ที่ระดับร้อยละ ๘๐

๗. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเข้าภาคสนามด้วยวิธีการเปิดเผยบทบาทของผู้วิจัย โดยแจ้งไปยังผู้นำชุมชนให้ทราบวัตถุประสงค์ของผู้วิจัย เพื่อแสดงความจริงใจในการทำงาน สร้างความเชื่อมั่น สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความคุ้นเคยกับชุมชน เพื่อจะได้ข้อมูลที่เป็นไปตามธรรมชาติและตรงตามสภาพความเป็นจริงมากที่สุด นอกจากนี้เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถอยู่ในชุมชนได้และได้รับความ

ร่วมมือจากชุมชนโดยผู้วิจัยสามารถเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้แบบผสมกลมกลืน หลังจากนั้นจึงเริ่มเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในการเก็บข้อมูลในช่วงแรกจะเป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นด้านสภาพแวดล้อมและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน รวมถึงลักษณะทางกายภาพอื่น ๆ ของชุมชน เช่น สภาพบ้านเรือน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อจะได้เข้าใจในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ศึกษาลักษณะโครงสร้างของประชากร คนในครัวเรือ มีใคร ทำอาชีพอะไร แต่งงานแล้วไปไหน สภาพเศรษฐกิจของชาวบ้าน โดยใช้การสังเกต จดบันทึก และคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ผลิต ผู้จำหน่าย ผู้บริโภค ผู้อาวุโส กลุ่มกิจกรรม เป็นต้น

๒) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจากผู้มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ จำนวน ๑๘ คน จาก ๓ ชุมชน ๆ ละ ๖ คน ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการควบคู่ไปกับการสังเกต เพื่อเก็บข้อมูลในช่วงที่สองเกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชน กระบวนการหรือขั้นตอนในการส่งเสริมผลผลิต กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การถ่ายทอด และสืบทอดกระบวนการจัดการทุนชุมชนในการดำรงชีพทั้งต่อตนเองและชุมชน ศึกษากระบวนการความเชื่อเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมและการตัดสินใจของคนในชุมชนว่าระบบความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลหรือส่งผลอย่างไรบ้างต่อพฤติกรรมของคนในชุมชน ศึกษารายได้ แนวโน้มการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมทั้งการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมที่แพร่กระจายมาตามกระแสทุนนิยม เพื่อทำความเข้าใจชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน จากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้เครื่องบันทึกเสียง แบบจดบันทึกภาคสนาม ถ่ายภาพ และแบบสัมภาษณ์ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มกิจกรรม และตัวแทนสมาชิกกลุ่มกิจกรรม

๓) การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูลช่วงที่สาม เพื่อตรวจสอบความตรงของข้อมูลที่ได้รับ แล้วศึกษาและพิจารณาความเข้าใจของชุมชนตามกรอบรูปแบบระบบชุมชนใหม่ที่สร้างขึ้นว่ามีความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด โดยดำเนินการวางแผนการสนทนา เวลา สถานที่ ผู้ร่วมสนทนา จัดเตรียมแนวคำถาม นัดหมาย เชิญสมาชิก จัดสนทนากลุ่มบันทึกเทป จดบันทึก โดยคัดเลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่มที่มีลักษณะร่วม กล่าวคือ เป็นบุคคลผู้มีประสบการณ์ตรงในการจัดการทุนชุมชน ประธานและสมาชิกกลุ่มกิจกรรม ผู้ผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ ผู้นำชุมชน และเป็นผู้เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น รวม ๑๒ คน แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๔ คน

๘. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบอุปนัย แล้วจำแนกและจัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเพื่อหาข้อค้นพบนำมาพัฒนาระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอโกสุมพิสัยจังหวัดมหาสารคาม โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อหาเชื้อว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์วิจัย โดยทำการวิเคราะห์ในเบื้องต้นไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลที่มีการบันทึกรายละเอียด จัดเป็นหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดหรือทฤษฎีเพื่อหาข้อสรุปแล้วจึงนำเสนอรายงานผลการวิจัยแบบบรรยาย นอกจากนี้แล้วการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพให้ชัดเจนได้ต้องดำเนินการแสดงในรูปของตารางแสดงผลที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างกรอบแนวคิดวิจัย (Conceptual Framework) แล้วบรรยายประกอบให้ละเอียด สรุปหลักการและแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่าเป็นวิธีการสร้างข้อสรุปที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ ซึ่งมักไม่นิยมใช้สถิติ แต่เป็นการจำแนกคำหลัก จัดหมวดหมู่กลุ่มคำ และนำไปอธิบายความหมายเกี่ยวกับปรากฏการณ์วิจัย ซึ่งอาจใช้เทคนิควิธีการเชิงเปรียบเทียบ (Comparing) หรืออธิบายเชิงอุปนัย (Inductive) กล่าวคืออธิบายความหมาย หรือสร้างข้อสรุปจากข้อความจริงที่ปรากฏ ตลอดจน พฤติกรรม เหตุการณ์ ที่พบเห็นจากการสังเกต

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ด้วยกระบวนการจัดการกองทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อันมีประเด็นสำคัญอยู่ที่การศึกษาเพื่อค้นพบระบบและกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจที่มีรูปแบบเหมาะสมต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยผ่านกระบวนการวิจัยแบบผสมวิธีซึ่งประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพสำหรับการเก็บและรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามและผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญมาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาใช้ตอบคำถามและวัตถุประสงค์วิจัย โดยจะได้สรุปแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลผสมระหว่างข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อความเด่นชัดของผลการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับนำมาใช้ตอบคำถามและวัตถุประสงค์เดียวกัน โดยใช้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นตัวชี้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนั้นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับงานวิจัยนี้ จำแนกออกเป็นสองส่วน ดังนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

๔.๑.๑ วัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๑

จากวัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๑ เกี่ยวกับการศึกษาลักษณะทุนชุมชนและการจัดการกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ข้อมูลร้อยละและความถี่ลักษณะกลุ่มตัวอย่าง (Sample Characteristics) การเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการกลุ่ม องค์กรในชุมชน จำนวน ๒๓๖ ตัวอย่าง แต่ที่เก็บรวบรวมแบบสอบถามกลับคืนมาได้จำนวน ๒๓๐ ตัวอย่างสำหรับตอบคำถามและวัตถุประสงค์วิจัยตามกรอบแนวคิดวิจัย ประกอบด้วย ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ การจัดการ และการพัฒนาเชิงพื้นที่แล้วนำมาวิเคราะห์ความถี่และร้อยละของจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

แบบสอบถาม ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล

กลุ่มตัวอย่างด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัว อาชีพ และ รายได้ต่อเดือน

ตารางที่ ๔.๑ ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะประชากรของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

(n=๒๓๐)

คุณลักษณะประชากรของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวนคน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๑๒๑	๕๒.๖
หญิง	๑๐๙	๔๗.๔
สถานภาพ		
โสด	๑๐๔	๒๖.๘
สมรส	๑๖๓	๔๒.๐
หย่า	๙๑	๒๓.๗
หม้าย	๓๐	๗.๗
อายุ		
อายุ ๑๘-๒๕ ปี	๒	.๙
อายุ ๓๖-๔๕ ปี	๒๘	๑๒.๒
อายุ ๔๕ ปี ขึ้นไป	๒๐๐	๘๗.๐
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	๑๓๗	๕๙.๖
มัธยมศึกษา	๕๑	๒๒.๒
อนุปริญญา	๔๒	๑๘.๓
รวม	๒๓๐	๑๐๐
จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
จำนวนสมาชิกในครอบครัว ๒	๖๐	๒๖.๑
จำนวนสมาชิกในครอบครัว ๓	๒๗	๑๑.๗

คุณลักษณะประชากรของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวนคน	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกในครอบครัว ๔	๖๒	๒๗.๐
จำนวนสมาชิกในครอบครัว ๕	๒๖	๑๑.๓
จำนวนสมาชิกในครอบครัว ๖	๒๘	๑๒.๒
จำนวนสมาชิกในครอบครัว ๗	๑๘	๗.๘
จำนวนสมาชิกในครอบครัว ๘	๙	๓.๙
อาชีพ		
รับจ้าง	๒๗	๑๑.๗
เกษตรกร	๑๘๓	๗๙.๖
อิสระส่วนตัว	๒๐	๘.๗
รายได้ต่อเดือน		
ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๑๔๘	๖๔.๓
มากกว่า ๕,๐๐๑ - ๑๐,๐๐๐ บาท	๘๒	๓๕.๗
รวม	๒๓๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า สมาชิกกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ส่วนมากเป็นเพศชายร้อยละ ๕๒.๖ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๔๖ ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๐ มีระดับการศึกษาประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ ๕๙.๖ จำนวนสมาชิกในครอบครัวครอบครัวละ ๔ คน ร้อยละ ๒๗.๐ มีอาชีพเกษตรกรร้อยละ ๗๙.๖ และรายได้ต่อเดือนระหว่าง ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท จำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๓

แบบสอบถาม ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทุนชุมชนและการจัดการ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มที่มีต่อลักษณะทุนชุมชนและการจัดการกับรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ตารางที่ ๔.๒ สภาพการณ์ตัวแปรหลัก ด้านฐานข้อมูลชุมชน ด้านฐานความรู้ชุมชน ด้านศูนย์ศึกษา และพัฒนาชุมชน ด้านกระบวนการเรียนรู้ และด้านกระบวนการจัดการชุมชน เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย

(n=๒๓๐)

ตัวแปร (Variable)	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	ระดับปฏิบัติ (Practice Degree)
๑) ด้านความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (A)	๔.๑๖	.๖๒	มาก
๒) ด้านความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่บนฐานข้อมูลชุมชน (B)	๔.๐๓	.๙๕	มาก
๓) ด้านการพัฒนาบนฐานความรู้ (C)	๓.๗๖	๑.๐๒	มาก
๔) ด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน (D)	๓.๕๒	.๘๖	มาก
๕) ด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน (E)	๓.๖๒	๑.๐๑	มาก
๖) ด้านกระบวนการจัดการชุมชน (F)	๓.๗๓	.๙๑	มาก
๗) การจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	๓.๗๙	.๗๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและองค์ประกอบกลุ่มตัวอย่างมีระดับปฏิบัติการ ในระดับความคิดเห็นการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๙, SD.=๐.๗๔) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ๑. ด้านรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๑๖, SD.=๐.๖๒) ๒. ด้านการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่บนฐานข้อมูลชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๐๓, SD.=๐.๙๕) ๓. ด้านการพัฒนาบนฐานความรู้ (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๖, SD.=๑.๐๒) ๔. ด้านกระบวนการจัดการชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๓, SD.=๐.๙๑) ๕. ด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๖๒, SD.=๑.๐๑) และ ๖. ด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน เป็นลำดับสุดท้ายที่ (ค่าเฉลี่ย=๓.๕๒, SD.=๐.๘๖)

พบว่า องค์ประกอบด้านรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาเป็นองค์ประกอบด้านการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่บนฐานข้อมูลชุมชน และรองลงมาอีก

เป็นองค์ประกอบด้านการพัฒนาบนฐานความรู้ รองลงมาอีกเป็นด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน ส่วนด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน เป็นลำดับสุดท้าย แสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มกองทุนเห็นด้วยกับรูปแบบการจัดการทุนชุมชน สอดคล้องกับการวิจัยเชิงคุณภาพ

ตารางที่ ๔.๓ ความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มที่มีต่อลักษณะทุนชุมชนกับรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

(n=๒๓๐)

ข้อความ	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับปฏิบัติ (Practice Degree)
๑. เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน	๔.๑๖	.๙๖	มาก
๒. องค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเงิน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน กองทุน ๑ ล้าน เป็นต้น คือพื้นฐานศักยภาพชุมชนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน	๔.๒๕	.๘๑	มาก
๓. คริวเรือนได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันทำให้พึ่งตนเองอย่างยั่งยืน	๔.๔๘	.๗๘	มาก
๔. ธนาคารชุมชน ในรูปกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสัจจะเงินล้าน ฯลฯ คือระบบการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ	๔.๒๕	.๘๒	มาก
๕. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ หรือธนาคารชุมชน เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน	๔.๐๐	๑.๑๕	มาก
๖. คณะกรรมการกลุ่มได้กำหนดแผนแม่บทมาจัดทำแผนปฏิบัติการที่ละโครงการและนำรายละเอียดของโครงการที่ออกแบบไว้แล้วเผยแพร่ให้สมาชิกทราบ	๓.๘๐	๑.๑๕	มาก
๗. คณะกรรมการบริหารกลุ่ม ได้ระดมผู้เข้าร่วมการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามโครงการต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์	๔.๐๓	.๘๓	มาก

ข้อความ	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	ระดับ ปฏิบัติ (Practice Degree)
๘. กลุ่มออมทรัพย์ระดับหมู่บ้านและธนาคารชุมชนเป็นแหล่งทุนสำคัญที่สมาชิกกู้ยืมไปลงทุนและถือหุ้นโครงการ	๔.๐๕	.๙๘	มาก
๙. ในชุมชนมีการจัดตั้งศูนย์ผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนเพื่อรวบรวมผลิตภัณฑ์จากชุมชน จัดจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน	๔.๒๕	.๙๖	มาก
๑๐. กองทุนชุมชน ธนาคารชุมชน คือ รูปแบบการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	๔.๓๑	๑.๐๗	มาก
โดยรวม	๔.๑๖	๐.๙๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย=๔.๑๖, SD.=๐.๙๕) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ๑. คริวเรือนได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันทำให้พึ่งตนเองอย่างยั่งยืน (ค่าเฉลี่ย=๔.๔๘, SD.=๐.๗๘) ๒. กองทุนชุมชน ธนาคารชุมชน คือ รูปแบบการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๓๑, SD.=๑.๗๐) ๓. ในชุมชนมีการจัดตั้งศูนย์ผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนเพื่อรวบรวมผลิตภัณฑ์จากชุมชน จัดจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๒๕, SD.=๐.๙๖) ๔. ธนาคารชุมชน ในรูปกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสัจจะเงินล้าน ฯลฯ คือระบบการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ (ค่าเฉลี่ย=๔.๒๕, SD.=๐.๘๒) ๕. องค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเงิน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน กองทุน ๑ ล้าน สหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นต้น คือพื้นฐานศักยภาพชุมชนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๒๕, SD.=๐.๘๑) ๖. เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๑๖, SD.=๐.๙๖) ๗. กลุ่มออมทรัพย์ระดับหมู่บ้านและธนาคารชุมชนเป็นแหล่งทุนสำคัญที่สมาชิกกู้ยืมไปลงทุนและถือหุ้นโครงการ (ค่าเฉลี่ย=๔.๐๕, SD.=๐.๙๘) ๘. คณะกรรมการบริหารกลุ่ม ได้ระดมผู้เข้าร่วม

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามโครงการต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ (ค่าเฉลี่ย=๔.๐๓, SD.=๐.๘๓) ๙. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ หรือธนาคารชุมชน เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๐๐, SD.=๑.๑๕) และ ๑๐. คณะกรรมการกลุ่มได้กำหนดแผนแม่บทมาจัดทำแผนปฏิบัติการที่ละโครงการและนำรายละเอียดของโครงการที่ออกแบบไว้แล้วเผยแพร่ให้สมาชิกทราบ (ค่าเฉลี่ย=๓.๘๐, SD.=๑.๑๕)

๔.๑.๒ วัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๒

จากวัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๒ เกี่ยวกับการศึกษารูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ข้อมูลร้อยละและความถี่ลักษณะกลุ่มตัวอย่าง (Sample Characteristics) การเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการกลุ่ม องค์กรในชุมชน จำนวน ๒๓๖ ตัวอย่าง แต่ที่เก็บรวบรวมแบบสอบถามกลับคืนมาได้จำนวน ๒๓๐ ตัวอย่างสำหรับตอบคำถามและวัตถุประสงค์วิจัยตามกรอบแนวคิดวิจัย ประกอบด้วยรูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่แล้วนำมาวิเคราะห์ความถี่และร้อยละของจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

แบบสอบถาม ตอนที่ ๓ ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ตามผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ เป็นการวิจัยระยะที่ ๒ ตารางที่ ๔.๔ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔ ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อรูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่

(n=๒๓๐)

ข้อคำถาม	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับปฏิบัติ (Practice Degree)
ด้านฐานข้อมูลชุมชน			
๑. ในชุมชนมีการจัดกลุ่มสมาชิกว่าใครอยู่กลุ่มใด	๔.๔๕	.๙๐	มาก
๒. คนในชุมชนประกอบอาชีพทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่อย่างเหมาะสมกับอาชีพและฐานะ	๔.๑๔	๑.๐๖	มาก
๓. การจัดการกลุ่มมีการพัฒนาคนให้เป็นผู้ประกอบการ	๓.๙๕	๑.๑๙	มาก
๔. การวางแผนประกอบการตั้งอยู่บนฐานของผลผลิตทรัพยากร และความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน	๔.๑๕	๑.๑๔	มาก
๕. ในชุมชนมีการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายกิจกรรมให้อยู่ในกระบวนการเดียวกันจนเกิดแบบแผนทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนแบบใหม่	๓.๔๖	๑.๑๓	ปานกลาง
รวมด้านฐานข้อมูลชุมชน	๔.๐๓	๑.๐๘	มาก
ด้านการพัฒนาบนฐานความรู้			
๑. ในชุมชนมีการจัดองค์กรที่มุ่งสู่การเรียนรู้ ให้สมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้ด้วยตนเอง	๓.๙๐	๑.๐๓	มาก
๒. สมาชิกกลุ่มมีการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีวิทยากร มีทีมงาน มีผลผลิต และจัดเวทีสนทนา	๓.๙๔	๑.๑๕	มาก
๓. การทำ ธุรกิจ - อุตสาหกรรมชุมชน เน้นการใช้วัตถุดิบในชุมชนท้องถิ่นและทำธุรกิจในขอบเขตตลาดชุมชนท้องถิ่นก่อนขยายตัวต่อไป	๓.๗๐	๑.๑๗	มาก
๔. การพัฒนากลุ่ม สมาชิกกลุ่มต้องใช้ขบวนการทางปัญญาเพื่อรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนและการเรียนรู้เพื่อรู้จักโลกข้างนอก	๓.๕๐	๑.๑๓	ปานกลาง
รวมด้านการพัฒนาบนฐานความรู้	๓.๗๖	๑.๑๒	มาก
ด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน			
๑. สมาชิกกลุ่มและคนในครัวเรือนมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องมือประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมและ	๓.๕๑	.๙๔	มาก

ข้อคำถาม	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับปฏิบัติ (Practice Degree)
แบบสมัยใหม่ร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในหมู่บ้าน			
๒.คนในชุมชนปฏิบัติตามทฤษฎีการพึ่งตนเองและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีการนำทรัพยากรหรือวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพด้วยตนเองในหมู่บ้าน มีการไปดูงาน มีผลผลิต	๓.๔๓	.๘๕	ปานกลาง
๓.สมาชิกกลุ่มสร้างสรรค์ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนก่อนหากเกินความต้องการแล้วค่อยขยายไปครัวเรือนอื่นและชุมชนอื่นต่อไป	๓.๖๔	๑.๐๐	มาก
๔.การส่งออกจำหน่ายตลาดนอกชุมชนจะนำรายได้จากนอกชุมชนสู่ชุมชน จึงจะเกิดการพัฒนาศรษฐกิจชุมชน	๓.๕๘	๑.๑๓	มาก
รวมด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน	๓.๕๔	๐.๙๘	มาก
โดยรวมทุกด้าน	๓.๗๘	๑.๐๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อรูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๘, SD.=๑.๐๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก เช่นกัน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านฐานข้อมูลชุมชน (ค่าเฉลี่ย= ๔.๐๓, SD.= ๑.๐๘) รองลงมาคือ ด้านการพัฒนาบนฐานความรู้ (ค่าเฉลี่ย= ๓.๗๖, SD.= ๑.๑๒) และด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน (ค่าเฉลี่ย= ๓.๕๔, SD.= ๐.๙๘) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า

ด้านฐานข้อมูลชุมชน อยู่ในระดับมาก ๔ ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง ๑ ข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ๑. ในชุมชนมีการจัดกลุ่มสมาชิกว่าใครอยู่กลุ่มใด (ค่าเฉลี่ย= ๔.๔๕,SD.= .๙๐) ๒.การวางแผนประกอบการจัดตั้งอยู่บนฐานของผลผลิต ทรัพยากร และความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน (ค่าเฉลี่ย= ๔.๑๕ ,SD.= ๑.๑๔) ๓. คนในชุมชนประกอบอาชีพพึ่งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่อย่างเหมาะสมกับอาชีพและฐานะ (ค่าเฉลี่ย= ๔.๑๔ ,SD.= ๑.๐๖) ๔. การ

จัดการกลุ่มมีการพัฒนาคนให้เป็นผู้ประกอบการ (ค่าเฉลี่ย= ๓.๙๕ ,SD.=๑.๑๙) และ ๕. ในชุมชนมีการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายกิจกรรมให้อยู่ในกระบวนการเดียวกันจนเกิดแบบแผนทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนแบบใหม่ (ค่าเฉลี่ย= ๓.๔๖ ,SD.= ๑.๑๓) อยู่ในระดับปานกลาง

ด้านการพัฒนาพื้นฐานความรู้ อยู่ในระดับ ๓ ข้อและอยู่ในระดับปานกลาง ๑ ข้อ ดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ๑. สมาชิกกลุ่มมีการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีวิทยากร มีทีมงาน มีผลผลิต และจัดเวทีสนทนา (ค่าเฉลี่ย= ๓.๙๔,SD.= ๑.๑๕) ๒. ในชุมชนมีการจัดองค์กรที่มุ่งสู่การเรียนรู้ ให้สมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้ด้วยตนเอง (ค่าเฉลี่ย= ๓.๙๐ ,SD.= ๑.๐๓) ๓. การทำ ธุรกิจ - อุตสาหกรรมชุมชน เน้นการใช้วัตถุดิบในชุมชนท้องถิ่นและทำธุรกิจในขอบเขตตลาดชุมชนท้องถิ่น ก่อนขยายตัวต่อไป (ค่าเฉลี่ย= ๓.๗๐ ,SD.= ๑.๑๗) และ ๔.การพัฒนา กลุ่ม สมาชิกกลุ่มต้องใช้ ขบวนการทางปัญญาเพื่อรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนและการเรียนรู้เพื่อรู้จักโลกข้างนอก (ค่าเฉลี่ย= ๓.๕๐ ,SD.= ๑.๑๓) อยู่ในระดับปานกลาง

ด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับมาก ๓ ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง ๑ ข้อ ดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ๑. สมาชิกกลุ่มสร้างสรรค์ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนก่อนหากเกินความต้องการแล้วค่อยขยายไปครัวเรือนอื่นและชุมชนอื่นต่อไป (ค่าเฉลี่ย= ๓.๖๔ ,SD.= ๑.๐๐) ๒.การส่งออกจำหน่ายตลาดนอกชุมชนจะนำรายได้จากนอกชุมชนสู่ชุมชน จึงจะเกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (ค่าเฉลี่ย= ๓.๕๘ ,SD.= ๑.๑๓) ๓. สมาชิกกลุ่มและคนในครัวเรือนมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องมือประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในหมู่บ้าน (ค่าเฉลี่ย= ๓.๕๑ ,SD.= .๙๔) และ ๔. คนในชุมชนปฏิบัติตามทฤษฎีการพึ่งตนเองและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีการนำทรัพยากรหรือวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพด้วยตนเองในหมู่บ้าน มีการไปดูงาน มีผลผลิต (ค่าเฉลี่ย= ๓.๔๓ ,SD.= .๘๕) อยู่ในระดับปานกลาง

๔.๑.๓ วัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๓

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ตามผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ เป็นการวิจัยระยะที่ ๓ ตารางที่ ๔.๕ ดังต่อไปนี้

แบบสอบถาม ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มต่อรูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อ
ยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่

ตารางที่ ๔.๕ ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มต่อรูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่

(n=๒๓๐)

ข้อคำถาม	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับปฏิบัติ (Practice Degree)
ด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน			
๑. ในชุมชนมีระบบการจัดการข้อมูล ข่าวสาร และความรู้เป็นฐานรองรับ	๓.๕๐	๑.๑๔	มาก
๒. ข้อมูล หมายถึง สภาพความเป็นจริงที่เป็นปัจจุบันของชุมชน	๓.๖๒	๑.๐๒	มาก
๓. ข่าวสาร คือความเป็นจริงของโลกแวดล้อม ทั้งสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา	๓.๕๘	๑.๑๓	มาก
๔. ความรู้ หมายถึง ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน และความรู้สากลที่กินความหมายรวมถึงแนวคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่	๓.๘๔	.๙๕	มาก
๕. เวทีชุมชนและเครือข่าย คือประสบการณ์ที่ดีในการพบปะ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความรู้	๓.๕๓	๑.๑๒	มาก
รวมด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน	๓.๖๑	๑.๐๗	มาก
ด้านกระบวนการจัดการชุมชน			
๑. ในชุมชนมีระบบสภาผู้นำชุมชนเป็นระบบหลักของการจัดการพัฒนาชุมชน ที่ระดมความร่วมมือของประชาชน ตามหลักการสหกรณ์บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน	๓.๗๑	๑.๐๐	มาก
๒. ระบบวิสาหกิจชุมชน คือการพัฒนาอาชีพ การจัดการผลผลิตและทรัพยากร อุตสาหกรรมชุมชน การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ การจัดการตลาดของชุมชน	๓.๗๕	๑.๐๔	มาก

ข้อความคำถาม	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับปฏิบัติ (Practice Degree)
๓. ในชุมชนมีระบบธนาคารชุมชน กองทุนชุมชน เป็นการพึ่งตนเองด้านการจัดการทุนของชุมชนด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อการจัดการเงินทุนช่วยเหลือแบ่งปันกันและกัน	๓.๗๒	๑.๐๔	มาก
๔. การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชุมชนประกอบด้วยการมีข้อมูล ข่าวสาร ความรู้, ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน, การจัดการของผู้นำ และมีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่ม ไปพร้อมกัน	๓.๗๕	๑.๐๙	มาก
รวมด้านกระบวนการจัดการชุมชน	๓.๗๓	๑.๐๔	มาก
โดยรวมทุกด้าน	๓.๖๗	๑.๐๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย=๓.๖๗, SD.=๑.๐๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ๑. ด้านกระบวนการจัดการชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๓, SD.=๑.๐๔) และ ๒. ด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๖๑, S.D.=๑.๐๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

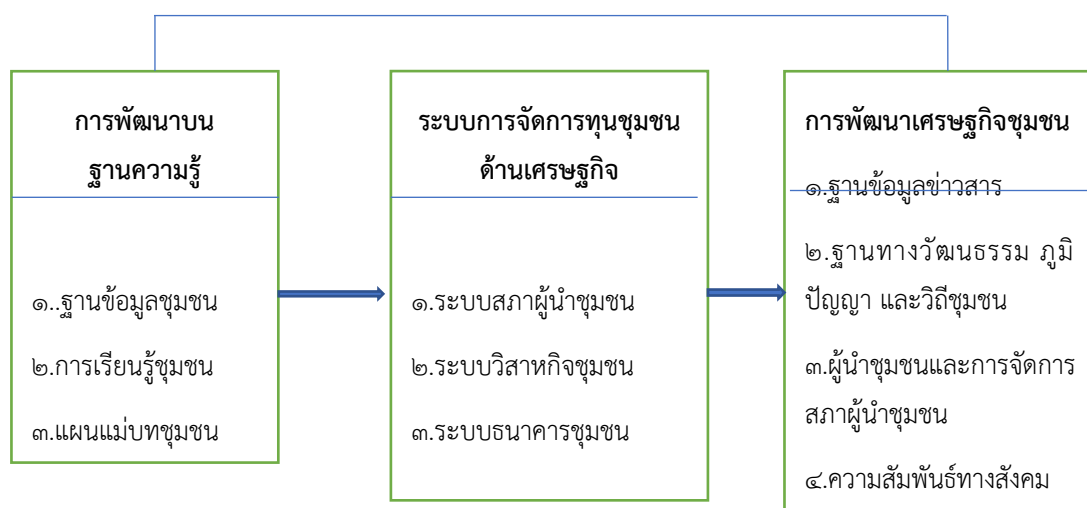
๑. ด้านกระบวนการจัดการชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ๑. ความรู้ หมายถึง ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน และความรู้สากลที่กินความหมายรวมถึงแนวคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่ (ค่าเฉลี่ย=๓.๘๔, SD.=๐.๙๕) ๒. ในชุมชนมีระบบธนาคารชุมชน กองทุนชุมชน เป็นการพึ่งตนเองด้านการจัดการทุนของชุมชนด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อการจัดการเงินทุนช่วยเหลือแบ่งปันกันและกัน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๒, SD.=๑.๐๔) ๓. ข้อมูล หมายถึง สภาพความเป็นจริงที่เป็นปัจจุบันของชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๖๒, SD.๑.๐๒) และ ๔. ข่าวสาร คือความเป็นจริงของโลกแวดล้อม ทั้งสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (ค่าเฉลี่ย=๓.๕๘, SD.=๑.๑๓) และ ๕. เวทีชุมชนและเครือข่าย คือ ประสบการณ์ที่ดีในการพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความรู้ (ค่าเฉลี่ย=๓.๕๓, SD.=๑.๑๒)

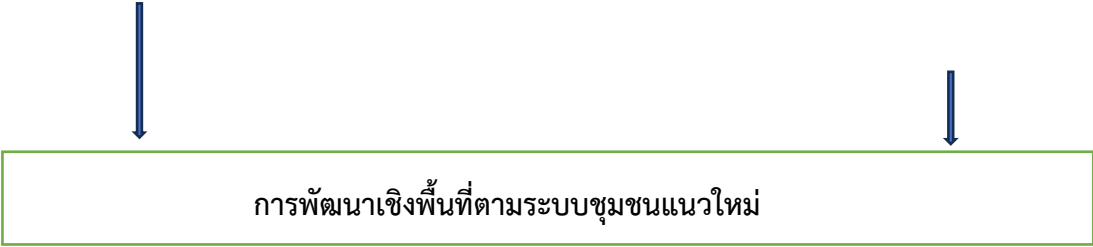
๒. ด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ๑. การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชุมชนประกอบด้วย การมีข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน การจัดการของผู้นำ และมีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่ม ไปพร้อมกัน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๕, SD.=๑.๐๙) ๒. ระบบวิสาหกิจชุมชน คือการพัฒนาอาชีพ การจัดการผลผลิตและทรัพยากร อุตสาหกรรมชุมชน การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ การจัดการตลาดของชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๕, SD.=๑.๐๔) ๓. ในชุมชนมีระบบสภาผู้นำชุมชนเป็นระบบหลักของการจัดการพัฒนาชุมชน ที่ระดมความร่วมมือของประชาชนตามหลักการสหกรณ์บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๑, SD.=๑.๐๐) และ ๔. ในชุมชนมีระบบการจัดการข้อมูล ข่าวสาร และความรู้เป็นฐานรองรับ (ค่าเฉลี่ย=๓.๕๐, SD.=๑.๑๔)

สรุป ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ ๑ ซึ่งเป็นขั้นตอนการวิจัยระยะที่ ๑ จะพบ ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการที่ดำเนินการอยู่ในขณะดำเนินการวิจัย ส่วนขั้นตอนการวิจัยระยะที่ ๒ เป็นการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ คือการพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามแนวคิดขบวนการชุมชนแนวใหม่ ปรากฏผลการวิจัยตามที่กล่าวข้างต้นจากการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ ได้รูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามแนวคิดขบวนการชุมชนแนวใหม่ ประกอบด้วย ๑.การพัฒนาบนฐานความรู้ มีองค์ประกอบคือ ฐานข้อมูลชุมชน, การเรียนรู้ชุมชน, แผนแม่บทชุมชน, ๒.ระบบการจัดการทุนชุมชน มีองค์ประกอบคือ ระบบสภาผู้นำชุมชน, ระบบวิสาหกิจชุมชน, ระบบธนาคารชุมชน ๓.การพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม มีองค์ประกอบคือ ฐานข้อมูลข่าวสาร, ฐานทางวัฒนธรรม, ผู้นำชุมชนและการจัดการสภาผู้นำชุมชน, ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม

สามารถนำเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่ ดังแผนภาพสรุปได้ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ ๔.๑ รูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่

การพัฒนาเชิงพื้นที่ตามระบบชุมชนแนวใหม่

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เก็บรวบรวมได้ จำนวน ๒๓๐ ตัวอย่าง และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๘ คน โดยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณมาใช้เป็นแนวทางจัดทำแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) แล้วนำไปสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้สนับสนุนผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่เด่นชัดแล้วนำมาตอบคำถามและวัตถุประสงค์วิจัย ปรากฏผลดังนี้

๔.๒.๑ วัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามแบบสอบถาม ตอนที่ ๒

เป็นข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ใช้แบบสอบถาม ตอนที่ ๒ เพื่อสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทุนชุมชนและการจัดการ และสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำกลุ่มกิจกรรมในชุมชน จำนวน ๑๘ คน พบว่า ในชุมชนมีกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กองทุนหมู่บ้าน กองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิตวิสาหกิจชุมชนเกษตรผสมผสาน กองทุนแม่ของแผ่นดิน โดยแต่ละกองทุนมีสมาชิกกู้ยืมเงินกองทุนไปลงทุนทำอาชีพและมีการรวมกันเป็นกลุ่มอาชีพ จำนวน ๑๕ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมคราม กลุ่มแม่บ้านเย็บผ้า กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มทอเสื่อกก กลุ่มปลาร้าบอง กลุ่มเย็บกระเป๋าผ้า กลุ่มไร่นาสวนผสม กลุ่มเลี้ยงจิ้งหรีด กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มทำปลาต้ม กลุ่มโคพื้นบ้าน กลุ่มเลี้ยงกบ กลุ่มจักสาน และกลุ่มทอผ้าไหม

กลุ่มอาชีพเหล่านี้ต่างก็ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพครัวเรือนเพื่อเป็นสมาชิกของกลุ่มอาชีพด้วยความสมัครใจ และมีความตั้งใจในการฝึกอาชีพ เพื่อก่อให้เกิด การสร้างอาชีพที่มั่นคง และเป็นอาชีพที่เป็นความต้องการของชาวบ้านโดยแท้จริง มีความถนัด มีความรู้ ประสบการณ์ โดยมี

เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนสอนกระบวนการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ และติดตามสนับสนุน การดำเนินงานกลุ่มอาชีพ จัดทำรายละเอียดระเบียบกลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร การแบ่งงานกันทำตาม ความถนัดของแต่ละคน เพื่อพัฒนาสู่ผลิตภัณฑ์ OTOP ต่อไป และเมื่อมีการผลิตสินค้าแล้ว สมาชิก กลุ่มต้องร่วมกันวางแผนการตลาดให้ชัดเจน เช่น ขายที่ไหน ขายอย่างไร ขายส่งหรือขายปลีก ตลาด หลักมีที่ไหนบ้าง มีวิธีการทำตลาดอย่างไร รวมทั้งการจัดทำบัญชีต่างๆของกลุ่ม ให้ถูกต้องและเป็น ปัจจุบันอยู่เสมอสามารถรวบรวมความรู้ที่มีอยู่ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่กับตัวบุคคลหรือเอกสาร มา รวบรวมกันให้เป็นระบบ วางแผนการจัดตั้งกลุ่มอาชีพตามความถนัดร่วมกัน เพื่อให้ทุกคนรู้เหมือนกัน เป็นไปในทิศทางเดียว สามารถทำงานทดแทนกันได้ รวมทั้งพัฒนาตนเองให้มีความรู้ สามารถปฏิบัติ หน้าที่ตามตำแหน่งในกลุ่มที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้กลุ่มอาชีพเป็น กลุ่มที่มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับสมาชิกและชุมชนได้อย่างยั่งยืน

การปฏิบัติงานของกลุ่มอาชีพมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๑. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นกลุ่ม โดยใช้หลัก ในการบริหารจัดการ กลุ่ม สร้างความตระหนักในความเป็นเจ้าของ เพื่อให้เกิดความรักและความเสียสละที่จะทำงานให้ กลุ่มสามารถดำเนินการได้อย่างเข้มแข็ง และมั่นคง

๒. กำหนดกิจกรรมของกลุ่มให้ชัดเจน และมีความต่อเนื่อง โดยการจัดทำ แผนปฏิบัติการของกลุ่มเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

๓. การกำหนดการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เหมาะสม เป็นธรรม และสมาชิกมีความพึง พอใจ เพื่อลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม

๔. สร้างกฎระเบียบ กติกาของกลุ่ม โดยเป็นที่ยอมรับของสมาชิกทุกคน

๕. ส่งเสริมช่องทางการตลาดและการประชาสัมพันธ์ เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มสามารถ จำหน่ายผลผลิตได้หลายๆช่องทางและเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

๖. ส่งเสริม สนับสนุนให้กลุ่มสามารถขอรับเครื่องหมายรับรองคุณภาพ เช่น อย.เป็น ต้น

นอกจากนี้จากการวิเคราะห์ข้อมูลยังพบว่า มีวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ ทอเสื่อกก วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีทอเสื่อกก วิสาหกิจชุมชนศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน วิสาหกิจชุมชนไร่นาสวนผสม วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านแพง และวิสาหกิจชุมชนกลุ่ม แปรรูปอาหารจากปลา โดยสมาชิกกลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชนได้ประกอบกิจกรรมแบ่งเป็น

กิจกรรมระดับครัวเรือน ได้แก่ การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัวไว้เพื่อการบริโภค และมีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครัวเรือน (รายวัน) และกิจกรรมกลุ่ม ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ และกระบวนการกลุ่มอันประกอบด้วย การจัดตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการกลุ่ม การกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่ม ด้านการผลิตของกลุ่ม ได้แก่ ผลิตรายงานที่ลดผลกระทบ เช่น หวดตะกร้า กระดังการแปรรูปอาหาร ได้แก่ ปลาต้ม ปลาร้าบอง ผลิตรายงานที่ลดผลกระทบ ประเพณีเสือกก ผลิตรายงานที่ลดผลกระทบจากผ้าฝ้าย และด้านการเงินและบัญชี ได้แก่ การออมทรัพย์ของกลุ่ม สมาชิกออมเงินเดือนละ ๕๐ บาท การทำบัญชีรายรับรายจ่ายของกลุ่มทุกเดือน

ในประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการ ระยะที่ ๑ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการลงพื้นที่วิจัยทั้ง ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือและชุมชนท่าเตื่อ เพื่อศึกษาจากสมาชิกกลุ่มกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ๓ กลุ่ม คือ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (กลุ่มสัจจะออมทรัพย์) และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน โดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำกลุ่มกิจกรรมในชุมชน จำนวน ๑๘ คน การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มย่อย ด้วยประเด็นคำถามว่า “กองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านมีกองทุนประเภทใดบ้าง มีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีปัญหาและมีความต้องการอะไรบ้าง?”

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ ๑, ๒ และลำดับที่ ๓ ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนได้ตอบคำถามว่า “ทุนชุมชนเกิดจากปัญหาความขาดแคลนที่มีอยู่ทั่วไปในชุมชน จึงได้ร่วมกันสะสมทุนขึ้นมาในรูปกองทุนเพื่อแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่

- (๑) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
- (๒) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- (๓) วิสาหกิจชุมชนเกษตรผสมผสาน

โดยทุกกองทุนต่างมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข เช่น มีรายได้มั่นคง มีอาชีพเสริม มีเงินทุนให้กู้ยืมในชุมชน ไม่มีหนี้สิน และมีอยู่มีกินแบบพอเพียง พออยู่พอกินพอใช้ แต่ละกองทุนมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ ให้สมาชิกออมเงิน กู้ยืมเงินและถือหุ้น มีเงินค่าฌาปนกิจ ซื้อของมาขายในชุมชนสิ้นปีมีเงินปันผลให้สมาชิก ในแต่ละชุมชนจะมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มที่นอกเหนือจากกลุ่มทางการเงินดังกล่าว ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมด้านการพัฒนา ด้านการส่งเสริมอาชีพ

การเกิดขึ้นของกลุ่มและกองทุนต่าง ๆ บางกลุ่มก็ริเริ่มมาจากคนในชุมชนเอง บางกลุ่มก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ อย่างเช่น กองทุนสัจจะออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ถ้าเป็นกองทุนที่ริเริ่มโดยคนในชุมชนด้วยกันเองส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องของปากท้องชาวบ้าน เช่น กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มทอเสื่อกก กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มร้านค้าสหกรณ์ และกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน เป็นต้น หน่วยราชการที่ให้การสนับสนุนกองทุนใน ๓ ชุมชน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลแพ่ง สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม”

สรุป ในประเด็นความเป็นมาหรือการเกิดขึ้นของกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจตามที่ได้จากการสัมภาษณ์มา จะเห็นได้ว่ามีทั้งที่เกิดขึ้นโดยชาวบ้านคิดกันเองและที่เกิดจากหน่วยราชการให้การสนับสนุน สามารถอธิบายตามแนวคิดการวิเคราะห์กระบวนการทุนชุมชนได้ว่า ทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจที่มีในชุมชนดังกล่าวเกิดจากเหตุผล ๒ ประการ คือ

๑) เกิดจากชาวบ้านคิดกันเอง โดยแนวความคิดของคนในชุมชนที่มีอยู่เดิม ได้แก่ ความเชื่อ ความศรัทธา ความผูกพัน การช่วยเหลือกันและกัน จึงนำไปสู่การปฏิบัติคือการร่วมกันแก้ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่และการได้ช่วยกัน แล้วเกิดผลลัพธ์จากระบบคิดและวิธีปฏิบัติออกมาเป็นกองทุนประเภทต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เกิดจากกลุ่มอาชีพทอเสื่อกกในชุมชนบ้านแพ่งที่แต่ละครัวเรือนยึดเป็นอาชีพมาประมาณ ๔๐ ปีเศษ ต่อมาประสบปัญหาเงินทุนและการตลาด จึงรวมกลุ่มช่วยเหลือกันต่อมาหน่วยราชการได้เข้ามาส่งเสริมและพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน เช่นเดียวกันกับกลุ่มปลาล้าบองของชุมชนแห่งนี้ที่มีภูมิปัญญาในการทำปลาล้าบอง ต่อมาก็รวมกลุ่มแปรรูปอาหารจากปลาล้าบองเป็นทำปลาล้าบอง ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของชุมชนทำเดื่อกก็เกิดจากกระบวนการทุนชุมชนดังกล่าวโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะบริหารสถานะทางการเงินของชาวบ้านให้มีพออยู่พอกิน ไม่ขัดสน สมาชิกมีเงินหุ้่น เงินฝากสะสม มีเงินปันผล ดอกเบี้ยเงินฝาก สมาชิกมีความจำเป็นต้องใช้เงินก็สามารถกู้ยืมได้ดอกเบี้ยราคาถูกเพื่อไปลงทุนประกอบอาชีพ

๒) เกิดจากส่วนราชการหรือหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุน เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายที่จะสนับสนุนและผลักดันให้มีกระบวนการสร้างรายได้ให้กับประชาชนทุกระดับโดยส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามศักยภาพของชุมชนในระดับฐานรากของประเทศตั้งแต่การผลิตเพื่อการบริโภค การนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคออกมาจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ในระดับครอบครัวส่งเสริมการรวมตัวเพื่อดำเนินเศรษฐกิจระดับชุมชน เช่น กรมการพัฒนาชุมชนสังกัดกระทรวงมหาดไทยซึ่งทำงาน

ใกล้ชิดกับประชาชนในชนบทได้กำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนชนบทโดยการส่งเสริมและพัฒนาเงินทุน พัฒนาการผลิต พัฒนาการตลาด พัฒนาการบริหารและการจัดการ ตลอดจนจัดทำผังเครือข่ายองค์กรชุมชน

๒.๒ ผลการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของกองทุนด้านเศรษฐกิจและการจัดการ ผู้ให้คำสัมภาษณ์ลำดับที่ ๔, ๕, ๖ และลำดับที่ ๗ มีความเห็นที่ตรงกันต่อกรณีลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจที่เป็นลักษณะเด่น และปัญหา ความต้องการ ดังนี้ คือ

(๑) ด้านจุดเด่น มีลักษณะที่สำคัญ คือ (๑) สมาชิกมีความไว้วางใจและสามัคคีกัน ซึ่งเป็นความเชื่อของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่น ด้านความซื่อสัตย์ ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน มีความรู้สึกดี ๆ ต่อกันซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันของสมาชิกกลุ่ม นับได้ว่าเป็นศักยภาพด้านทุนชุมชน/ทุนสังคม ที่มีอยู่ในชุมชน สอดคล้องกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยที่ลงพื้นที่วิจัย พบว่า สมาชิกมีการแบ่งงานกันทำตามความรู้ความสามารถ มีการปรึกษาหารือกันและแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ ข้อค้นพบจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) พบลักษณะเด่นอีกประการหนึ่ง คือ (๒)สมาชิกมีความร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจและมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง (๓) มีการตั้งศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ที่มีความเข้มแข็ง ในชุมชนบ้านแพง ชุมชนแท้เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมหาสารคาม (๔) มีการสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่มภายในตำบล เช่น กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น

(๒) ด้านปัญหา จากงานวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม และการสนทนากลุ่มเฉพาะ พบว่า

๑) สมาชิกยังมีความผูกพันกับองค์กรภายนอกชุมชนอยู่ เช่น เป็นลูกหนี้สถาบันการเงินอื่น ทำให้ขาดความร่วมมือร่วมใจกัน ไม่มีพลังเท่าที่ควร ขาดฐานความรู้และไม่มีข้อมูลชุมชนเท่าที่ควร ทำให้แก้ปัญหาตามความต้องการที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงของชุมชน

๒) กลุ่มกองทุนยังขาดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากขาดผู้ประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนชุมชนในด้านวิชาการ การจัดเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๓) ขาดแผนแม่บทชุมชนที่เข้มแข็ง ทำให้การกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีเป้าหมายไม่ชัดเจนเท่าที่ควร แผนการส่งเสริมอาชีพของสมาชิกไม่มีเงินทุนสนับสนุนอย่างเพียงพอ ทำให้ธุรกิจชุมชนขยายตัวไม่คล่องเท่าที่ควร

๔) ขาดสภาผู้นำแผนแม่บทชุมชนและกรรมการบริหาร ทำให้ไม่มีผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานตามแผนและติดตามการนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้จากกรอบแนวคิดการวิจัยที่ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีทุนชุมชนและทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชน จะพบว่า ถ้าหากจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างจริงจังด้วยระบบชุมชนแนวใหม่แล้วจะต้องเริ่มต้นด้วยขบวนการทางปัญญา โดยมีศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเป็นองค์กรหลักและจัดการเรียนรู้ให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นแผนแม่บทชุมชน และศูนย์จัดตั้งสภาผู้นำให้เป็นหน่วยรับผิดชอบการปฏิบัติตามแผนแม่บทชุมชน ที่เป็นรูปแบบที่พัฒนาบนฐานความรู้ คือรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตน และรู้จักสภาพแวดล้อมภายนอก จึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยเริ่มต้นที่ตัวเองและกลุ่มของตัวเองก่อน

๕) กองทุนด้านเศรษฐกิจมีเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก

(๓) ในด้านความต้องการของกลุ่มกองทุน พบว่า

๑) สมาชิกกลุ่มต้องการลดรายจ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมี โดยการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง การทำเกษตรหมุนเวียนพืชไร่ ต้องการหารายได้เสริม ด้วยการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร เช่น ทำข้าวแตน ผลิตภัณฑ์น้ำอ้อย และการส่งเสริมอาชีพกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน จึงนับเป็นปัญหาและความต้องการของชุมชน

๒) ต้องการให้มีระบบการจัดการกลุ่มให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ใหม่ทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชน โดยการนำเอาศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย ทุนทางวัฒนธรรม รวมถึงผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน และทุนทางทรัพยากรที่มีอยู่ให้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ชุมชนให้มากกว่านี้ และให้มีผู้รับผิดชอบการบริหารจัดการกระบวนการเรียนรู้ชุมชน รวมถึงติดตามการปฏิบัติ ด้วยการสนับสนุนจากส่วนราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนจึงจะเกิดความเข้มแข็ง

ผู้วิจัยเห็นว่าข้อเสนอนี้สอดคล้องกับการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีในบทที่ ๒ คือ ทฤษฎีทุนชุมชนและทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบนฐานความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนบนฐานของขบวนการชุมชนแนวใหม่เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและแก้ไขปัญหาการทำอยู่ทำกินให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

๒.๓ ผลการวิเคราะห์การจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ “ การดำเนินงานของกลุ่มกองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนมีรูปแบบ ระบบ และกระบวนการจัดการอย่างไร จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างไร ? ”

ในประเด็นนี้ พบว่า กลุ่มทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจทั้ง ๓ ชุมชน มีการจัดการทุนชุมชนด้วยระบบที่ตั้งอยู่บนฐานศักยภาพของชุมชน คือเป็นระบบการจัดการที่นำเอาคุณค่าการพึ่งตนเองด้านทุน และระบบสะสมทุนร่วมกันของสมาชิกในชุมชนเปรียบเสมือนเป็นธนาคารที่พัฒนาทุนของชุมชนเพื่อสร้างระบบการจัดการทุนชุมชน โดยมีรูปแบบและขั้นตอน ดังนี้

(๑) การวางฐานการทำงานในรูปองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเงินของชุมชนขับเคลื่อนโดยทรัพยากรมนุษย์ เช่น ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครจะทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งเป็นเป้าหมายของการดำเนินงาน คือ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กองออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน

(๒) มีการประเมินศักยภาพในการบริหารจัดการ ได้แก่ การบริหารเงิน และการบริหารคน รวมถึงการประเมินความสม่ำเสมอของการพัฒนาองค์กรด้วย

(๓) มีการเชื่อมโยงกองทุนชุมชนภายในตำบลในลักษณะเครือข่าย

(๔) มีศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาชุมชน ที่สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดมหาสารคาม จัดตั้งเพื่อส่งเสริมงานพัฒนาชุมชนและติดตามการดำเนินงานของกองทุน กลุ่มอาชีพในชุมชน

สรุป รูปแบบและกระบวนการจัดการทุนชุมชนที่ค้นพบ ประกอบด้วย ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ

ส่วนที่เป็นกระบวนการ ประกอบด้วย ส่วนที่เป็นระบบคิด ส่วนที่เป็นวิธีปฏิบัติ และส่วนที่เป็นผลลัพธ์

ส่วนที่เป็นสภาพแวดล้อม ได้แก่ การได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น ๆ

ในประเด็นข้อคำถามนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ ๘,๙,๑๐ และ ๑๑ มีความคิดเห็นที่ตรงกันคือ “ในชุมชน นอกจากจะมีทุนด้านเศรษฐกิจแล้วยังมีทุนชุมชนอื่น ๆ ที่สามารถนำมาบูรณาการใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้และส่งผลกระทบต่อพัฒนาเชิงพื้นที่ คือ ทุนวัฒนธรรมคือสิ่งที่สะท้อนวิถีการดำรงชีวิตและสิ่งต่างๆที่คนในชุมชนได้สร้างสรรค์และสืบทอดมาด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างไรก็ตามสิ่งที่คนทั่วไปมองเห็นได้ง่ายก็คือรูปธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนที่มีอยู่ เช่น การทำนาการทำไร่ การทอผ้าไหม การจักสาน การทำยาสมุนไพร การให้บริการท่องเที่ยวของชุมชน ทุนมนุษย์ซึ่งได้แก่ ผู้นำ ผู้รู้

ปราศรัยชาวบ้าน และมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรม มีทุนทางสังคม เช่นโรงเรียนเป็นแหล่งการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน นอกจากนี้ยังมีทุนทางกายภาพได้แก่ ถนน หนทาง ประปา ไฟฟ้า มีระบบโทรคมนาคม สะดวกสบาย มีทุนมางธรรมชาติแหล่งน้ำ ที่ดิน ทำการเกษตร มีป่าไม้ให้ความร่มเย็น เป็นต้น ทุนชุมชน เหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้”

ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า “ทุนฐานวัฒนธรรม นับว่าเป็นวิถีชุมชนที่ประกอบด้วย คุณธรรม จริยธรรม มีความรัก ความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและผู้อื่น สามารถนำมาพัฒนาท้องถิ่นได้หลายประการ อย่างเช่น ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมจิตใจ ชาวบ้านยึดถือและปฏิบัติตามประเพณี ๑๒ เดือน หรือฮีต ๑๒ ภาษาพูดคือภาษาอีสาน เป็นภาษาท้องถิ่น มีวัฒนธรรมที่คล้าย ๆ กัน อยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ระหว่างญาติพี่น้องของตน การกินอยู่กันแบบพื้นบ้าน นำทรัพยากรธรรมชาติมาแปรรูปเป็นอาหาร จึงเป็นการสะดวกในการรวมกลุ่ม องค์กรกิจกรรม คือกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนทำเตื่อ ปัจจุบันมีเงินทุน ๓๒๗,๕๓๕ บาท มีสมาชิก ๗๒ คน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ ๑๕ ที่มีความเห็นว่า ความสามัคคี และความร่วมมือของคนในชุมชน ทำให้กิจกรรมพัฒนาชุมชนบรรลุเป้าหมายได้อย่างดี เช่น การจัดประชุม การจัดเวทีประชาคมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือเพื่อการพัฒนาชุมชน ในชุมชนทำเตื่อ ตำบลหนองบอน มีการประชุมสมาชิกชุมชนเดือนละ ๑ ครั้ง คนในหมู่บ้าน/ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนในทุก ๆ ด้าน นอกจากนี้ การนำศักยภาพด้านทุนชุมชนมาใช้ในการพัฒนาชุมชน จากการสัมภาษณ์เจาะลึก ลำดับที่ ๑๖.๑๗ และ ๑๘ ได้ให้ข้อคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ในหมู่บ้าน/ชุมชน มีทุนฐานวัฒนธรรมเป็นข้อปฏิบัติที่ทุกคนรับทราบและยอมรับที่จะปฏิบัติร่วมกัน โดยมีข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้คนในหมู่บ้าน/ชุมชนปฏิบัติ ควรปฏิบัติและ/หรือข้อห้ามปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อให้เกิดความสงบสุข ซึ่งเป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี”

สรุป จากข้อคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกดังกล่าว พบว่าทุนชุมชนที่มีอยู่ในหมู่บ้าน/ชุมชนสามารถนำมาพัฒนาชุมชนด้วยกระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบ คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การร่วมมือกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ให้รู้ตนเอง รู้ชุมชนและรู้สภาพแวดล้อมภายนอก สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ว่าจะส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มอาชีพใดบ้างจึงจะสนองความต้องการของชุมชน เป็นการเพิ่มศักยภาพทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๒.๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม

โดยแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม มีสมาชิกกลุ่มละ ๔ คน รวม ๑๒ คน พบว่า การดำเนินงานของกลุ่มกองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนมีรูปแบบ ระบบ และกระบวนการจัดการที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ดังนี้ คือ

(๑) มีคณะกรรมการบริหารงาน มีประธานกองทุน รองประธาน เลขากองทุน มีการแบ่งงานกันในกลุ่มของคณะทำงาน มีระเบียบของกลุ่ม สำหรับกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการ ก็จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ก็มีกิจกรรมด้านสร้างสวัสดิการชุมชน, เป็นแหล่งการเงิน การสงเคราะห์สมาชิก และร้านค้าชุมชน ส่วนกลุ่มสตรีก็จะมีกิจกรรมในด้าน การสร้างสวัสดิการของชุมชน, สร้างช่องทางการหารายได้หรือเศรษฐกิจชุมชน และที่สำคัญคือกลุ่มทุกกลุ่มจะมีเครือข่ายและขยายเครือข่ายไปหมู่บ้านใกล้เคียง

(๒) มีการทำงานแบบแนวระนาบ จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการประชุม ผู้วิจัยพบว่า การทำงานของกองทุนเป็นการบริหารงานแบบแนวราบทำให้บรรยากาศในการทำงานเป็นไปตามรูปแบบประชาธิปไตย ทุกคนมีสิทธิ์ในการเสนอความคิดเห็นและยอมรับในมติของที่ประชุม

(๓) สมาชิกให้ความสำคัญกับการประชุมของกองทุน โดยมีการประชุมกองเลขา จัดขึ้นก่อนการประชุมประจำเดือน ๓ วัน เพื่อเตรียมหัวข้อวาระการประชุมก่อนจะมีการประชุมประจำเดือนของกรรมการชุดใหญ่ และยังมีการประชุมใหญ่สามัญประจำปี จัดขึ้นปีละ ๑ ครั้ง

(๔) การติดตามผลการทำงานและตรวจสอบผลการทำงาน ได้จากการศึกษาข้อมูลกองทุนด้านเศรษฐกิจ พบว่ามีระเบียบกองทุนที่ชัดเจนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๓ ทำให้มีกรอบการทำงานที่ชัดเจนสามารถติดตามผลการดำเนินงานตามระเบียบที่วางไว้ มีการจัดทำบัญชี รายงานสถานะการเงินของกองทุนและมีฐานข้อมูลของสมาชิกเป็นปัจจุบัน

(๕) มีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง กลุ่ม องค์กรชุมชนเข้าหากันและทำงานร่วมกันได้เต็มศักยภาพจะทำให้เกิดพลังมากขึ้น ตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจะพบเห็นว่าเครือข่ายมีหลายประเภท เช่น เครือข่ายความคิด เครือข่ายกิจกรรม หรือแม้แต่เครือข่ายที่สนับสนุนทุน และเครือข่ายการเรียนรู้ ประโยชน์ของเครือข่ายคือการเพิ่มศักยภาพกลุ่ม องค์กรชุมชนให้การพัฒนา มีพลังและมีประสิทธิภาพ

(๖) เกิดกลุ่มอาชีพเพิ่มขึ้นจากการกั๊ยืมเงินทุนของตนเองโดยความร่วมมือของคนในชุมชนซึ่งเป็นระบบการสะสมทุนร่วมกันเพื่อการพึ่งพาอาศัยกันของสมาชิกในชุมชน

(๗) สมาชิกกลุ่มสนใจรูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชน และความรู้สากลที่เป็นแนวคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการบริหารกองทุนดังกล่าว เป็น รูปแบบการจัดการ ทุนชุมชนทางด้านเศรษฐกิจที่ผู้วิจัยได้สำรวจและวิเคราะห์ตามขั้นตอนการวิจัย ระยะที่ ๑ ซึ่งจะ นำไปสู่การพัฒนาารูปแบบการจัดการทุนชุมชน ในระยะที่ ๒ ตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ผู้วิจัยให้ ความสำคัญกับ ขบวนการชุมชนแนวใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการเสริมสร้างระบบชุมชนที่เข้มแข็งขึ้น เป็น ระบบชุมชนแนวใหม่ ที่เกิดจากองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) กระบวนการเรียนรู้ ๒) ระบบการจัดการ ๓) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๒.๕ “ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนกับการ พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีอะไรบ้าง ?”

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจใน ชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จากการสำรวจภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนา กลุ่ม และการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ลำดับที่ ๑, ๒ และ ๓ พบว่า

๑) ทำให้เกิดกระบวนการรวมตัวของประชากรกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงภาคีเครือข่าย ใน การร่วมคิด ร่วมทำและร่วมเป็นพลังสำคัญในการจัดการกับปัญหาเศรษฐกิจในชุมชน

๒) สมาชิกกลุ่มได้รับโอกาสใช้จ่ายเงินกองทุนในการสร้างอาชีพและพัฒนารายได้ เพิ่มขึ้น

๓) เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มทอเสื่อกก เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา โดยใช้เงินกองทุนส่วนหนึ่งและได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจาก ภาครัฐซึ่งส่วนมากสนับสนุนในเรื่องเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และการถ่ายทอดความรู้

๔) มีเงินหมุนเวียนภายในชุมชนเพิ่มขึ้น เช่นการว่าจ้างแรงงานในธุรกิจขนาดย่อมใน ชุมชน การได้สินค้าและบริการจากการทำธุรกิจชุมชน การซื้อขายของ การออมทรัพย์ของครัวเรือน ผ่านกลุ่มออมทรัพย์ที่ตนเป็นสมาชิกทุนชุมชน

๕) กองทุนด้านเศรษฐกิจเป็นกองทุนที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการออมเงินโดยชุมชนมี กระบวนการจัดการความรู้ผ่านการใช้เวทีประชุมคณะกรรมการกลุ่มและการประชุมสมาชิกของกลุ่ม ประจำเดือน เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้คือมีคณะทำงานที่มีคุณลักษณะที่เสียสละ

ประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลให้ชุมชนมีกองทุนเป็นของตนเอง ไม่ต้องรองบประมาณจากรัฐบาล และมีการปันผลกำไรเพื่อนำเงินมาพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

โดยในระยะแรกจะเป็นการสรุปบทเรียนและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเองจากการรวมกลุ่มอาชีพ มีผลผลิต และการขายผลผลิตร่วมกัน โดยพื้นฐานเดิมชุมชนถูกดูถูกลงทุนยากจน เหลือน้อยจะพบปัญหาความขาดแคลนและความยากจนมีอยู่ทั่วไป ต่อมาชุมชนค่อย ๆ สะสมทุนของคนเองขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ระยะที่สอง ชุมชนพัฒนาสถาบันทางการเงินของชุมชนขึ้นมาเป็นสถาบันที่ยึดมั่นในแนวทางการออมเพื่อการพึ่งตนเองด้านทุนของชุมชนและผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และระยะที่สาม สถาบันการเงินของชุมชนเป็นสถาบันที่เน้นการบริหารจัดการ การหมุนเวียนทุน ผ่านกระบวนการตัดสินใจโดยกลุ่มหรือองค์กรชุมชนอย่างเป็นอิสระ โดยกองทุนชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนปัจจุบัน มีชื่อเรียกต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารหมู่บ้าน และวิสาหกิจชุมชน ซึ่งรูปแบบการจัดการทุนชุมชนจะเป็นแนวทางแก้ไข ปัญหาต่างคนต่างคิดและต่างคนต่างทำ ขาดพลังการรวมกลุ่มซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของทั้ง ๓ ชุมชนนี้ มีการติดตามประเมินผลการพัฒนาร่วมกันของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนา รูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากฐานรากไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ต่อไป ฉะนั้น การจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนให้มุ่งไปสู่การพัฒนาที่มีความสมดุล ด้วยกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของกลุ่มและองค์กรชุมชน ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งด้านการจัดการและด้านปฏิบัติการตลอดจนความเป็นผู้นำที่มีความมุ่งมั่นในการนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง อันจะส่งผลต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยภาพรวม

๒.๖ ผลการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้กองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่อง จากคำสัมภาษณ์เจาะลึก “ ท่านคิดว่าอะไรคือปัจจัยที่ทำให้กองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่อง ? ”

สำหรับประเด็นที่ว่า อะไรคือปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ ๑ พบว่า

๑) ความสมานฉันท์ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของกลุ่มคนส่วนหนึ่งที่มีความคิดในการพัฒนาชุมชนให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วยศักยภาพทุนมนุษย์และทุนทางสังคมที่มีในชุมชน ได้แก่ ผู้รู้และผู้มี

ทักษะในด้านต่าง ๆ ความผูกพัน ความเอื้อเฟื้อ และจิตอาสา จึงคิดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้นและต่อมาได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ

๒) จิตสำนึกการมีส่วนร่วม โดยสมาชิกทุกคนต่างก็ได้ประโยชน์จากกองทุน และเป็นเจ้าของกองทุน พัฒนากองทุนไปด้วยกันและพยายามชวนชวนหาความรู้อยู่เสมอเพื่อนำมาปรับใช้กับกองทุนตนเอง เช่น มีการไปศึกษาดูงานที่อื่น และขยายเครือข่ายออกไปชุมชนอื่นในตำบล

๓) ความสัมพันธ์ที่ดีกับภาคีเครือข่าย กรรมการบริหารกองทุนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ส่งผลให้ได้รับการสนับสนุน ช่วยเหลือจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น อบต. พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกองทุนชุมชน อื่น ๆ ซึ่งวิธีการที่สมาชิกกลุ่มปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนี้ย่อมเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ในระดับหนึ่งคือระดับพออยู่พอกินเพราะเป็นการทำงานที่ทุกคนมีส่วนร่วมด้วยความเสมอภาคกัน มีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน มีกรรมการบริหารตามมติของกลุ่ม สมาชิกรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี มีการนำเสนอปัญหาในการดำเนินงานในที่ประชุมสมาชิก มีการทำงานที่โปร่งใส มีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตและสินค้าแปรรูปของกลุ่ม สมาชิกสามารถเลี้ยงครัวเรือนได้

๒.๗ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการพัฒนารูปแบบ ระบบ และกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ “การจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่าน ควรจะมีรูปแบบระบบ และกระบวนการอย่างไร จึงจะเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชนของท่าน ? ”

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยการสำรวจภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ลำดับที่ ๑๕, ๑๖ และ ๑๗ พบว่า แนวทางในการส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ได้นั้นจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้วยแนวคิดการพัฒนาทุกด้านไปพร้อมกันแบบองค์รวม ไม่แยกเป็นส่วน ๆ หรือเป็นเรื่อง ๆ เหมือนที่ผ่านมา เพราะสังคมชุมชนทุกวันนี้ต้องการการวางรากฐานใหม่ มากกว่าการแก้ปัญหาด้วยมาตรการเฉพาะหน้าหรือเฉพาะด้านแต่ต้องการการพัฒนาที่เน้นการสร้างระบบที่พึ่งตนเองได้มากกว่าการพัฒนาที่รัฐต้องเป็นฝ่ายสนับสนุนตลอดไป เพราะว่างบประมาณของรัฐมีจำกัด แต่จะเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) พื้นฟูและพัฒนาคุณค่าความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันในสังคมชุมชน ๒) พื้นฟูและพัฒนาอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิตของชุมชน ๓) พื้นฟู

ระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเองของชุมชน ๔) พื้นฟูความสัมพันธ์ พัฒนาระบบการจัดการ และพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

ข้อมูลที่ค้นพบจากการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นมติของกลุ่มที่ ๑ พบว่า เศรษฐกิจชุมชนจะได้รับการยกระดับสูงขึ้นได้นั้นสมาชิกกลุ่ม องค์กรและชุมชนจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

๑) มีความพร้อมด้วย ความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะในการปฏิบัติงาน ด้วยการรู้จักพัฒนาศักยภาพตนเองให้เข้มแข็งในลักษณะขบวนการประชาชนพึ่งตนเอง กล่าวคือ จะต้องเกิดจากกระบวนการภายในชุมชนก่อนซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบคิดของกระบวนการทุนชุมชนตามทฤษฎีการวิเคราะห์กระบวนการทางสังคมประการหนึ่งซึ่งถ้าหากประชาชนมีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์กันตาม ประเพณี วัฒนธรรม หรือมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติก็จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของคนในชุมชนได้ว่าจะมีวิถีคิด วิถีปฏิบัติ และวิถีให้คุณค่าแก่ทุนชุมชนที่มีอยู่อย่างไรจึงจะก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๒) มีการวางแผนการปฏิบัติเพื่อให้เกิด ขบวนการประชาชนที่เข้มแข็ง ด้วยกระบวนการ ๓ กระบวนการ ดังนี้ คือ (๑) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน (๒) ระบบการจัดการชุมชน (๓) การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบองค์รวม โดยงานวิจัยนี้ ค้นพบรายละเอียด ดังนี้ คือ

๑. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายความว่า การพัฒนาบนฐานความรู้ที่ได้มาจากประสบการณ์ในชุมชนของตนเองและชุมชนอื่น ๆ ที่นำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยเน้นให้คนที่เข้าร่วม รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนเอง และรู้จักโลกแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตและชุมชนของตนเอง เป็นการเรียนรู้บนฐานความเป็นจริงของชีวิตและชุมชน ไม่ใช่การเรียนรู้ที่วางอยู่บนฐานความต้องการที่ถูกกระตุ้นโดยคนอื่น หรือโดยปัญหา หรือโดยความหลงผิด แต่เป็นการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากสภาพความเป็นจริงของคนและชุมชน ซึ่งปรากฏออกมาในรูปแบบของข้อมูล การเรียนรู้จะต้องทำความจริงให้ปรากฏโดยการจัดทำข้อมูลของครอบครัวและชุมชน ข้อมูลจะผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงขึ้นอยู่กับ กระบวนการ ระบบ และวิธีการจัดการในการจัดเก็บข้อมูล ดังนั้น ข้อมูลในกระบวนการเรียนรู้ จึงมี ๒ มิติสำคัญ คือ ข้อมูลเชิงกระบวนการ หมายถึงการเก็บข้อมูลโดยตนในชุมชนเอง และข้อมูลเชิงระบบ ซึ่งหมายถึงการจัดเก็บข้อมูลโดยคณะบุคคลที่จัดตั้งขึ้น ทั้ง ๒ มิติมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน จากความหมายของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ดังกล่าว จำเป็นต้องมีการเตรียมคนให้พร้อมสำหรับการพัฒนาเพื่อให้เป็นรากฐานใหม่ของชุมชนเพื่อเป็นการพัฒนาบนฐานความรู้ เพื่อเป็นการยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ ดังนี้ คือ

๑.๑ ให้ชุมชนรู้จักตัวเอง รู้จักสภาพแวดล้อมภายนอก และสามารถกำหนดทิศทางของตนเองได้อย่างเหมาะสม สนับสนุนและส่งเสริมให้มีแผนชุมชนเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาตนเอง

๑.๒ ให้สามารถเชื่อมโยง คน ความรู้ และทรัพยากร (ทุนชุมชน) เข้าด้วยกัน โดยการพัฒนากระบวนการจัดการเฉพาะด้านเพื่อให้ กลุ่ม องค์กรชุมชนเข้มแข็ง สอดคล้องกับข้อจำกัด และวิถีชีวิตของชุมชน / ท้องถิ่น ในทุกด้าน

๑.๓ ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนและพึ่งพาอาศัยกันในทุกด้าน

๑.๔ ส่งเสริมการสำรวจและสืบค้นองค์ความรู้ รูปแบบและวิธีการจัดการของชุมชนที่เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เป็นรูปธรรมและเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้เพื่อพัฒนารูปแบบและวิธีการในการจัดการและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันภายในชุมชน

๒. ระบบการจัดการชุมชน หมายความว่า กระบวนการ และวิธีการ ในการกำหนดแนวความคิด และวางแผนงาน อย่างเป็นระบบ ครบวงจร เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายหรือสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ด้วยทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่ มีการตัดสินใจ มีความชัดเจนในการปฏิบัติ มีการแสวงหาความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย มีการติดตาม ประเมินผล และ มีการพัฒนาต่อยอด ด้วยกระบวนการจัดการที่มีระบบจะช่วยขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถดำเนินงานให้ครัวเรือนและชุมชนเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

จากความหมายของระบบการจัดการชุมชนดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กระบวนการจัดการทุนชุมชนมีวัตถุประสงค์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานการเรียนรู้ชุมชน ดังนั้น ระบบการจัดการชุมชน จึงเป็นขั้นตอนที่ถัดจากกระบวนการเรียนรู้ชุมชนซึ่งชุมชนมีความพร้อมในด้านข้อมูลชุมชน และมีการจัดทำแผนชุมชนแล้ว ดังนั้น การขับเคลื่อนไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจึงต้องมีกระบวนการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ ด้วยเครื่องมือในการจัดการทุนชุมชน ประกอบด้วย หลักการที่สำคัญ ดังนี้ คือ ๑) ระบบการจัดการในรูปแบบสภาผู้นำชุมชน เพื่อเป็นฝ่ายรับผิดชอบการปฏิบัติตามแผนชุมชนไปก่อน เมื่อกลุ่มกองทุนสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเองแล้ว สภาผู้นำชุมชนก็จะปรับบทบาทไปเป็นฝ่ายประสานแผน ประสานระหว่าง กลุ่ม องค์กรชุมชน และพัฒนาระบบเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างแบบแผนความสัมพันธ์ขององค์กรและกลุ่มอาชีพเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชน เปรียบได้กับการระดมความร่วมมือของประชาชนตามหลักการสหกรณ์ บน

พื้นฐานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ระดมความรู้ภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนบูรณาการ กับความรู้สมัยใหม่ ๒) ระบบวิสาหกิจชุมชน คือการพัฒนาอาชีพ การจัดการผลผลิตและทรัพยากร ธุรกิจชุมชน การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน และระบบการจัดการตลาดหรือการค้าของชุมชน ๓) ระบบธนาคารชุมชน คือ การพึ่งตนเองด้านการจัดการทุนของชุมชนบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทาง สังคม เน้นการจัดการเงินทุนเพื่อการพึ่งพาอาศัย การช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน

๓. การพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม ไม่แยกสวนออกจากกัน มีหลักการสำคัญ คือ

๓.๑ ฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้ คือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้องมีระบบ การจัดการข้อมูล ข่าวสาร และความรู้เป็นฐานรองรับ ข้อมูล หมายถึง สภาพความเป็นจริงที่เป็น ปัจจุบันของชุมชน ข่าวสาร คือ ความเป็นจริงของสภาพแวดล้อมภายนอก ทั้งสถานการณ์ทาง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความรู้ หมายถึง ความรู้ภูมิ ปัญญาของชุมชน และความรู้สากลที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ ได้แก่ความคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่

๓.๒ ฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต คือ ทุนชุมชนที่มีอยู่และมีศักยภาพ เพียงพอในการนำมาพัฒนาชุมชน ด้วยระบบความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับ คน คนกับธรรมชาติ คนกับสภาพแวดล้อมสมัยใหม่ ความสัมพันธ์เหล่านี้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ใน การอยู่ร่วมกัน ทั้งระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบแรงงานในการผลิต ระบบธุรกิจชุมชน ผู้นำ ชุมชนหรือสภาผู้นำชุมชนก็มีบทบาทบนฐานความสัมพันธ์ในชุมชน เช่น การผลิต การประกอบการ และความสงบสุขในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

๓.๓ ผู้นำชุมชนและการจัดการของสภาผู้นำชุมชน คือ บุคคลและคณะบุคคลที่ ขับเคลื่อนการบริหารจัดการแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติ และขับเคลื่อนการจัดการของกลุ่มกองทุน ต่าง ๆ ให้ดำเนินงานบรรลุเป้าหมายบนฐานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตชุมชน ในทางปฏิบัติ ผู้นำชุมชนที่จะมีบทบาทในสภาผู้นำชุมชนจะเข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการวาง พื้นฐานของระบบชุมชนด้วยการเลือกสรรผู้นำจากกลุ่มทางวัฒนธรรม เช่น เครือญาติ ผู้นำกลุ่ม กิจกรรม ผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญาของชุมชน ได้เข้าร่วมกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้น

๓.๔ ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนใน ครอบครัวและชุมชนมีรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน มีระบบการแบ่งปันในภาวะอดอยาก แต่ระบบ การพึ่งตนเองในระดับปัจเจกหรือครอบครัวไม่สามารถพึ่งตนเองได้สมบูรณ์เต็มที่ เนื่องจากฐานะทาง ครอบครัวยากจน สังคมจึงมีระบบการพึ่งพากันเพื่อความอยู่รอดและมีความสุขร่วมกัน เป็น

ระบบการพึ่งตนเองของสังคมรองรับทุกคนทุกครอบครัว เช่น ระบบสวัสดิการชุมชน กองทุนชุมชน เป็นต้น

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบองค์รวม ตามที่กล่าวมา นับได้ว่าเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการทุนชุมชนที่ออกมาจากระบบคิด ขบวนการปฏิบัติ นำไปสู่ผลลัพธ์ ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน, ชุมชนพึ่งตนเองได้, ผู้นำมีศักยภาพ, และเครือข่ายความร่วมมือ

สรุป ข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีเก็บข้อมูลภาคสนาม การศึกษาและวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จากการสนทนากลุ่ม เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ ๑ พบว่า

๑. ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ มีทุนชุมชนทางด้านเศรษฐกิจและการจัดการ ประกอบด้วย กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน

๒. กองทุนหมู่บ้าน โดยทั้งสามหมู่บ้านต่างก็มีกองทุนหมู่บ้าน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข ไม่มีหนี้สิน มีอาชีพที่มั่นคง ชาวบ้านจึงรวมตัวกันโดยมีผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำชุมชน ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านและบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาร่วมกันก่อตั้งขึ้น เมื่อปี ๒๕๓๕ เพื่อแก้ไขปัญหาปากท้องของชาวบ้านต่อมาส่วนราชการพัฒนาชุมชนเข้ามาสนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าชุมชน เป็นกิจกรรมเสริมกองทุนหมู่บ้านโดยชาวบ้านรวมหุ้นกันหุ้นละ ๑๐๐ บาท มีสมาชิก หมู่บ้านละ ๑๕๗ คน มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ ให้สมาชิกออมเงิน กู้ยืมเงินและถือหุ้น มีเงินค่าฅำปนกิจ ชื่อของมาขายในชุมชนสิ้นปีมีเงินปันผลให้สมาชิก ในแต่ละชุมชนจะมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มที่นอกเหนือจากกลุ่มทางการเงินดังกล่าว ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมด้านการพัฒนา ด้านการส่งเสริมอาชีพ โดยมีกลุ่มอาชีพ ทอผ้าฝ้าย กลุ่มปลาร้าบอง กลุ่มทอเสื่อกก ผลิตภัณฑ์จักสาน และกลุ่มแปรรูปอาหาร ที่ริเริ่มมาจากคนในชุมชนเอง บางกลุ่มก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ ๒) กองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีสมาชิก ๒๑๖ คนเกิดจากการส่งเสริมจากสำนักงานพัฒนาชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือให้สมาชิกออมทรัพย์ในลักษณะเป็นสัจจะเพื่อจะได้มีเงินยืมไปลงทุนประกอบอาชีพ ส่วนมากสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์จะเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพอยู่แล้ว ในการบริหารก็จะมีศูนย์บริหารจัดการ มีกรรมการเป็นผู้รับผิดชอบ ๓) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน มีสมาชิก ๒๐๐ คนเกิดจากสำนักงานเกษตรจังหวัดมหาสารคามให้การสนับสนุน เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร มีผลผลิตทางการเกษตรหลายประเภท ได้แก่ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง ชาวบ้านผู้ผลิตและบริโภคเองมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการทำผลิตภัณฑ์ในรูปแบบ

โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาจำนวน ๑๒ คน แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๔ คน ดังรายชื่อตามที่ระบุใน ภาคผนวก ข หน้า ๑๗๖ และมีผู้วิจัย (ดร.ศิศิลป์ ชื่นนิรันดร์) เป็นผู้ดำเนินรายการ และผู้ร่วมวิจัย ๑ คน (อาจารย์ชาญชัย เพียงแก้ว) เป็นผู้แจกแบบสอบถามและบันทึกเสียง

ผู้วิจัย กล่าวถึง การรวมตัวของประชาชนในรูปกลุ่ม องค์กรในชุมชนถือได้ว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีต่อการนำเอาพลังและศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน การรวมตัวของคนในชุมชนมี ๒ ลักษณะ คือลักษณะแรก เป็นการรวมกลุ่มกันเองตามที่เคยมีมาตั้งแต่อดีตเมื่อประสบภัยหรือมีปัญหาาร่วมกันก็จะหันหน้าเข้าหากัน ปรึกษาหารือกันเพื่อหาทางออกร่วมกันตามวิถีของชาวบ้าน และลักษณะที่สอง เป็นการรวมกันเพื่อทำกิจกรรมตามคำสั่งของหน่วยราชการที่ปฏิบัติการตามอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ดังนั้น พอจะกล่าวได้ว่าการรวมกลุ่ม องค์กรในชุมชนหากจะพิจารณาตามรูปแบบปฏิบัติการอาจมีคุณลักษณะต่างกันไปหลายรูปแบบ แต่หากยึดตามกฎหมายแล้วมี ๒ ประเภท คือ การรวมตัวโดยมีสถานะทางกฎหมายที่ชัดเจน และแบบที่เป็นการรวมตัวโดยมีสถานะทางกฎหมายที่ไม่ชัดเจน แต่อย่างไรก็ตาม ยังมี การรวมตัวของคนในชุมชนที่มีปัญหาและมีความต้องการร่วมกันและมีความพยายามในการแก้ปัญหาของตนเองด้วยพลังในท้องถิ่นโดยได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการให้ตั้งกลุ่ม ชมรมขึ้นมาดำเนินการตามวัตถุประสงค์ ดังเห็นได้จากกลุ่ม องค์กรในชุมชนที่เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือพื้นที่ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตือ ซึ่งมีอยู่หลายกลุ่ม องค์กร ด้วยกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทอผ้าฝ้าย กลุ่มแปรรูปอาหาร และกลุ่มวิสาหกิจ เป็นต้น กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้สามารถดำเนินการจนประสบความสำเร็จ เป็นการนำร่องที่ดีมีการขยายเครือข่ายสู่ชุมชนอื่น ดังนั้น จะเห็นได้ว่า จากการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลพบประเด็นที่น่าสนใจและสมควรนำมาเป็นหัวข้อสนทนาดังกล่าวในวันนี้ คือ “กระบวนการจัดการชุมชนอย่างเป็นระบบ” เพื่อให้กลุ่ม องค์กรชุมชนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะมีแนวทางอย่างไรบ้าง ขอให้ทุกคนร่วมกันแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยจะใช้เวลา ๑ ชั่วโมงครึ่ง

ดังนั้น วันนี้จึงขอความคิดเห็นจากทุกท่านที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงในการจัดการกลุ่ม องค์กร ว่ามีระบบ กลไกและกระบวนการจัดการชุมชนอย่างไรจึงทำให้ประสบความสำเร็จและส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

นายนิคม โสณะชัย ผู้ร่วมสนทนา ได้นำมติกลุ่มสัมมนานำเสนอภาพรวมของการจัดการกลุ่มตามภารกิจเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยยึดหลักการเรียนรู้ของชุมชนซึ่งสมาชิกชุมชนจะต้องรู้จักตัวเอง รู้จักสภาพแวดล้อมทั้งภายใน ภายนอกที่กำลังเกิดและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเพื่อจะได้กำหนดทิศทางของตัวเองหรือกำหนดกรอบแนวทางพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสมและพยายามเชื่อมโยง คน

ความรู้ตลอดจนทรัพยากรเข้าด้วยกันเป็นกลุ่ม องค์กรชุมชนที่มีระบบการบริหารจัดการเป็นเฉพาะด้าน ๆ ไปซึ่งเป็นรูปธรรมของการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับศักยภาพ วิถีชีวิตของชุมชนแต่ละแห่ง เช่น ตามประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นไปตามธรรมชาติของความต้องการและความสมัครใจ ไม่มีการบังคับ แต่ใช้วิธีทำความเข้าใจไปพร้อมกันด้วยเหตุผล เพื่อให้เกิดจิตสำนึกและมีอุดมการณ์ร่วมกัน ซึ่งถือว่า การที่กลุ่ม องค์กรประชาชนมีอุดมการณ์ร่วมกันเป็นสิ่งที่ช่วยให้ สมาชิกในกลุ่มสามารถดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน และมีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันในระยะยาว กล่าวคือ การยึดถืออุดมการณ์ร่วมกันจะทำให้มีการรวมตัวกันได้ดียิ่งขึ้น สามารถกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกันในการดำเนินงานตามภารกิจของกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ดังนั้น จึงต้องระบุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนว่าทำ เพื่ออะไร เช่น การมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกในชุมชน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยกลุ่มจะต้องกระจายผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกในกลุ่มอย่างยุติธรรม และจะต้องมีวิธีการสื่อสารให้สมาชิกทราบเกี่ยวกับผลประโยชน์ในการรวมตัวกันของกลุ่ม นอกจากนี้แล้วยังต้องคำนึงถึงคนด้วย เนื่องจากคนถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการบริการกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำ ที่จะต้องมีความเสียสละ คิดถึงส่วนรวม และได้รับการยอมรับ จึงจะสามารถทำให้ประสบความสำเร็จและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่ม / องค์กร และคนอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญคือสมาชิกกลุ่ม ซึ่งถือว่าสมาชิกกลุ่มมีสิทธิในการวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติและการติดตาม ประเมินผล ซึ่งมีทั้งสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมและไม่เข้าร่วมกิจกรรม และคนอีกประเภทหนึ่งคือ ชาวบ้านทั่วไป ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม แต่จะเป็นฝ่ายที่คอยฟังผลการดำเนินงานและอาจวิพากษ์วิจารณ์บ้างเปรียบเสมือนเป็นกระจกเงาสท้อนให้เห็นอันจะเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการบริหารกลุ่มกิจกรรมต่อไป

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้อีกหนึ่งก็คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนและพึ่งพาอาศัยกันในด้านต่าง ๆ รวมถึงการสำรวจและสืบค้นหาวิธีการจัดการที่เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งเป็นรูปธรรม

นายธวัช ศิริภูธร ผู้ร่วมสัมมนา ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการบริหารจัดการกลุ่ม องค์กรชุมชนตามมติของกลุ่มสัมมนา ว่า ต้องส่งเสริมและพัฒนาการรวมกลุ่มเป็นองค์กรของชุมชนแบบสหกรณ์ที่มีจิตวิญญาณที่แท้จริงโดยทำหน้าที่จัดการเรียนรู้ทางปฏิบัติ การผลิต สร้างเศรษฐกิจชุมชน สร้างความร่วมมือเป็นเครือข่ายในชุมชน เช่น ให้มีสภาผู้นำชุมชน เป็นต้น เป็นระบบการจัดการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติบนพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนการบริหารจัดการเป็นรูปแบบคณะกรรมการ มีประธาน รองประธาน เลขาธิการ และคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามความเหมาะสมเพื่อให้เกิดความรอบคอบและมีพลังในการดำเนินงานด้วยความรับผิดชอบ และเปิดโอกาส

ให้สมาชิกเข้ามามีส่วน ร่วมรับรู้และเรียนรู้การดำเนินงานของกลุ่ม รวมถึงการยึดความซื่อสัตย์ และการสร้างระบบการเงินที่ป้องกันการทุจริต เพื่อความ น่าเชื่อถือของกลุ่ม ดังนั้น จึงมีการเลือกผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเงินจากบุคคลที่ได้รับการยอมรับของสมาชิกกลุ่ม เป็นการสร้างระบบการควบคุมการทุจริตทางการเงิน สามารถตรวจสอบได้ทั้งจากสมาชิกและ บุคคลภายนอก ซึ่งเป็นระบบการเลือกคนให้เหมาะสมกับงานด้วยข้อมูลที่สะสมมานานและสร้างทีมที่ลงตัวโดย พิจารณาจากความรู้ ความสามารถ ความถนัด อุปนิสัย ความชอบของแต่ละบุคคล และใช้ข้อมูลที่สะสม มานาน ให้มีความสำคัญแก่คนทำงานอย่างเท่าเทียมกันในการทำงานร่วมกัน และผลึกกำลังเป็นทีมงานที่มุ่งมั่นทุ่มเทการทำงาน โดยเฉพาะผู้นำของกลุ่มต้องมีความ มุ่งมั่นตั้งใจจริงในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม มีความรับผิดชอบสูง มีการเรียนรู้และพัฒนาตนเองใน ด้านต่าง ๆ ขวนขวายเข้าร่วมประชุม อบรมสัมมนาเพื่อพอกพูนความรู้เกี่ยวกับการทำงาน มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถติดตาม เข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และปรับใช้ในการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่ม นอกจากนี้แล้วยังมีการประชุมสมาชิกอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามาเรียนรู้และมีกระบวนการสร้างสรรค์คนรุ่นใหม่ โดย การหมุนเวียนให้สมาชิกเข้ามาทำงานแทนที่กันเท่าที่จะทำได้ เป็นการฝึกผู้นำรุ่นใหม่ไม่มีการผูกขาดการทำงานเฉพาะกลุ่มผู้นำ ทำให้เกิดความเชื่อถือในการทำงาน ผู้ทำงานมีโอกาสได้พบปะพูดคุยกัน รู้จักสนิทสนมกัน ซึ่ง เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม

นายสมนึก พลมุก ผู้ร่วมสัมมนา ได้ให้ความคิดเห็นตามมติกลุ่มของตน เพิ่มเติมในประเด็นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นแนวทางที่สร้างสรรค์ตามที่กลุ่มของตนได้ปฏิบัติมา โดยสรุปความได้ว่า ต้องมีการพัฒนาระบบทุนชุมชนในรูปแบบอาคารชุมชน ให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางการเงิน มีการเชื่อมโยงทุนระหว่างชุมชน กลุ่มกิจกรรมในชุมชน พัฒนาและยกระดับเป็นธุรกิจชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชน พัฒนาการตลาดให้เป็นวงจรเศรษฐกิจชุมชน เป็นตลาดท้องถิ่นหรือเครือข่ายชุมชน และประการสุดท้าย คือส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของ ให้สอดคล้องกับความต้องการอุปโภคและบริโภคของชุมชน ทั้งประเภท ปริมาณ และคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ความสำเร็จที่เกิดจากระบบการทำงานที่ดีได้แก่ การสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจควบคู่กับกฎระเบียบ กล่าวคือ การบริหารจัดการกลุ่มมีกฎระเบียบที่กำหนดขึ้นด้วยความเห็นชอบของสมาชิกส่วนใหญ่ ควบคู่ไปกับการกระตุ้นจิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจ มีการติดตามควบคุมงานในกลุ่มควร มีการพูดคุยปรึกษาหารือมากกว่าการบังคับ ทำให้สมาชิกยอมรับและ ปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่ม มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน

จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อระดมความคิดเห็นครั้งนี้ พบว่า ลักษณะทุนชุมชนในทุกชุมชนมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมในชุมชนของตนโดยมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่ม

หลายกลุ่มและมีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มหลายด้าน เช่น ด้านการพัฒนา ด้านการส่งเสริมอาชีพ และด้านการเงิน โดยกลุ่มและกองทุนในชุมชนได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการ หรือหน่วยงานภาครัฐ และจากการริเริ่มของคนในชุมชนก็มีซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ เพิ่มรายได้ในครัวเรือน เช่น กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มจักสาน กลุ่มปลาร้าบอง เป็นต้น ส่วนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐมีในทุกชุมชน คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมผ้าฝ้าย กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน กองทุนเงินล้าน กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร และกลุ่มอุตสาหกรรมชุมชน กิจกรรมเหล่านี้สำเร็จได้ก็เพราะมีทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นปึกแผ่นด้วยความสัมพันธ์แบบญาติ พี่น้อง ความเอื้อเฟื้อต่อกัน ช่วยเหลือกันและกันโดยบูรณาการร่วมกับทุนมนุษย์ ได้แก่ ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน และทุนทรัพยากร ทำให้ตั้งกลุ่มออมทรัพย์เป็นของชาวบ้านได้

๔.๒.๒ ตอบวัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๒ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ในประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการ ระยะที่ ๒ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการลงพื้นที่วิจัยทั้ง ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือและชุมชนท่าเตื่อ เพื่อศึกษาจากสมาชิกกลุ่มกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ๓ กลุ่ม คือ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (กลุ่มสัจจะออมทรัพย์) และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน โดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำกลุ่มกิจกรรมในชุมชน จำนวน ๑๘ คน ด้วยประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกว่า “การดำเนินงานของกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่าน มีระบบ กระบวนการ ในการจัดการอย่างไรบ้างที่เป็นแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ?” และสัมภาษณ์เจาะลึกว่า “ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านมีอะไรบ้างที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ?”

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ ๑, ๒ และลำดับที่ ๓ ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนได้ตอบคำสัมภาษณ์ว่า “การดำเนินงานของกลุ่มกองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนมีรูปแบบ ระบบ และกระบวนการจัดการอย่างไร จะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างไร ?”

พบว่า กลุ่มทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจทั้ง ๓ ชุมชน มีการจัดการทุนชุมชนด้วยระบบที่ตั้งอยู่บนฐานศักยภาพของชุมชน คือเป็นระบบการจัดการที่นำเอาคุณค่าการพึ่งตนเองด้านทุนและระบบ

สะสมทุนร่วมกันของสมาชิกในชุมชนเปรียบเสมือนเป็นธนาคารที่พัฒนาทุนของชุมชนเพื่อสร้างระบบการจัดการทุนชุมชน โดยมีรูปแบบและขั้นตอน ดังนี้

(๑) การวางฐานการทำงานในรูปองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเงินของชุมชนขับเคลื่อนโดยทรัพยากรมนุษย์ เช่น ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครจะทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งเป็นเป้าหมายของการดำเนินงาน คือ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กองออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน

(๒) มีการประเมินศักยภาพในการบริหารจัดการ ได้แก่ การบริหารเงิน และการบริหารคน รวมถึงการประเมินความสม่ำเสมอของการพัฒนาองค์กรด้วย

(๓) มีการเชื่อมโยงกองทุนชุมชนภายในตำบลในลักษณะเครือข่าย

(๔) มีศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาชุมชน ที่สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดมหาสารคาม จัดตั้งเพื่อส่งเสริมงานพัฒนาชุมชนและติดตามการดำเนินงานของกองทุน กลุ่มอาชีพในชุมชน

สรุป รูปแบบและกระบวนการจัดการทุนชุมชนที่ค้นพบ ประกอบด้วย ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ๑) ส่วนที่เป็นกระบวนการ ประกอบด้วย ส่วนที่เป็นระบบคิด ส่วนที่เป็นวิธีปฏิบัติ และส่วนที่เป็นผลลัพธ์ ๒) ส่วนที่เป็นสภาพแวดล้อม ได้แก่ การได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น ๆ

ประเด็นคำสัมภาษณ์ “ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีอะไรบ้าง ?” ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ลำดับที่ ๑, ๒ และ ๓ พบว่า

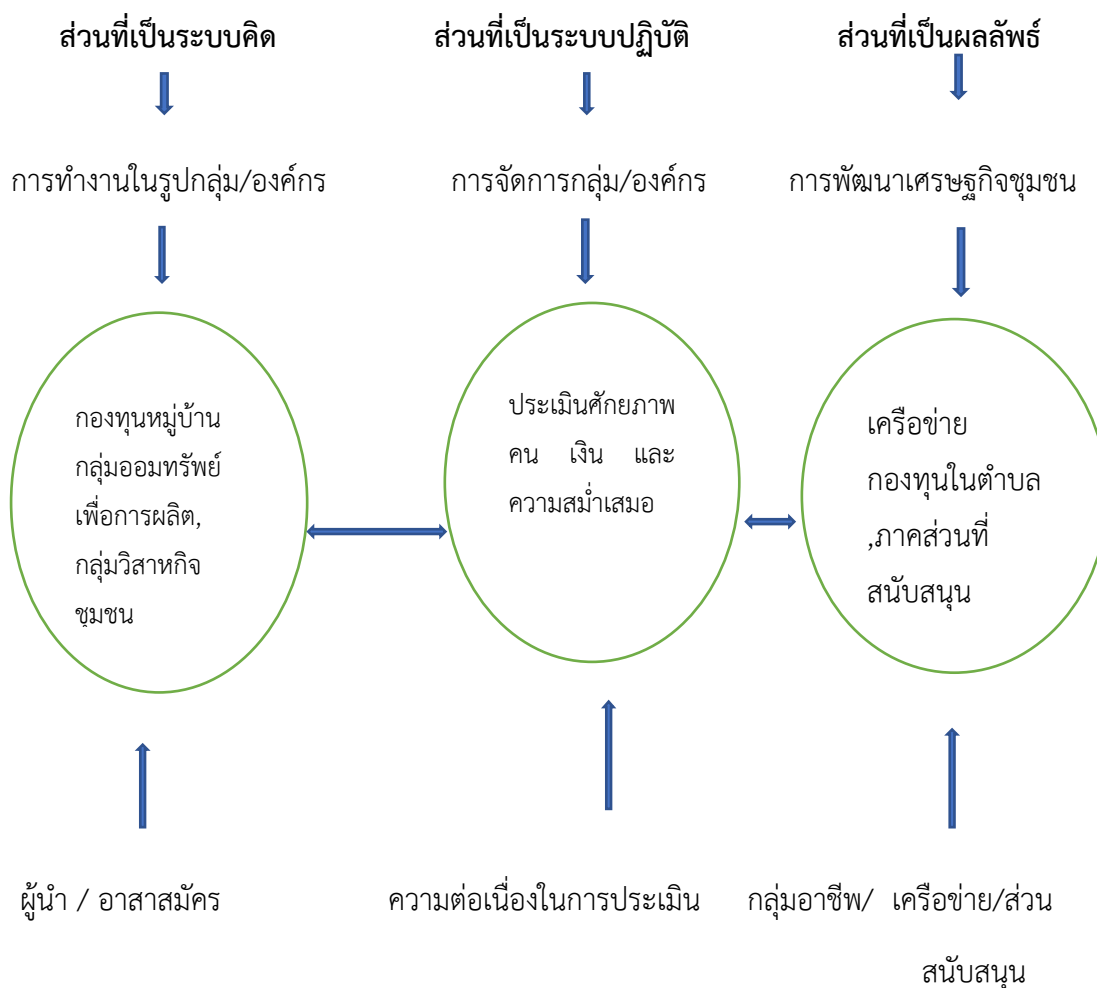
๑) ทำให้เกิดกระบวนการรวมตัวของประชากรกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงภาคีเครือข่าย ในการร่วมคิด ร่วมทำและร่วมเป็นพลังสำคัญในการจัดการกับปัญหาเศรษฐกิจในชุมชน

๒) สมาชิกกลุ่มได้รับโอกาสใช้จ่ายเงินกองทุนในการสร้างอาชีพและพัฒนารายได้เพิ่มขึ้น

๓) เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มทอเสื่อกก เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา โดยใช้เงินกองทุนส่วนหนึ่งและได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากรัฐซึ่งส่วนมากสนับสนุนในเรื่องเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และการถ่ายทอดความรู้

แผนภูมิภาพที่ ๔.๒ ระบบและกระบวนการจัดการทุนชุมชน ดังนี้

๔.๒.๓. ทอวัตถุประสงค์วิจัยข้อ ๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ในประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการ ระยะที่ ๓ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการลงพื้นที่วิจัยทั้ง ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือและชุมชนท่าเตื่อ เพื่อศึกษาจากสมาชิกกลุ่มกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ๓ กลุ่ม คือ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (กลุ่มสัจจะออมทรัพย์) และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน โดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำกลุ่มกิจกรรมในชุมชน จำนวน ๑๘ คน ด้วยประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกว่า “ท่านคิดว่าอะไรคือปัจจัยที่ทำให้กองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ?” และ “ท่านคิดว่าหากจะพัฒนา

รูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านโดยพิจารณาจากจุดแข็งและจุดอ่อนแล้ว ควรจะพัฒนาในด้านใดบ้าง อย่างไร ?”

ผลการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้กองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่อง จากคำสัมภาษณ์เจาะลึก “ ท่านคิดว่าอะไรคือปัจจัยที่ทำให้กองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่อง ?” บุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ ๑ ถึงลำดับที่ ๑๑ ได้แสดงความคิดเห็นสอดคล้องกันในประเด็นปัจจัยที่ทำให้กองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่อง ดังต่อไปนี้ คือ

๑) ความสมานฉันท์ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของกลุ่มคนส่วนหนึ่งที่มีความคิดในการพัฒนาชุมชนให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วยศักยภาพทุนมนุษย์และทุนทางสังคมที่มีในชุมชน ได้แก่ ผู้รู้ และผู้มีทักษะในด้านต่าง ๆ ความผูกพัน ความเอื้อเฟื้อ และจิตอาสา จึงคิดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้นและต่อมาได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ

๒) จิตสำนึกการมีส่วนร่วม โดยสมาชิกทุกคนต่างก็ได้ประโยชน์จากกองทุน และเป็นเจ้าของกองทุน พัฒนากองทุนไปด้วยกันและพยายามชวนชวนหาความรู้อยู่เสมอเพื่อนำมาปรับใช้กับกองทุนตนเอง เช่น มีการไปศึกษาดูงานที่อื่น และขยายเครือข่ายออกไปชุมชนอื่นในตำบล

๓) ความสัมพันธ์ที่ดีกับภาคีเครือข่าย กรรมการบริหารกองทุนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ส่งผลให้ได้รับการสนับสนุน ช่วยเหลือจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น อบต. พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกองทุนชุมชน อื่น ๆ ซึ่งวิธีการที่สมาชิกกลุ่มปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนี้ย่อมเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ในระดับหนึ่งคือระดับพออยู่พอกินเพราะเป็นการทำงานที่ทุกคนมีส่วนร่วมด้วยความเสมอภาคกัน มีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน มีกรรมการบริหารตามมติของกลุ่ม สมาชิกรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี มีการนำเสนอปัญหาในการดำเนินงานในที่ประชุมสมาชิก มีการทำงานที่โปร่งใส มีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตและสินค้าแปรรูปของกลุ่ม สมาชิกสามารถเลี้ยงคริวเรือนได้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการพัฒนารูปแบบ ระบบ และกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ “ การจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่าน ควรจะมีรูปแบบ ระบบ และกระบวนการอย่างไร จึงจะเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชนของท่าน ? ”

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ลำดับที่ ๑๕, ๑๖, ๑๗ และ ๑๘ พบว่า แนวทางในการส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ได้นั้นจำเป็นต้อง

พัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้วยแนวคิดการพัฒนาทุกด้านไปพร้อมกันแบบองค์รวม ไม่แยกเป็นส่วน ๆ หรือเป็นเรื่อง ๆ เหมือนที่ผ่านมา เพราะสังคมชุมชนทุกวันนี้ต้องการการวางรากฐานใหม่มากกว่าการแก้ปัญหาด้วยมาตรการเฉพาะหน้าหรือเฉพาะด้านแต่ต้องการการพัฒนาที่เน้นการสร้างระบบที่พึ่งตนเองได้มากกว่าการพัฒนาที่รัฐต้องเป็นฝ่ายสนับสนุนตลอดไป เพราะว่างบประมาณของรัฐมีจำกัด แต่จะเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) ฟื้นฟูและพัฒนาคุณค่าความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันในสังคมชุมชน ๒) ฟื้นฟูและพัฒนาอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิตของชุมชน ๓) ฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเองของชุมชน ๔) ฟื้นฟูความสัมพันธ์ พัฒนาระบบการจัดการ และพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

นอกจากนี้ ข้อมูลที่ค้นพบจากการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นมติของกลุ่มที่ ๑ พบว่า เศรษฐกิจชุมชนจะได้รับการยกระดับสูงขึ้นได้นั้นสมาชิกกลุ่ม องค์กรและชุมชนจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

๑) มีความพร้อมด้วย ความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะในการปฏิบัติงาน ด้วยการรู้จักพัฒนาศักยภาพตนเองให้เข้มแข็งในลักษณะขบวนการประชาชนพึ่งตนเอง กล่าวคือ จะต้องเกิดจากกระบวนการภายในชุมชนก่อนซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบคิดของกระบวนการทุนชุมชนตามทฤษฎีการวิเคราะห์กระบวนการทางสังคมประการหนึ่งซึ่งถ้าหากประชาชนมีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์กันตาม ประเพณี วัฒนธรรม หรือมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติก็จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของคนในชุมชนได้ว่าจะมีวิถีคิด วิถีปฏิบัติ และวิถีให้คุณค่าแก่ทุนชุมชนที่มีอยู่อย่างไรจึงจะก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๒) มีการวางแผนการปฏิบัติเพื่อให้เกิด ขบวนการประชาชนที่เข้มแข็ง ด้วยกระบวนการ ๓ กระบวนการ ดังนี้ คือ (๑) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน (๒) ระบบการจัดการชุมชน (๓) การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบองค์รวม สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีจากการทบทวนวรรณกรรมโดยงานวิจัยนี้ ค้นพบรายละเอียด ดังนี้ คือ^{๓๘}

๑. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายความว่า การพัฒนาบนฐานความรู้ที่ได้มาจาก

ประสบการณ์ในชุมชนของตนเองและชุมชนอื่น ๆ ที่นำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยเน้นให้คนที่เข้าร่วม รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนเอง และรู้จักโลกแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตและชุมชนของตนเอง เป็นการเรียนรู้บนฐานความเป็นจริงของชีวิตและชุมชน

^{๓๘} วิวิจิต นันทสุวรรณ, อ่างแล้ว เขิงอรธที่ ๑. หน้า ๑๒๙.

ไม่ใช่การเรียนรู้ที่วางอยู่บนฐานความต้องการที่ถูกกระตุ้นโดยคนอื่น หรือโดยปัญหา หรือโดยความหลงผิด แต่เป็นการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากสภาพความเป็นจริงของคนและชุมชน ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของข้อมูล การเรียนรู้จะต้องทำความจริงให้ปรากฏโดยการจัดทำข้อมูลของครอบครัวและชุมชน ข้อมูลจะผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงขึ้นอยู่กับ กระบวนการ ระบบ และวิธีการจัดการในการจัดเก็บข้อมูล ดังนั้น ข้อมูลในกระบวนการเรียนรู้ จึงมี ๒ มิติสำคัญ คือ ข้อมูลเชิงกระบวนการ หมายถึงการเก็บข้อมูลโดยตนในชุมชนเอง และข้อมูลเชิงระบบ ซึ่งหมายถึงการจัดเก็บข้อมูลโดยคณะบุคคลที่จัดตั้งขึ้น ทั้ง ๒ มิติมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน จากความหมายของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ดังกล่าว จำเป็นต้องมีการเตรียมคนให้พร้อมสำหรับการพัฒนาเพื่อให้เป็นรากฐานใหม่ของชุมชนเพื่อเป็นการพัฒนาบนฐานความรู้ เพื่อเป็นการยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ ดังนี้ คือ

๑.๑ ให้ชุมชนรู้จักตัวเอง รู้จักสภาพแวดล้อมภายนอก และสามารถกำหนดทิศทางของตนเองได้อย่างเหมาะสม สนับสนุนและส่งเสริมให้มีแผนชุมชนเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาตนเอง

๑.๒ ให้สามารถเชื่อมโยง คน ความรู้ และทรัพยากร (ทุนชุมชน) เข้าด้วยกันโดยการพัฒนาระบบการจัดการเฉพาะด้านเพื่อให้ กลุ่ม องค์กรชุมชนเข้มแข็ง สอดคล้องกับข้อจำกัด และวิถีชีวิตของชุมชน / ท้องถิ่น ในทุกด้าน

๑.๓ ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนและพึ่งพาอาศัยกันในทุกด้าน

๑.๔ ส่งเสริมการสำรวจและสืบค้นองค์ความรู้ รูปแบบและวิธีการจัดการของชุมชนที่เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เป็นรูปธรรมและเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้เพื่อพัฒนารูปแบบและวิธีการในการจัดการและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันภายในชุมชน

๒. ระบบการจัดการชุมชน หมายความว่า กระบวนการ และวิธีการ ในการกำหนดแนวความคิด และวางแผนงาน อย่างเป็นระบบ ครบวงจร เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายหรือสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ด้วยทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่ มีการตัดสินใจ มีความชัดเจนในการปฏิบัติ มีการแสวงหาความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย มีการติดตาม ประเมินผล และ มีการพัฒนาต่อยอด ด้วยกระบวนการจัดการที่มีระบบจะช่วยขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถดำเนินงานให้ครัวเรือนและชุมชนเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้เกิดการพัฒนาศูนย์ธุรกิจชุมชน

จากความหมายของระบบการจัดการชุมชนดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กระบวนการจัดการทุนชุมชนมีวัตถุประสงค์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานการเรียนรู้ชุมชน ดังนั้น ระบบการจัดการชุมชน จึงเป็นขั้นตอนที่ถัดจากกระบวนการเรียนรู้ชุมชนซึ่งชุมชนมีความพร้อมในด้านข้อมูลชุมชน และมีการจัดทำแผนชุมชนแล้ว ดังนั้น การขับเคลื่อนไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจึงต้องมีกระบวนการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ ด้วยเครื่องมือในการจัดการทุนชุมชน ประกอบด้วย หลักการที่สำคัญ ดังนี้ คือ ๑) ระบบการจัดการในรูปแบบสภาผู้นำชุมชน เพื่อเป็นฝ่ายรับผิดชอบการปฏิบัติตามแผนชุมชนไปก่อน เมื่อกลุ่มกองทุนสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเองแล้ว สภาผู้นำชุมชนก็จะปรับบทบาทไปเป็นฝ่ายประสานแผน ประสานระหว่าง กลุ่ม องค์กรชุมชน และพัฒนา ระบบเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างแบบแผนความสัมพันธ์ขององค์กรและกลุ่มอาชีพเป็น ระบบเศรษฐกิจชุมชน เปรียบได้กับการระดมความร่วมมือของประชาชนตามหลักการสหกรณ์ บนพื้นฐานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ระดมความรู้ภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนบูรณาการ กับความรู้สมัยใหม่ ๒) ระบบวิสาหกิจชุมชน คือการพัฒนาอาชีพ การจัดการผลผลิตและทรัพยากร ธุรกิจชุมชน การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน และระบบการจัดการตลาดหรือการค้าของชุมชน ๓) ระบบธนาคารชุมชน คือ การพึ่งตนเองด้านการจัดการทุนของชุมชนบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทาง สังคม เน้นการจัดการเงินทุนเพื่อการพึ่งพาอาศัย การช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน

๓. การพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม ไม่แยกสวนออกจากกัน มีหลักการสำคัญ คือ

๓.๑ ฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้ คือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้องมีการจัดการข้อมูล ข่าวสาร และความรู้เป็นฐานรองรับ ข้อมูล หมายถึง สภาพความเป็นจริงที่เป็นปัจจุบันของชุมชน ข่าวสาร คือ ความเป็นจริงของสภาพแวดล้อมภายนอก ทั้งสถานการณ์ทาง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความรู้ หมายถึง ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน และความรู้สากลที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ ได้แก่ ความคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่

๓.๒ ฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต คือ ทุนชุมชนที่มีอยู่และมีศักยภาพเพียงพอในการนำมาพัฒนาชุมชน ด้วยระบบความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสภาพแวดล้อมสมัยใหม่ ความสัมพันธ์เหล่านี้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน ทั้งระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบแรงงานในการผลิต ระบบธุรกิจชุมชน ผู้นำ

ชุมชนหรือสภาผู้นำชุมชนก็มีบทบาทบนฐานความสัมพันธ์ในชุมชน เช่น การผลิต การประกอบการ และความสงบสุขในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

๓.๓ ผู้นำชุมชนและการจัดการของสภาผู้นำชุมชน คือ บุคคลและคณะบุคคลที่ขับเคลื่อนการบริหารจัดการแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติ และขับเคลื่อนการจัดการของกลุ่มกองทุนต่าง ๆ ให้ดำเนินงานบรรลุเป้าหมายบนฐานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตชุมชน ในทางปฏิบัติ ผู้นำชุมชนที่จะมีบทบาทในสภาผู้นำชุมชนจะเข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการวางพื้นฐานของระบบชุมชนด้วยการเลือกสรรผู้นำจากกลุ่มทางวัฒนธรรม เช่น เครือญาติ ผู้นำกลุ่มกิจกรรม ผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญาของชุมชน ได้เข้าร่วมกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้น

๓.๔ ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชนมีรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน มีระบบการแบ่งปันในภาวะอดอยาก แต่ระบบการพึ่งตนเองในระดับปัจเจกหรือครอบครัวไม่สามารถพึ่งตนเองได้สมบูรณ์เต็มที่ เนื่องจากฐานะทางครอบครัวยากจน สังคมจึงมีระบบการพึ่งพากันเพื่อความอยู่รอดและมีความสุขร่วมกัน เป็นระบบการพึ่งตนเองของสังคมรองรับทุกคนทุกครอบครัว เช่น ระบบสวัสดิการชุมชน กองทุนชุมชน เป็นต้น

สรุป ผู้วิจัยจึงขอเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ ตามวัตถุประสงค์ การวิจัยข้อที่ ๓ จากข้อค้นพบ คือ ๑.การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานการเรียนรู้ชุมชน ๒.การจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ ๓.การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานข้อมูลข่าวสาร ฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีความสัมพันธ์ชุมชน และการจัดการสภาผู้นำชุมชน จะเห็นได้ว่ารูปแบบการจัดการทุนชุมชนที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพสอดคล้องกับการวิจัยเชิงปริมาณ

รูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามข้อค้นพบนี้นับเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการทุนชุมชนที่ออกมาจากระบบคิด ขบวนการปฏิบัติ และเกิดผลลัพธ์ ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน, ชุมชนพึ่งตนเองได้, ผู้นำมีศักยภาพ, และมีเครือข่ายความร่วมมือ

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

จากข้อค้นพบที่เป็นจุดอ่อนต้องมาพัฒนา คือ ๑. กระบวนการเรียนรู้ชุมชน ๒. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน นำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการทุนชุมชน ดังนี้

๑. กระบวนการเรียนรู้

มีขั้นตอน คือ ๑) เรียนรู้ตนเองและครอบครัวด้วยการจัดทำฐานข้อมูลครัวเรือนละบัญชีรายจ่ายของทุกคนในครอบครัว ๒) เรียนรู้ชุมชน โดยคณะทำงานที่เป็นผู้นำเป็นผู้รวบรวมข้อมูลครัวเรือนและบัญชีรายจ่ายทุกครัวเรือนและปัญหาชุมชน ๓) เรียนรู้โลก ด้วยข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคม ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ ข้อมูลผลผลิต และข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ๔) นำข้อมูลสู่เวทีการเรียนรู้ชุมชนเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ ๕) เสนอแนวปฏิบัติให้กับครอบครัว ชุมชน อันมี แผนชีวิตและครอบครัว, แบบแผนของระบบเศรษฐกิจระดับชุมชนหรือแผนแม่บทชุมชนเป็นยุทธศาสตร์ใหม่ในการพัฒนาชุมชน แผนชุมชนก็คือ ทิศทางของชุมชนที่จะพัฒนาต่อไปในด้านการส่งเสริมอาชีพ การรวมกลุ่มอาชีพ รวมถึงการจัดการเรื่องการตลาด ๖) เป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้ คือ เพื่อนำความรู้ไปปฏิบัติ โดยมีผลลัพธ์ คือ(๑) พัฒนาทักษะและเทคนิคการประกอบการ (๒) การจัดการ

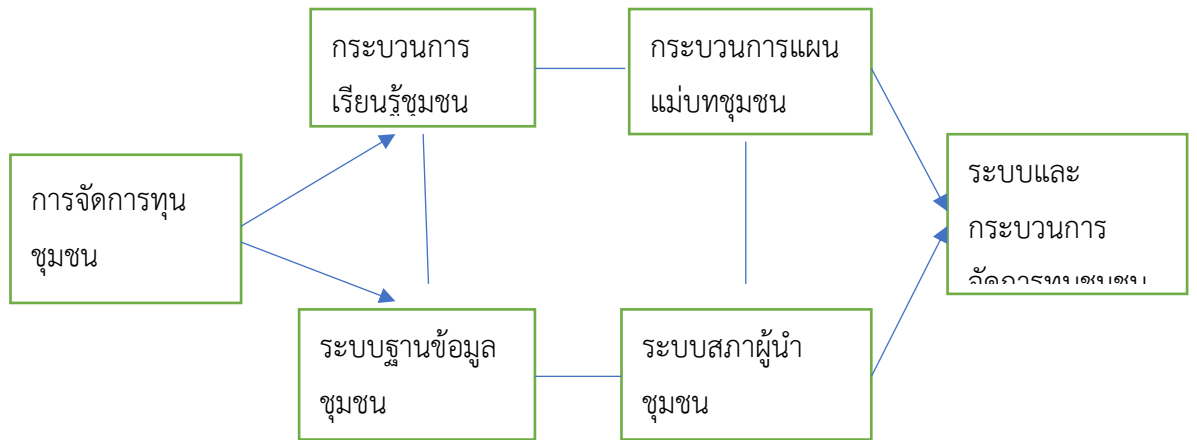
๒. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน

มีแนวทางการพัฒนา คือ ๑) จัดตั้งสภาผู้นำชุมชน เป็นหน่วยรับผิดชอบการปฏิบัติตามแผนชุมชนบนฐานทางวัฒนธรรม คือ เลือกผู้นำจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเคารพ นับถือ ๒) จัดการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน คือให้ทุกคนรู้จักตัวเอง รู้ข่าวสารบ้านเมือง เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่ใช่คนอื่นมาตัดสินใจให้หรือตามเป้าหมายความต้องการของคนอื่น

สรุป องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย เรื่อง การจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม คือ กระบวนการเรียนรู้ชุมชน และ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน โดยแต่ละเรื่องมีองค์ประกอบ คือ ๑. กระบวนการเรียนรู้ชุมชน ได้แก่ ๑) การเรียนรู้ชุมชน ๒) การจัดเก็บข้อมูลชุมชน ๓) เวทีการเรียนรู้ ๔) สภาผู้นำชุมชน ๒. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน มีองค์ประกอบคือ ๑) สภาผู้นำชุมชน ๒) การจัดการเรียนรู้ องค์ประกอบเหล่านี้จะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เป็นองค์ความรู้ในการจัดการทุนชุมชนแนวใหม่เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

สามารถนำเสนอองค์ความรู้ในการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่ ดังแผนภาพสรุปได้ ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ ๔.๓ องค์ความรู้ในการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยศึกษาจากสภาพการณ์ทั่วไปด้านอาชีพ กลุ่มอาชีพ ผลผลิต การพัฒนาอาชีพ รายได้ตามแนวภูมิปัญญา และการจัดการกลุ่มอาชีพ จากการรวบรวมแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เก็บคืนมาได้ จำนวน ๒๓๐ คน และการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สามารถนำเสนอผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปราย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ เกี่ยวกับการศึกษาลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ

ตอนที่ ๑ วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล

จากผลวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กลุ่มตัวอย่างจากเชิงสำรวจ (Survey Research) ที่เก็บรวบรวมแบบสอบถามได้ จำนวน ๒๓๐ ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ ๙๕ สรุปผลดังนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างส่วนมากเป็นเพศชายร้อยละ (๕๒.๖%) ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๔๖ ปีขึ้นไป คิด

เป็นร้อยละ (๘๗.๐%) มีระดับการศึกษาประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ (๕๙.๖%) จำนวนสมาชิกในครอบครัวครอบครัวละ ๔ คน ร้อยละ (๒๗.๐%) มีอาชีพเกษตรกรร้อยละ (๗๙.๖%) และรายได้ต่อเดือนระหว่าง ๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ (๖๔.๓%)

ตอนที่ ๒ ข้อมูลความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มที่มีต่อลักษณะและการจัดการทุนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

(๑) จากผลการศึกษาของค์ประกอบกลุ่มตัวอย่างมีระดับปฏิบัติการ ในระดับความคิดเห็นการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๙, SD.=๐.๗๔) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ๑. ด้านรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๑๖, SD.=๐.๖๒) ๒. ด้านการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่บนฐานข้อมูลชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๐๓, SD.=๐.๙๕) ๓. ด้านการพัฒนาบนฐานความรู้ (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๖, SD.=๑.๐๒) ๔. ด้านกระบวนการจัดการชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๓, SD.=๐.๙๑) ๕. ด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๖๒, SD.=๑.๐๑) และ ๖. ด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน เป็นลำดับสุดท้ายที่ (ค่าเฉลี่ย=๓.๕๒, SD.=๐.๘๖)

(๒) จากผลวิจัย พบว่า ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกลุ่มตัวอย่างมีระดับปฏิบัติการ ในระดับความคิดเห็นการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผลวิจัยที่เป็นรายชื่อ สรุปเป็นดังต่อไปนี้

๑) จากผลวิจัย พบว่า ระดับความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อมีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ๑. คราวเรือนได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันทำให้พึ่งตนเองอย่างยั่งยืน (ค่าเฉลี่ย=๔.๔๘, SD.=๐.๗๘) ๒. กองทุนชุมชน ธนาคารชุมชน คือ รูปแบบการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๓๑, SD.=๑.๗๐) ๓. ในชุมชนมีการจัดตั้งศูนย์ผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนเพื่อรวบรวมผลิตภัณฑ์จากชุมชน จัดจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๒๕, SD.=๐.๙๖) ๔. ธนาคารชุมชน ในรูปกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสัจจะเงินล้าน ฯลฯ คือระบบการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ (ค่าเฉลี่ย=๔.๒๕, SD.=๐.๘๒) ๕. องค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเงิน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน กองทุน ๑ ล้าน สหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นต้น คือพื้นฐานศักยภาพชุมชนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

(ค่าเฉลี่ย=๔.๒๕,SD.=๐.๘๑) ๖. เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๑๖,SD.=๐.๙๖) ๗. กลุ่มออมทรัพย์ระดับหมู่บ้านและธนาคารชุมชนเป็นแหล่งทุนสำคัญที่สมาชิกกู้ยืมไปลงทุนและถือหุ้นโครงการ (ค่าเฉลี่ย=๔.๐๕,SD.=๐.๙๘) ๘. คณะกรรมการบริหารกลุ่ม ได้ระดมผู้เข้าร่วมการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามโครงการต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ (ค่าเฉลี่ย=๔.๐๓,SD.=๐.๘๓) ๙. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ หรือธนาคารชุมชน เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๔.๐๐, SD.=๑.๑๕) และ ๑๐. คณะกรรมการกลุ่มได้กำหนดแผนแม่บทมาจัดทำแผนปฏิบัติการที่ละโครงการและนำรายละเอียดของโครงการที่ออกแบบไว้แล้วเผยแพร่ให้สมาชิกทราบ (ค่าเฉลี่ย=๓.๘๐, SD.=๑.๑๕)

๒) จากผลวิจัย พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย= ๓.๗๘, SD.=๑.๐๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก เช่นกัน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านฐานข้อมูลชุมชน (ค่าเฉลี่ย= ๔.๐๓, SD.= ๑.๐๘) รองลงมาคือ ด้านการพัฒนาบนฐานความรู้ (ค่าเฉลี่ย= ๓.๗๖, SD.= ๑.๑๒) และด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน (ค่าเฉลี่ย= ๓.๕๔, SD.= ๐.๙๘) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า

ด้านฐานข้อมูลชุมชน อยู่ในระดับมาก ๔ ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง ๑ ข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ๑. ในชุมชนมีการจัดกลุ่มสมาชิกว่าใครอยู่กลุ่มใด (ค่าเฉลี่ย= ๔.๔๕,SD.= .๙๐) ๒.การวางแผนประกอบการจัดอยู่บนฐานของผลผลิต ทรัพยากร และความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน (ค่าเฉลี่ย= ๔.๑๕ ,SD.= ๑.๑๔) ๓. คนในชุมชนประกอบอาชีพทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่อย่างเหมาะสมกับอาชีพและฐานะ (ค่าเฉลี่ย= ๔.๑๔ ,SD.= ๑.๐๖) ๔. การจัดการกลุ่มมีการพัฒนาคนให้เป็นผู้ประกอบการ (ค่าเฉลี่ย= ๓.๙๕ ,SD.=๑.๑๙) และ ๕.ในชุมชนมีการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายกิจกรรมให้อยู่ในกระบวนการเดียวกันจนเกิดแบบแผนทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนแบบใหม่ (ค่าเฉลี่ย= ๓.๔๖ ,SD.= ๑.๑๓) อยู่ในระดับปานกลาง

ด้านการพัฒนาบนฐานความรู้ อยู่ในระดับ ๓ ข้อและอยู่ในระดับปานกลาง ๑ ข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ๑. สมาชิกกลุ่มมีการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีวิทยากร มีทีมงาน มีผลผลิต และจัดเวทีสนทนา (ค่าเฉลี่ย= ๓.๙๔,SD.= ๑.๑๕) ๒. ในชุมชนมีการจัดองค์กรที่มุ่งสู่การเรียนรู้ ให้สมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้ด้วยตนเอง (ค่าเฉลี่ย= ๓.๙๐ ,SD.= ๑.๐๓) ๓. การทำ ธุรกิจ - อุตสาหกรรมชุมชน เน้นการใช้วัตถุดิบในชุมชนท้องถิ่นและทำธุรกิจในขอบเขตตลาดชุมชนท้องถิ่น ก่อนขยายตัวต่อไป (ค่าเฉลี่ย= ๓.๗๐ ,SD.= ๑.๑๗) และ ๔.การพัฒนา กลุ่ม สมาชิกกลุ่มต้องใช้

ขบวนการทางปัญญาเพื่อรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนและการเรียนรู้เพื่อรู้จักโลกข้างนอก (ค่าเฉลี่ย= ๓.๕๐ ,SD.= ๑.๑๓) อยู่ในระดับปานกลาง

ด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับมาก ๓ ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง ๑ ข้อ ดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ๑. สมาชิกกลุ่มสร้างสรรค์ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนก่อนหากเกินความต้องการแล้วค่อยขยายไปครัวเรือนอื่นและชุมชนอื่นต่อไป (ค่าเฉลี่ย= ๓.๖๔ ,SD.= ๑.๐๐) ๒. การส่งออกจำหน่ายตลาดนอกชุมชนจะนำรายได้จากนอกชุมชนสู่ชุมชน จึงจะเกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (ค่าเฉลี่ย= ๓.๕๘ ,SD.= ๑.๑๓) ๓. สมาชิกกลุ่มและคนในครัวเรือนมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องมือประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในหมู่บ้าน (ค่าเฉลี่ย= ๓.๕๑ ,SD.= .๙๔) และ ๔. คนในชุมชนปฏิบัติตามทฤษฎีการพึ่งตนเองและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีการนำทรัพยากรหรือวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพด้วยตนเองในหมู่บ้าน มีการไปดูงาน มีผลผลิต (ค่าเฉลี่ย= ๓.๔๓ ,SD.= .๘๕) อยู่ในระดับปานกลาง

๓) จากผลการศึกษาความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มต่อการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย=๓.๖๗, SD.=๑.๐๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ๑. ด้านกระบวนการจัดการชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๓, SD.=๑.๐๔) และ ๒. ด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๖๑,S.D.=๑.๐๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

๑. ด้านกระบวนการจัดการชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ๑. ความรู้ หมายถึงความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน และความรู้สากลที่กินความหมายรวมถึงแนวคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่ (ค่าเฉลี่ย=๓.๘๔,SD.=๐.๙๕) ๒. ในชุมชนมีระบบธนาคารชุมชน กองทุนชุมชน เป็นการพึ่งตนเองด้านการจัดการทุนของชุมชนด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อการจัดการเงินทุนช่วยเหลือแบ่งปันกันและกัน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๒ , SD.= ๑.๐๔) ๓. ข้อมูลหมายถึง สภาพความเป็นจริงที่เป็นปัจจุบันของชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๖๒, SD.๑.๐๒) และ ๔. ข่าวสาร คือความเป็นจริงของโลกแวดล้อม ทั้งสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (ค่าเฉลี่ย=๓.๕๘, SD.=๑.๑๓) และ ๕. เวทีชุมชนและ

เครือข่าย คือประสบการณ์ที่ดีในการพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความรู้ (ค่าเฉลี่ย=๓.๕๓, SD.=๑.๑๒)

๒. ด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ๑. การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชุมชนประกอบการมีข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน การจัดการของผู้นำ และมีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่ม ไปพร้อมกัน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๕,SD.=๑.๐๙) ๒. ระบบวิสาหกิจชุมชน คือการพัฒนาอาชีพ การจัดการผลผลิตและทรัพยากร อุตสาหกรรมชุมชน การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ การจัดการตลาดของชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๕,SD.=๑.๐๔) ๓. ในชุมชนมีระบบสภาผู้นำชุมชนเป็นระบบหลักของการจัดการพัฒนาชุมชน ที่ระดมความร่วมมือของประชาชนตามหลักการสหกรณ์บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๑, SD.=๑.๐๐) และ ๔. ในชุมชนมีระบบการจัดการข้อมูลข่าวสาร และความรู้เป็นฐานรองรับ (ค่าเฉลี่ย=๓.๕๐, SD.=๑.๑๔)

สรุป จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับค่าเฉลี่ยตัวแปรหลักและตัวแปรรองสามารถสรุปได้ ว่า สภาพการณ์ทั่วไปด้านการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้งตัวแปรหลักและตัวแปรรอง แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณา เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของแต่ละด้านยังพบว่า มีตัวแปรด้านที่น้อยที่สุดในการวิจัยในครั้งนี้ที่จะต้องได้รับการพัฒนาเพราะเป็นจุดอ่อนที่ค้นพบ คือ ด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน เป็นลำดับสุดท้ายที่มีค่าเฉลี่ยเป็นลำดับสุดท้ายแต่ก็ยังมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และตัวแปรรองสุดท้ายอีกตัวแปรหนึ่งที่เป็นจุดอ่อนที่เป็นตัวแปรรองด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน ถือว่าเป็นจุดอ่อนในการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นจุดอ่อนที่ยังจำเป็นต้องเร่งพัฒนา

ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงขอเสนอแนวทางการพัฒนาจุดอ่อนที่ได้จากข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิง ปริมาณและเชิงคุณภาพใน ๒ ด้าน ที่เป็นจุดอ่อน คือ องค์ประกอบด้านศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชน ได้แก่ สมาชิกกลุ่มและคนในครัวเรือนควรมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และเครื่องมือประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในหมู่บ้าน คนในชุมชนสามารถปฏิบัติตามทฤษฎีการพึ่งตนเองและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีการนำทรัพยากรหรือวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพด้วยตนเองในหมู่บ้าน สมาชิกกลุ่มในชุมชนสามารถสร้างสรรค์ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน การสร้างการศึกษาการเรียนรู้ให้กับชุมชน และการสร้างการตลาดการส่งออกเพื่อการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไปสู่ตลาดภายนอกชุมชน

เพื่อที่ชุมชนจะนำรายได้จากนอกชุมชนเข้ามาสู่ชุมชนของตนเอง และองค์ประกอบด้านการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ ในชุมชนควรมีระบบการจัดการข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ต่างๆ เพื่อเป็นฐานรองรับสภาพความเป็นจริงที่เป็นปัจจุบันของชุมชน สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาให้มีการพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนและความรู้สากลที่กินความหมายรวมถึงแนวคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่และเวทีชุมชนและเครือข่าย ที่จะ เป็นประสบการณ์ที่ดีในการพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่างๆ ได้ ดังจะได้อภิปรายผลต่อไปว่าการที่จะพัฒนาจุดอ่อนดังกล่าวเป็นอย่างไรจึงจะเป็นพัฒนาการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ

การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทุนชุมชนและการจัดการในขั้นตอนที่ ๒ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการลงพื้นที่เป้าหมายทั้ง ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ ด้วยการศึกษากลุ่มในชุมชนโดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำกลุ่มกิจกรรมในชุมชน จำนวน ๑๘ คน การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การถอดบทเรียนกลุ่มกิจกรรมด้านเกษตรแปรรูปในชุมชน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In -dept Interview) สามารถสรุปสาระสำคัญและพิจารณาตามประเด็นข้อสัมภาษณ์ จำนวน ๕ ประเด็น ได้ดังต่อไปนี้

๕.๑.๒.๑ ตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ และการจัดการกับพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์ ตอนที่ ๑

เป็นข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ใช้แบบสอบถาม ตอนที่ ๒ เพื่อสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทุนชุมชนและการจัดการ และสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำกลุ่มกิจกรรมในชุมชน พบว่า ในชุมชนมีกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กองทุนหมู่บ้าน กองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิต วิสาหกิจชุมชนเกษตรผสมผสาน กองทุนแม่ของแผ่นดิน โดยแต่ละกองทุนมีสมาชิกกู้ยืมเงินกองทุนไปลงทุนทำอาชีพ และมีการรวมกันเป็นกลุ่มอาชีพ จำนวน ๑๕ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมคราม กลุ่มแม่บ้านเย็บผ้า กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มทอเสื่อกก กลุ่มปลาไร่บอง กลุ่มเย็บกระเป๋าผ้า กลุ่มไร่นาสวนผสม กลุ่มเลี้ยงจิ้งหรีด กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มทำปลาต้ม กลุ่มโคพื้นบ้าน กลุ่มเลี้ยงกบ กลุ่มจักสาน และกลุ่มทอผ้าไหม

กลุ่มอาชีพเหล่านี้ต่างก็ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพครัวเรือนเพื่อเป็นสมาชิกของกลุ่มอาชีพด้วยความสมัครใจ และมีความตั้งใจในการฝึกอาชีพ เพื่อก่อให้เกิด การสร้างอาชีพที่มั่นคง และเป็นอาชีพที่เป็นความต้องการของชาวบ้านโดยแท้จริง มีความถนัด มีความรู้ ประสบการณ์

โดยมีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนสอนกระบวนการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ และติดตาม สนับสนุน การดำเนินงานกลุ่มอาชีพ จัดทำรายละเอียดระเบียบกลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร การแบ่ง งานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน เพื่อพัฒนาสู่ผลิตภัณฑ์ OTOP ต่อไป และเมื่อมีการผลิตสินค้า แล้ว สมาชิกกลุ่มต้องร่วมกันวางแผนการตลาดให้ชัดเจน เช่น ขายที่ไหน ขายอย่างไร ขายส่งหรือขายปลีก ตลาดหลักมีที่ไหนบ้าง มีวิธีการทำตลาดอย่างไร รวมทั้งการจัดทำบัญชีต่างๆของกลุ่ม ให้ถูกต้อง และเป็นปัจจุบันอยู่เสมอสามารถรวบรวมความรู้ที่มีอยู่ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่กับตัวบุคคลหรือเอกสาร มารวบรวมกันให้เป็นระบบ วางแผนการจัดตั้งกลุ่มอาชีพตามความถนัดร่วมกัน เพื่อให้ทุกคนรู้ เหมือนกัน เป็นไปในทิศทางเดียว สามารถทำงานทดแทนกันได้ รวมทั้งพัฒนาตนเองให้มีความรู้ สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งในกลุ่มที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้ กลุ่มอาชีพเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับสมาชิกและชุมชนได้อย่าง ยั่งยืน

การปฏิบัติงานของกลุ่มอาชีพมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๑. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นกลุ่ม โดยใช้หลัก ในการบริหารจัดการกลุ่ม สร้างความตระหนักในความเป็นเจ้าของ เพื่อให้เกิดความรักและความเสียสละที่จะทำงานให้กลุ่ม สามารถดำเนินการได้อย่างเข้มแข็ง และมั่นคง

๒. กำหนดกิจกรรมของกลุ่มให้ชัดเจน และมีความต่อเนื่อง โดยการจัดทำแผนปฏิบัติการ ของกลุ่มเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

๓. การกำหนดการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เหมาะสม เป็นธรรม และสมาชิกมีความพึงพอใจ เพื่อลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม

๔. สร้างกฎระเบียบ กติกาของกลุ่ม โดยเป็นที่ยอมรับของสมาชิกทุกคน

๕. ส่งเสริมช่องทางการตลาดและการประชาสัมพันธ์ เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มสามารถ จำหน่ายผลผลิตได้หลายช่องทางและเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

๖. ส่งเสริม สนับสนุนให้กลุ่มสามารถขอรับเครื่องหมายรับรองคุณภาพ เช่น อย. ฯลฯ

นอกจากนี้จากการวิเคราะห์ข้อมูลยังพบว่า มีวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ทอเสื่อกก วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีทอเสื่อกก วิสาหกิจชุมชนศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน วิสาหกิจชุมชนไร่นาสวนผสม วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรกรบ้านแพง และวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปอาหารจากปลา โดยสมาชิกกลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชนได้ประกอบกิจกรรมแบ่งเป็นกิจกรรมระดับครัวเรือน ได้แก่ การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัวไว้เพื่อการบริโภค และมีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครัวเรือน (รายวัน) และกิจกรรมกลุ่ม ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการและกระบวนการกลุ่มอันประกอบด้วย การจัดตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการกลุ่ม การกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่ม ด้านการผลิตของกลุ่ม ได้แก่ ผลิตภัณธ์งานหัตถกรรม เช่น หวดตะกร้า กระดังการแปรรูปอาหาร ได้แก่ ปลาต้ม ปลาร้าบอง ผลิตภัณธ์ทอเสื่อกก ประเป่าเสื่อกก ผลิตภัณธ์กระเป่าถักจากผ้าฝ้าย และด้านการเงินและบัญชี ได้แก่ การออมทรัพย์ของกลุ่ม สมาชิกออมเงินเดือนละ ๕๐ บาท การทำบัญชีรายรับรายจ่ายของกลุ่มทุกเดือน

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกตามประเด็นข้อคำถาม สรุปได้ดังนี้

๑) ชุมชนด้านเศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ ๑. กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ๒. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และ ๓. วิสาหกิจชุมชนเกษตรผสมผสาน โดยทุกกองทุนต่างมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข เช่น มีรายได้มั่นคง มีอาชีพเสริม มีเงินทุนให้กู้ยืมในชุมชน ไม่มีหนี้สิน และมีอยู่มีกินแบบพอเพียง พออยู่พอกินพอใช้ แต่ละกองทุนมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ ให้สมาชิกออมเงิน กู้ยืมเงินและถือหุ้น มีเงินค่าฅำปนกิจ ชื่อของมาขายในชุมชนสิ้นปีมีเงินปันผลให้สมาชิกในแต่ละชุมชนจะมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มที่นอกเหนือจากกลุ่มทางการเงินดังกล่าว ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมด้านการพัฒนา ด้านการส่งเสริมอาชีพ โดยมีกลุ่มและกองทุนต่าง ๆ ที่ริเริ่มมาจากคนในชุมชนเอง บางกลุ่มก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ อย่างเช่น กองทุนสัจจะออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ถ้าเป็นกองทุนที่ริเริ่มโดยคนในชุมชนด้วยกันเองส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องของปากท้องชาวบ้าน เช่น กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มทอเสื่อกก กลุ่มฅำปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มร้านค้าสหกรณ์ และกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน เป็นต้น หน่วยงานราชการที่ให้การสนับสนุนกองทุนใน ๓ ชุมชน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลแพง สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๒) ในประเด็นความเป็นมาหรือการเกิดขึ้นของกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจตามที่ได้จากการสัมภาษณ์มา จะเห็นได้ว่ามีทั้งเกิดขึ้นโดยชาวบ้านคิดกันเองและที่เกิดจากหน่วยราชการให้การสนับสนุน สามารถอธิบายตามแนวคิดการวิเคราะห์กระบวนการทุนชุมชนได้ว่า ทุนชุมชนด้าน

เศรษฐกิจที่มีในชุมชนดังกล่าวเกิดจากเหตุผล ๒ ประการ คือ ๑) เกิดจากชาวบ้านคิดกันเอง โดยแนวความคิดของคนในชุมชนที่มีอยู่เดิม ได้แก่ ความเชื่อ ความศรัทธา ความผูกพัน การช่วยเหลือกัน และกัน จึงนำไปสู่การปฏิบัติคือการร่วมกันแก้ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่และการได้ช่วยกัน แล้วเกิดผลลัพธ์จากระบบคิดและวิธีปฏิบัติออกมาเป็นกองทุนประเภทต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เกิดจากกลุ่มอาชีพทอเสื่ออกในชุมชนบ้านแพงที่แต่ละครัวเรือนยึดเป็นอาชีพมาประมาณ ๔๐ ปีเศษ ต่อมาประสบปัญหาเงินทุนและการตลาด จึงรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน ต่อมาหน่วยราชการได้เข้ามาส่งเสริมและพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน เช่นเดียวกันกับกลุ่มปลาถ้ำบองของชุมชนแห่งนี้ที่มีภูมิปัญญาในการทำปลาถ้ำและต่อมาก็รวมกลุ่มแปรรูปอาหารจากปลาถ้ำเป็นปลาถ้ำบอง ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของชุมชนทำเดื่อก็กก็เกิดจากระบบกองทุนชุมชนดังกล่าวโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะบริหารสถานะทางการเงินของชาวบ้านให้มีพออยู่พอกิน ไม่ขัดสน สมาชิกมีเงินทุน เงินฝากสะสม มีเงินปันผล ดอกเบี้ยเงินฝาก สมาชิกมีความจำเป็นต้องใช้เงินก็สามารถกู้ยืมได้ดอกเบี้ยราคาถูกเพื่อไปลงทุนประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นศักยภาพชุมชนแต่ละแห่งที่อาจไม่เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของทุนชุมชนอาจเกิดขึ้นจากปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการ ได้แก่ ๒) เกิดจากปัจจัยภายนอกต่าง ๆ อาจจะเป็นเงินทุนจากภายนอก เครื่องมือหรือบุคลากร นักวิชาการจากภายนอก ซึ่งในประเด็นนี้ก็คือส่วนราชการหรือหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุน นั่นเอง เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายที่จะสนับสนุนและผลักดันให้มีกระบวนการสร้างรายได้ให้กับประชาชนทุกระดับโดยส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามศักยภาพของชุมชนในระดับฐานรากของประเทศตั้งแต่การผลิตเพื่อการบริโภคการนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคออกมาจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ในระดับครอบครัวส่งเสริมการรวมตัวเพื่อดำเนินเศรษฐกิจระดับชุมชน เช่น กรมการพัฒนาชุมชนสังกัดกระทรวงมหาดไทยซึ่งทำงานใกล้ชิดกับประชาชนในชนบทได้กำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนชนบทโดยการส่งเสริมและพัฒนาเงินทุน พัฒนาการผลิต พัฒนาการตลาด พัฒนาการบริหารและการจัดการ ตลอดจนจัดทำผังเครือข่ายองค์กรชุมชน

๓) ด้านจุดเด่น มีลักษณะที่สำคัญ คือ ๑. สมาชิกมีความไว้วางใจและสามัคคีกัน ซึ่งเป็นความเชื่อของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่น ด้านความซื่อสัตย์ ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน มีความรู้สึกดี ๆ ต่อกันซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันของสมาชิกกลุ่มนับได้ว่าเป็นศักยภาพด้านทุนชุมชน/ทุนสังคม ที่มีอยู่ในชุมชน สอดคล้องกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยที่ลงพื้นที่วิจัย พบว่า สมาชิกมีการแบ่งงานกันทำตามความรู้ความสามารถ มีการปรึกษาหารือกันและแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ โดยทุกคนยอมรับ ลักษณะเช่นนี้คือศักยภาพของชุมชนที่พร้อมจะพัฒนาสู่ชุมชนแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ข้อค้นพบจากการประชุมกลุ่มย่อย

(Focus Group) พบลักษณะเด่นอีกประหนึ่ง คือ ๒. สมาชิกมีความร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจและมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ๓. มีการตั้งศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ที่มีความเข้มข้น ในชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ ๔. มีการสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่มภายในตำบล เช่น กลุ่มธนาคารข้าง กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น

๔) ด้านที่เป็นจุดด้อย จากงานวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม การศึกษาและวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ พบว่า ด้านที่เป็นจุดด้อยของกองทุนด้านเศรษฐกิจใน ๓ ชุมชน มีลักษณะคล้ายกัน คือ ๑. กลุ่มกองทุนยังขาดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากขาดผู้ประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนชุมชนในด้านวิชาการ การจัดเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ๒. ขาดแผนแม่บทชุมชนที่เข้มข้น ทำให้การกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีเป้าหมายไม่ชัดเจนเท่าที่ควร แผนการส่งเสริมอาชีพของสมาชิกไม่มีเงินทุนสนับสนุนอย่างเพียงพอ ทำให้ธุรกิจชุมชนขยายตัวไม่คล่องเท่าที่ควร ๓. ขาดสภาผู้นำแผนแม่บทชุมชนและกรรมการบริหาร ทำให้ไม่มีผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานตามแผนและติดตามการนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้จากกรอบแนวคิดการวิจัยที่ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎี จะพบว่า ถ้าหากจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างจริงจังด้วยระบบชุมชนแนวใหม่แล้วจะต้องเริ่มต้นด้วยขบวนการทางปัญญา โดยมีศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเป็นองค์กรหลักและจัดการเรียนรู้ให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นแผนแม่บทชุมชน และศูนย์จัดตั้งสภาผู้นำให้เป็นหน่วยรับผิดชอบการปฏิบัติตามแผนแม่บทชุมชน ที่เป็นรูปแบบที่พัฒนาบนฐานความรู้ คือรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตน และรู้จักสภาพแวดล้อมภายนอก จึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยเริ่มต้นที่ตัวเองและกลุ่มของตัวเองก่อน ๔. กองทุนด้านเศรษฐกิจมีเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก ในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนจึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐก่อนระยะเวลาหนึ่ง ต่อไปเมื่อกองทุนชุมชนขับเคลื่อนไปด้วยดีแล้วจึงค่อยถอนตัวออกมา

ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่ารูปแบบ ระบบ และกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีข้อค้นพบดังนี้

๑) มีการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบที่ตั้งอยู่บนฐานศักยภาพของชุมชน คือเป็นระบบการจัดการที่นำเอาคุณค่าการพึ่งตนเองด้านทุนและระบบสะสมทุนร่วมกันของสมาชิกในชุมชนเปรียบเสมือนเป็นธนาคารที่พัฒนาทุนของชุมชนเพื่อสร้างระบบการจัดการทุนชุมชน โดยมี รูปแบบ

และขั้นตอน ดังนี้ (๑) การวางฐานการทำงานในรูปองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเงินของชุมชนขับเคลื่อนโดยทรัพยากรมนุษย์ เช่น ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครจะทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งเป็นเป้าหมายของการดำเนินงาน คือ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กองออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน (๒) การประเมินศักยภาพในการบริหารจัดการ ได้แก่ การบริหารเงิน และการบริหารคน รวมถึงการประเมินความสม่ำเสมอของการพัฒนาองค์กรด้วย (๓) มีการเชื่อมโยงกองทุนชุมชนภายในตำบลในลักษณะเครือข่าย และ (๔) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ให้รู้ตนเอง รู้ชุมชนและรู้สภาพแวดล้อมภายนอก สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ว่าจะส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มอาชีพใดบ้างจึงจะสนองความต้องการของชุมชน จะเห็นได้ว่า รูปแบบและกระบวนการทุนชุมชนที่ค้นพบ ประกอบด้วย ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนที่เป็นกระบวนการ และส่วนที่เป็นสภาพแวดล้อม ซึ่งสามารถขยายความได้ว่า ในด้านกระบวนการ ประกอบด้วยส่วนที่เป็นระบบคิด ส่วนที่เป็นวิถีปฏิบัติ และส่วนที่เป็นผลลัพธ์ นอกจากนั้นเป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการ ได้แก่ การได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น ๆ

๒) ในชุมชนยังมีทุนชุมชนอื่น ๆ ที่สามารถนำมาบูรณาการใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตนได้และส่งผลต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ กล่าวคือ ทุนมนุษย์ซึ่งได้แก่คนในชุมชนต่างมีความสามารถหลากหลายมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันมาตั้งแต่ไหนแต่ไรมานานแล้ว มีความรู้สึกเป็นคนบ้านเดียวกัน มีความรักในบ้านเกิดของตน มีความสามัคคีและยอมรับในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในชุมชนมีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ตลอดจนมีวัด เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน มีทุนทางสังคม เช่น โรงเรียนเป็นแหล่งการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน มีวัดเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีทุนชุมชนทางกายภาพได้แก่ ถนน หนทาง ประปา ไฟฟ้า มีระบบโทรคมนาคม สะดวกสบาย และยังมีทุนทางธรรมชาติแหล่งน้ำ ที่ดิน ทำการเกษตร มีป่าไม้ให้ความร่มเย็น เป็นต้น ทุนชุมชน เหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านก็ได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ศิลปวัฒนธรรมประเพณี/ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำมาพัฒนาท้องถิ่นได้หลายประการ อย่างเช่น ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมจิตใจ ชาวบ้านยึดถือและปฏิบัติตามประเพณี ๑๒ เดือน หรือฮีต ๑๒ ภาษาพูดคือภาษาอีสาน เป็นภาษาท้องถิ่น มีวัฒนธรรมที่คล้าย ๆ กัน อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มใหญ่ระหว่างญาติพี่น้องของตน การกินอยู่กันแบบพื้นบ้าน นำทรัพยากรธรรมชาติมาแปรรูปเป็นอาหาร จึงเป็นการสะดวกในการรวมกลุ่ม องค์กรกิจกรรม คือกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนทำเพื่อ ปัจจุบันมีเงินทุน ๓๒๗,๕๓๕ บาท มีสมาชิก ๗๒ คน สอดคล้องกับความเห็นของ ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ ๑๕ ที่มีความเห็นว่า ความสามัคคี และความร่วมมือของคนในชุมชน ทำให้กิจกรรมพัฒนาชุมชนบรรลุเป้าหมายได้อย่างดี เช่น

การจัดประชุม การจัดเวทีประชาคมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือเพื่อการพัฒนาชุมชน ในชุมชนท่าเตื่อ ตำบลหนองบอน มีการประชุมสมาชิกชุมชนเดือนละ ๑ ครั้ง คนในหมู่บ้าน/ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในทุก ๆ ด้าน นอกจากนี้ การนำศักยภาพด้านทุนชุมชนมาใช้ในการพัฒนาชุมชน จาก การสัมภาษณ์เจาะลึก ลำดับที่ ๑๖.๑๗ และ ๑๘ ได้ให้ข้อคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ในหมู่บ้าน/ชุมชน มีข้อปฏิบัติที่ทุกคนรับทราบและยอมรับที่จะปฏิบัติร่วมกัน โดยมีข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้คนในหมู่บ้าน/ชุมชนปฏิบัติ ควรปฏิบัติและ/หรือข้อห้ามปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อให้เกิดความสงบสุข ซึ่งเป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี จากข้อคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์ เจาะลึกดังกล่าวจะเห็นได้ว่าทุนชุมชนที่มีอยู่ในหมู่บ้าน/ชุมชนสามารถนำมาพัฒนาชุมชนด้วย กระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบ คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การร่วมมือกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีเครือข่ายในตำบล เป็นการเพิ่มศักยภาพทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๓) กองทุนด้านเศรษฐกิจที่มีอยู่ใน ๓ ชุมชน เกิดขึ้นโดยชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการ มีลักษณะและรูปแบบในการบริหารจัดการ ประกอบด้วย (๑) มีคณะกรรมการบริหารงาน มีประธานกองทุน รองประธาน เลขากองทุน มีการแบ่งงานกันในกลุ่มของ คณะทำงาน มีระเบียบของกลุ่ม ทำงานแบบบูรณาการ สำหรับกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการ ก็จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ก็มีกิจกรรมด้านสร้างสวัสดิการชุมชน, เป็นแหล่งการเงิน การสงเคราะห์สมาชิก และร้านค้าชุมชน ส่วนกลุ่มสตรีก็จะมีกิจกรรมในด้านการสร้างสวัสดิการของชุมชน, สร้างช่องทางการหารายได้หรือเศรษฐกิจชุมชน และที่สำคัญคือ กลุ่มทุกกลุ่มจะมีเครือข่ายและขยายเครือข่ายไปหมู่บ้านใกล้เคียง (๒) การทำงานแบบแนวระนาบ จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการประชุม ผู้วิจัยพบว่า การทำงานของกองทุนเป็นการบริหารงานแบบแนวราบทำให้บรรยากาศในการทำงานเป็นไปตามรูปแบบประชาธิปไตย ทุกคนมีสิทธิในการเสนอความคิดเห็นและยอมรับในมติของที่ประชุม (๓) สมาชิกให้ความสำคัญกับการประชุมของกองทุน โดยมีการประชุมกองเลขา จัดขึ้นก่อนการประชุมประจำเดือน ๓ วัน เพื่อเตรียมหัวข้อวาระการประชุมก่อนจะมีการประชุมประจำเดือนของกรรมการชุดใหญ่ และยังมีประชุมใหญ่สามัญประจำปี จัดขึ้นปีละ ๑ ครั้ง (๔) การติดตามผลการทำงานและตรวจสอบผลการทำงานได้ตามหลักธรรมาภิบาล มีการจัดทำบัญชี รายงานสถานะการเงินของกองทุนและมีฐานข้อมูลของสมาชิกเป็นปัจจุบัน

๔) รูปแบบ ระบบ และกระบวนการจัดการทุนชุมชนเป็นระบบและกระบวนการทำงานที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์สำคัญ ๆ ๓ อย่าง คือ (๑) การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง กลุ่ม องค์กรชุมชนเข้า

หากันและทำงานร่วมกันได้เต็มศักยภาพจะทำให้เกิดพลังมากขึ้น ตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจะพบเห็นว่าเครือข่ายมีหลายประเภท เช่น เครือข่ายความคิด เครือข่ายกิจกรรม หรือแม้แต่เครือข่ายที่สนับสนุนทุน และเครือข่ายการเรียนรู้ ประโยชน์ของเครือข่ายคือการเพิ่มศักยภาพกลุ่ม องค์กร ชุมชนให้การพัฒนา มีพลังและมีประสิทธิภาพ (๒) เกิดระบบธนาคารชุมชน จากความร่วมมือของคนในชุมชนซึ่งเป็นระบบการสะสมทุนร่วมกันเพื่อการพึ่งพาอาศัยกันของสมาชิกในชุมชน (๓) เกิดกระบวนการเรียนรู้ชุมชน กล่าวคือ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สมาชิกมีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน และความรู้สากลที่เป็นแนวคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการบริหารกองทุนอย่างเป็นระบบทั้ง ๓ ประการดังกล่าว เป็น รูปแบบการจัดการทุนชุมชนทางด้านเศรษฐกิจที่ผู้วิจัยได้สำรวจและวิเคราะห์ตามขั้นตอนการวิจัย ระยะที่ ๑ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบการจัดการทุนชุมชน ในระยะที่ ๒ ตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับขบวนการชุมชนแนวใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการเสริมสร้างระบบชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นเป็นระบบชุมชนวิถีใหม่ ที่เกิดจากองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) กระบวนการเรียนรู้ ๒) ระบบการจัดการ ๓) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

โดยสรุป ข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม การศึกษาและวิเคราะห์ห้วงความรู้เกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและจากการสนทนากลุ่ม พบว่า กระบวนการบริหารกองทุนทางเศรษฐกิจในชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ ปรากฏผลลัพธ์ต่อชุมชน หลายประการ ดังนี้ คือ ๑) สร้างความเข้มแข็งของชุมชน ๒) ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ๓) มีเครือข่ายความร่วมมือ ๔) มีผู้นำที่มีศักยภาพ ๕) ใต้อองค์ความรู้ใหม่ ๖) มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

นอกจากนี้ยังพบว่า ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดการกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และวิสาหกิจชุมชนเกษตรผสมผสาน มีหลายอย่าง คือ ๑) ทำให้เกิดกระบวนการรวมตัวของประชากรกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงภาคีเครือข่าย ในการร่วมคิด ร่วมทำและร่วมเป็นพลังสำคัญในการจัดการกับปัญหาเศรษฐกิจในชุมชน ๒) สมาชิกกลุ่มได้รับโอกาสใช้จ่ายเงินกองทุนในการสร้างอาชีพและพัฒนารายได้เพิ่มขึ้น ๓) เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มทอเสื้อ เลี้ยงกบ เลี้ยงปลาโดยใช้เงินกองทุนส่วนหนึ่งและได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐซึ่งส่วนมากสนับสนุนในเรื่องเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และการ

ถ่ายทอดความรู้ (๔) มีเงินหมุนเวียนภายในชุมชนเพิ่มขึ้น เช่นการว่าจ้างแรงงานในธุรกิจขนาดย่อมในชุมชน การได้สินค้าและบริการจากการทำธุรกิจในชุมชน การซื้อขายของ การออมทรัพย์ของครัวเรือน ผ่านกลุ่มออมทรัพย์ที่ตนเป็นสมาชิกทุนชุมชน (๕) กองทุนด้านเศรษฐกิจเป็นกองทุนที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการออมเงินโดยชุมชนมีกระบวนการจัดการความรู้ผ่านการใช้เวทีประชุมคณะกรรมการกลุ่ม และการประชุมสมาชิกของกลุ่มประจำเดือนปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้คือมีคณะทำงานที่มีคุณลักษณะที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลให้ชุมชนมีกองทุนเป็นของตนเอง ไม่ต้องรอนงบประมาณจากรัฐบาล และมีการปันผลกำไรเพื่อนำเงินมาพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพที่สังเคราะห์กับข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่ามีปัจจัยที่ทำให้กองทุนชุมชนสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ คือ ๑) ความสามัคคีกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของกลุ่มคนส่วนหนึ่งที่มีความคิดในการพัฒนาชุมชนให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วยศักยภาพทุนมนุษย์และทุนทางสังคมที่มีในชุมชน ได้แก่ ผู้รู้และผู้มีทักษะในด้านต่าง ๆ ความผูกพัน ความเอื้อเฟื้อ และจิตอาสา จึงคิดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้นและต่อมาได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ ๒) จิตสำนึกการมีส่วนร่วม โดยสมาชิกทุกคนต่างก็ได้ประโยชน์จากกองทุน และเป็นเจ้าของกองทุน พัฒนากองทุนไปด้วยกันและพยายามชวนหาความรู้อยู่เสมอ เพื่อนำมาปรับใช้กับกองทุนตนเอง เช่น มีการไปศึกษาดูงานที่อื่น และขยายเครือข่ายออกไปชุมชนอื่นในตำบล ๓) ความสัมพันธ์ที่ดีกับภาคีเครือข่าย กรรมการบริหารกองทุนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ส่งผลให้ได้รับการสนับสนุน ช่วยเหลือจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น อบต. พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกองทุนชุมชน อื่น ๆ ซึ่งวิธีการที่สมาชิกกลุ่มปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนี้ย่อมเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ในระดับหนึ่งคือระดับพออยู่พอกินเพราะเป็นการทำงานที่ทุกคนมีส่วนร่วมด้วยความเสมอภาคกัน มีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน มีกรรมการบริหารตามมติของกลุ่ม สมาชิกรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี มีการนำเสนอปัญหาในการดำเนินงานในที่ประชุมสมาชิก มีการทำงานที่โปร่งใส มีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตและสินค้าแปรรูปของกลุ่ม สมาชิกสามารถเลี้ยงครัวเรือนได้ นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยด้านทุนวัฒนธรรมที่ทำให้บทบาทของกลุ่ม องค์กรชุมชน ปฏิบัติกิจกรรมตามวิถีชีวิตปกติเหมือนสมัยปู่ย่าเคยทำมาแต่เดิม แต่พอมาถึงยุคปัจจุบันก็ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชนต่าง ๆ ในเรื่องการจัดระบบ การจัดการและมีกระบวนการต่าง ๆ เพิ่มขึ้นมาและที่สำคัญคือการให้ความสำคัญกับการพัฒนาบนฐานความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนบนฐานของขบวนการชุมชนแนวใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาการทำอยู่ทำกินให้ให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

ดังนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามและวัตถุประสงค์วิจัยข้อ ๑ ทั้ง ๔ ประเด็นแรก ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ลักษณะทุนชุมชนที่ผู้วิจัยค้นพบเป็นต้นทุนชุมชนที่มีอยู่เดิมสืบทอดกันมายาวนาน ทุนชุมชนทุกด้าน มีศักยภาพที่จะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้หากมีกระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบ เนื่องจาก กลุ่ม องค์กร คือ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน, กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คนในชุมชนรวมตัวกันตั้งกลุ่มเหล่านี้ขึ้นมา มีระบบและกระบวนการดำเนินงานโดยชุมชน มีกรรมการบริหารจัดการ มีการแบ่งงานกันในกลุ่มของคณะทำงาน มีระเบียบของกลุ่มสำหรับกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการ ก็จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ก็มีกิจกรรมด้านสร้างสวัสดิการชุมชน, เป็นแหล่งการเงิน การสงเคราะห์สมาชิก และร้านค้าชุมชน ส่วนกลุ่มสตรีก็จะมีกิจกรรมในด้านการสร้างสวัสดิการของชุมชน, สร้างช่องทางการหารายได้หรือเศรษฐกิจชุมชน และที่สำคัญคือกลุ่มทุกกลุ่มจะมีเครือข่ายและขยายเครือข่ายไปตามหมู่บ้านชุมชนต่าง ๆ และกิจกรรมเหล่านี้จะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอีกด้วย ในการดำเนินงานของกลุ่มมีการประยุกต์ทุนชุมชนมาใช้สนับสนุนกิจกรรม เช่น ทุนชุมชน คนในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรู้สึกเป็นคนบ้านเดียวกัน มีความรักในบ้านเกิดของตน มีความสามัคคีและยอมรับในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทุนมนุษย์ในชุมชนมีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ตลอดจนมีวัด เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน มีโรงเรียนเป็นแหล่งการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน นอกจากนี้ ยังมีทุนทางกายภาพ ได้แก่ ถนน หนทาง ประปา ไฟฟ้า มีระบบโทรคมนาคมต่าง ๆ สะดวกสบาย รวมไปถึงมีทุนทางธรรมชาติได้แก่ แหล่งน้ำ ที่ดิน ทำการเกษตร มีป่าไม้ให้ความร่มเย็น เป็นต้น ทุนชุมชนด้านต่าง ๆ เหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้และจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เนื่องจากกลุ่ม องค์กรในหมู่บ้าน/ชุมชน มีข้อปฏิบัติที่ทุกคนรับทราบและยอมรับที่จะปฏิบัติ โดยมีข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้สมาชิกกลุ่มถือปฏิบัติ ควรปฏิบัติและ/หรือข้อห้ามปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชน

๕.๑.๒.๒ ตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ ๒ ตามแบบสัมภาษณ์ตอนที่ ๒ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้สัมภาษณ์

พบว่า กลุ่มทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจทั้ง ๓ ชุมชน มีการจัดการทุนชุมชนด้วยระบบที่ตั้งอยู่บนฐานศักยภาพของชุมชน คือเป็นระบบการจัดการที่นำเอาคุณค่าการพึ่งตนเองด้านทุนและระบบสะสมทุนร่วมกันของสมาชิกในชุมชนเปรียบเสมือนเป็นธนาคารที่พัฒนาทุนของชุมชนเพื่อสร้างระบบการจัดการทุนชุมชน โดยมีรูปแบบและขั้นตอน ดังนี้

(๑) การวางฐานการทำงานในรูปองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเงินของชุมชนขับเคลื่อนโดยทรัพยากรมนุษย์ เช่น ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครจะทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งเป็นเป้าหมายของการดำเนินงาน คือ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กองออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน

(๒) มีการประเมินศักยภาพในการบริหารจัดการ ได้แก่ การบริหารเงิน และการบริหารคน รวมถึงการประเมินความสม่ำเสมอของการพัฒนาองค์กรด้วย

(๓) มีการเชื่อมโยงกองทุนชุมชนภายในตำบลในลักษณะเครือข่าย

(๔) มีศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาชุมชน ที่สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดมหาสารคาม จัดตั้งเพื่อส่งเสริมงานพัฒนาชุมชนและติดตามการดำเนินงานของกองทุน กลุ่มอาชีพในชุมชน

สรุป รูปแบบและกระบวนการจัดการทุนชุมชนที่ค้นพบ ประกอบด้วย ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ๑) ส่วนที่เป็นกระบวนการ ประกอบด้วย ส่วนที่เป็นระบบคิด ส่วนที่เป็นวิธีปฏิบัติ และส่วนที่เป็นผลลัพธ์ ๒) ส่วนที่เป็นสภาพแวดล้อม ได้แก่ การได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น ๆ

ประเด็นคำสัมภาษณ์ “ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีอะไรบ้าง ?” ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) พบว่า

๑) ทำให้เกิดกระบวนการรวมตัวของประชากรกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงภาคีเครือข่าย ในการร่วมคิด ร่วมทำและร่วมเป็นพลังสำคัญในการจัดการกับปัญหาเศรษฐกิจในชุมชน

๒) สมาชิกกลุ่มได้รับโอกาสใช้จ่ายเงินกองทุนในการสร้างอาชีพและพัฒนารายได้เพิ่มขึ้น

๓) เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มทอเสื่อกก เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา โดยใช้เงินกองทุนส่วนหนึ่งและได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากรัฐซึ่งส่วนมากสนับสนุนในเรื่องเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และการถ่ายทอดความรู้

๔) มีเงินหมุนเวียนภายในชุมชนเพิ่มขึ้น เช่นการว่าจ้างแรงงานในธุรกิจขนาดย่อมในชุมชน การได้สินค้าและบริการจากการทำธุรกิจชุมชน การซื้อขายของ การออมทรัพย์ของครัวเรือนผ่านกลุ่มออมทรัพย์ที่ตนเป็นสมาชิกทุนชุมชน

๕) กองทุนด้านเศรษฐกิจเป็นกองทุนที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการออมเงินโดยชุมชนมีกระบวนการจัดการความรู้ผ่านการใช้เวทีประชุมคณะกรรมการกลุ่มและการประชุมสมาชิกของกลุ่มประจำเดือน เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้คือมีคณะทำงานที่มีคุณลักษณะที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลให้ชุมชนมีกองทุนเป็นของตนเอง ไม่ต้องรอนงบประมาณจากรัฐบาล และมีการปันผลกำไรเพื่อนำเงินมาพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

โดยในระยะแรกจะเป็นการสรุปบทเรียนและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเองจากการรวมกลุ่มอาชีพ มีผลผลิต และการขายผลผลิตร่วมกัน โดยพื้นฐานเดิมชุมชนถูกดูถูกลงทุนยากจน เหลือน้อยจะพบปัญหาความขาดแคลนและความยากจนมีอยู่ทั่วไป ต่อมาชุมชนค่อย ๆ สะสมทุนของคนเองขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ระยะที่สอง ชุมชนพัฒนาสถาบันทางการเงินของชุมชนขึ้นมาเป็นสถาบันที่ยึดมั่นในแนวทางการออมเพื่อการพึ่งตนเองด้านทุนของชุมชนและผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และระยะที่สาม สถาบันการเงินของชุมชนเป็นสถาบันที่เน้นการบริหารจัดการ การหมุนเวียนทุน ผ่านกระบวนการตัดสินใจโดยกลุ่มหรือองค์กรชุมชนอย่างเป็นอิสระ โดยกองทุนชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนปัจจุบัน มีชื่อเรียกต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารหมู่บ้าน และวิสาหกิจชุมชน ซึ่งรูปแบบการจัดการทุนชุมชนจะเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาต่างคนต่างคิดและต่างคนต่างทำ ขาดพลังการรวมกลุ่มซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของทั้ง ๓ ชุมชนนี้ มีการติดตามประเมินผลการพัฒนาร่วมกันของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนา รูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากฐานรากไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ต่อไป ฉะนั้น การจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนให้มุ่งไปสู่การพัฒนาที่มีความสมดุล ด้วยกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของกลุ่มและองค์กรชุมชน ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งด้านการจัดการและด้านปฏิบัติการตลอดจนความเป็นผู้นำที่มีความมุ่งมั่นในการนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง อันจะส่งผลต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยภาพรวม

สรุป ข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีเก็บข้อมูลภาคสนาม การศึกษาและวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จากการสนทนากลุ่ม เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ ๒ พบว่า ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ มีทุนชุมชนทางด้านเศรษฐกิจและการจัดการ ประกอบด้วย กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข ไม่มีหนี้สิน มีอาชีพที่มั่นคง ชาวบ้านจึงรวมตัวกันโดยมีผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำชุมชน ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านและบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาาร่วมกันก่อตั้งขึ้น เมื่อปี ๒๕๓๕ เพื่อแก้ไขปัญหาปากท้องของชาวบ้านต่อมาส่วน

ราชการพัฒนาชุมชนเข้ามาสนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าชุมชน เป็นกิจกรรมเสริมกองทุนหมู่บ้านโดยชาวบ้านรวมหุ้นกันหุ้นละ ๑๐๐ บาท มีสมาชิก หมู่บ้านละ ๑๕๗ คน มีกิจกรรมที่สำคัญคือ ให้สมาชิกออมเงิน กู้ยืมเงินและถือหุ้น มีเงินค่ามาปนกิจ ชื่อของมาขายในชุมชนสิ้นปีมีเงินปันผลให้สมาชิก ในแต่ละชุมชนจะมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มที่นอกเหนือจากกลุ่มทางการเงินดังกล่าว ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมด้านการพัฒนา ด้านการส่งเสริมอาชีพ โดยมีกลุ่มอาชีพ ทอผ้าฝ้าย กลุ่มปลาร้าบอง กลุ่มทอเสื่อกก ผลิตภัณฑ์จักสาน และกลุ่มแปรรูปอาหาร ที่ริเริ่มมาจากคนในชุมชนเอง บางกลุ่มก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ ๒) กองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิตเกิดจากการส่งเสริมจากสำนักงานพัฒนาชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือให้สมาชิกออมทรัพย์ในลักษณะเป็นสัจจะเพื่อจะได้มีเงินยืมไปลงทุนประกอบอาชีพ ส่วนมากสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์จะเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพอยู่แล้ว ในการบริหารก็จะมีศูนย์บริหารจัดการ มีกรรมการเป็นผู้รับผิดชอบมีสมาชิก ๒๑๖ คน ๓) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน มีสมาชิก ๒๐๐ คน เกิดจากสำนักงานเกษตรจังหวัดมหาสารคามให้การสนับสนุน เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร มีผลผลิตทางการเกษตรหลายประเภท ได้แก่ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง ชาวบ้านผู้ผลิตและบริโภคเองมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการทำผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่าง ๆ ออกจำหน่ายและจัดการด้านการตลาดโดยชุมชนและเครือข่าย โดยเริ่มจากครัวเรือนของสมาชิกเป็นผู้ทำการผลิตหรือแปรรูปเพื่อการอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน เป็นการลดรายจ่าย ขึ้นต่อมาจึงรวมกลุ่มกันเพื่อเพิ่มผลผลิต แปรรูปผลิตภัณฑ์ให้เพียงพอในระดับชุมชนจากหลาย ๆ ครัวเรือนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนในรูปแบบ OTOP หรือ “หนึ่งตำบล – หนึ่งผลิตภัณฑ์” มีกลุ่มทอเสื่อกก กระเป๋าผ้า ปลาร้าบอง ข้าวแตน เป็นต้น ในระยะต่อมาทางกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลแพ่ง สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด ดำเนินการแปรรูปและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์สนองความต้องการตลาดภายนอกชุมชน จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ค้นพบ ยังต้องมีการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของสามชุมชนที่ทำการลงพื้นที่วิจัย คือ ๑) ยังขาดกระบวนการเรียนรู้ ๒) ขาดมาตรฐานรองรับ ๓) ขาดแผนการลงทุน

ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจที่เป็นจุดเด่น และจุดด้อย มีดังนี้ คือ ๑) ด้านจุดเด่น มีลักษณะที่สำคัญ คือ (๑)สมาชิกมีความไว้วางใจและสามัคคีกัน (๒)สมาชิกมีความร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม (๓) มีการตั้งศูนย์การเรียนรู้และพัฒนาชุมชน (๔) มีการสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่มภายในตำบล ๒) ด้านที่เป็นจุดด้อย ประกอบด้วย (๑) กลุ่มกองทุนยังขาดกระบวนการเรียนรู้ชุมชน (๒) ขาดแผนแม่บทชุมชนที่เข้มแข็ง (๓) ขาดสภาผู้นำแผนแม่บทชุมชนและกรรมการบริหาร (๔) กองทุนด้านเศรษฐกิจมีเงินหมุนเวียนไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก

ด้านการจัดการทุนชุมชนมีรูปแบบ ดังนี้ คือ (๑) การวางฐานการทำงานในรูปองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเงินของชุมชนขับเคลื่อนโดยทรัพยากรมนุษย์ เช่น ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครจะทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งเป็นเป้าหมายของการดำเนินงาน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน กองทุนสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น (๒) การประเมินศักยภาพในการบริหารจัดการ ได้แก่ การบริหารเงิน และการบริหารคน รวมถึงการประเมินความสม่ำเสมอของการพัฒนาองค์กรด้วย (๓) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๕.๑.๒.๓ ตอบวัตถุประสงค์วิจัยข้อ ๓ ตามแบบสัมภาษณ์ตอนที่ ๒ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ในประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการ ระยะที่ ๓ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการลงพื้นที่วิจัยทั้ง ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแท่นหินและชุมชนท่าเตื่อ เพื่อศึกษาจากสมาชิกกลุ่มกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ๓ กลุ่ม คือ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (กลุ่มสัจจะออมทรัพย์) และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน โดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำกลุ่มกิจกรรมในชุมชน และผลการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้กองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่อง ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นสอดคล้องกันในประเด็นปัจจัยที่ทำให้กองทุนด้านเศรษฐกิจในชุมชนสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่อง ดังต่อไปนี้ คือ

๑) ความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของกลุ่มคนส่วนหนึ่งที่มีความคิดในการพัฒนาชุมชนให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วยศักยภาพทุนมนุษย์และทุนทางสังคมที่มีในชุมชน ได้แก่ ผู้รู้และผู้มีทักษะในด้านต่าง ๆ ความผูกพัน ความเอื้อเฟื้อ และจิตอาสา จึงคิดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้นและต่อมาได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ

๒) จิตสำนึกการมีส่วนร่วม โดยสมาชิกทุกคนต่างก็ได้ประโยชน์จากกองทุน และเป็นเจ้าของกองทุน พัฒนากองทุนไปด้วยกันและพยายามชวนชวนหาความรู้อยู่เสมอเพื่อนำมาปรับใช้กับกองทุนตนเอง เช่น มีการไปศึกษาดูงานที่อื่น และขยายเครือข่ายออกไปชุมชนอื่นในตำบล

๓) ความสัมพันธ์ที่ดีกับภาคีเครือข่าย กรรมการบริหารกองทุนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ส่งผลให้ได้รับการสนับสนุน ช่วยเหลือจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น อบต. พัฒนาชุมชนเกษตรอำเภอ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกองทุนชุมชน อื่น ๆ ซึ่งวิธีการที่สมาชิกกลุ่มปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนี้ย่อมเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ในระดับหนึ่งคือระดับพออยู่พอกินเพราะเป็นการทำงานที่ทุกคนมีส่วนร่วมด้วยความเสมอภาคกัน มีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละ

ละคน มีกรรมการบริหารตามมติของกลุ่ม สมาชิกรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี มีการนำเสนอปัญหาในการดำเนินงานในที่ประชุมสมาชิก มีการทำงานที่โปร่งใส มีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์และสินค้าแปรรูปของกลุ่ม สมาชิกสามารถเลี้ยงครัวเรือนได้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการพัฒนารูปแบบ ระบบ และกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ “การจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่าน ควรจะมีรูปแบบ ระบบ และกระบวนการอย่างไร จึงจะเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชนของท่าน ? ”

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ลำดับที่ ๑๕, ๑๖, ๑๗ และ๑๘ พบว่า แนวทางในการส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ได้นั้นจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้วยแนวคิดการพัฒนาทุกด้านไปพร้อมกันแบบองค์รวม ไม่แยกเป็นส่วน ๆ หรือเป็นเรื่อง ๆ เหมือนที่ผ่านมา เพราะสังคมชุมชนทุกวันนี้ต้องการการวางรากฐานใหม่มากกว่าการแก้ปัญหาด้วยมาตรการเฉพาะหน้าหรือเฉพาะด้านแต่ต้องการการพัฒนาที่เน้นการสร้างระบบที่พึ่งตนเองได้มากกว่าการพัฒนาที่รัฐต้องเป็นฝ่ายสนับสนุนตลอดไป เพราะว่างบประมาณของรัฐมีจำกัด แต่จะเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) ฟื้นฟูและพัฒนาคุณค่าความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันในสังคมชุมชน ๒) ฟื้นฟูและพัฒนาอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิตของชุมชน ๓) ฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเองของชุมชน ๔) ฟื้นฟูความสัมพันธ์ พัฒนาระบบการจัดการ และพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

นอกจากนี้ ข้อมูลที่ค้นพบจากการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นมติของกลุ่มที่ ๑ พบว่า เศรษฐกิจชุมชนจะได้รับการยกระดับสูงขึ้นได้นั้นสมาชิกกลุ่ม องค์กรและชุมชนจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

๑) มีความพร้อมด้วย ความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะในการปฏิบัติงาน ด้วยการรู้จักพัฒนาศักยภาพตนเองให้เข้มแข็งในลักษณะขบวนการประชาชนพึ่งตนเอง กล่าวคือ จะต้องเกิดจากกระบวนการภายในชุมชนก่อนซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบคิดของกระบวนการทุนชุมชนตามทฤษฎีการวิเคราะห์กระบวนการทางสังคมประการหนึ่งซึ่งถ้าหากประชาชนมีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์กันตามประเพณี วัฒนธรรม หรือมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติก็จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของคนในชุมชนได้ว่าจะมีวิถีคิด วิถีปฏิบัติ และวิถีให้คุณค่าแก่ทุนชุมชนที่มีอยู่อย่างไรจึงจะก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๒) มีการวางแผนการปฏิบัติเพื่อให้เกิด ขบวนการประชาชนที่เข้มแข็ง ด้วยกระบวนการ ๓ กระบวนการ ดังนี้ คือ (๑) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน (๒) ระบบการจัดการชุมชน (๓) การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบองค์รวม สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีจากการทบทวนวรรณกรรม โดยงานวิจัยนี้ ค้นพบรายละเอียด ดังนี้ คือ^{๓๔}

๑. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายความว่า การพัฒนาบนฐานความรู้ที่ได้มาจาก ประสบการณ์ในชุมชนของตนเองและชุมชนอื่น ๆ ที่นำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยเน้นให้คนที่เข้าร่วม รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนเอง และรู้จักโลกแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตและชุมชนของตนเอง เป็นการเรียนรู้บนฐานความเป็นจริงของชีวิตและชุมชน ไม่ใช่การเรียนรู้ที่วางอยู่บนฐานความต้องการที่ถูกกระตุ้นโดยคนอื่น หรือโดยปัญหา หรือโดยความหลงผิด แต่เป็นการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากสภาพความเป็นจริงของคนและชุมชน ซึ่งปรากฏออกมาในรูปแบบของข้อมูล การเรียนรู้จะต้องทำความจริงให้ปรากฏโดยการจัดทำข้อมูลของครอบครัวและชุมชน ข้อมูลจะผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงขึ้นอยู่กับ กระบวนการ ระบบ และวิธีการจัดการในการจัดเก็บข้อมูล ดังนั้น ข้อมูลในกระบวนการเรียนรู้ จึงมี ๒ มิติสำคัญ คือ ข้อมูลเชิงกระบวนการ หมายถึงการเก็บข้อมูลโดยตนในชุมชนเอง และข้อมูลเชิงระบบ ซึ่งหมายถึงการจัดเก็บข้อมูลโดยคณะบุคคลที่จัดตั้งขึ้น ทั้ง ๒ มิติมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน จากความหมายของ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ดังกล่าว จำเป็นต้องมีการเตรียมคนให้พร้อมสำหรับการพัฒนาเพื่อให้เป็นรากฐานใหม่ของชุมชนเพื่อเป็นการพัฒนาบนฐานความรู้ เพื่อเป็นการยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ ดังนี้ คือ

๑.๑ ให้ชุมชนรู้จักตัวเอง รู้จักสภาพแวดล้อมภายนอก และสามารถกำหนดทิศทางของตนเองได้อย่างเหมาะสม สนับสนุนและส่งเสริมให้มีแผนชุมชนเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาตนเอง

๑.๒ ให้สามารถเชื่อมโยง คน ความรู้ และทรัพยากร (ทุนชุมชน) เข้าด้วยกันโดยการพัฒนาระบบการจัดการเฉพาะด้านเพื่อให้ กลุ่ม องค์กรชุมชนเข้มแข็ง สอดคล้องกับข้อจำกัด และวิถีชีวิตของชุมชน / ท้องถิ่น ในทุกด้าน

๑.๓ ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนและพึ่งพาอาศัยกันในทุกด้าน

^{๓๔} วิจิต นันทสุวรรณ, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ ๑. หน้า ๑๒๙.

๑.๔ ส่งเสริมการสำรวจและสืบค้นองค์ความรู้ รูปแบบและวิธีการจัดการของชุมชนที่เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เป็นรูปธรรมและเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้เพื่อพัฒนารูปแบบและวิธีการในการจัดการและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันภายในชุมชน

๒. ระบบการจัดการชุมชน หมายความว่า กระบวนการ และวิธีการ ในการกำหนดแนวความคิด และวางแผนงาน อย่างเป็นระบบ ครบวงจร เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายหรือสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ด้วยทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่ มีการตัดสินใจ มีความชัดเจนในการปฏิบัติ มีการแสวงหาความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย มีการติดตาม ประเมินผล และ มีการพัฒนาต่อยอด ด้วยกระบวนการจัดการที่มีระบบจะช่วยขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถดำเนินงานให้ครัวเรือนและชุมชนเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้เกิดการพัฒนาศรษฐกิจชุมชน

จากความหมายของระบบการจัดการชุมชนดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กระบวนการจัดการทุนชุมชนมีวัตถุประสงค์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานการเรียนรู้ชุมชน ดังนั้น ระบบการจัดการชุมชน จึงเป็นขั้นตอนที่ถัดจากกระบวนการเรียนรู้ชุมชนซึ่งชุมชนมีความพร้อมในด้านข้อมูลชุมชน และมีการจัดทำแผนชุมชนแล้ว ดังนั้น การขับเคลื่อนไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจึงต้องมีกระบวนการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ ด้วยเครื่องมือในการจัดการทุนชุมชน ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ ดังนี้ คือ ๑) ระบบการจัดการในรูปแบบสภาผู้นำชุมชน เพื่อเป็นฝ่ายรับผิดชอบการปฏิบัติตามแผนชุมชนไปก่อน เมื่อกลุ่มกองทุนสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเองแล้ว สภาผู้นำชุมชนก็จะปรับบทบาทไปเป็นฝ่ายประสานแผน ประสานระหว่าง กลุ่ม องค์กรชุมชน และพัฒนาระบบเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างแบบแผนความสัมพันธ์ขององค์กรและกลุ่มอาชีพเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชน เปรียบได้กับการระดมความร่วมมือของประชาชนตามหลักการสหกรณ์ บนพื้นฐานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ระดมความรู้ภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนบูรณาการกับความรู้สมัยใหม่ ๒) ระบบวิสาหกิจชุมชน คือการพัฒนาอาชีพ การจัดการผลผลิตและทรัพยากรธุรกิจชุมชน การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน และระบบการจัดการตลาดหรือการค้าของชุมชน ๓) ระบบธนาคารชุมชน คือ การพึ่งตนเองด้านการจัดการทุนของชุมชนบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคม เน้นการจัดการเงินทุนเพื่อการพึ่งพาอาศัย การช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน

๓. การพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม ไม่แยกสวนออกจากกัน มีหลักการสำคัญ คือ

๓.๑ ฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้ คือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้องมีระบบการจัดการข้อมูล ข่าวสาร และความรู้เป็นฐานรองรับ ข้อมูล หมายถึง สภาพความเป็นจริงที่เป็นปัจจุบัน

ของชุมชน ข่าวสาร คือ ความเป็นจริงของสภาพแวดล้อมภายนอก ทั้งสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความรู้ หมายถึง ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน และความรู้สากลที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ ได้แก่ความคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่

๓.๒ ฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต คือ ทุนชุมชนที่มีอยู่และมีศักยภาพเพียงพอในการนำมาพัฒนาชุมชน ด้วยระบบความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสภาพแวดล้อมสมัยใหม่ ความสัมพันธ์เหล่านี้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน ทั้งระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบแรงงานในการผลิต ระบบธุรกิจชุมชน ผู้นำชุมชนหรือสภาผู้นำชุมชนก็มีบทบาทบนฐานความสัมพันธ์ในชุมชน เช่น การผลิต การประกอบการ และความสงบสุขในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

๓.๓ ผู้นำชุมชนและการจัดการของสภาผู้นำชุมชน คือ บุคคลและคณะบุคคลที่ขับเคลื่อนการบริหารจัดการแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติ และขับเคลื่อนการจัดการของกลุ่มกองทุนต่าง ๆ ให้ดำเนินงานบรรลุเป้าหมายบนฐานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตชุมชน ในทางปฏิบัติ ผู้นำชุมชนที่จะมีบทบาทในสภาผู้นำชุมชนจะเข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการวางพื้นฐานของระบบชุมชนด้วยการเลือกสรรผู้นำจากกลุ่มทางวัฒนธรรม เช่น เครือญาติ ผู้นำกลุ่มกิจกรรม ผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญาของชุมชน ได้เข้าร่วมกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้น

๓.๔ ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชนมีรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน มีระบบการแบ่งปันในภาวะอดอยาก แต่ระบบการพึ่งตนเองในระดับปัจเจกหรือครอบครัวไม่สามารถพึ่งตนเองได้สมบูรณ์เต็มที่ เนื่องจากฐานะทางครอบครัวยากจน สังคมจึงมีระบบการพึ่งพากันเพื่อความอยู่รอดและมีความสุขร่วมกัน เป็นระบบการพึ่งตนเองของสังคมรองรับทุกคนทุกครอบครัว เช่น ระบบสวัสดิการชุมชน กองทุนชุมชน เป็นต้น

สรุป ผู้วิจัยจึงขอเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ ตามวัตถุประสงค์ การวิจัยข้อที่ ๓ จากข้อค้นพบ คือ ๑.การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานการเรียนรู้ชุมชน ๒.การจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ ๓.การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานข้อมูลข่าวสาร ฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีความสัมพันธ์ชุมชน และการจัดการสภาผู้นำชุมชน จะเห็นได้ว่ารูปแบบการจัดการทุนชุมชนที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพสอดคล้องกับการวิจัยเชิงปริมาณ

รูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามข้อค้นพบนี้นับเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการทุนชุมชนที่ออกมาจากระบบคิด ขบวนการปฏิบัติ และเกิดผลลัพธ์ ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน, ชุมชนพึ่งตนเองได้, ผู้นำมีศักยภาพ, และมีเครือข่ายความร่วมมือ

๕.๒ อภิปรายผล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอการอภิปรายผลซึ่งได้จากผลการวิจัย โดยขอเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๕.๒.๑ จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ ๑ พบว่าลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สรุปได้ดังนี้

๑) ทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ ๑. กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ๒. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และ ๓. วิสาหกิจชุมชนเกษตรผสมผสาน โดยทุกกองทุนต่างมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข เช่น มีรายได้มั่นคง มีอาชีพเสริม มีเงินทุนให้กู้ยืมในชุมชน ไม่มีหนี้สิน และมีอยู่มีกินแบบพอเพียง พออยู่พอกินพอใช้ แต่ละกองทุนมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ ให้สมาชิกออมเงิน กู้ยืมเงินและถือหุ้น มีเงินค่าฌาปนกิจ ชื่อของมาขายในชุมชนสิ้นปีมีเงินปันผลให้สมาชิกในแต่ละชุมชนจะมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มที่นอกเหนือจากกลุ่มทางการเงินดังกล่าว ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมด้านการพัฒนา ด้านการส่งเสริมอาชีพ โดยมีกลุ่มและกองทุนต่าง ๆ ที่ริเริ่มมาจากคนในชุมชนเอง บางกลุ่มก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ อย่างเช่น กองทุนสัจจะออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ถ้าเป็นกองทุนที่ริเริ่มโดยคนในชุมชนด้วยกันเองส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องของปากท้องชาวบ้าน เช่น กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มทอเสื่ออกกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มร้านค้าสหกรณ์ และกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน เป็นต้น หน่วยงานราชการที่ให้การสนับสนุนกองทุนใน ๓ ชุมชน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลแพ่ง สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๒) ในประเด็นความเป็นมาหรือการเกิดขึ้นของกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจตามที่ได้จากการสัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่ามีทั้งเกิดขึ้นโดยชาวบ้านคิดกันเองและที่เกิดจากหน่วยงานราชการให้การสนับสนุน สามารถอธิบายตามแนวคิดการวิเคราะห์กระบวนการทุนชุมชนได้ว่า ทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจที่มีในชุมชนดังกล่าวเกิดจากเหตุผล ๒ ประการ คือ ๑) เกิดจากชาวบ้านคิดกันเอง โดยแนวความคิดของคนในชุมชนที่มีอยู่เดิม ได้แก่ ความเชื่อ ความศรัทธา ความผูกพัน การช่วยเหลือกันและกัน จึงนำไปสู่การปฏิบัติคือการร่วมกันแก้ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่และการได้ช่วยกัน แล้วเกิด

ผลลัพธ์จากระบบคิดและวิธีปฏิบัติออกมาเป็นกองทุนประเภทต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เกิดจากกลุ่มอาชีพทอเสื่อกกในชุมชนบ้านแพงที่แต่ละครัวเรือนยึดเป็นอาชีพมาประมาณ ๔๐ ปีเศษ ต่อมาประสบปัญหาเงินทุนและการตลาด จึงรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน ต่อมาหน่วยราชการได้เข้ามาส่งเสริมและพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน เช่นเดียวกันกับกลุ่มปลาถ้ำบอง ของชุมชนแห่งนี้ที่มีภูมิปัญญาในการทำปลาถ้ำและต่อมาก็รวมกลุ่มแปรรูปอาหารจากปลาถ้ำเป็น ปลาถ้ำบอง ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของชุมชนทำเดื่อกก็เกิดจากกระบวนการทุน ชุมชนดังกล่าวโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะบริหารสถานะทางการเงินของชาวบ้านให้มีพออยู่พอกิน ไม่ ขัดสน สมาชิกมีเงินทุน เงินฝากสะสม มีเงินปันผล ดอกเบี้ยเงินฝาก สมาชิกมีความจำเป็นต้องใช้เงินก็ สามารถกู้ยืมได้ดอกเบี้ยราคาถูกเพื่อไปลงทุนประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นศักยภาพชุมชนแต่ละแห่งที่ อาจไม่เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของทุนชุมชนอาจเกิดขึ้นจากปัจจัยแวดล้อมของ กระบวนการ ได้แก่ ๒) เกิดจากปัจจัยภายนอกต่าง ๆ อาจจะเป็นเงินทุนจากภายนอก เครื่องมือหรือ บุคลากร นักวิชาการจากภายนอก ซึ่งในประเด็นนี้ก็คือส่วนราชการหรือหน่วยงานภาครัฐเข้ามา สนับสนุน นั่นเอง เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายที่จะสนับสนุนและผลักดันให้มีกระบวนการสร้างรายได้ ให้กับประชาชนทุกระดับโดยส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามศักยภาพของชุมชนในระดับฐาน รากของประเทศตั้งแต่การผลิตเพื่อการบริโภคการนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคออกมาจำหน่าย เพื่อสร้างรายได้ในระดับครอบครัวส่งเสริมการรวมตัวเพื่อดำเนินเศรษฐกิจระดับชุมชน เช่น กรมการ พัฒนาชุมชนสังกัดกระทรวงมหาดไทยซึ่งทำงานใกล้ชิดกับประชาชนในชนบทได้กำหนดแนวทางการ พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนชนบทโดยการส่งเสริมและพัฒนาเงินทุน พัฒนาการผลิต พัฒนาการตลาด พัฒนาการบริหารและการจัดการ ตลอดจนจัดทำผังเครือข่ายองค์กรชุมชน

๓) ด้านจุดเด่น มีลักษณะที่สำคัญ คือ ๑. สมาชิกมีความไว้วางใจและสามัคคีกัน ซึ่งเป็น ความเชื่อของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่น ด้านความซื่อสัตย์ ไม่เอารอดเอาเปรียบกัน มีความรู้สึกรัก ๆ ต่อกันซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันของสมาชิกกลุ่ม นับได้ว่าเป็นศักยภาพด้านทุนชุมชน/ทุนสังคม ที่มีอยู่ในชุมชน สอดคล้องกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ของผู้วิจัยที่ลงพื้นที่วิจัย พบว่า สมาชิกมีการแบ่งงานกันทำตามความรู้ความสามารถ มีการ ปกปักรักษาหรือกันและแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ โดยทุกคนยอมรับ ลักษณะเช่นนี้คือศักยภาพ ของชุมชนที่พร้อมจะพัฒนาสู่ชุมชนแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ข้อค้นพบจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) พบลักษณะเด่นอีกประการหนึ่ง คือ ๒. สมาชิกมีความร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการ ทำกิจกรรมในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจและมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ๓. มีการตั้ง ศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ที่มีความเข้มข้น ในชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่งนี้ และชุมชนท่า

ต่อ ๔. มีการสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่มภายในตำบล เช่น กลุ่มธนาคารข้าง กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น

๔) ด้านที่เป็นจุดด้อย จากงานวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม การศึกษาและวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ พบว่า ด้านที่เป็นจุดด้อยของกองทุนด้านเศรษฐกิจใน ๓ ชุมชน มีลักษณะคล้ายกัน คือ ๑. กลุ่มกองทุนยังขาดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากขาดผู้ประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนชุมชนในด้านวิชาการ การจัดเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ๒. ขาดแผนแม่บทชุมชนที่เข้มแข็ง ทำให้การกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีเป้าหมายไม่ชัดเจนเท่าที่ควร แผนการส่งเสริมอาชีพของสมาชิกไม่มีเงินทุนสนับสนุนอย่างเพียงพอ ทำให้ธุรกิจชุมชนขยายตัวไม่คล่องเท่าที่ควร ๓. ขาดสภาผู้นำแผนแม่บทชุมชนและกรรมการบริหาร ทำให้ไม่มีผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานตามแผนและติดตามการนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้จากกรอบแนวคิดการวิจัยที่ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎี จะพบว่า ถ้าหากจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างจริงจังด้วยระบบชุมชนแนวใหม่แล้วจะต้องเริ่มต้นด้วยขบวนการทางปัญญา โดยมีศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเป็นองค์กรหลักและจัดการเรียนรู้ให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นแผนแม่บทชุมชน และศูนย์จัดตั้งสภาผู้นำให้เป็นหน่วยรับผิดชอบการปฏิบัติตามแผนแม่บทชุมชน ที่เป็นรูปแบบที่พัฒนาบนฐานความรู้ คือรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนเอง รู้จักสภาพแวดล้อมภายนอก จึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยเริ่มต้นที่ตัวเองและกลุ่มของตัวเอง ก่อน ๔. กองทุนด้านเศรษฐกิจมีเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก ในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนจึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐก่อนระยะเวลาหนึ่ง ต่อไปเมื่อกองทุนชุมชนขับเคลื่อนไปด้วยดีแล้วจึงค่อยถอนตัวออกมา

๕.๒.๒ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ ๒ พบว่า

รูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ มีทุนชุมชนทางด้านเศรษฐกิจและการจัดการ ประกอบด้วย กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข ไม่มีหนี้สิน มีอาชีพที่มั่นคง ชาวบ้านจึงรวมตัวกันโดยมีผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำชุมชน ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านและบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาร่วมกันก่อตั้งขึ้น เมื่อปี ๒๕๓๕ เพื่อแก้ไขปัญหาปากท้องของชาวบ้านต่อมาส่วนราชการพัฒนาชุมชนเข้ามาสนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าชุมชน เป็นกิจกรรมเสริมกองทุนหมู่บ้านโดยชาวบ้าน

รวมหุ้นกันหุ้นละ ๑๐๐ บาท มีสมาชิก หมู่บ้านละ ๑๕๗ คน มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ ให้สมาชิกออมเงิน กู้ยืมเงินและถือหุ้น มีเงินค่ามาปนกิจ ชื่อของมาชายในชุมชนสิ้นปีมีเงินปันผลให้สมาชิก ในแต่ละชุมชนจะมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มที่นอกเหนือจากกลุ่มทางการเงินดังกล่าว ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมด้านการพัฒนา ด้านการส่งเสริมอาชีพ โดยมีกลุ่มอาชีพ ทอผ้าฝ้าย กลุ่มปลาร้าบอง กลุ่มทอเสื่อกก ผลิตภัณฑ์จักสาน และกลุ่มแปรรูปอาหาร ที่ริเริ่มมาจากคนในชุมชนเอง บางกลุ่มก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ ๒) กองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิต เกิดจากการส่งเสริมจากสำนักงานพัฒนาชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือให้สมาชิกออมทรัพย์ในลักษณะเป็นสัจจะเพื่อจะได้มีเงินยืมไปลงทุนประกอบอาชีพ ส่วนมากสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์จะเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพอยู่แล้ว ในการบริหารก็จะมีศูนย์บริหารจัดการ มีกรรมการเป็นผู้รับผิดชอบ มีสมาชิก ๒๑๖ คน ๓) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน มีสมาชิก ๒๐๐ คน เกิดจากสำนักงานเกษตรจังหวัดมหาสารคามให้การสนับสนุน เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร มีผลผลิตทางการเกษตรหลายประเภท ได้แก่ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง ชาวบ้านผู้ผลิตและบริโภคเองมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการทำผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่าง ๆ ออกจำหน่ายและจัดการด้านการตลาดโดยชุมชนและเครือข่าย โดยเริ่มจากครัวเรือนของสมาชิกเป็นผู้ทำการผลิต หรือแปรรูปเพื่อการอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน เป็นการลดรายจ่าย ขึ้นต่อมาจึงรวมกลุ่มกันเพื่อเพิ่มผลผลิต แปรรูปผลิตภัณฑ์ให้เพียงพอในระดับชุมชนจากหลาย ๆ ครอบครัวยังเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนในรูปแบบ OTOP หรือ “หนึ่งตำบล – หนึ่งผลิตภัณฑ์” มีกลุ่มทอเสื่อกก กระเป๋าผ้า ปลาร้าบอง ข้าวแตน เป็นต้น ในระยะต่อมาทางกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลแพ่ง สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด ดำเนินการแปรรูปและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์สนองความต้องการตลาดภายนอกชุมชน จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ค้นพบ ยังต้องมีการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของสามชุมชนที่ทำการลงพื้นที่วิจัย คือ ๑) ยังขาดกระบวนการเรียนรู้ ๒) ขาดมาตรฐานรองรับ ๓) ขาดแผนการลงทุน

ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจที่เป็นจุดเด่น และจุดด้อย มีดังนี้ คือ ๑) ด้านจุดเด่น มีลักษณะที่สำคัญ คือ (๑)สมาชิกมีความไว้วางใจและสามัคคีกัน (๒)สมาชิกมีความร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม (๓) มีการตั้งศูนย์การเรียนรู้และพัฒนาชุมชน (๔) มีการสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่มภายในตำบล ๒) ด้านที่เป็นจุดด้อย ประกอบด้วย (๑) กลุ่มกองทุนยังขาดกระบวนการเรียนรู้ชุมชน (๒) ขาดแผนแม่บทชุมชนที่เข้มแข็ง (๓) ขาดสภาผู้นำแผนแม่บทชุมชนและกรรมการบริหาร (๔) กองทุนด้านเศรษฐกิจมีเงินหมุนเวียนไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก

ด้านการจัดการทุนชุมชนมีรูปแบบ ดังนี้ คือ (๑) การวางฐานการทำงานในรูปองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเงินของชุมชนขับเคลื่อนโดยทรัพยากรมนุษย์ เช่น ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครจะทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งเป็นเป้าหมายของการดำเนินงาน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน กองทุนสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น (๒) การประเมินศักยภาพในการบริหารจัดการ ได้แก่ การบริหารเงิน และการบริหารคน รวมถึงการประเมินความสม่ำเสมอของการพัฒนาองค์กรด้วย (๓) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับค่าเฉลี่ยตัวแปรหลักและตัวแปรรองสามารถสรุปได้ว่า สภาพการณ์ทั่วไปด้านการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยมียุทธศาสตร์อยู่ในระดับมาก ทั้งตัวแปรหลักและตัวแปรรอง แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของแต่ละด้านยังพบว่า มีตัวแปรด้านที่น้อยที่สุดในการวิจัยในครั้งนี้ที่จะต้องได้รับการพัฒนาเพราะเป็นจุดอ่อนที่ค้นพบ คือ ด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน เป็นลำดับสุดท้ายที่มีค่าเฉลี่ยเป็นลำดับสุดท้ายแต่ก็ยังมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และตัวแปรรองสุดท้ายอีกตัวแปรหนึ่งที่เป็นจุดอ่อนที่เป็นตัวแปรรองด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน ถือว่าเป็นจุดอ่อนในการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นจุดอ่อนที่ยังจำเป็นต้องเร่งพัฒนา

ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงขอเสนอแนวทางการพัฒนาจุดอ่อนที่ได้จากข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิง ปริมาณและเชิงคุณภาพใน ๒ ด้าน ที่เป็นจุดอ่อน คือ องค์ประกอบด้านศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชน ได้แก่ สมาชิกกลุ่มและคนในครัวเรือนควรมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และเครื่องมือประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในหมู่บ้าน คนในชุมชนสามารถปฏิบัติตามทฤษฎีการพึ่งตนเองและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีการนำทรัพยากรหรือวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตแบบผสมผสานซึ่งเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพด้วยตนเองในหมู่บ้าน สมาชิกกลุ่มในชุมชนสามารถสร้างสรรค์ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน การสร้างการศึกษาการเรียนรู้ให้กับชุมชน และการสร้างการตลาดการส่งออกเพื่อการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไปสู่ตลาดภายนอกชุมชน เพื่อที่ชุมชนจะนำรายได้จากนอกชุมชนเข้ามาสู่ชุมชนของตนเอง และองค์ประกอบด้านการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ ในชุมชนควรมีระบบการจัดการข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ต่างๆ เพื่อเป็นฐานรองรับสภาพความเป็นจริงที่เป็นปัจจุบันของชุมชน สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาให้มีการพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนและความรู้สากลที่กินความหมายรวมถึงแนวคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่และเวทีชุมชนและเครือข่าย ที่จะเป็นประสบการณ์ที่ดีในการ

พบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่างๆ ได้ ดังจะได้อภิปรายผลต่อไปว่า การที่จะพัฒนาจุดอ่อนดังกล่าวเป็นอย่างไรจึงจะเป็นพัฒนาการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่

สอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงคุณภาพสรุปได้ว่าการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ และการจัดการทุนชุมชนได้นำทุนชุมชนที่มีอยู่นามาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมควบคู่กับการจัดการทุนชุมชนที่ดีอย่างเป็นระบบและได้รับการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน จนชุมชนได้รับการพัฒนาและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น สามารถพัฒนารูปแบบเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ได้ในโอกาสต่อไป และพบว่า ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตือ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีทุนชุมชนประเภทต่าง ๆ ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและทุนทางวัฒนธรรม โดยการวิจัยเชิงคุณภาพสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันกับการวิจัยเชิงปริมาณโดยรวม เป็นทั้งส่งเสริมสนับสนุนคนภายในชุมชนรวมทั้งผู้นำและสมาชิกกลุ่ม โดยส่งเสริมให้ผู้นำและสมาชิกกลุ่มได้มีบทบาทที่เข้มแข็งสร้างกลุ่มทุนขึ้นภายในชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน ให้ผู้นำและสมาชิกกลุ่มรู้จักความเป็นผู้ที่มีความเสียสละ มีความรู้ ความคิด และมีวิสัยทัศน์ที่ดี มีการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกภายในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มและสามารถดำเนินกิจกรรมกลุ่มหลายด้านนั้น จะช่วยในการพัฒนาทักษะด้านต่างๆ เช่น ด้านการส่งเสริมอาชีพ ย่อมจะส่งผลให้ชุมชนสามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน โดยการจัดกิจกรรมการที่เกี่ยวกับทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ในชุมชนให้มีความหลากหลาย ทั้งกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการใช้กระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนและการพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน

นอกจากนี้แล้ว ยังพบว่าลักษณะทุนชุมชนในทุกชุมชนมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมในชุมชนของตนโดยมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มและมีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มหลายด้าน ทั้งด้านการพัฒนา ด้านการส่งเสริมอาชีพ และด้านการเงินโดยกลุ่มและกองทุนในชุมชนได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการหรือหน่วยงานภาครัฐ และจากการริเริ่มของคนในชุมชนก็มีซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหาเลี้ยงชีพเพิ่มรายได้ในครัวเรือน เช่น กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มจักสาน กลุ่มปลาไร่บอง เป็นต้น ส่วนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐมีในทุกชุมชน คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน กองทุนเงินล้าน กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร กลุ่มอุตสาหกรรมชุมชน การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างเป็นแบบแผนในการดำเนินงานของกลุ่มภายในชุมชนด้วยการวิจัยและการพัฒนาสร้างนวัตกรรม

ขึ้นในชุมชนเพื่อเป็นการพัฒนาและต่อยอดกิจกรรมภายในชุมชน กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มจักสาน กลุ่มปลาไร่บอง ด้วยองค์ความรู้ภายในชุมชน ภูมิปัญญาชุมชน และปราชญ์ชุมชน

ด้านการส่งเสริมของกรมการพัฒนาชุมชน เป็นการสนับสนุนจากภายนอกที่ได้ส่งเสริม/สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดของสหกรณ์ การเกษตรเครดิตยูเนียนและสินเชื่อเพื่อการเกษตรโดยใช้ “เงินเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน” เพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมสอนให้คนรู้จักช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นด้วยการประหยัดและเก็บออมแล้วนำเงินมาสะสมรวมกันเป็นประจำสม่ำเสมอเพื่อเป็นทุนสำหรับสมาชิกที่มีความจำเป็นเดือดร้อนกู้ยืมไปใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ หรือเพื่อสวัสดิการของครอบครัวโดยยึดหลักคุณธรรม ๕ ประการ คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน^{๔๐}

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเรื่อง “การจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” จากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า ทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับมาก ที่ทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับมากเป็นเพราะประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ในชุมชนที่เขาอยู่โดยที่ทุกคนภายในชุมชนมีความร่วมมือกันเพื่อที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง โดยที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำกิจกรรมโครงการต่างๆ ที่ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้นได้จัดขึ้นเพื่อที่จะเป็นการพัฒนาท้องถิ่น ด้วยการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่บนฐานข้อมูลข่าวสาร และบนฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชุมชน มีการดำเนินงานจัดการความรู้ของคนในชุมชน การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ และการจัดการทุนชุมชนได้นำทุนชุมชนที่มีอยู่นำมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมควบคู่กับการจัดการทุนชุมชนที่ได้อย่างเป็นระบบและได้รับการสนับสนุนจากหลายภาคส่วนจนชุมชนได้รับการพัฒนาและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นรวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดการป่าชุมชนและการพัฒนาเกษตรอย่างยั่งยืนมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่มเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่น ๆ แบบการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน

^{๔๐} สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน, ๒๕๖๕)

ด้านคนในชุมชนในพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีความสัมพันธ์แบบเคารพ ผู้อาวุโส เคารพ กฎระเบียบ กติกาของหมู่บ้าน แม้หากมีคนอื่นมาจากต่างถิ่นก็จะรู้สึกถึงความคุ้นเคย แบบเครือญาติ สมาชิกแต่ละหมู่บ้านมีการทักทายถามสารทุกข์สุขดิบแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร องค์ความรู้การดำรงชีวิตและการพัฒนาชุมชน ประชาชนในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์แบบพี่น้องเครือญาติกัน สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกหมู่บ้านชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่องค์การพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นอย่างดี สมาชิกแต่ละชุมชนหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จะต้อนรับอย่างดีเวลามีผู้มาเยือนทั้งจากหน่วยงานภาครัฐหน่วยงานทางภาคเอกชน เมื่อเวลาที่มีการทำกิจกรรมการฝึกอบรมให้ความรู้ทักษะการประกอบอาชีพ ชาวบ้านในชุมชนก็จะให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมและมีบทบาทแบบมีส่วนร่วม

ในการที่จะส่งเสริมการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อที่จะได้พัฒนาท้องถิ่น ในส่วนของการสร้างความร่วมมือกับประชาชนโดยการส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการที่พัฒนาท้องถิ่นมีการประชุมประชาคมท้องถิ่นในระดับชุมชนเพื่อรับฟังความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และในระดับสมาชิกกลุ่มก็มีการประชุมสมาชิกทุกเดือนอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามในการจัดการบนฐานความรู้ที่สมาชิกหลายกลุ่มต่างเห็นว่าต้องมีความเข้าใจในคุณค่าของความเป็นคนและต้องรู้จักตนเอง รู้จักชุมชน เพราะทุกคนมีคุณค่าและเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ดีพร้อมที่จะบ่มเพาะพัฒนาได้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงและเรียนรู้จากภูมิปัญญาเรียนรู้จากครูคือธรรมชาติให้กลับมาเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนนั้นๆ สำหรับผลของการวิจัยด้านค่าเฉลี่ยกับค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีระดับปฏิบัติการระดับความคิดเห็นจากผลวิจัย พบว่า ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและองค์ประกอบกลุ่มตัวอย่างมีระดับปฏิบัติการ ในระดับความคิดเห็นการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับมากโดยรวม คือ (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๙, SD.=๐.๗๔) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าแต่ละด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ องค์ประกอบด้านรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดย (ค่าเฉลี่ย=๔.๑๖, SD.=๐.๖๒) โดยมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาเป็นองค์ประกอบด้านการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่บนฐานข้อมูลชุมชน โดย (ค่าเฉลี่ย=๔.๐๓, SD.=๐.๙๕) รองลงมาอีกเป็นองค์ประกอบด้านการพัฒนาบนฐานความรู้ (ค่าเฉลี่ย=๓.๗๖, SD.=๑.๐๒) รองลงมาเป็นองค์ประกอบด้านกระบวนการจัดการชุมชน ที่ (ค่าเฉลี่ย=๓.๓๗, SD.=๐.๙๑) รองลงมาเป็นองค์ประกอบด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน (ค่าเฉลี่ย=๓.๖๒, SD.=๑.๐๑) ส่วนด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน เป็นลำดับสุดท้ายที่ (ค่าเฉลี่ย=๓.๕๒, SD.=๐.๘๖) ตามลำดับ และ

จากผลวิจัยพบว่าค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับปฏิบัติการในระดับความคิดเห็นการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผลวิจัยที่เป็นรายชื่อเป็นก็มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

ด้านแนวทางในการที่จะพัฒนาเชิงพื้นที่ในการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นนัยกระตือรือร้นในการจัดการความรู้ของคนในชุมชนในการที่จะขับเคลื่อนการจัดการความรู้นั้นเพื่อการพัฒนาชุมชนจะต้องมีองค์ความรู้ที่หลากหลายเนื่องจากสภาพสังคม ธุรกิจ และการเมือง ในปัจจุบันมีความเป็นพลวัตสูง โดยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเปิดช่องทางการรับฟังแนวคิดที่หลากหลายกลุ่มภายในชุมชน ภายนอกชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้คนภายในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและได้แสดงความสามารถเข้าถึงช่องทางการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นทางการอย่างทั่วถึงอีกทั้งกลุ่มคนภายในชุมชนที่จะได้ร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีที่เป็นทางการแสดงออกทางความคิด แม้จะมีหลายคนที่จะไม่กล้าที่จะแสดงออก แต่ก็ยังมีบุคคลภายในชุมชนที่กล้าจะแสดงความคิดเห็นในทุกครั้งเนื่องจากชุมชนมีความเชื่อมั่นและมีความไว้วางใจในตัวผู้นำชุมชนและแกนนำกลุ่มกิจกรรมภายในชุมชน ซึ่งลักษณะดังกล่าวส่งผลให้คนในชุมชนได้มีการแสดงออกทางความคิดเห็นในเวทีสาธารณะโดยกล้าคิดกล้าที่จะเสนอแนวความคิดต่างๆ กล้าแสดงออกผ่านเวทีระดมความคิดเห็นกับผู้คนภายในชุมชน ที่เป็นการแสดงออกแบบมีส่วนร่วมในการแสดงออกทางความคิดเห็นของคนในชุมชนเพื่อที่จะเป็นการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ซึ่งเป็นการระดมความคิดเห็นต่างๆ ของผู้คนภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พ้าลัน กระสังข์ (๒๕๖๒) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง ชุมชนรางหวายและหนองสาหร่ายอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี การศึกษาทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง มีวัตถุประสงค์การวิจัย ๔ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษามิติและองค์ประกอบของทุนชุมชนในชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย (๒) เพื่อวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย (๓) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้การพึ่งตนเองของสองชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมทวน มีความแตกต่างกัน และ (๔) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัย พบว่า ทั้งสองชุมชนมีทุนชุมชนครบทุกด้าน ทั้งทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนธรรมชาติที่ถือได้ว่ามีศักยภาพแต่มีความโดดเด่นในด้านที่แตกต่างกัน และประเด็นที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ การออม/การมีหนี้/การกู้ยืม และผลผลิตในชุมชน ในด้านทุนการเงิน คุณลักษณะ

ของผู้นำในด้านทุนมนุษย์ กลุ่มและองค์กรในชุมชนในด้านทุนทางสังคมเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่าลักษณะของผู้นำ (ทุนชุมชน) ย่อมส่งผลต่อการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรในชุมชน (กระบวนการมีส่วนร่วม) เพื่อจัดการกับผลผลิตในชุมชนให้ชาวบ้านมีรายได้ที่ดีขึ้น นำไปสู่การปลดหนี้ลดภาระกู้ยืม และเกิดการออมมากขึ้น (การพึ่งตนเองได้ด้านเศรษฐกิจ) โดยสิ่งที่เป็นตัว ประสานให้ทุนชุมชนทุกองค์ประกอบได้แสดงศักยภาพออกมาสู่การเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ก็คือกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งปัจจัยความสำเร็จของชุมชนหนองสาหร่ายในการพึ่งตนเองที่ทำให้แตกต่างจากชุมชนรางหวาย คือ ผู้นำมีวิสัยทัศน์ในการทำงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นอย่างแท้จริงประกอบกับการมีสมาชิกกลุ่มที่ดี จนนำไปสู่การจัดตั้ง สภาผู้นำชุมชนและมีแนวคิดการใช้ทุนความดีในการขับเคลื่อนงานของชุมชนด้วย ในทางกลับกันเมื่อวิเคราะห์ถึงความล้มเหลวในการรวมตัวกันของชุมชนรางหวาย พบว่าทุนมนุษย์มีส่วนสำคัญมากที่สุดปัจจัยหนึ่ง ทั้งภาวะที่ผู้นำดำเนินชีวิตแบบปกติไปเรื่อย ๆ ในแต่ละวันทำงานเท่าที่ ได้รับมอบหมายตามหน้าที่โดยไม่คิดโครงการอื่นใดเพื่อพัฒนาชุมชนรวมถึงสมาชิกในชุมชนที่มีความคิดว่า “ว่าไงว่าตามกัน” ไม่คิดที่จะรวมกลุ่มกันแม้รวมกลุ่มกันแล้วก็ไม่สามารถประคับประคองให้สำเร็จ รวมทั้งยังได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ เลหุล้า ตรีเอกานุกูล (๒๕๖๑) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศักยภาพทุนชุมชนเพื่อการเป็นพื้นที่พิเศษด้านการท่องเที่ยว เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน จังหวัดเชียงราย งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมทุนชุมชนและวิเคราะห์ศักยภาพทุนชุมชนเพื่อการเป็นพื้นที่ พิเศษด้านการท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เก็บรวบรวมข้อมูลด้าน ทุนชุมชนด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มจาก ประชาชน ชุมชน ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จาก ๖ ชุมชน ตัวแทนภาครัฐและเอกชน ๔๐ คน วิเคราะห์ข้อมูล เชิงเนื้อหาด้วยการนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ของข้อมูลย่อย ตามหัวข้อหลักของแต่ละ ทุนชุมชน ผลวิจัย พบว่า เทศบาล ตำบลเวียงเชียงแสนมีทุนชุมชน ด้านโบราณสถานจากหลักฐาน โบราณคดีภายในเมืองโบราณเชียงแสนมีโบราณ สถานราว ๗๖ แห่ง ด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ได้แก่ ประตูป่าสัก ๒๐๐ ปี ที่มีต้นสักเก่าแก่และแม่น้ำโขง ที่มีวิวทิวทัศน์สวยงาม ด้าน วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่น่าเสนอผ่านพิธีกรรมความเชื่อรูปแบบต่างๆ และด้านภูมิปัญญา มี ประชาชนชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญ เป็นผู้รู้ในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านภาษาวรรณคดี ด้าน ประวัติศาสตร์ ด้านประเพณีและวัฒนธรรมพื้นเมือง ด้านเกษตรอินทรีย์ ด้านหัตถกรรม ด้าน จิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านดนตรีและนาฏศิลป์ ด้านอาหาร และด้านสมุนไพรหอมเมือง จาก การวิเคราะห์ศักยภาพทุนชุมชนเพื่อทำให้พื้นที่เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนเป็นพื้นที่พิเศษด้านการ ท่องเที่ยว โดยประชาชนชุมชนได้สรุปความสำคัญ ของแต่ละทุนและวิเคราะห์เพื่อจัดอันดับความสำคัญ ของทุนชุมชนที่มีศักยภาพเพื่อสร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจด้วย การบูรณาการเป็นกิจกรรมร่วมกันมี ๕

ทุน ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านอาหาร ด้านประเพณีและวัฒนธรรม ด้านหัตถกรรมและด้านดนตรี และนาฏศิลป์ และข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือการสร้างความตระหนักแก่คนในชุมชนให้เห็นคุณค่าของทุนชุมชนและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนอย่างแท้จริง

สอดคล้องกับงานวิจัยของ สักพัก แสงฉาย (๒๕๕๗) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชน บางนางลี่ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษา พบว่า ตำบลบางนางลี่มีทุนทางสังคมที่สำคัญคือ ทุนทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ ซึ่งมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติและแหล่งน้ำที่ประชาชนสร้างขึ้นที่สมาชิกในหมู่บ้านใช้ในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตมีทรัพยากรดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะในการทำเกษตรครบวงจร มีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดเป็นจำนวนมาก เช่น มะพร้าว ส้มโอ ลิ้นจี่ สำหรับทุนทางวัฒนธรรมได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ภูมิปัญญาสมุนไพร การทำว่าวไทย ส่วนทุนบุคคลมีปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนา พิธีกรรม วัฒนธรรม การประกอบอาชีพ ผู้นำชุมชนยังมีบทบาทในการรวมกลุ่มแต่ละหมู่บ้านในการสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นตน มีองค์การบริหารส่วนตำบลบางนางลี่ที่เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาตำบลด้านต่างๆเป็นหน่วยงานที่ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ กับผู้นำชุมชนและสมาชิกแต่ละหมู่บ้าน สำหรับทุนเครือข่ายนั้นชุมชนในตำบลบางนางลี่เป็นความสัมพันธ์แบบเคารพผู้อาวุโส เคารพกฎระเบียบ กติกาของหมู่บ้าน แม้หากมีคนอื่นมาจากต่างถิ่น สมาชิกแต่ละหมู่บ้านมีการทักทายให้การต้อนรับรู้สึกถึงความคุ้นเคยเหมือนญาติ สำหรับแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมที่เหมาะสมสอดคล้องและช่วยทำให้ทุนทางสังคมอยู่ในท้องถิ่นต่อไป พบว่า ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนกำนันผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนจะต้องประสานความร่วมมือกันผลักดันให้ทุนบุคคลมีบทบาทเพิ่มขึ้นและมีการจัดการให้ประชาชนทุกหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นตัวเชื่อมประชาชนกับกิจกรรมการพัฒนาในด้านต่างๆ ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้เกิดความร่วมมือร่วมใจตระหนักถึงความสำคัญของทุนทางสังคมในท้องถิ่น เกิดเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชน ส่งเสริมและพัฒนาระบบภูมิคุ้มกันทางสังคมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พริ้งขจร ธารเสนา (๒๕๕๙) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ทุนชุมชนที่สนับสนุนการจัดกองทุนสวัสดิการชุมชน: กรณีศึกษากองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลบ้านนา อำเภอสครินทรินทร์ จังหวัดพัทลุง มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาต้นทุนของชุมชนที่สนับสนุนให้เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชน ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้กองทุนสวัสดิการชุมชนสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่อง ๓) เพื่อศึกษาข้อจำกัดในการดำเนินงาน กองทุนสวัสดิการชุมชน

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีขอบเขตเนื้อหาอยู่ที่บริบทชุมชนในเชิงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ การรวมกลุ่มสวัสดิการชุมชนประวัติความเป็นมาของกลุ่มรูปแบบการจัดการกลุ่มกระบวนการทำงานของกลุ่มรวมถึงข้อจำกัดในการทำงานของกลุ่มผลการศึกษา พบว่า ชุมชนมีทุนชุมชนที่เข้มแข็งอันเป็นต้นทุนสำคัญที่สนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งกองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลบ้านนา มีรูปแบบการจัดการจากฐานองค์กรการเงินชุมชนคืองานสวัสดิการเป็นงานต่อยอดมาจากธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำรินั้นการพึ่งตนเอง คือ ดำเนินงานบริหารจัดการกองทุนด้วยตนเอง นอกจากต้นทุนที่สนับสนุนให้เกิดสวัสดิการชุมชนแล้วพบว่า มีปัจจัยที่ช่วยให้กองทุนสวัสดิการสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่อง ดังนี้ ๑) กลุ่มแกนนำ ๒) กระบวนการทำงาน ๓) ความยืดหยุ่นของระเบียบกองทุนสวัสดิการชุมชน เทศบาลตำบลบ้านนา ๔) ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกและนอกจากนี้ยังพบข้อจำกัดในการดำเนินของกองทุนสวัสดิการ ดังนี้ ๑) บุคลากรมีอายุมาก ๒) การกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบในกองทุน ๓) ความมั่นคงทางการเงินของกองทุน ๔) ขาดเทคโนโลยีที่ช่วยในการทำงานให้รวดเร็ว และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประมาณ เทพสงเคราะห์ และคณะ (๒๕๕๖) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การวิจัยเรื่องจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชน ๓ ทุน คือ ทุนธรรมชาติ ทุนเงินตรา และทุนสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนระบบการตัดสินใจเลือกแหล่งการจัดการความรู้ ของชุมชนโดยใช้ภูมิสารสนเทศ ซึ่งในการศึกษาแต่ละทุนจะศึกษาในด้านกระบวนการจัดการความรู้ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้และผลของการจัดการความรู้ การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม จากชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งประกอบด้วย ทุนธรรมชาติ ๑๑ กลุ่มชุมชน ทุนเงินตรา ๖ กลุ่มชุมชน ทุนสังคมและวัฒนธรรม ๖ กลุ่มชุมชน และใช้เครื่องมือกำหนดตำแหน่งพิกัดชุมชนร่วมกับเทคโนโลยีแผนที่กูเกิลทางอินเทอร์เน็ตบนเว็บไซต์ ผลการศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนธรรมชาติ พบว่าเป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกระบวนการของกิจกรรมต่างๆ มีผู้นำเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้มีกิจกรรมการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ ทั้งแสวงหาองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำมาขยายผลในพื้นที่ทุนชุมชนเงินตรา เป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการออมเงิน โดยชุมชนมีกระบวนการจัดการความรู้ผ่านการใช้เวทีประชุม

คณะกรรมการกลุ่มและการประชุมสมาชิกของกลุ่มประจำเดือน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ คือมีคณะทำงานที่มีคุณลักษณะที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมส่งผลให้ชุมชนมี กองทุนเป็นของตนเองไม่ต้องรอนงบประมาณจากรัฐบาลและมีการปันผลกำไรเพื่อนำเงินมาพัฒนา ชุมชน ส่วนการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนสังคมและวัฒนธรรมเป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการ พัฒนาชุมชนและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นการนำภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมรดกตกทอดมาจาก บรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานในรูปของวิธีการแก้ปัญหาวิธีการดำเนินชีวิตโดยผู้นำมีบทบาทสำคัญที่ส่งผล ต่อการจัดการความรู้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๕.๒.๓ ตามวัตถุประสงค์วิจัยข้อ ๓ ข้อค้นพบจากการวิจัยได้นำเสนอรูปแบบการจัดการ ทุนชุมชนกับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า แนวทางในการส่งเสริม ให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ได้นั้นจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการจัดการทุน ชุมชนด้วยแนวคิดการพัฒนาทุกด้านไปพร้อมกันแบบองค์รวม ไม่แยกเป็นส่วน ๆ หรือเป็นเรื่อง ๆ เหมือนที่ผ่านมา เพราะสังคมชุมชนทุกวันนี้ต้องการการวางรากฐานใหม่ มากกว่าการแก้ปัญหาด้วย มาตรการเฉพาะหน้าหรือเฉพาะด้านแต่ต้องการการพัฒนาที่เน้นการสร้างระบบที่พึ่งตนเองได้ มากกว่าการพัฒนาที่รัฐต้องเป็นฝ่ายสนับสนุนตลอดไป เพราะว่างบประมาณของรัฐมีจำกัด แต่จะเป็น การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) ฟื้นฟูและพัฒนาคุณค่าความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันในสังคมชุมชน ๒) ฟื้นฟู และพัฒนาอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิตของชุมชน ๓) ฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจ พึ่งตนเองของชุมชน ๔) ฟื้นฟูความสัมพันธ์ พัฒนาระบบการจัดการ และพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

นอกจากนี้ ข้อมูลที่ค้นพบจากการสนทนากลุ่ม พบว่า เศรษฐกิจชุมชนจะได้รับการ ยกกระตือรือร้นขึ้นได้นั้นสมาชิกกลุ่ม องค์กรและชุมชนจะต้องมีลักษณะดังนี้ คือ

๑) มีความพร้อมด้วย ความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะในการปฏิบัติงาน ด้วยการรู้จัก พัฒนาศักยภาพตนเองให้เข้มแข็งในลักษณะขบวนการประชาชนพึ่งตนเอง กล่าวคือ จะต้องเกิดจาก กระบวนการภายในชุมชนก่อนซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบคิดของกระบวนการทุนชุมชนตามทฤษฎีการ วิเคราะห์กระบวนการทางสังคมประการหนึ่งซึ่งถ้าหากประชาชนมีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์กันตาม ประเพณี วัฒนธรรม หรือมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติก็จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของคน ในชุมชนได้ว่าจะมีวิถีคิด วิถีปฏิบัติ และวิถีให้คุณค่าแก่ทุนชุมชนที่มีอยู่อย่างไรจึงจะก่อให้เกิดการ พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๒) มีการวางแผนการปฏิบัติเพื่อให้เกิด ขบวนการประชาชนที่เข้มแข็ง ด้วยกระบวนการ ๓ กระบวนการ ดังนี้ คือ (๑) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน (๒) ระบบการจัดการชุมชน (๓) การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบองค์รวม สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีจากการทบทวนวรรณกรรม โดยงานวิจัยนี้ ค้นพบรายละเอียด ดังนี้ คือ^{๔๑}

๑.กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายความว่า การพัฒนาบนฐานความรู้ที่ได้มาจาก

ประสบการณ์ในชุมชนของตนเองและชุมชนอื่น ๆ ที่นำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยเน้นให้คนที่เข้าร่วม รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนเอง และรู้จักโลกแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตและชุมชนของตนเอง เป็นการเรียนรู้บนฐานความเป็นจริงของชีวิตและชุมชน ไม่ใช่การเรียนรู้ที่วางอยู่บนฐานความต้องการที่ถูกกระตุ้นโดยคนอื่น หรือโดยปัญหา หรือโดยความหลงผิด แต่เป็นการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากสภาพความเป็นจริงของคนและชุมชน ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของข้อมูล การเรียนรู้จะต้องทำความจริงให้ปรากฏโดยการจัดทำข้อมูลของครอบครัวและชุมชน ข้อมูลจะผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงขึ้นอยู่กับ กระบวนการ ระบบ และวิธีการจัดการในการจัดเก็บข้อมูล ดังนั้น ข้อมูลในกระบวนการเรียนรู้ จึงมี ๒ มิติสำคัญ คือ ข้อมูลเชิงกระบวนการ หมายถึงการเก็บข้อมูลโดยตนในชุมชนเอง และข้อมูลเชิงระบบ ซึ่งหมายถึงการจัดเก็บข้อมูลโดยคณะบุคคลที่จัดตั้งขึ้น ทั้ง ๒ มิติมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน จากความหมายของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ดังกล่าว จำเป็นต้องมีการเตรียมคนให้พร้อมสำหรับการพัฒนาเพื่อให้เป็นรากฐานใหม่ของชุมชนเพื่อเป็นการพัฒนาบนฐานความรู้ เพื่อเป็นการยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ ดังนี้ คือ

๑.๑ ให้ชุมชนรู้จักตัวเอง รู้จักสภาพแวดล้อมภายนอก และสามารถกำหนดทิศทางของตนเองได้อย่างเหมาะสม สนับสนุนและส่งเสริมให้มีแผนชุมชนเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาตนเอง

๑.๒ ให้สามารถเชื่อมโยง คน ความรู้ และทรัพยากร (ทุนชุมชน) เข้าด้วยกันโดยการพัฒนาระบบการจัดการเฉพาะด้านเพื่อให้ กลุ่ม องค์กรชุมชนเข้มแข็ง สอดคล้องกับข้อจำกัด และวิถีชีวิตของชุมชน / ท้องถิ่น ในทุกด้าน

๑.๓ ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนและพึ่งพาอาศัยกันในทุกด้าน

^{๔๑}วิชิต นันทสุวรรณ. อ่างแล้ว เจริญรอดที่ ๑, หน้า ๑๒๙.

๑.๔ ส่งเสริมการสำรวจและสืบค้นองค์ความรู้ รูปแบบและวิธีการจัดการของชุมชนที่เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เป็นรูปธรรมและเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้เพื่อพัฒนารูปแบบและวิธีการในการจัดการและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันภายในชุมชน

๒. ระบบการจัดการชุมชน หมายความว่า กระบวนการ และวิธีการ ในการกำหนดแนวความคิด และวางแผนงาน อย่างเป็นระบบ ครบวงจร เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายหรือสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ด้วยทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่ มีการตัดสินใจ มีความชัดเจนในการปฏิบัติ มีการแสวงหาความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย มีการติดตาม ประเมินผล และ มีการพัฒนาต่อยอด ด้วยกระบวนการจัดการที่มีระบบจะช่วยขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถดำเนินงานให้ครัวเรือนและชุมชนเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้เกิดการพัฒนาศรษฐกิจชุมชน

จากความหมายของระบบการจัดการชุมชนดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กระบวนการจัดการทุนชุมชนมีวัตถุประสงค์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานการเรียนรู้ชุมชน ดังนั้น ระบบการจัดการชุมชน จึงเป็นขั้นตอนที่ถัดจากกระบวนการเรียนรู้ชุมชนซึ่งชุมชนมีความพร้อมในด้านข้อมูลชุมชน และมีการจัดทำแผนชุมชนแล้ว ดังนั้น การขับเคลื่อนไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจึงต้องมีกระบวนการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ ด้วยเครื่องมือในการจัดการทุนชุมชน ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ ดังนี้ คือ ๑) ระบบการจัดการในรูปแบบสภาผู้นำชุมชน เพื่อเป็นฝ่ายรับผิดชอบการปฏิบัติตามแผนชุมชนไปก่อน เมื่อกลุ่มกองทุนสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเองแล้ว สภาผู้นำชุมชนก็จะปรับบทบาทไปเป็นฝ่ายประสานแผน ประสานระหว่าง กลุ่ม องค์กรชุมชน และพัฒนาระบบเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างแบบแผนความสัมพันธ์ขององค์กรและกลุ่มอาชีพเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชน เปรียบได้กับการระดมความร่วมมือของประชาชนตามหลักการสหกรณ์ บนพื้นฐานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ระดมความรู้ภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนบูรณาการกับความรู้สมัยใหม่ ๒) ระบบวิสาหกิจชุมชน คือการพัฒนาอาชีพ การจัดการผลผลิตและทรัพยากรธุรกิจชุมชน การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน และระบบการจัดการตลาดหรือการค้าของชุมชน ๓) ระบบธนาคารชุมชน คือ การพึ่งตนเองด้านการจัดการทุนของชุมชนบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคม เน้นการจัดการเงินทุนเพื่อการพึ่งพาอาศัย การช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน

๓. การพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม ไม่แยกสวนออกจากกัน มีหลักการสำคัญ คือ

๓.๑ ฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้ คือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้องมีระบบการจัดการข้อมูล ข่าวสาร และความรู้เป็นฐานรองรับ ข้อมูล หมายถึง สภาพความเป็นจริงที่เป็นปัจจุบัน

ของชุมชน ข่าวสาร คือ ความเป็นจริงของสภาพแวดล้อมภายนอก ทั้งสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความรู้ หมายถึง ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน และความรู้สากลที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ ได้แก่ความคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่

๓.๒ ฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต คือ ทุนชุมชนที่มีอยู่และมีศักยภาพเพียงพอในการนำมาพัฒนาชุมชน ด้วยระบบความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสภาพแวดล้อมสมัยใหม่ ความสัมพันธ์เหล่านี้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน ทั้งระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบแรงงานในการผลิต ระบบธุรกิจชุมชน ผู้นำชุมชนหรือสภาผู้นำชุมชนก็มีบทบาทบนฐานความสัมพันธ์ในชุมชน เช่น การผลิต การประกอบการ และความสงบสุขในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

๓.๓ ผู้นำชุมชนและการจัดการของสภาผู้นำชุมชน คือ บุคคลและคณะบุคคลที่ขับเคลื่อนการบริหารจัดการแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติ และขับเคลื่อนการจัดการของกลุ่มกองทุนต่าง ๆ ให้ดำเนินงานบรรลุเป้าหมายบนฐานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตชุมชน ในทางปฏิบัติ ผู้นำชุมชนที่จะมีบทบาทในสภาผู้นำชุมชนจะเข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการวางพื้นฐานของระบบชุมชนด้วยการเลือกสรรผู้นำจากกลุ่มทางวัฒนธรรม เช่น เครือญาติ ผู้นำกลุ่มกิจกรรม ผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญาของชุมชน ได้เข้าร่วมกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้น

๓.๔ ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชนมีรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน มีระบบการแบ่งปันในภาวะอดอยาก แต่ระบบการพึ่งตนเองในระดับปัจเจกหรือครอบครัวไม่สามารถพึ่งตนเองได้สมบูรณ์เต็มที่ เนื่องจากฐานะทางครอบครัวยากจน สังคมจึงมีระบบการพึ่งพากันเพื่อความอยู่รอดและมีความสุขร่วมกัน เป็นระบบการพึ่งตนเองของสังคมรองรับทุกคนทุกครอบครัว เช่น ระบบสวัสดิการชุมชน กองทุนชุมชน เป็นต้น

สรุป ผู้วิจัยจึงเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ จากข้อค้นพบ คือ ๑.การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานการเรียนรู้ชุมชน ๒.การจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ ๓.การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานข้อมูลข่าวสาร ฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีความสัมพันธ์ชุมชน และการจัดการสภาผู้นำชุมชน จะเห็นได้ว่ารูปแบบการจัดการทุนชุมชนที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพสอดคล้องกับการวิจัยเชิงปริมาณ

รูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามข้อค้นพบนี้นับเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการทุนชุมชนที่ออกมาจากระบบคิด ขบวนการปฏิบัติ และเกิดผลลัพธ์ ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน, ชุมชนพึ่งตนเองได้, ผู้นำมีศักยภาพ, และมีเครือข่ายความร่วมมือ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง การจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม นอกจากนี้ ยังได้ข้อค้นพบหลายประการที่เป็นประโยชน์จากข้อมูลที่พบ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตร และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรวางแผนและกำหนดนโยบายส่งเสริมสนับสนุนรูปแบบการจัดการทุนชุมชนให้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการฝึกอบรมสมาชิกกลุ่มองค์กรในชุมชนในมิติต่าง ๆ ที่เป็นการต่อยอดศักยภาพของชุมชนให้สูงขึ้นโดยมีแผนการปฏิบัติงานที่ต่อเนื่องและชัดเจน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

๑) ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยเพิ่มเติม “เรื่องแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวคิดพุทธนวัตกรรมและกองทุนสังคมจะออมทรัพย์”

๒) ควรให้ความสำคัญกับการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และด้านภูมิปัญญา ประชาชนชาวบ้านที่อยู่ภายในชุมชนด้วยการส่งเสริมและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีสภาผู้นำชุมชนเป็นกลไกในการจัดการชุมชน

๓) ควรมีการทดลองนำรูปแบบการจัดการทุนชุมชนที่ค้นพบครั้งนี้ไปศึกษาวิจัยว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

๑) ควรส่งเสริมให้มีการศึกษา “แนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการสร้างคุณค่าจากทุนทางสังคมสู่การพัฒนาชุมชน” เพื่อให้ได้องค์ความรู้เป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน

๒) ควรส่งเสริมการวิจัยด้านงานศิลปะหัตถกรรม งานจักสาน งานทอเสื่อกก เพื่อ
การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

บรรณานุกรม

- กระทรวงพาณิชย์. **กรมการค้าภายใน**. คู่มือการดำเนินงาน โครงการตลาดชุมชนเพื่อธุรกิจท้องถิ่น “ตลาดต้องชม”. กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์, ๒๕๕๙.
- กรมการพัฒนาชุมชน. **กระบวนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจ**. [Online]. Available: <http://www.fda.mopa.go.th>. [๒๕๕๑, กรกฎาคม ๑๐].
- กาหลง กลิ่นจันทร์ และคณะ. **แนวทางการบริหารจัดการทุนชุมชน กรณีพื้นที่ตรัง**. คณะวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๐.
- กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ. **การพึ่งตนเอง: ศักยภาพในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐.
- โกวิท พวงงาม. **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. **แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐: ปัญหา อุปสรรค และทางออก**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.
- ชมนาด แก้วนิมิต. **บทบาทผู้นำชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน**. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ม.ป.ท. ๒๕๔๒.
- ณัฐพล ชันธไชย. **แนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศ และการพัฒนาชนบทในการบริหารงานพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.
- ดิเรก ฤกษ์ห่วย. **การพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- ธเนศ ศรีวิชัยสัมพันธ์. **เอกสารการสอนวิชาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน**. เชียงใหม่: คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.
- นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. **วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.
- นภาพรณ หะวานนท์, และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล. **การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สุท
ธการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ประเวศ วะสี. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔.

พิทยา ว่องกุล. แนวคิดฝ่าวิกฤติทุนนิยมไร้พรหมแดน เศรษฐธรรมและอริปไตยชุมชนไทย.
กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ, ๒๕๓๙.

พริ้งขจร ธารเสนา. ทุนชุมชนที่สนับสนุนการจัดกองทุนสวัสดิการชุมชน: กรณีศึกษากองทุน
สวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง. สาขาวิชา
บัณฑิตอาสาสมัคร วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี
การศึกษา ๒๕๕๙.

ฟ้าลั่น กระสังข์. ทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเปรียบเทียบ
ระหว่าง ชุมชนรางหวายและหนองสาหร่ายอำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี.
วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์. Vol.๕ No.๒ July-
December ๒๐๑๙, ๒๕๖๒.

รุทม์ นาที. การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต ๑(๓): ๒๑๗-๒๓๑,
๒๕๕๖.

รัฐจวน ประวัติเมือง. การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๗.

เลหล้ำ ตรีเอกานุกูล. ศักยภาพทุนชุมชนเพื่อการเป็นพื้นที่พิเศษด้านการท่องเที่ยว เทศบาลตำบล
เวียงเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สำนักวิชา
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. วารสารวิจัย
เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีที่ ๑๐ฉบับที่ ๒ มีนาคม-เมษายน ๒๕๖๑.

ว่าที่ร้อยตรีวรารุณี สุวะโสภา. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลัก
พุทธธรรม, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๘..

วิกิพีเดีย. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน. ออนไลน์, ๒๕๕๙.

ศรัญญา วรากุลวิทย์. งานมัดคุเทศก์ ๑ (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา วาสูกีรี, ๒๕๓๗.

- ศักดิ์ ศแสวงฉาย. **ทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชน บางนางลี่ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัด**
สมุทรสงคราม. Vol. ๖ No. ๓ (๒๐๑๔): ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. **ระเบียบโลกใหม่**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕.
- สุวิทย์ ยี่งวรพันธุ์. **การพัฒนาชนบทในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: อักษรสาส์น, ๒๕๑๒.
- สุมาลี สันติพลวุฒิ และคนอื่นๆ. **รายงานการวิจัยเรื่องโครงการการจัดทำระบบฐานข้อมูลและ**
ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง.
 กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐
- สุพรรณิ ไชยอำพร และสนธิ สมัครการ. **การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนา: แนวคิด และ**
วิธีการ. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวทางใช้เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา
 การพิมพ์, ๒๕๓๑.
- _____. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- สิริชัย วัชรโรท. **การพัฒนาชนบทแบบบูรณาการ: ยุทธวิธีที่เป็นความหวังเพื่อการพัฒนาชนบท**.
 [Online]. Available: http://library๑.nida.ac.th/inda_jouro/njv๒๒๑๑_๐๔.pdf.
 [๒๕๕๓, มีนาคม ๒๕].
- สิทธิชัย ต้นศรีสกุล. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วน**
ท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม. วารสารช่อพะยอม, ปีที่ ๒๑, ๕๑-๖๘, ๒๕๕๓.
- สุนีย์รัตน์ ศิริรัตน์. **ทรัพยากรกับการพัฒนาชุมชน**. [www.go to know.org](http://www.go-to-know.org). เข้าถึงข้อมูล สิงหาคม
 ๒๕๖๔, ๒๕๕๙.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมหาสารคาม. **ข้อมูลพัฒนาชุมชนที่สำคัญ**
<http://cddweb.cdd.go.th/mahasarkham/>. ๒๕๕๙.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง. **แผนพัฒนาการเมือง สภาพัฒนาการเมือง**. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
 พัฒนาการเมือง, ๒๕๕๕.
- สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน. **คู่มือการส่งเสริมทุนชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล**, ๒๕๖๕.
- สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน. **สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน กรมการพัฒนา**
ชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๖๕.

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. ระบบการศึกษากับชุมชน. กรุงเทพฯ : แพลน พับลีซซิ่ง,
๒๕๔๐.

อุดร ยอดเพชร. การนำนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไปสู่การปฏิบัติในอำเภอวัฒน
นคร จังหวัดสระแก้ว. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวน
ดุสิต, ๒๕๔๘.

ผนวก ก : เครื่องมือวิจัย

แบบสอบถามความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มอาชีพ

ต่อการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

คำชี้แจง

แบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วยคำถามทั้งหมด ๔ ส่วน ขอความกรุณาท่านได้ตอบคำถามให้ครบทุกตอนและทุกข้อ ตามความคิดเห็นหรือตามข้อเท็จจริงที่ท่านรับรู้/รับทราบมา

คำตอบทั้งหมดของท่านจะไม่ผลกระทบใดๆ ต่อผู้ตอบแบบสอบถามนี้ ผู้วิจัยจะเก็บรักษาแบบสอบถามนี้ไว้เป็นความลับ และจะนำมาใช้ศึกษาร่วมกับความคิดเห็นของบุคคลอื่นเพื่อประโยชน์ในทางวิชาการและสาธารณะต่อไป

ผู้วิจัย

วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย / ในช่อง ( ) หรือเติมค่าลงในช่องว่างให้สมบูรณ์

๑. เพศ ( ) ชาย ( ) หญิง
๒. อายุ ( ) อายุระหว่าง (๑๘ - ๒๕ ปี)
 ( ) อายุระหว่าง (๒๖ - ๓๕ ปี)
 ( ) อายุระหว่าง (๓๖ - ๔๕ ปี)
 ( ) อายุระหว่าง (๔๖ ปี ขึ้นไป)
๓. ระดับการศึกษา ( ) ประถมศึกษา ( ) มัธยมศึกษา ( ) อนุปริญญา ( ) ปริญญาตรีขึ้นไป
๔. จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....คน
๕. อาชีพ ( ) รับจ้าง ( ) เกษตรกร ( ) รับราชการ ( ) อิสระ/ส่วนตัว
๖. รายได้ต่อเดือน ( ) ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท ( ) ๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท
 ( ) ๑๐,๐๐๐ - ๑๕,๐๐๐ บาท ( ) ๑๕,๐๐๐ บาท ขึ้นไป

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มที่มีต่อลักษณะและการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย / ในช่องทางขวามือของท่าน ข้อละ ๑ เครื่องหมาย ตามระดับความพึงพอใจในแต่ละประเด็นข้อความ ตามความรู้สึกรของท่าน

คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑.เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน					
๒.องค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเงิน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน กองทุน ๑ ล้านสหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นต้น คือพื้นฐานศักยภาพชุมชนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน					

คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๓. คริวเรือนได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันทำให้พึ่งตนเองอย่างยั่งยืน					
๔. ธนาคารชุมชน ในรูปกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสัจจะเงินล้าน ฯลฯ คือระบบการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ					
๕. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ หรือธนาคารชุมชน เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน					
๖. คณะกรรมการกลุ่มได้กำหนดแผนแม่บทมาจัดทำแผนปฏิบัติการที่ละโครงการและนำรายละเอียดของโครงการที่ออกแบบไว้แล้วเผยแพร่ให้สมาชิกทราบ					
๗. คณะกรรมการบริหารกลุ่ม ได้ระดมผู้เข้าร่วมการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามโครงการต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์					
๘. กลุ่มออมทรัพย์ระดับหมู่บ้านและธนาคารชุมชน เป็นแหล่งทุนสำคัญที่สมาชิกกู้ยืมไปลงทุนและถือหุ้นโครงการ					
๙. ในชุมชนมีการจัดตั้งศูนย์ผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน เพื่อรวบรวมผลิตภัณฑ์จากชุมชน จัดจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน					
๑๐. กองทุนชุมชน ธนาคารชุมชน คือ รูปแบบการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน					

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย / ในช่องทางขวามือของท่าน ช่องละ ๑ เครื่องหมาย ตามสภาพความเป็นจริงในครัวเรือนของท่าน

ข้อคำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านฐานข้อมูลชุมชน					
๑. ในชุมชนมีการจัดกลุ่มสมาชิกว่าใครอยู่กลุ่มใด					
๒. คนในชุมชนประกอบอาชีพทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่อย่างเหมาะสมกับอาชีพและฐานะ					
๓. การจัดการกลุ่มมีการพัฒนาคนให้เป็นผู้ประกอบการ					
๔. การวางแผนประกอบการตั้งอยู่บนฐานของผลผลิตทรัพยากร และความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน					
๕. ในชุมชนมีการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลายกิจกรรมให้อยู่ในกระบวนการเดียวกันจนเกิดแบบแผนทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนแบบใหม่					
ด้านการพัฒนาบนฐานความรู้					
๑. ในชุมชนมีการจัดองค์กรที่มุ่งสู่การเรียนรู้ให้สมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้ด้วยตนเอง					
๒. สมาชิกกลุ่มมีการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีวิทยากร มีทีมงาน มีผลผลิต และจัดเวทีสนทนา					
๓. การทำ ธุรกิจ - อุตสาหกรรมชุมชน เน้นการใช้วัตถุดิบในชุมชนท้องถิ่นและทำธุรกิจในขอบเขตตลาดชุมชนท้องถิ่นก่อนขยายตัวต่อไป					...
๔. การพัฒนากลุ่ม สมาชิกกลุ่มต้องใช้กระบวนการทางปัญญาเพื่อรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนและการเรียนรู้เพื่อรู้จักโลกข้างนอก					
ด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน					

ข้อคำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑.สมาชิกกลุ่มและคนในครัวเรือนมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องมือประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในหมู่บ้าน					
๒.คนในชุมชนปฏิบัติตามทฤษฎีการพึ่งตนเองและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีการนำทรัพยากรหรือวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพด้วยตนเองในหมู่บ้าน มีการไปดูงาน มีผลผลิต					
๓.สมาชิกกลุ่มสร้างสรรค์ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนก่อนหากเกินความต้องการแล้วค่อยขยายไปครัวเรือนอื่นและชุมชนอื่นต่อไป					
๔.การส่งออกจำหน่ายตลาดนอกชุมชนจะนำรายได้จากนอกชุมชนสู่ชุมชน จึงจะเกิดการพัฒนาศรษฐกิจชุมชน					

ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่

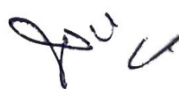
คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย / ในช่องทางขวามือของท่าน ช่องละ ๑ เครื่องหมาย ตามสภาพความเป็นจริงในครัวเรือนของท่าน

ข้อคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน					

ข้อคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. ในชุมชนมีระบบการจัดการข้อมูล ข่าวสาร และความรู้เป็นฐานรองรับ					
๒. ข้อมูลหมายถึง สภาพความเป็นจริงที่เป็นปัจจุบันของชุมชน					
๓. ข่าวสาร คือความเป็นจริงของโลกแวดล้อม ทั้งสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา					
๔. ความรู้ หมายถึงความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน และความรู้สากลที่กินความหมายรวมถึงแนวคิดใหม่ ทางเลือกใหม่ และเทคโนโลยีใหม่	....		....	...	...
๕. เวทีชุมชนและเครือข่าย คือประสบการณ์ที่ดีในการพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความรู้	...			...	...
ด้านกระบวนการจัดการชุมชน					
๑. ในชุมชนมีระบบสภาผู้นำชุมชนเป็นระบบหลักของการจัดการพัฒนาชุมชน ที่ระดมความร่วมมือของประชาชนตามหลักการสหกรณ์บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน					
๒. ระบบวิสาหกิจชุมชน คือการพัฒนาอาชีพ การจัดการผลผลิตและทรัพยากร อุตสาหกรรมชุมชน การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ การจัดการตลาดของชุมชน					
๓. ในชุมชนมีระบบธนาคารชุมชน กองทุนชุมชน เป็นการพึ่งตนเองด้านการจัดการทุนของชุมชนด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อการจัดการเงินทุนช่วยเหลือแบ่งปันกันและกัน					

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๔.การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชุมชนประกอบด้วย การมีข้อมูล ข่าวสาร คมรู้, ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน, การจัดการของผู้นำ และมีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่ม ไปพร้อมกัน					

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม

(ดร.ศิลป์ ชื่นนิรันดร์)

วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

โครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม”

แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทุนชุมชนและการจัดการ

๑. ในชุมชนของท่านมีกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ อะไรบ้าง?

๒. ท่านเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพใด มีสมาชิกจำนวนกี่คน?
๓. ปัจจุบันกลุ่มอาชีพของท่านมีเงินทุนหมุนเวียนอยู่เท่าใด มีการบริหารจัดการกันอย่างไร?
๔. ในชุมชนของท่านมีสภาผู้นำแผนแม่บทชุมชนหรือไม่ อย่างไร มีคณะกรรมการบริหารประกอบด้วยใครบ้าง กี่คน?
๕. กิจกรรมกลุ่มของท่านมีหน้าที่ดำเนินการเรื่องใดบ้าง ?
๖. การจัดการกลุ่มของท่านมีวิธีการบริหารจัดการอย่างไร?
๗. ผลงานที่เด่นของกลุ่มท่านมีผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์อะไรบ้าง และจำหน่ายหรือขายที่ใด?
๘. ในรอบ ๑ เดือนที่ผ่านมา สมาชิกในครัวเรือนของท่านทุกคนมีรายได้รวมกันเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้นเท่าใด?
๙. ในรอบ ๑ เดือนที่ผ่านมา สมาชิกในครัวเรือนของท่านทุกคนมีรายจ่ายรวมกันเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้นเท่าใด?
๑๐. รายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ กลุ่มของท่านนำไปแบ่งปันกันอย่างไรบ้าง ?
๑๑. ท่านคิดว่ากองทุนด้านการเงินในชุมชนของท่านมีจุดแข็งและจุดอ่อนอย่างไร อธิบายตามที่ท่านพบเห็น?

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการทุนชุมชนและความคิดเห็นในการพัฒนารูปแบบการ
จัดการทุนชุมชน

ข้อคำถาม

ข้อ ๑. กลุ่มกองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านมีกลุ่มใดบ้าง มีประวัติความเป็นมา
อย่างไร อะไรที่เป็นลักษณะเด่นและลักษณะด้อยหรือลักษณะทั่วไปของกองทุนชุมชน ?

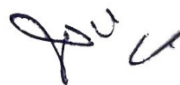
ข้อ ๒. การดำเนินงานของกลุ่มกองทุนทางเศรษฐกิจในชุมชนของท่าน มีรูปแบบ ระบบ และ
กระบวนการปฏิบัติงานอย่างไร และจะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างไร ?

ข้อ ๓. ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจในชุมชนของท่านกับการ
พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีอะไรบ้าง ?

ข้อ ๔. ท่านคิดว่าอะไรอะไรคือปัจจัยที่ทำให้กองทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจสามารถดำเนินงาน
มาได้อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันนี้ ?

ข้อ ๕. การจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจควรมีรูปแบบ ระบบ และกระบวนการอย่างไร จึง
จะเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่ในชุมชนของท่าน ?

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

(ดร.ศิลป์ ชื่นนิรันดร์)

วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผนวก ข : ๑.รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ๒.ผู้ให้สัมภาษณ์ และ ๓. ผู้เชี่ยวชาญตรวจ
เครื่องมือวิจัย

๑. รายนามผู้ร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ผู้เข้าร่วมสนทนาจำนวน ๑๒ คน แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๔ คน ประกอบด้วย

- ๑.นางพวงรัตน์ ไม้คำ
- ๒.นางจันทร์เพ็ญ โนนศรี
- ๓.นางมะลิ แดนวงตร
- ๔.นางสัมพันธ์ ดวงสอนแสง
- ๕.นายสมนึก พลมุก
- ๖.นายธรรุระ ศิริภูธร
- ๗.นายนิคม โสนะชัย
- ๘.น.ส.สุวดี แถนสีแสง
- ๙.นางนิวัตร ด้วยสีคำ
- ๑๐.นางกมล ศิริเมืองจันทร์
- ๑๑.นายอนุสรณ์ รุดบุญ และ
- ๑๒.นายสมัย ทูคำมี

โดยมีผู้วิจัย (ดร.ศิลป์ ชื่นนรินทร์) เป็นผู้ดำเนินรายการ และผู้ช่วยวิจัย ๑ คน (นายชาญชัย เพียงแก้ว) เป็นผู้แจกแบบสอบถามและบันทึกเสียง

๒. รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน ๑๘ คน

(Key Informants)

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ มีดังต่อไปนี้ คือ

ลำดับที่ ๑ นายธูระ ศิริภูธร

ลำดับที่ ๒ นายสมนึก พลมุก

ลำดับที่ ๓ นายนิคม โสนะชัย

ลำดับที่ ๔ นางพวงรัตน์ ไม้คำ

ลำดับที่ ๕ นางมะลิ แตนวงตร

ลำดับที่ ๖ นางสาวผัส ดวงสอนแสง

ลำดับที่ ๗ น.ส.สุวดี แถนสีแสง

ลำดับที่ ๘ นางนิวัตร ด้วยสีคำ

ลำดับที่ ๙ นางกาญจนา ฮามป้อ

ลำดับที่ ๑๐ นางกมล ศิริเมืองจันทร์

ลำดับที่ ๑๑ นางสาวคร ดาวะที

ลำดับที่ ๑๒ นางทองเลื่อน สีตาดำ

ลำดับที่ ๑๓ นางพรรณี ดวงวิสัย

ลำดับที่ ๑๔ นางสมร รสภาวัน ลำดับที่

๑๕ นางหนูพิน โสภาวัน ลำดับที่

๑๖ นางดวงเดือน สุสวดไม้

ลำดับที่ ๑๗ นางเกษ สืบสาย

ลำดับที่ ๑๘ นายสมชาย แก้วหอม

๓. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. รศ.ดร.อุดม พิริยะสิงห์
๒. ผศ.ดร. ชาญชัย ฮวดศรี
๓. ดร. พ.ต.ต. ณัฐภัทร เสมานู
๔. ดร. ไพรัช พันชมพู่
๕. ดร. พร้อมวิษณุ อัครกฤษณาวิน

ผนวก ค : ผลทดสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม Reliability

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.๙๖๕	.๙๖๒	๓๒

Item Statistics			
	Mean	Std. Deviation	N
A๑	๔.๒๐๐๐	.๙๖๑๓๒	๓๐
A๒	๔.๑๖๖๗	.๙๑๒๘๗	๓๐
A๓	๔.๕๐๐๐	.๘๑๓๖๘	๓๐
A๔	๔.๑๖๖๗	.๙๑๒๘๗	๓๐
A๕	๓.๘๐๐๐	๑.๒๕๒๙๑	๓๐
A๖	๓.๗๐๐๐	๑.๐๘๗๕๕	๓๐
A๗	๓.๘๓๓๓	.๙๔๙๘๙	๓๐
A๘	๓.๙๐๐๐	.๙๒๒๘๙	๓๐
A๙	๔.๑๓๓๓	๑.๑๐๕๘๙	๓๐
A๑๐	๔.๕๖๖๗	.๙๓๕๒๖	๓๐
B๑	๔.๔๓๓๓	๑.๐๗๒๖๕	๓๐
B๒	๔.๒๐๐๐	.๙๖๑๓๒	๓๐
B๓	๓.๙๐๐๐	๑.๐๒๘๘๙	๓๐

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
B๔	๔.๑๐๐๐	๑.๒๑๓๔๓	๓๐
B๕	๓.๓๓๓๓	.๙๙๔๒๔	๓๐
C๑	๓.๘๐๐๐	๑.๐๖๓๕๐	๓๐
C๒	๓.๘๐๐๐	๑.๑๕๖๖๙	๓๐
C๓	๓.๘๓๓๓	๑.๒๓๔๐๙	๓๐
C๔	๓.๕๖๖๗	๑.๐๐๖๓๐	๓๐
D๑	๓.๖๖๖๗	.๙๙๔๒๔	๓๐
D๒	๓.๕๓๓๓	.๘๙๙๕๕	๓๐
D๓	๓.๘๖๖๗	๑.๑๓๖๖๔	๓๐
D๔	๓.๗๖๖๗	๑.๑๖๕๑๑	๓๐
E๑	๓.๓๖๖๗	๑.๑๘๘๕๕	๓๐
E๒	๓.๖๐๐๐	๑.๑๐๑๗๒	๓๐
E๓	๓.๔๐๐๐	๑.๑๐๑๗๒	๓๐
E๔	๓.๕๓๓๓	๑.๐๐๘๐๑	๓๐
E๕	๓.๔๖๖๗	๑.๑๐๕๘๙	๓๐
F๑	๓.๕๐๐๐	๑.๑๐๖๔๑	๓๐
F๒	๓.๖๐๐๐	๑.๐๐๓๔๔	๓๐
F๓	๓.๕๖๖๗	๑.๐๐๖๓๐	๓๐
F๔	๓.๔๖๖๗	๑.๑๖๖๕๘	๓๐

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ชาย	๑๒๑	๕๒.๖	๕๒.๖	๕๒.๖
	หญิง	๑๐๙	๔๗.๔	๔๗.๔	๑๐๐.๐
	Total	๒๓๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

อายุ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	อายุ๑๘-๒๕ ปี	๒	.๙	.๙	.๙
	อายุ๓๖-๔๕	๒๘	๑๒.๒	๑๒.๒	๑๓.๐
	อายุ๔๖ปีขึ้นไป	๒๐๐	๘๗.๐	๘๗.๐	๑๐๐.๐
	Total	๒๓๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

ระดับการศึกษา

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ประถมศึกษา	๑๓๗	๕๙.๖	๕๙.๖	๕๙.๖
	มัธยมศึกษา	๕๑	๒๒.๒	๒๒.๒	๘๑.๗
	อนุปริญญา	๔๒	๑๘.๓	๑๘.๓	๑๐๐.๐
	Total	๒๓๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

จำนวนสมาชิกในครอบครัว

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	๒.๐๐	๖๐	๒๖.๑	๒๖.๑	๒๖.๑

๓.๐๐	๒๗	๑๑.๗	๑๑.๗	๓๗.๘
๔.๐๐	๖๒	๒๗.๐	๒๗.๐	๖๔.๘
๕.๐๐	๒๖	๑๑.๓	๑๑.๓	๗๖.๑
๖.๐๐	๒๘	๑๒.๒	๑๒.๒	๘๘.๓
๗.๐๐	๑๘	๗.๘	๗.๘	๙๖.๑
๘.๐๐	๙	๓.๙	๓.๙	๑๐๐.๐
Total	๒๓๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

อาชีพ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	รับจ้าง	๒๗	๑๑.๗	๑๑.๗	๑๑.๗
	เกษตรกร	๑๘๓	๗๙.๖	๗๙.๖	๙๑.๓
	อิสระ/ส่วนตัว	๒๐	๘.๗	๘.๗	๑๐๐.๐
	Total	๒๓๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

รายได้ต่อเดือน

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ต่ำกว่า ๕,๐๐๐บาท	๑๔๘	๖๔.๓	๖๔.๓	๖๔.๓
	๕๐๐๑-๑๐,๐๐๐	๘๒	๓๕.๗	๓๕.๗	๑๐๐.๐
	Total	๒๓๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

โดยรวมทุกด้านDescriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
A	๒๓๐	๓.๑๐	๕.๐๐	๔.๑๖๓๐	.๖๒๗๙๔
B	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๐๓๗๔	.๙๕๕๘๘
C	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๗๖๔๑	๑.๐๒๖๗๐
D	๒๒๗	๒.๒๕	๕.๐๐	๓.๕๒๙๗	.๘๖๑๕๑
E	๒๓๐	๒.๒๐	๕.๐๐	๓.๖๒๘๗	๑.๐๑๐๗๑
F	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๗๓๕๙	.๙๑๖๕๙
ABCDEF	๒๒๗	๒.๓๑	๔.๙๗	๓.๗๙๙๑	.๗๔๙๗๒
Valid N (listwise)	๒๒๗				

ด้านAคือตอนที่ ๓ ความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
A๑	๒๓๐	๓.๐๐	๕.๐๐	๔.๑๖๕๒	.๙๖๑๕๓
A๒	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๒๕๒๒	.๘๑๓๐๓
A๓	๒๓๐	๓.๐๐	๕.๐๐	๔.๔๘๒๖	.๗๘๐๓๐
A๔	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๒๕๒๒	.๘๒๓๗๐
A๕	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๐๐๔๓	๑.๑๕๔๐๖
A๖	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๘๐๘๗	๑.๑๕๘๙๕
A๗	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๐๓๔๘	.๘๓๕๑๕
A๘	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๐๕๖๕	.๙๘๕๑๙

A๙	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๒๕๖๕	.๙๖๖๓๙
A๑๐	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๓๑๗๔	๑.๐๗๗๔๒
A	๒๓๐	๓.๑๐	๕.๐๐	๔.๑๖๓๐	.๖๒๗๙๔
Valid N (listwise)	๒๓๐				

ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อการจัดการทุนชุมชนตามระบบแนวใหม่ ด้าน
ฐานข้อมูลชุมชน

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
B๑	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๔๕๖๕	.๙๐๓๘๑
B๒	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๑๔๗๘	๑.๐๖๓๔๓
B๓	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๙๕๖๕	๑.๑๙๒๓๔
B๔	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๑๕๖๕	๑.๑๔๕๒๗
B๕	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๔๖๙๖	๑.๑๓๙๓๘
B	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๔.๐๓๗๔	.๙๕๕๘๘
Valid N (listwise)	๒๓๐				

ด้านการพัฒนาบนฐานความรู้

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
C๑	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๙๐๘๗	๑.๐๓๐๒๙
C๒	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๙๔๗๘	๑.๑๕๘๕๕
C๓	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๗๐๐๐	๑.๑๗๑๕๓
C๔	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๕๐๐๐	๑.๑๓๕๙๕

C	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๗๖๔๑	๑.๐๒๖๗๐
Valid N (listwise)	๒๓๐				

ด้านศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
D๑	๒๒๗	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๕๑๑๐	.๙๔๗๑๐
D๒	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๔๓๔๘	.๘๕๒๗๔
D๓	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๖๔๓๕	๑.๐๐๘๑๘
D๔	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๕๘๗๐	๑.๑๓๖๔๖
D	๒๒๗	๒.๒๕	๕.๐๐	๓.๕๒๘๗	.๘๖๑๕๑
Valid N (listwise)	๒๒๗				

ตอนที่ ๕ ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มต่อการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่
ด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
E๑	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๕๐๐๐	๑.๑๔๗๔๓
E๒	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๖๘๒๖	๑.๐๒๓๓๗
E๓	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๕๘๒๖	๑.๑๓๒๙๓
E๔	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๘๔๓๕	.๙๒๑๒๘
E๕	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๕๓๔๘	๑.๑๒๗๗๐
E	๒๓๐	๒.๒๐	๕.๐๐	๓.๖๒๘๗	๑.๐๑๐๗๑
Valid N (listwise)	๒๓๐				

ด้านกระบวนการจัดการชุมชน

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
F๑	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๗๑๓๐	๑.๐๐๘๘๓
F๒	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๗๕๒๒	๑.๐๔๖๖๗
F๓	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๗๒๑๗	.๙๗๖๑๑
F๔	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๗๕๖๕	๑.๐๙๘๕๖
F	๒๓๐	๒.๐๐	๕.๐๐	๓.๗๓๕๙	.๙๑๖๕๙
Valid N (listwise)	๒๓๐				

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : นายศิลป์ ชื่นนรินทร์
- วัน เดือน ปีเกิด : วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๐
- ภูมิลำเนาที่เกิด : อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์
- การศึกษา : ร.บ.(เกียรตินิยมดี) ม.ธรรมศาสตร์, ร.ม.ธรรมศาสตร์, ร.ด. ม.การจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น
- ประสบการณ์การทำงาน : ปลัดอำเภอ นายอำเภอ ปลัดจังหวัด และรองผู้ว่าราชการจังหวัด
- ผลงานทางวิชาการ : **งานวิจัย**

๑. เรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัดยโสธร

๒. การบริหารยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัดเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๓. ลักษณะขบวนการทางสังคมและทุนทางสังคมกับการพัฒนาประชาธิปไตย ในจังหวัดมหาสารคาม (ทุนส่วนงานวิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

บทความวิจัย

๑. เรื่อง การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัดยโสธร

๒. การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในองค์กรภาครัฐ

๓. การปรับขบวนการทัศน์การบริหารราชการส่วนภูมิภาคในทศวรรษหน้า

ตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี) : - ไม่มี

อุปสมบท : -

สังกัด : วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำแหน่ง : อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต

ปีที่เข้าศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๑๐

ปีที่สำเร็จการศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๖๐

ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ ๑๗ ถนนราษฎรอุทิศ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ๔๔๐๐๐